

Henryk Sienkiewicz

**Polaniecki család
Polgár és nemes
A harmadik**

Fordította: Balla Mihály

A fordítást átdolgozta: Aquila Kiadó

POLANIECKI CSALÁD

regény

ELSŐ RÉSZ

Első fejezet

Éjfél után egy óra lehetett körülbelül, midőn Polaniecki Krzemienbe ért. Gyermekkorában már több ízben volt e faluban és mindannyiszor hónapokig időzött ott az anyjával. Igyekezett tehát emlékeit összeszedni, de éjjel, a holdvilág csalóka világításánál idegenszerű formát öltött minden előtte.

Polanieckit ez a csendes éjjel és ez a környezet egészen elbájolta. Fiatalságát fárasztó komoly tanulmányoknak szentelve, nagyjából külföldön töltötte; Varsóban pedig egészen a kereskedelem és ipar vette őt igénybe. Ennek a békés falunak a láttára aztán egyszerre felébredtek régi emlékei, lelke előtt felvonult egész fiatalága, és felmerült előtte őt éve elhunyt anyjának képe is.

A faluban mindenki aludt már e késői órában.

A kocsik csak nehezen haladtak előre a homokos úton, aztán befordult egy sötét akácfasorba, melynek végében egy nagy ház sötét tömege állott; néhány ablaka volt csak megvilágítva.

Polaniecki kisvártatva a ház verandáján állott. Két házörző eb kíséretében egy szolga jött eléje. A kutyák fehér, selyemszőrűek voltak és nem morogták meg az éjjeli jövevényt, csak körülszaglálták, barátságosan csóválva farkukat. A szolga elvette Polaniecki útításkáját és bevezette őt az ebédlőbe, ahol a vacsora már fel volt tálalva.

Mielőtt asztalhoz ült volna Polaniecki, hogy elszibbadt lábain könnyítsen, fel s alá járkált a teremben, de cipőinek nyikorgása a fényezett parketten bántotta őt. Leült hát, szétbontotta asztalkendőjét és vacsorálni készült, midőn az ajtó felnyílt. Kecses alak jelent meg az ajtó keretében; nem lehetett más, mint Krzemien birtokosának leánya: Plawicka Mária, kiről Polaniecki már gyakran hallott beszélni.

Fölállt, köszönt és megnevezte magát. A fiatal leány kezét nyújtott neki.

- Távirata által értesültünk megérkeztéről - mondta. - Atyám kissé szenvedő és engem bízott meg, hogy önt fogadjam. Nagyon örvend már, hogy önt holnap látni fogja.

- Ezer bocsánat, kisasszony, hogy ilyen késő órában háborgatom, de igazán nem az én hibám, a vonat csak éjfél után érkezett meg velem.

- Nem is vártuk önt előbb!... Atyám mondta, hogy nem először van nálunk.

- Csakugyan... valamikor sok időt töltöttem itt az anyámmal. De ön, kisasszony, akkor még nem volt a világon.

- Mindezt jól tudom. Önök rokonok az atyámmal ugye?

- Talán nem éppen rokonok! Anyám Plawicki úr első feleségének volt az unokatestvére.

- Csakhogy az atyám nagy tiszteletben tartja a rokonságot, még a legtávolabbi is!

A fiatal leány közben teát készített vendége számára. Levette a teáskannát a szamovárról és másik, szabadon maradt kezével elhajította a gőzt, mely kékes gomolyba burkolta őt.

Polaniecki kíváncsian figyelte.

Plawicka kisasszony alacsony, de karcsú, arányos termettel bírt. Szép barna haja, finom, kissé napbarnított arcára, kék szeme és bájos szája volt. Polaniecki nem találta őt éppen szépnek, de nagyon kellemesnek és kitalálta, hogy ez a szerény külső olyan tulajdonokat és erényeket takar, melyeket a fiatal leányok fölnevelkedve a szabad, friss levegőn, a mezei munkák, a

falusi egészséges foglalkozások közepette tulajdonítanak el maguknak. Hiszen mondták neki, Krzemienben ő vezeti a gazdaságot és ha igazat mondtak, úgy az ifjú Mária a világ legjobban igénybe vett háziasszonya volt. Csakhogy arra a sok nehéz munkára, ami vállán pihent, a leány nagyon is nyugodt, derült benyomást tett.

- Hallottam kisasszony - mondta kis idő múlva -, hogy ön nagy kedvvel foglalkozik a gazdasággal. A gazdálkodás csakugyan nagy vonzerővel bír ön előtt?

- Nagyon szeretem Krzemient - felelte egyszerűen.

- Én is nagyon szerettem, mikor gyerekkoromban itt jártam; de azért nem nagyon boldogítana, ha most nekem kellene vezetnem a gazdaságot. A falusi gazdálkodás nem könnyű, a viszonyok rosszabbodtak.

- Az igaz, azért el is követünk mindent, amit csak lehet! Igyekezem segítségére lenni az atyámnak, mert az ő egészsége gyenge lábon áll.

- Bevallom, hogy nem sokat értek az agrárviszonyokhoz, de azokból ítélve, amit hallok és saját szememmel is láttam, merem állítani, hogy a nagybirtokosoknak nincs többé jövőjük.

- Bízunk a gondviselésben.

- Ez nagyon szép, csakhogy ne egyedül arra támaszkodjanak, ha a hitelezők kielégítéséről van szó!

Plawicka kisasszony arca lángvörös lett; néhány percig kínos csend uralkodott a teremben.

- Remélem nem veszi tőlem rossz néven, ha látogatásom valódi célját feltárom ön előtt?

- Igen, tudom mi végből jött... De nem lenne-e helyesebb a holnapot bevárni, hogy az atyámmal tárgyalhasson?

- Legyen óhaja szerint és bocsásson meg merészségemért.

- Nekem kell bocsánatot kérni öntől. Mindenkinnek jogában van azt kérni ami az övé. Különbén én már szokva vagyok az effélékhez... Csakhogy ma szombat van... a szombati nap nagyon fárasztó falun!... Aztán ha az ilyen ügyekről van szó, jobban szeretem azoktól távol tartani magamat. Ezt meg fogja érteni ugyebár?

- Tehát holnap! - felelte a fiatalember meghajolva.

- Szolgálhatok még egy csésze teával? - kérdezte Plawicka kisasszony.

- Köszönöm és engedje meg, hogy jó éjt kívánjak.

Polaniecki felállt és kezét nyújtott a fiatal leánynak, aki azt elfogadta, de hamar visszavonta az övét s magatartása nagyon tartózkodó lett.

A fogadtatás szívélyessége után bizonyos hidegség állt be közöttük.

- Jó éjt! - mondta a fiatal leány - az inas majd szobájába vezeti önt.

Polaniecki egyedül maradt. Tulajdonképpen nem volt meglegedve önmagával, de éppen azért igyekezett elhíttetni magát, hogy logikusan, előrelátóan cselekedett. Végre is a pénze miatt jött és nem azért hogy bókoljon. Mi köze neki Plawicka kisasszonyhoz? Annál jobb, ha nevetlen embernek tartja őt! Minél kérlelhetetlenebbnek mutatja magát egy hitelező, annál jobban igyekeznek őt kielégíteni.

A szolga a szobájába vezette. Azonnal elküldte őt és egyedül maradt gondolataival. Ugyanazon szobában volt, hol gyermekkorában lakott, mikor Krzemienbe jött látogatóba. Régi emlékei ismét tömegesen rohanták meg. Az ablakok a kertre nyíltak. Mint azelőtt, úgy most is a szeme előtt egy széles tó terült el, melyben csendesen tükröződött a fényes hold. A tó vize mozdulatlan volt, hasonlóan egy ezüstös tükörhöz.

Az éveken át tartó izgalmas, lázas fővárosi élet után, tovaragadtatva az ügyek által, megfeszítve erejét testileg és szellemileg, Polaniecki most kétszeresen érezte a nyugalom édes érzetét.

Plawicka Mária képe ismét fölmerült előtte.

Sokat beszéltek már neki róla. Egyik barátnője, aki Varsóban lakott, számtalan kedves dolgot mondott el neki a leány felől. Most eszébe jutott mindaz, amit hallott róla és a leány nyugodt, bájos lénye minduntalan megjelent előtte. Maga előtt látta bájosan szép kezét, kissé napbarnítva, a hosszú ujjakkal, sötétkék szemét, a kis lencsét az ajka fölött. Hallotta a hangját és mialatt folyton azt ismételte magában, hogy nem hagyja magát meglágyítani, egy betűt sem enged követeléseiből, átkozta egyszersmind a rossz sorsot, mely ellenszenves hitelezőként hozta őt ide. A cikk kitűnő - mondogatta magában a kereskedők nyelvén - csak hogy én nem azért vagyok itt, hogy megvegyem!

Sokáig forgolódott az ágyában anélkül, hogy aludni tudott volna. A kakasok már kukorékoltak, az ablakok világosodni kezdtek a hajnaltól, és ő csukott pillái alatt még mindig Plawicka Mária tiszta homlokát látta, a kis lencsét, bájos, ügyes kezét, melyekkel a teát öntögette. S midőn végre elaludt, azt álmodta, hogy a fiatal leány kezét tartja az övében és gyöngéden vonja őt magához.

Második fejezet

A kis inas, aki Polanieckit este a szobájába vezette, másnap reggel fölébresztteni jött őt.

Jelentette, hogy Plawicki úr kész fogadni Polaniecki urat. Aztán hosszú folyosón át vezette őt a ház másik végében levő szoba küszöbéig.

Polaniecki eleinte nem ismerte meg az előtte álló alakot. Emlékezett ugyan, hogy látta Plawickit férfikorának delén, de most egy ráncos arcú öregember állt előtte.

A kis festett, kikent, fölkunkorított bajusz hiába igyekezett ennek a hervadt arcnak fiatalos színezetet adni. Csakis ez a bajusz és a nagyon is fekete hajzat némi maradványa, mely nagy gonddal volt a homlokra kétoldalt előrevezetve, tanúskodott arról, hogy Plawicki még nem mondott le egészen az életről.

Plawicki mindkét kezét nyújtotta az érkező felé.

- Sztasz! hogy mint vagy, kedves gyermekem! Jer, hadd öleljelek meg!

És keze közé vette a fiatalember fejét, a melléhez szorította, mely emelkedett az erősen kikeményített fehér pikémellény alatt a nagy felindulástól.

Az ölelés soká tartott; Polaniecki véleménye szerint túl sokáig. Végre az öreg gavallér egy lépést hátrált.

- Engedd, hadd nézzelek meg, most! Becsületemre a mása vagy Annának... az én kedves, szegény Annámnak.

Plawicki dadogott, mintha a sírás fojtogatná. Ujja hegyével megtörülte szemhéját, ahol azonban hiába keresett volna az ember könnyeket. Aztán még bensőbb meggyőződéssel folytatta:

- Igen... egészen az én Annám képmása... Az anyád, tudd meg, mindig a legjobb, a legistenibb rokon volt.

Polaniecki meglepetve, elbódítva hallgatta.

- Hogyan érzi magát bácsi? - dadogta végre ezt a megszólítást, mely úgy vélte, leginkább megfelel e patetikus viszontlátás hangjának.

- Hogyan érzem magamat? Ó, istenem! Érzem, hogy már nem sokáig húzom és azért vagyok annyira meghatva, mert tégedet szerény hajlékomban üdvözölhetlek!

- Foglalj helyet fiam - folytatta egy karosszékre mutatva -, tégy, mintha odahaza lennél.

Polaniecki szót fogadott, de azonnal rákezdte:

- Kedves bácsi, nagyon örvendek ugyan, hogy láthatom... de ön tudja, hogy bizonyos régi ügyek miatt jöttem. Elhunyt anyám...

Nem folytathatta. Plawicki félbeszakította őt, kezét a térdére helyezve.

- Apropos, reggeliztél?

- Reggeliztem, köszönöm - felelte a szegény Sztasz, félig kihozva sodrából.

- Mert lásd, Mária kora reggel megy a templomba...? Ah! és még valami! Ugye megbocsátasz nekem, amiért nem engedtem át neked a szobámat? De lásd, az ember a szokásának a rabja lesz, ha megöregszik. Itt az én kis fészkem... De legalább kényelmesen vagy elhelyezve? Jól aludtál?

- Úgy aludtam, mint egy vakond... azért is keltem olyan későn.

- Remélem nálunk maradsz egy-két hétig?

Polaniecki egyet ugrott a székén.

- Úgy látszik feledi, hogy sürgős ügyeim vannak és egy üzlettársam, ki távollétem alatt saját magára van hagyva... Azért kérem, bocsássa meg a sietségemet és abbeli óhajomat, hogy azt az ügyet, ami idevezet, még ma rendbe hozzam.

Plawicki ellenkezni próbált, a hangja nagyon méltóságteljes és jóakaró volt.

- Nem, kedves barátom... a családi érzések mindig előbbrevalók az ügyeknél. Azért mint rokont akarlak ma téged házamnál látni. Ha neked úgy tetszik, holnap fölléphetsz, mint hitelező. A pénzkérdést hagyjuk holnapra. Ma engedd, hogy az én kedves Annám fiát, a derék Sztaszot ünnepeljem, akinek végre eszébe jutott, hogy van neki a világon valahol egy bácsikája. Nem... nem... ezt az engedményt nem tagadhatod meg egy öregembertől.

Polaniecki a szemöldökét ráncolta. Az öreg beszédében volt valami színpadias, dagályos, ami bántotta az ő őszinte természetét. De azért kisvártatva így szólt:

- Legyen! Halasszuk a pénzkérdést holnapra.

- Ez aztán jó szó volt; az anyád sugalmazta neked. Az isten áldjon meg édes fiam.

A társalgást kocsirobogás szakította félbe.

- Itt jön Mária a miséről! - kiáltott fel Plawicki - nem képzeltem, hogy már ilyen későn van.

Sztasz kihajolt az ablakon és az érkező fiatal leányt nézte. Könnyedén szállt le egy kis kosárkocsiból, mely elé két póni volt fogva. Rózsaszín ruhát viselt és egyszerű szalmakalapot.

- Már megismerkedtetek, ugyebár? - kérdezte Krzemien ura.

- Igen, tegnap részesültem ebben a szerencsében.

- A kedves jó gyermek! Egyedül csak érte élek, ezt talán szükségtelen is mondanom!

E percben az ajtó felnyílt és annak küszöbéről egy üde hang megszólalt.

- Szabad bejönni?

- Jer kicsikém, jer... Beszélgetünk Sztasz barátommal.

Mária gyors léptekkel közeledett, kalapja a karján lógott a szalagjain. Megölelte az apját és kezét nyújtotta a fiatalembernek. Rózsaszínű perkálsruhájában bájos és kecses volt, volt valami benne a ragyogó vasárnap ünnepiességéből s valami e szép, üde nyári reggelből is. Barna haja kissé föl volt borzolva, az arca kihevült, a szemei édesek és őszinték, mindez lüktetett a nagy fiatalságtól. Polaniecki sokkal vígabbnak, ezerszerre bájosabbnak találta, mint a megelőző estén.

- A nagy mise késni fog - mondta Mária az apjának. - A plébános kénytelen volt a malomba menni, hogy az utolsó kenetet föladjon az öreg Hedvignek, aki a végsőt járja. Még egy egész órája van.

- Ez kapóra jön; legalább jobban megismerkedtek addig. Egészen az anyja képmása! Nem is képzeled mennyire, de hiszen te nem ismerted a szegény jó Annát, Mária! Ah! és még valami! Holnap csupán hitelezőnk lesz ő nekünk, de ma... ma ő a mi kedves rokonunk, vendégünk!

- Annál jobb - szólt a fiatal lány -, legalább vidám, boldog vasárnapot töltünk!

Polaniecki meghajolt.

- Hja! tudja a szakács meg én, mi ketten mindig az első misére megyünk, hogy időnk maradjon az ebéd gondozására.

- Majd megfedekeztem egy megbízásról - folytatta a fiatalember - Chwastowska Emília asszony legszívesebb üdvözlését küldi önnek.

- Gyakran látja Emíliát?

- Elég gyakran... Ez az egyedüli ház Varsóban, ahová járok.

- Mondd csak fiam - szólt közbe hirtelen Plawicki, miközben egy pár kesztyűt vett az asztalról, azt kabátjának kihajtója alá csúsztatva -, mivel foglalkozol te tulajdonképpen?

- Az vagyok, amit tulajdonképpen üzletembernek neveznek. Bizománnyirodám van Bigiel üzlettársammal egyetemben. Spekulálok a búzával, cukorral, néha fával is... szóval mindennel egy keveset.

- Azt hittem, hogy a mérnöki pályára léptél?

- Tulajdonképpen gépészmérnök lennék, de miután a mi gyárainkban nem találtam foglalkozást, a kereskedelemre adtam magamat. Én különben Belgiumban tanultam bele az új foglalkozásomba és már néhány év óta társa voltam Bigiel apónak, bár a cég csak az ő nevét viselte. De ha éppen pontosan tudni akarja, az én specialitásom a ruhafestés.

- Hogy mondd?

- Igen, a ruhafestés, a műfestészet.

- Az igaz... tudom... nehéz időket élünk - folytatta. - Semmiért sem szabad már pirulnunk, bizonyára én nem kárhoznátalak állásod miatt, ha különben tiszteletben tartod a régi családi tradíciókat - ismétlem neked, a munka nem becstelenít meg senkit sem.

Polaniecki, kit Mária látása víg hangulatba ejtett és azonfelül nagyon mulattatónak találta „nagybátyjának” grandezzáját, elmosolyodott, miközben előcsillámlott hófehér, egészséges fogsora, azt felelte:

- Akkor tehát, minden jól megy a legjobb társaságban.

A fiatal leány is nevetni kezdett.

- Emília, aki nagyon szereti önt, azt írta nekem, hogy ön kitűnően vezeti a gazdálkodás ügyeit.

- Ó, istenem! nincs nagy érdemem benne.

Plawicki megjegyezte, hogy ideje lenne a misére menni. Olyan ünnepélyesen búcsúzott a leányától, mintha nem egy rövid időre, de évekre válna el tőle. Midőn végre Mária megszabadult atyja ölelésétől, szívélyesen kezét szorított a vendégével. Polaniecki félig már meg volt hódítva.

- Szép, mint egy álomkép és nagyon bájos - mondta magában, mialatt felszállt a kocsiba.

A napsugaras, világos nyári reggelen vígan röpült tova a kocsijuk. Az akácfasor végén melyen az előtte való napon már végigment, a kociút sárga porondja ragyogott, kétoldalt bizonyos távolságban öreg nyárfák fatörzsei örként szegélyezték az utat, melynek egyik oldalán burgonyaföldek, a másikon végtelenbe nyúló rozsföldek terültek el.

- Szép rozs - jegyezte meg Polaniecki, hogy mondjon valamit.

- Nem rossz... Az ember megtesz mindent, a többit az úristenre bízza. Te még fiatal vagy, azért engedd meg, hogy egy tanácsot adjak neked. Tégy meg mindent, ami tőled kitelik, de ne szűnj meg sohasem a gondviselésre számítani. Odafeinn jobban tudják, mire van mindegyikünknek szükségünk. A termés jó lesz az idén. Figyelj csak édesem, itt mindenki folyton azt hajtja, hogy tönkrementünk... de ítéld meg kissé magad a helyzetet. Krzemien minden függelékével hétezeröttszáz hektár területet tesz ki. Hatvanezer rubellel tartozom a Földhitel Intézetnek.

Ez minden. Azaz... megfeledeztem még százezer rubelről, mellyel itt-ott tartozom. Mondjuk tehát százhatvanezer rubel adósságom van. Számíts tehát harminc hektáronként csak háromezer rubelt, ez már hétszázhatvanezer rubel tőkének felel meg. Vegyük még hozzá az adósságot és az összeg kilencszáztízezer rubelre rúg.

- Hogyan? - kiáltott fel Polaniecki elképedve - ön az adósságokat a tőkéhez számítja?

- Ha Krzemien értéktelen lenne, egy fabatkát sem kölcsönöztek volna rá, nincs-e úgy? Azért helyes tehát, ha a kölcsönzött összeget a birtok értékéhez számítom.

Ez a vénember vagy bolond vagy gazember - gondolta Polaniecki -, lehetetlen vele komolyan beszélni... - és hallgatagon figyelt a bácsi szavaira, melyek ragyogó terveket, légvárakat festettek le előtte.

Közeledtek a faluhoz... A templom hársfáktól körülvéve egy dombon állt.

Az út szélén, a domb alatt parasztszekerek, bricskák, néhány elegánsabb fogat állott.

Plawicki ájtatosan keresztet vetett magára.

- Itt van a mi kedves templomunk - mondta. - Nem felejtetted el ugye? Az enyéim mind itt alusszák örök álmukat... Nemsokára követem őket én is. Seholy sem imádkozom olyan buzgón, mint itt.

- Sokan jöttek a misére; a plébániának sok híve van - jegyezte meg Polaniecki.

E percben megszólalt a templom harangja.

- Észrevették a kocsinkat és az utolsó beharangozásba kezdtek. A mise mindjárt kezdődik. Mise után majd együtt imádkozunk első feleségem... a nénéd sírjánál. Szent legyen az ő emlékezete... Isten adjon neki örök nyugalmat.

És a jóember ismét láthatatlan könnyeket törült le kesztyűs ujjával, mialatt Polaniecki, hogy a társalgást másfelé terelje, kérdezte:

- Jamisz asszony valaha nagy szépség hírében állott, megmaradt még valami az egykori bájaiból?

Krzemien urának ráncos arca földerült. Végignyalta kipödört, festett bajuszát nyelve hegyével, kezét bizalmasan a fiatalember térdére helyezve mormolta:

- Ó! édes barátom, azért az asszonyért még mindig érdemes bűnbe esni.

A kocsi megállt. Leszálltak, körüljárták a templomot és a sekrestyén át léptek be, hogy kikerüljék a tömeget, mely már ellepte a templom hajóját. Ez a templom, ez a falu visszavarázsolta a fiatalembernek gyermekkori éveit. Egykoron itt imádkozott anyja mellett. És csodálkozott most, mennyire megtartja az élet falun külső jellegét. Semmi sem változott itt, csak az ember. Néhányan a temetőbe vándoroltak örökös pihenésre, mások születtek a földi életre, de az emberi lét mindig ugyanazt a formát ölti, úgy hogy Polaniecki azt hihette, amit itt valamikor látott, az tegnap volt. Ugyanaz a rusztikus templom, tömve parasztokkal; ugyanazok a

szürke szoknyák, piros fejkendők; ugyanazon illat, a frissen kaszált széna - mellyel a kőkockák behintve voltak - melyhez a tömeg forró leheletének párája vegyült, ugyanazon fűzfa lengette odakünn hajlékony ágait, melyek fölnyúltak egészen a boltíves ablakok keresztvasáig.

A mise végeztével Plawicki az elsők között volt, kik a templomot elhagyták. Két kötelességet kellett még teljesítenie: imádkoznia kellett két feleségének sírjainál és a karját kellett nyújtania Jamisznénak, kit szokása volt kocsijához kísérni. Az idő rövid volt és ő a viláért sem mulasztotta volna el e kettős kötelességét. Polaniecki követte őt. Nemsokára a síremlékekhez értek, melyek a khorus alatt a falba voltak erősítve. Plawicki letérdelt és nagyon buzgón látszott imádkozni; mikor fölemelkedett, ez alkalommal valódi könnyek peregtek végig az arcán.

- Ó, istenem! - sóhajtott, fiatal rokonának karjába öltve az övét. - Elvesztettem mindkettőjüket... és kénytelen vagyok tovább élni!

A társasághoz csatlakoztak és megkezdődtek az üdvözlések. Plawicki mosollyal ajkán mutatta be vendégét, előre biztos lévén a hatásról, amit kelteni fog.

- Kuzinjaim egyike, asszonyom, ki csupán azért jött Varsóból, hogy megöleljen és... megijesszen - tette hozná finom mosollyal.

- Csak az elsőre hatalmazzuk föl... vagy velünk gyűl meg a baja!... De hogy van a kedves Mária? - kérdezte az elég csinos Jamiszné.

- Mária a reggeli misén volt, de számít önre ma délután és fölkért, hívjam meg nevében uzsonnára.

- Örömmel elfogadom... ha a migrénem nem jelentkezik, uram és parancsolóm beleegyezik.

- Hallja szomszéd? - kérdezte Plawicki.

- Mindig rendelkezésére állok - felelte az öreg Jamisz megtört hangon.

- A viszontlátásra tehát!

- A viszontlátásra és sokszor csókoltatom Máriát!

Azután Polanieckihez fordulva, a szép hölgy odanyújtotta neki kesztyűs kezét.

- Nagyon örvendek, hogy viszontláthattam egy régi ismerőst.

Plawicki mintegy parancsoló mozdulattal és mosollyal már nyújtotta a karját. A férjtől követve mentek a kocsihoz. Polaniecki egyedül maradt Satowszkival, ki titokban vizsgálta őt, de egy szót sem szólt. Szép fiú volt különben, kissé nehézkes ugyan, de alakja magas, erőteljes volt és csinos szőke bajusz árnyékolta ajkát.

- Ráismerek a régi emberemre - gondolta Polaniecki, s valami titkos ellenszenv támadt benne ez iránt a félig szelídített medve iránt.

Plawicki és a vendége visszahajtottak Krzemienbe.

- Ez a vastag fiú nem rokona önnek? - kérdezte Polaniecki.

- Csak Ádámról, Éváról... nagyon lefelé megy a dolga szegény fiúnak. Műveli a kicsi földjét, nagy az étvágya és üresek a zsebei.

- A zsebei akkor ellentétben állnak a szívével?

- Phű! - felelte Plawicki megvetőleg. - Nem tehetek róla, ha légvárat épít. Jó fiú, azt nem tagadhatom, de nagyon is egyszerű; se nevelése, se műveltsége, sem modora, sem vagyona. Mária azonban elég jó szívvel van hozzá, vagyis inkább eltűri.

- Ó! ez is valami!

- Lásd, meg kell hogy magyarázzam neked, a mi kölcsönös helyzetünket: a leányomét meg az enyémet. Ő azt hiszi, föláldozza magát az én kényelmemért, amiért falun van; én pedig az ő kedvéért lakom itt csupán; ebből az következik, hogy halálra unjuk magunkat mindketten. Semmi társaságunk, fiatalság nincs a környéken. Jamisz asszony sokkal idősebb Máriánál. Lásd, ilyen életet élünk itt. De mit tegyünk? Az emberi lét különben nem egyéb az áldozatok hosszú sorozatánál. Ezt az életbölcsséget a szívünk mélyébe és a fejünkbe kell vésnünk, hogy át és áthasson bennünket.

Plawicki elhallgatott. A kocsit magas homokjában a lovak meglassították a lépteiket. Előttük zörgött Satowszki bricskája és nagy port vert föl.

Kisvártatva mindnyájan együtt voltak Plawicki ebédlőjében. Mária ült az asztalfőn. A Satowszki által hozott kiskutya felhasználva az újonnan jött szabadságát, egyik vendégtől a másikig szaladt, a farkát csóválta, két első lábát a vendégek térdére rakta, láthatólag jól érezte magát.

Polaniecki e percben Mária felé fordult.

- Szokott vadászni kisasszony? - kérdezte.

- Nem szoktam. Sohasem vágytam erre az élvezetre... és ön?

- Ritkán. Hiszen tudja különben, hogy a városban lakom.

- Mondd csak Sztasz - kérdezte Plawicki -, sokat jársz a világban?

- Alig. Legfeljebb Emília asszonyhoz, üzlettársam Bigielhez, egykori tanáromhoz Waskowszkihoz, aki nagyon bogaras lett vénségére. Ez az egész.

- Ezt nem jól teszed fiam. Egy fiatalembernek szerepet kell vinni a társaságban, természetesen, ha módja van hozzá. Egy Polaniecki előtt különben minden ajtó nyitva van. Ugyanígy jártam én különben Máriával, mikor tizennyolc éves korában Varsóba vittem. Nem ment bizony nagy pénzáldozatok nélkül. És mit tett Mária? Az egész áldott napon Emília barátnőjével ült, csak úgy falta a sok könyvet. Vadóc biz ő, az is fog maradni; kezet nyújthattok egymásnak.

- Nos tegyük meg kisasszony! - kiáltott föl vidáman Polaniecki.

- Nem tehetem egészen lelkiismeretesen - felelte a fiatal leány elmosolyodva -, mert a dolgok nem egészen úgy álltak, mint azt a papa meséli. Az igaz sokat olvastunk együtt Emíliával, de szorgalmasan jártam a világba is és kitáncoltam magamat, azt hiszem az egész életemre.

- Azt nem tudhatja!

- Lehet, de azt tudom, hogy megelégettem a társaságot és a táncot...

E szavak után asztalt bontottak és a szalonba mentek, ahol a feketekávé várt rájuk. Plawicki Sato fölött écelődött, ami nála mindig jókedv jele volt. A medvebocs, Mária kedvéért szívesen eltűrt mindent. De elborult homloka eléggé beszélt helyette: „Ó! ha nem Máriáról lenne szó, minő örömet összemorzsolnám a csontjait a vén fecsegőnek” - gondolta.

Mialatt Plawicki kártyapasziánszokat rakott ki, Mária a zongorához ült. Nem különösen játszott, de sima, nyugodt homloka szép vonalakban rajzolódott a hangjegyek fölött. Az órák múltak, a nap lenyugvóban volt.

Mintha a lemenő nappal Plawicki jókedve is alább szállott volna. Több ízben nézte az óráját.

- Jamiszek késnek - sóhajtott föl végre.

- Mindjárt itt lesznek! - vigasztalta őt Mária.

De az öreg azért egyre nézte az óráját és türelmetlenül ismételte:

- Nem, nem! Mondom neked, hogy nem jönnek többé.

Egy óra múlva nyugtalansága nem ismert többé határt.

- Valami baj történt - mondta síri hangon.

Mária odasúgta a mellette álló Polanieckinek:

- Dehogy történt, csakhogy a papa most egész este rosszkedvű lesz.

A fiatal leány valóban gondtelt arca megdöbbenetette Polanieckit.

- Miért nem küldenek valakit kérdezősködni? - kérdezte -, úgy tudom, Jamiszek birtoka nincs messze innen.

- Akarja, hogy valakit átküldjek, papa? - kérdezte a fiatal leány.

- Köszönöm a jóságodat - felelte Plawicki ingerülten - majd magam megyek.

Kiadta a parancsot, hogy fogjanak, egy percre elgondolkozott és mondta.

- Sato, te velem jössz; szükség esetén segítségemre lehetsz!

A fiatalember arca megnyúlt; ujjait több ízben végighúzta szőke haján, és duzzogó hangon felelte:

- A csónakot kihúzták a tóból, a kertész nem tudta újra vízre bocsátani. Múlt vasárnap kellett volna nekem azt tenni, de esett, Mária kisasszony nem engedett ki.

- Menj hát gyorsan, és végezd el! Megvárlak itt.

Satowszki rosszkedvűen kiment, Plawicki pedig nem sokat törődve leányával és vendégével, monologizálni kezdett.

- Fogadni mernék, hogy ismét az átkozott migrénje gyötri. Satowszki, ha kell, elmegy az orvosért. Az az ostoba tanácsos nem tud gondolni ilyesmire.

Polanieckinek most alkalma nyílt a leány szelíd természetéről meggyőződni. Eszében sem volt az atyjával duzzogni, odament hozzá és csókra nyújtva homlokát, engesztelőleg mondta.

- Ne haragudjék, csúnya papa, hiszen már fognak.

Plawicki kiengesztelődött. Igazán, őszintén szerette a leányát...

- Tudom, hogy jó kisleány vagy - szólt homlokán csókolva őt - de mi az ördögöt csinál olyan sokáig az az ügyetlen Sato?

Sato e percben érkezett meg lihegve, kiizzadva.

- A csónak tele van vízzel, nem bírtam a tóra bocsátani.

- Vedd a kalapodat és menjünk! - kiáltott Plawicki - hallom a kocsit.

Kisvártatva Polaniecki és Mária egyedül voltak, ami eleinte némileg zavarba hozta őket. Mária mint háziasszony megkezdte a társalgást.

- Az atyám - mondta - mindig finomabb, műveltebb emberek között élt, mint a jelenlegi környezetünk, azért rajong annyira Jamisznéért. De azért a tanácsos is finomlelkű, eszes ember.

- Azt észrevettem előbb a templomban. Szomorú, levertnek találtam.

- Beteges és nagyon el van foglalva.

- Mint ön, kisasszony?

- Ó, nem! Jamisz úr az első gazdász a környéken. Sokat ír. Gazdasági lapjainkban a legjobb cikkeket ő írja. Éles elme, egyenes, szilárd jellem, magasröptű, tisztalelkű ember! Nem vitatom el ugyan Jamiszné érdemeit, de egy kissé nagyon is modorosnak tartom... Ez az egész.

- Atyja és Krzemien, az ön életének tehát csak e két célja van?

- Igen, bevallom... de hej! keveset tehetek mindkettőért; nem értek az ügyekhez!

A társalgás ellankadt egy kissé. Mária ajánlotta a vendégének, hogy megmutatja neki a régi fákat, a kert számos fasorát. Az ajánlatot elfogadta. Nemsokára azután a tó partján voltak.

Az est gyönyörűnek ígérkezett. A tó, melyet a legkisebb szellő sem bodrozott, aranytükörként csillogott. A túlsó parton a nyírfaedő mozdulatlan tömege rajzolódott, míg a közelebb álló fák biztos körvonalai kiemelkedtek a bíborba öltözött ég háttéréből. Az udvarban a gólyák kelepeltek magas fészükben.

- Krzemien nagyon tetszik nekem - jegyezte meg a fiatalember elgondolkozva.

- Igazán? - kérdezte Mária örömmel.

- Igen és nagyon értem, hogy ennyire ragaszkodott e helyhez. Mindenütt, ahol az ember munkálkodott, valamit otthagy a szívéből is. Hiszem, hogy itt nagyon édes órákat lehet eltölteni. Most is például, mint jó érzés szállja meg az embert! A városban vannak napok, mikor az embert ellepi a kislelkűség; főleg, ha valaki, mint én, nyakig ül a számokban.

Néhány percig csendesen haladtak egymás mellett. Az esti világítás mind bíborosabb színt öltött, arcuk veres fényben úszott. Hirtelen megnyilatkozott és rohamosan növekvő rokonszenvük tudatában boldogan, békésen jártak egymás mellett.

Főleg Polaniecki nem tudta magát kivonni a pillanat varázsa alól, és folytatta:

- Csak most látom, mennyire helyesen ecsetelte önt előttem Emília asszony, mikor azt állította, hogy egy órát töltve az ön társaságában, több bizalmat ébreszt az emberben, mint hosszú hónapok ismeretsége más nőekkel. Ezt magamon tapasztaltam, úgy tetszik előttem, hogy már nagyon régóta ismerem. Az a meggyőződése, hogy csak azok, kik tökéletesen jók, képesek az emberben ilyen érzést ébreszteni.

- Kedves Emíliám! - vágott közbe a fiatal leány, kit e sok bók láthatólag megzavart - ha nem kellett volna Reichenhallba utaznia, meghívtam volna néhány hétre ide.

- És én kész lettem volna elkísérni őt, még ha kegyed meg sem hívott volna.

- Meghívom önt atyám nevében egyszer és mindenkorra.

- Ne mondjon ki ilyen szót meggondolatlanul, visszaélhetnék vele. Olyan jól érzem magamat itt! Borús óráimban mindig ide fogok menekülni magához.

Polaniecki nagyon jól számot adott magának arról, hogy ezekkel a szavakkal fokozza a rokonszenvet, mely olyan hirtelen megnyilatkozott közöttük. Szándéka őszinte volt. Mialatt beszélt, nézte Máriát és úgy tetszett előtte, hogy az a fiatal, szelíd arc, melyet a lenyugvó nap bevilágít, átszellemül az örömtől és belső megelégedettségtől. Ő is fölemelte szemét a fiatal-emberre, az tekintetéből ezt a néma kérdést olvasta ki: „Hiszi is ön azt, amit most mond?”

- Az atyám késik! - mondta Mária.

A nap eltűnt. Az alkony rózsás félhomályában denevérek repdestek csendesen; a tó felől növekvő zaj hallatszott, a békák ritmikus brekegése.

- Térjünk vissza! - szólta Mária újra.

Polaniecki a kezét nyújtja feléje, és a leány mintha szövetséget kötnének, csendesen beletette az övét. Aztán fölemelte a karját és a fák mögött fölbukkant csillagra mutatva, a meghatottságtól komoly hangon mondta:

- Íme az estcsillag!

A kutyák ugatni kezdtek, miközben az udvarban egy kocsi robogása volt hallható. A hazaérkezett Plawicki a szalonba sietett, ahol éppen fölglyújtották a lámpákat.

A fiatalok utána siettek.

- Nos? - kérdezi Mária csókra nyújtva homlokát.

- Hiába nyugtalankodtam - felelte a földbirtokos vígan. - Szomszédaink nem tudtak egy váratlan látogatót lerázni. A tanácsos, szokás szerint, ismét panaszkodott és holnap Varsóba megy az orvosához, önegysága azonban megígérte a látogatást.

- Akkor tehát minden rendben van.

- Tökéletesen... És ti, fiatalság, mit csináltatok a távollétemben?

- Hallgattuk a békák brekegését, és néztük a csillagokat - felelte Polaniecki. - Sohasem hittem volna, hogy ez ilyen élvezetet szerezhet.

- Az Úristen mindig tudja, mit tesz, édesem. A békabrekegésnek is megvan a maga célja. Nem duzzogom ellene... bár gyakran akadályoz az alvásban... Előre leánykám... adj nekünk egy csésze teát!

A szamovár a mellékszobában volt elkészítve. A kitűnően hangolt Plawicki papa elbeszélte látogatásának részleteit. A fiatalok csendesen hallgatták és időnként hosszan néztek egymásra. A búcsúnál Mária szívélyesen szorította meg vendégének kezét.

Mikor egyedül volt szobájában, sajátyszerű bágyadság lepte meg. Mennyire ellankasztotta ez a nap!... De olyan édes, ellágyító bágyadság volt az amit érzett!... Elaludva nem arra gondolt, hogy a következő nappal új, fárasztó hét kezdődik számára, fülében Polaniecki komoly, érces hangja csengett. Az pedig egy utolsó cigarettára gyújtva gondolta: „Szende, bájos, szeretetreméltó, hol találhatnék hozzá hasonlót?”

Harmadik fejezet

De a következő nap szürkén, komoran virradt meg, és Plawicki Mária lelkipurdalásokkal ébredt. Úgy tetszett előtte, hagyta magát elragadtatni, és Polaniecki jogosan vádolhatja kacérsággal. Már csupán erre a gondolatra is elpirult; mert végre is nem volt-e Polaniecki atyjának hitelezője? Az előtte való napon elfeledte, de ma ez a kiállhatatlan gondolat egyre üldözte. „Azt fogja hinni, hogy meg akartam lágyítani”, ismétlé magában egyre, s vérhullám pirosítja arcát és homlokát. Őszinte természete, büszkesége föllázadt erre a gondolatra. Nem tudta elviselni, hogy valaki számításra vagy mellékgondolattal gyanúsítsa. Ha legalább Polanieckinek némi kilátása lenne pénzéhez jutni! De a pénzesszekrény üres volt Krzemienben, jól tudta azt. S ha még létrejönne is egyik majorságuk tervezett eladása, ezáltal néhány ezer rubelhez jutnánk, az sem változtatna a helyzeten, mert jól tudta, hogy apja szorítva egyéb halaszthatatlan kötelezettségek által, nem a fiatalember követelésének tenne eleget.

Mária azt tervezte, hogy megelőzve apját, őszintén beszél Polanieckivel, felfedezve előtte a dolgok valódi tényállását.

Miután értesült, hogy vendégük kora reggel az országútra ment sétálni, elhatározta, utána megy. Nem sokáig kellett Polanieckit keresnie. A fiatalember befejezve sétáját, megállt a veranda előtt, melyet vadszölő futott körül és cirógatta a két vadászkutyát, mely olyan barátságosan fogadta őt megérkezésekor. Mikor a vadszölő indáin át megpillantotta Mária alakját, azonnal ragyogó arccal sietett feléje.

- Jó reggelt, kisasszony! Az önök cerberusaival mulattam éppen. Hogy érzi magát ma?

- Nagyon jól, köszönöm.

Mária hidegen, közönyösen nyújtott kezét. Polaniecki majd elnyelte a szemével, tekintetéből a leány kiolvashatta volna a nagy örömet, melyet látványa okozott neki.

- Ön napi körútját teszi a birtokon? - kérdezi a fiatalember. - Megengedi, hogy elkísérjem? Ma haza kell térnem és föl kell vennem ismét a kötelesség igáját; annyiival is becsesebben tűnik fel előttem ez óra, melyet körében tölthetek még el. Isten a tanúm, milyen örömmel hosszabbítanám még tartózkodásomat, de legalább most már tudom az utat Krzemienbe.

- Ha az ideje engedi, mindig örvendeni fogunk, ha szerencsénk lesz.

Csak most vette észre Polaniecki, mennyire visszafogott a fiatal leány viselkedése, az arca, a hangja is.

- Mi baja, kisasszony? - kérdezte merően nézve Mária szemébe.

A leány megzavarodott.

- Semmi... biztosítom - felelte végre.

- De igen, igen! - felelte Polaniecki meggyőződéssel - és azt maga éppen olyan jól tudja, mint én. Ma egészen más irányomban. Ma olyannak találok, mint megérkezésem éjjelén, de akkor vétettem ön ellen. Üzleti dolgokról beszéltem, egészen váratlanul, kíméletlenül. Tegnap megbocsátott nekem, én azt hittem, minden jóvá van téve. És olyan boldog voltam! És íme, ma reggel ismét ott vagyunk, ahol voltunk... Miért? Nem lenne szíves megmagyarázni nekem, miért lettem kegyvesztett?

Polaniecki esdeklőleg nézett Máriára, kereste arcán ama mosolyok egyikét, melyek az előtte való napon annyira elbájolták. A leány azonban bármennyire is fájt neki, elhatározta, hogy nem tér le az útról, melyen haladnia kitzte magának; már azért sem, mert ha viseletének változását megmagyarázná, olyan vallomást kellene tennie, amit nem tehetett.

- Biztosítom önt - felelte -, vagy tegnap csalódott vagy ma. Én nem változtam és remélem, hogy jó emlékekkel fog távozni tőlünk.

A szavak udvariasak voltak, de az, aki kiejtette, nagyon különbözött attól a fiatal leánytól, kivel Polaniecki az előtte való napon olyan bizalmasan társalgott. A harag, a bosszúság a fiatalember arcába kergette a vért.

- Ha óhajtja, hogy úgy tegyek, mintha hinnék szavainak őszinteségében, legyen - mondta végre -, de azért nem akadályozhatja meg, hogy ne gondoljam, falun a hétfő nagyon különbözik a vasárnaptól!

Ez a beszéd nagyon sértette Máriát. Úgy tetszett előtte, Polaniecki már jogokat formál magának azon rokonszenv folytán, melyet ő elég esztelenül előtte való napon kimutatott neki.

- Mit tegyek? - kérdezte inkább szomorúan, mint ingerülten. - Nem kényszeríthetem, hogy higgyen nekem.

Aztán azon ürügy alatt, hogy még nem mondott jó reggelt az apjának, eltávozott. Egyedül maradva, Polaniecki hevesen eltávolította magától a kutyákat. Rendkívül fel volt háborodva.

Mária ezalatt belépett atyja szobájába. Az öreg úr perzsa szövetű hálókabátjába burkolva az íróasztal előtt ült. Leányának lépteire visszafordult, de hirtelen újra elmerült leveleinek és számadásainak olvasásába.

- Atyám! - kezdte a fiatal leány - Polanieckiről akarok beszélni. Igaz, hogy?...

De az öreg úr írásáról föl sem tekintve, közbevágott.

- Akár a lágy viaszt, úgy fogom én a te Polanieckidet a kedvemre formálni.

- Kétlem, hogy ez olyan könnyen sikerüljön - felelte Mária elszántan. - De különben is nagyon óhajtánám, hogy ő többi hitelezőink előtt legyen kielégítve.

Plawicki most már föltekintett írásairól és merően nézett a leánya szemébe.

- Mi ez? - kérdezte végre - talán bizony a gyámságot akarnád reám erőszakolni?

- Nem, csupán a mi becsületünkről van szó.

- És véleményed szerint nekem szükségem van e dologban a te nézetedre?

- Nem úgy gondoltam... de...

- És mi idézte elő nálad ezt a patetikus hangulatot? - folytatta Plawicki, nem engedve leányának a mondatát befejezni. - Mi történt?

- Csak azért jöttem, hogy kérjem, könyörögjek...

- Én pedig arra kérlek, hagyj engem belátásom szerint cselekedni! Lassanként egészen kizártál Krzemien ügyeinek vezetéséből; nem ellenkeztem, nem lett volna érdemes ama néhány év miatt, amit még élek egyetlen gyermekemmel viszálykodni. Te azonban engedd át nekem legalább lakásunknak ezt a kis zugát és törd el, hogy belátásom szerint intézzem el azt a néhány kis ügyet, ami az én hivatáskörömbe vág.

- De atyám, hiszen csak kérni jöttem...

- Hogy visszavonuljak valamelyik majorba - ugye? És melyik lakásban akarsz, hogy meghúzódjam?

A szegény gyermek szemei megteltek könnyekkel. Mozdulatlanul, szótlanul küzdött néhány percig a fojtogató sírás ellen.

- Bocsánat papa - mormolta végre és anélkül, hogy egyebet szólt volna, elhagyta a szobát.

Egy negyedóra múlva Polaniecki lépett az öreg úr szobájába, kimondhatatlanul föl volt ingerülve és nem bírta azt palástolni.

Plawicki széket mutatott neki vele szemben, és szokása szerint a fiatalember térdére tette a kezét.

- Ugye nem gyújtod föl a házam, édes Sztaszom? És nem fogod meggyilkolni az öreg bátyádat, ki tárt karokkal fogadott? Ugye nem akarsz, hogy szegény Máriám árvaságra jusson?

- Nem - felelte Polaniecki ugyanolyan színpadias hangon - eszembe sincs sem a házat fölgyújtani, sem önt megfojtani, sem a leányát árvaságra juttatni. Hagyjuk ezt a hangzatos beszédet. Nem ilyen szavakkal kezdünk egy komoly ügy tárgyalásába.

- Legyen - felelte a vén gavallér sértődve, hogy szavainak ilyen kevés hatása volt. - De ne feledd, hogy egészen kicsi korodban a vendégünk voltál, vendége voltál e vén falaknak.

- Ugyan, kérem, hagyjuk ezt! A vendége voltam, mert az anyám magával hozott és anyám főleg azért látogatott el olyan gyakran ide, mert ön nem fizetett neki kamatokat. Ez a való tényállás, ön kényszerít rá, hogy elmondjam! Semmi köze ahhoz a mi családi összeköttetésünknek. Íme több mint húsz éve hogy adós nekünk, a pénzünk Krzemienre be van táblázva; kamatok kamataival ez az összeg már huszonötezer rubelre rúgott, mondjunk a kerek szám miatt húszezret. Látja, hogy lehet beszélni velem. De ezt a húszezer rubelt akarom, szükségem van rá! Itt létemnek nincs egyéb célja!

- Sztasz! - nagyon egyszerű módja lenne annak, hogy minden rendbe jöjjön!

- Legyen szíves tudassa velem ezt a módot.

- Vedd meg a márgabányáimat!

- Hogyan? - kérdezte Polaniecki, úgy vélte rosszul hallott.

- Igen... vedd meg a márgaaknáimat, hozd ide az üzlettársadat... hozz ide szakértőket, ha úgy tetszik. A te alteregódat, hogyan is hívják? Majd csengő pénzzel fizeti ki a részemet... te pedig az adósom maradsz... vagy pedig leszámolunk... ahogy te akarsz. Nos? Beleegyezel? Add ide a kezedet... valamennyiünknek nagy szerencse lenne ez!

De Polaniecki, ki az első pillanatban elkábult, már magához tért és hirtelen fölugrott.

- Nem! - kiáltja felháborodva - egyet nem fogok eltérni soha! Hogy velem ilyen nevetséges játékot üzzön! Értette?... Tartsa meg a márgáját és adja ide a pénzemet! Az ajánlatai nem egyebek alávaló kibúvásnál, vagy értelem nélküli, üres szavaknál!

Néhány másodpercre mély csönd állott be.

Krzemien nemes urának homlokán olimposzi harag vészfelhői gyülekeztek, és összevonta szemöldökét. Előbb borzasztó pillantással sújtotta öccsét, aztán a falon függő fegyvergyűjtemény felé irányította lépteit, s onnan leakasztott egy vadászkést, fönséges mozdulattal nyújtotta azt Polanieckinek:

- Döfd belém! Döfd a szívem közepébe hát! - És szétnyitotta mellén a hálókabátját.

Polaniecki nem tudta haragját tovább fékezni. Durván visszalökte a fegyvert és a kart is, mely a tört feléje nyújtotta.

- Mindez nem egyéb alávaló komédiánál... Nem vesztegetem tovább az időmet önnel! Megyek... De kijelentem, hogy eladom ezt az adósságot az első vevőnek, ha el kellene vesztenem az összeg felét is!

Plawicki ég felé emelte a karját.

- Menj! - kiáltotta - végezz ki bennünket, játszd fajod ellenségeinek kezére családom ősi fészket!... De jusson eszedbe, hogy az átkom s átka mindazon ösömnek, ki valaha e helyen élt, mindenütt és mindenkor követni fog.

A fiatalember nem hallgatott többé rá. A legnagyobb fokú izgatottságban hagyta el a szobát. Dühösen, átkozva a sorsot, szélvészfért rontott a szalonba, hogy onnan a kalapját, melyet ott letett, kihozza. Azon gondolkozott, hogy valami kocsi után néz, ami őt mihamarább az indóházhoz vigye, midőn Mária megjelent a küszöbön. A fiatal leány láttára haragja kissé lecsillapult. De ez csak egy szempillanatig tartott. Nem volt-e Mária Krzemiennek mozgató ereje, lelke? Gyors léptekkel, keserűséggel teli szívvel ment feléje.

- Isten, önnel kisasszony -, mondta izgatott hangon. - Befejeztem számadásaimat az atyjával. A nekem tartozó pénzt jöttem tőle kérni, és ő a márgabányáit, végre az ő összes őseinek átkait adta nekem. Ez új módja az adósságok kifizetésének.

- Óhajtottam, hogy értesülve legyen erről a szégyenteljes komédiáról! - kiáltott fel -, mert hiszen ön utasított engem az atyjához! Köszönöm a tanácsot; de miután az előnyösebb önre, mint rám nézve, engedje meg, hogy a jövőben saját belátásom szerint cselekedjem.

A fiatal leány elsápadt, reszketett, szemében a felháborodás könnyei csillogtak.

- Bátran sértegethet - felelte - mert, fájdalom, nincs senkim, aki önt ezért számadásra vonja!

Kétségbeesetten, megalázva indult a szobája felé.

Polaniecki azonnal belátta, hogy túlmént a határon. Utána rohant, hogy kikérje bocsánatát, de elkésett! Mária már bezárkózott a szobájába.

Mit tehetett? A bricska már előállott... Fölszállt és Krzemien nemsokára eltűnt a szeme elől. A neheztelés keserűsége annyira előntötte a szívét, hogy csak egyre tudott gondolni, a bosszúállás vad gyönyörűségére.

Így vált tervéből megingathatatlan elhatározás.

Csak az volt a kérdés, talál-e valakit ez átkozott adósság leszámítolására. De meg fogja találni, ha száz percentet is kellene veszíteni mellette!

Negyedik fejezet

Polaniecki Varsó egyik legelőkelőbb vendéglőjében étkezett három nőtlen barátjával: a dilettáns, gyűjteménybarát Bukakival, Waskowszki tanárral és Maszko ügyvéddel.

Társai előtt nem volt titok utazásának célja, s mindhárman ismerték Plawickit és leányát. De Polanieckinek nem volt kedve hosszas részletekbe bocsátkozni és csupán röviden jelentette, hogy hiába utazott Krzemienbe, Plawicki vén gazember és azért ő, Polaniecki, bármi áron kész lenne ezt a követelést másra ruházni. Maszko, az ügyvéd, kit az általános tárgyú vitatkozások halálra untattak, szivart vett ki a zsebéből, rágyújtott és Polaniecki felé fordulva mondta:

- Mondja csak, valóban hajlandó lenne ön a krzemieni uradalomra betáblázott követelését egy harmadiknak átengedni?

- Kétségen kívül. Miért kérdi ezt?

- Mert hajlandó lennék önnel ez ügyben tárgyalni.

- Ön?

- Én magam. Az efféle üzletek némileg az ügyeimbe vágnak. Elsősorban megbeszélhetnénk a dolgok útját, módját, bár egyelőre semmi biztosat nem mondhatok önnek. Holnap reggel elhozzatom a telekkönyvi kivonatot. Jöjjön hozzám négy óra felé egy csésze teára; akkor megbeszélhetnénk a részleteket.

- Helyes! Miután elhatároztam magam az eladásra, jobb előbb, mint később. Úgyis csak azt várom, hogy lefizethessem új társulatunknak a rám eső pénzösszeget és sietek elhagyni Varsót, hogy én is üdüljek kissé valahol.

- Merrefelé szándékozik? - kérdezte Bukaki.

- Még nem tudom. De nem tartom ki már a városban, friss levegő, víz, zöld után vágyom.

- Ez is csak előítélet - mondta a műkedvelő - mert a városban mindig van árnyék, csak attól függ, melyik járdán, jobbra-e vagy balra. Részemről sohasem hagyom el a várost nyáron.

- És ön, barátom? - kérdezte az öreg Waskowszkitól Polaniecki - semmi kirándulást nem tervez?

- Sőt inkább... nagyon is. Emília asszony nagyon hív, mennék utána Reichenhallba... Talán rá is szánom magamat.

- Tudja mit? Menjünk együtt! Elégge szeretem Salzburgot. S így naponként láthatom majd Emília asszonyt és az én kedves Litkámát.

Másnap a meghatározott órában Polaniecki megjelent Maszkónál. Az ügyvéd azonnal a szalonjába vezette őt, de ő csak néhány pillanat múlva jelent meg ott. Hölgyekkel konferált, jelentette Polanieckinek az inas ünnepélyes s egyszersmind diszkrét módon. A szalon csukott ajtaján át, Polaniecki csakugyan beszélgetést hallott, és néhány mondat egészen hozzá is eljutott.

De figyelmét egyedül a fiatal ügyvéd őseinek arcképei kötötték le. Ott csüngtek szép sorrendben a falak sötét kárpitjain: nagy méltóságok, lovagok, várurak, püspökök, főveges abbék.

Maszko barátai kételkedtek ugyan ez ősök valódiságában, és főleg egy tiszteletreméltó abbé volt azok között Bukaki élcelődéseinek célpontja. De Maszko hidegvérrel tűrte ezeket az élcelődéseket. El volt tökélyre a világgal elhitetni, hogy vannak ősei, személyes érdemei, ügyessége, tehetsége.

Polaniecki eleinte nagy ellenszenvet érzett iránta, és ezt nem is titkolta előtte. Végre azonban megadta magát és hozzá kell tennünk, hogy ezt Maszko kiváló előzékenységének köszönhette, amivel ő mások irányában meglehetősen fukarkodott. De veleszületett éleslátása világosította fel talán Maszkót, hogy az olyan lobbanékony, őszinte természetekkel szemben nagyzsolással célt nem érhet. Az is igaz, hogy a naponkénti érintkezés által a két fiatalember kölcsönösen hozzászokott egymás hibáihoz. Azért Maszko, miután kikísérte ügyfeleit, tárt karokkal fogadta a szalonban vendégét. Levetkezve feszes modorát, nem hatalmas nagyúrként, nem mint valami angol lord, de pajtásként, bizalmasan csevegett Polanieckivel.

- Ó! az asszonyok! az asszonyok! - kiáltott fel. - Velük mindig meggyűlik az embernek a baja.

- Én azért jöttem, hogy az ügyünkről beszéljünk.

- Mindenekelőtt teázzunk.

És mialatt Maszko a számovárral babrált, folytatta:

- Önnel nem kell a hiábavaló fecsegéstől tartanom. Láttam a telekkönyvet. Az összeget nem könnyű behajtani, de azért elveszettnek nem lehet mondani. A behajtása sok költséggel jár; utazások, levelezés, szükség esetén pörlekedés is, így tehát nem vállalhatom magamra, hogy az egész követelését önnek kifizessem, de felajánlhatom az összeg kétharmadát, mégpedig három részletfizetésben még az év folyamán.

Polaniecki, ki nagy figyelemmel hallgatta az ügyvéd szavait, rövid gondolkodás után így szólt:

- Miután elhatároztam, hogy ettől a követelésemről szabadulni fogok, még veszteséggel is, elfogadom az ajánlatát. Mikor óhajtaná ön az első fizetést eszközölni?

- A mai naptól számítva három hónap múlva.

- Ez esetben meghatalmazásomat Bigielnek adom, mert, mint tudja, szándékom elutazni.

- Csakugyan, ön Reichenhallról beszélt. Tehát már egészen el van határozva? És csakugyan az öreg tanár társaságában utazik?

- Valószínűleg!

- Ej, ej! Talán bizony hajlandó lenne Emília asszonyba belészeretni? Az ön fejébe is befészkelte volna magát a szerelem eszméje?

- Mindegyikünk tartogat valamit a fejében, ön is. Mert ha nem így lenne, mi okból igyekezne tőlem ezt a követelést átvenni? Az üzlet nem nagyon fényes.

- A nagy halak híján a kicsi sem megvetendő! De őszinte akarok önhöz lenni. Ön elismeri ugyebár, hogy az irodám és a hitelem eléggé virágzó? Még biztosabb alapja lesz azonban, ha földbirtokra támaszkodhat. Plawicki maga mondta nekem egyszer, hogy szívesen szabadulna a birtokától, azt hiszem ez az óhaja ma már szükségletté vált nála. Egy kis évi járulékkal tehát úgy vélem, könnyen Krzemien ura lehetek. Ezt különben még meglátom. A földbirtok, édes barátom, olyan mint a ló... megvakarják, megkefélik, a vásárra viszik és haszonnal az első vevőnek eladják. Addig azonban földbirtokos vagyok... ez pedig nem megvetendő dolog a mai világban.

Ezek az elvek csak félig tetszettek Polanieckinek.

- Figyelmeztetem, hogy ez a vásár nem fog olyan könnyen menni, mint ahogyan gondolja. Plawicki kisasszony nagyon ellene van a birtok eladásának. Ő szereti Krzemient, nő, eszerint mindent el fog követni, hogy azt megtarthassa.

- Volt szerencsém Plawicka kisasszonyt varsói tartózkodása alatt megismerni. Bevallom, hogy véghetetlenül tetszett nekem. Kitűnő család, tönkre mentek, az igaz, de a birtok óriási és nem értéktelen. Ki tudja? Ez is csak egy eszme, mint akárhány támad. Teljesen őszinte akarok önnel szemben lenni, mint mindig is voltam.

- Nem, Maszko, eszemben sincs Mária kisasszonyra gondolni, nőül veheti, ha kedve tartja. Azért csak állíttassa ki az eladási okmányt és küldje el azt nekem!

- Itt van! Az előbb írtam meg egyik segédemmel, csak alá kell írni.

És a szerződést rögtön aláírták. Ugyanezen este Polaniecki üzlettársánál, Bigielnél ebédelt. Elbeszélte neki, minő üzletet kötött a nap folyamán és nem titkolta előtte bosszúságát és rossz kedvét sem. Bigielné, ki ismerte és nagyon szerette Máriát, nagyon megijedt e hírtől; férje pedig, miután szokása szerint előbb hosszasan meghányta-vetette agyában a kérdést, szokásos hidegvérrel, érzéketlenségével így szólt:

- Hogy Maszko házassági gondolatokat forgat az agyában, azon nem kételkedem: csak azt szeretném tudni, önmagával akarja elhíttetni vagy csupán önt csalja azzal, hogy eddig nem határozott ez ügyben.

- Isten óvja Máriánkat egy Maszkótól! - kiáltott föl Bigielné.

- Azt hittem volna - vélte Bigiel -, hogy a Maszko fajtabeli ember vagyont keres mindenekelőtt. De lehet hogy csalódtam. Nagyon valószínű, hogy ő inkább a család előkelőségét tartja szem előtt, nagynevű rokonságra vágyik, mert ez emelkedést jelent az ő helyzetében. Nem is olyan rossz számítás tőle.

- Csakugyan. Aztán, amint a szavaiból kivettem, Mária kisasszony nagyon tetszik neki. Csak most jut eszembe, hogy az öreg Plawicki ezt értésemre is adta.

- Nos? Mi az ön véleménye? - kérdezte Bigielné.

- Azt hiszem, Plawicki kisasszonyból nemsokára Maszkoné lesz; miután ezt valamennyien jónak találják.

- És ön?

- Én holnap Reichenhallba utazom!

Ötödik fejezet

Kénytelen volt azonban néhány napig még Varsóban maradni. Elutazásának reggelén értesült, hogy Maszko Plawickiékhez utazott. Ez nagy benyomást tett rá. Hiába igyekezett magával elhitetni, hogy ha egyszer Reichenhallban lesz, nem gondol többé e dologra, mégis egész utazása alatt üldözte őt e gondolat.

Tizenegy órakor délelőtt értek Reichenhallba. A park egyik fasorában találkoztak Emília asszonnyal és a kis Litkával. A fiatalasszony, kit nem értesítettek elindulásukról, csak a következő hétre várta őket. Azért kimondhatatlanul megörvendett, de öröme rövid ideig tartott, mert Litka, ez a rendkívülien ideges, érzékeny gyermek, ki nagy fokú asztmatikus rohamoknak volt alávetve, annyira felindult kedves „Sztasz barátjának” látásán, hogy fulladozni kezdett, szívdobogást kapott és közel volt hozzá, hogy ideggörcsökbé essék.

Az ilyen rohamok, fájdalom, nem tartoztak a ritkaságok közé. A roham elmúltával azonban a mosoly is visszatért az arcokra; vígan indultak a villa felé. Litka, miután magához tért, nem bocsátotta el többé barátjának kezét. Időnként megszorította azt, hogy meggyőződjék az ő kedves Sztaszjának jelenlétéről. Mosolyogva csacsogott és egészen boldog volt, amiért Reichenhall szépségeit mutogathatta.

- Mindez még semmi! - ismételte élénken -, de majd meglátja holnap, ha Thumsee-be megyünk, minő gyönyörű ottan! Majd meglátja! - és sápadt csinos arcát anyja felé fordítva, kérdezte: - Ugye, kismama, elmegyünk?

A kisleány aztán, anélkül hogy barátjának kezét elbocsátaná, kissé eltávolodott tőle és ráfüggesztve nagy, lázas szemét, mormolá:

- Ó! Sztasz úr! Sztasz úr!

Polaniecki is nagy ragaszkodást mutatott iránta, mintha idősebb testvére lenne, ügyelt rá és szelíden dorgálta:

- Ne járj olyan gyorsan, kiscicám! Ne beszélj járás közben, kiscicám!

Időnként azonban Emília asszonyt kereste szeme, mintegy bizonyosságul annak, mennyire türelmetlenül várja a pillanatot, hogy vele bizalmasan beszéljen. De az asszony a világ minden kincséért sem zavarta volna meg gyermekének örömét; a viszontlátás első perceit Litkának kellett áldozniuk.

Polaniecki csak ebéd után talált egy alkalmas pillanatot, hogy Emília asszonyhoz közeledhetett.

- Akar egyet velem járni a kertben? - kérdezte. Emília beleegyezőleg bólintott a fejével és így szólt leányához:

- Litkám, kedvesem, mulattasd egy kissé Waskowszky urat és viseld jól magadat, azonnal visszajövünk.

Mihelyt egyedül volt Polanieckivel, kíváncsian kérdezte:

- Nos? Hogy mint volt Krzemienben?

Polaniecki megkezdte vallomásait. Lehet azonban, hogy kedvezőbb világításba akarta helyezni az eseményeket, vagy Emília asszony nagy érzékenysége volt tekintettel; az is lehet, hogy gondolatai folyton Márián járva, lelkét a költészetre, gyöngédségre hangolták, tény azonban, hogy az elbeszélése lényegesen eltért a valóságtól.

Bevallotta ugyan, hogy Plawicki papát nem kímélte, de azt elhallgatta, minő kemény szavakkal illette a fiatal leányt a búcsúnál, és nem szűnt meg őt dicsérő szavakkal magasztalni.

S végre így végzé elbeszélését:

- S miután ez az adósság mindenféle félreértésekre, vitatkozásokra adott alkalmat, jobbnak láttam a követelésemet egy harmadikra átruházni. Plawicki hitelezője most már Maszko ügyvéd.

Emília asszony, aki mit sem értett az ügyekhez, anyagi szelídséggel mondta:

- Nagyon jól tette. Önök között nem szabad pénzkérdésnek lenni.

Polaniecki elszégyellte magát, hogy annyira tévútra vitte ezt a hiszékeny lelket.

- Nem jól tettem - felelte. - Sőt inkább azt hiszem, nagy hibát követtem el; Bigiel sem helyeselte az eljárásomat. Maszko képes őket tönkretenni! Elárvereztetheti Krzemient, elkergetheti onnan Máriát és az apját! Bizonyos, hogy nem jártam el sem gyöngéden, sem elővigyázatosan. És nem hiszem, hogy ezzel közeledést idéztem volna elő közöttünk.

Litka kéréseinek engedve, Emília elhatározta, hogy másnap Thumsee-ba mennek. Reggel elindulnak, a tó partján ebédelnek és kocsin vagy gyalog térnek haza, ha a gyermek nem fáradt, de mindenesetre naplemente előtt, hogy kikerüljék az est hűsét.

Másnap tíz órakor Polaniecki és öreg barátja a villába érkeztek. Litka és az anya már útra készen várták őket a verandán. Mikor az öreg tanár észrevette őket, nem állhatott ellent, hogy elragadtatásának szabad folyást ne engedjen.

- Látja - szólt társához, már messziről mutatva az anyát és gyermekét - az úristen néha kedvét leli benne és az emberi lelkeket virágokká változtatja.

Emília asszony és leánya csakugyan mindenki figyelmét magára vonta. Gyöngéd arcával, a fiatalasszony a gyöngédség és anyai szeretet megtestesülése volt. A fiatal leány álmag szeme, hosszú aranyzőke haja, finom arcvonásai ellenben valami műremekre emlékeztettek. Volt benne valóban valami földöntúli. Gyöngé szervezete, rendkívül fogékonysága minden iránt, beteges érzékenysége még jobban kiemelték arcának ideális kifejezését. Anyja és mindazok, kik megismerték, vakon szerették őt. De a gyermek jó hajlamai ellentálltak a sok kényeztetésnek. Polaniecki mindkettőjükhöz őszintén ragaszkodott. Majdnem mindennap meglátogatta őket. Varsóban, mint minden városban, szeretnek fecsegni és az asszonyoknak nagyon kell vigyázniuk a hírnevükre; természetesen Emília sem kerülhette el, hogy ne tegyenek észrevételeket e gyakori látogatások felett. Pedig nagyon igaztalanul, mert a fiatalasszony maga volt az erény és ártatlanság, s eszébe sem jutott, hogy valaki rosszat gondolhatna felőle.

Nem ismerve a rosszat, nem képzelte, hogy félremagyarázhatják Polaniecki iránti barátságát.

Polaniecki üdvözölte őt, közölte vele a régi jó barát költői hasonlatát. Elmosolyodott örömeiben, mert főleg Litka miatt tetszett neki a hasonlat. Aztán kecses mozdulattal elsimítva ruhájának ráncait, mondta:

- Levelet kaptam ma reggel és magamhoz vettem, hogy önnek megmutathassam.

- Olvashatnám azt azonnal?

- Ha boldogítja itt van.

Az erdőn keresztülvezető úton mentek Thumsee-ba. Emília előrement, Polaniecki a levelet olvasva, lehajolt fövel ment utána és a következőket olvasta:

„Kedves Emiliám, ma reggel vettem sok-sok kérdést tartalmazó leveledet és sietek arra

felelni, mert én is mielőbb óhajtom veled benyomásaimat közölni. Polaniecki úr hétfőn, vagyis tegnapelőtt utazott el tőlünk. A megérkezése utáni napon az egész délutánt együtt töltöttük, vagyis négyszemközt, ami még több, mert papa Jamiszéknál akart látogatást tenni. Mit mondjak neked róla? Rokonszenvesnek, őszintének mutatkozott! Férfi a szó teljes értelmében... Ha csak arról ítélem meg, amint rólad és gyermekedről beszélt, látom, hogy mélyen érző, jó szíve van. Sokáig sétáltunk együtt a tó partján és a fasorokban. Annyi új és érdekes dolgot beszélt nekem, hogy nem győztem hallgatni őt. Nem resteltem neked bevallani, kedves Emíliám, hogy nagyon jó benyomást tett rám! De, fájdalom, másnap összeveszték a papával és az ő haragja rám is kiterjedt, bár az ég a tanúm, hogy ami engem illet, örömet eleget tettem volna tartozásunknak. A szavai nagyon megsértettek az első pillanatban és ha a barátod sejtené, mennyi könnyet sírtam titokban miatta, tudom megszánna. De aztán jól átgondolva a dolgot, beláttam, hogy papának nem volt igaza, vendégünk hagyta magát hevessege által elragadtatni és én nem neheztelek többé rá. Nem tudom miért, de teli vagyok jó reménységgel. Meg vagyok róla győződve, hogy ő nem lehet rossz szándékkal sem ellenünk, sem Krzemien ellen. Kedves kis Litkáddal együtt számtalanszor csókollak és kérlek, tudasd velem, hogy van kisleányod. Írjál sokat és szeress úgy, amint én szeretlek tégedet!”

Miután Polaniecki befejezte az olvasást, összehajtogatta a levelet, a belső zsebébe rejtette és összegombolta a kabátját, mintha jobban őrizné meg így e kincset. Kedve lett volna a sétabotját ezer darabra törni és a darabokat a lábai alatt folyó patakba dobni.

Közeledett Emília asszonyhoz és kérde:

- Nekem adja ezt a levelet?

- Tartsa meg, ha akarja... Ugye, minő becsületes, nemes szíve van? Maga nem mondta el nekem, hogy a bosszúságát a búcsúnál vele is éreztette. Nem pirongatom meg, mert hiszen Mária maga vette önt védelmébe.

- Ó! Istenem! kérném, hogy verjen meg, ha ezzel jóvá tehetném a rosszat, amit elkövettem. De, fájdalom, azt jóvá tenni többé nem lehet; azért ne is beszéljünk róla!

Emília asszony más véleményen volt. Polaniecki nagy felindulása ellenkezőleg megerősítette ama föltevését, hogy ez a kölcsönösen annyira sajnált félreértés, a legjobb megoldást fog nyerni.

- Majd meglátjuk azt egy-két hónap múlva - volt összes felelete.

- Ó nem! Nem is képzelem, mit fogunk megélni egy hónap múlva - kiáltott föl elborult homlokkal Polaniecki, mert eszébe jutott Maszko az ő házassági terveivel és ez kínoztta őt, mint a lidércnyomás.

- Ne gondoljon csak egy dologra - felelte Emília, nem véve figyelembe Polaniecki titokzatos szavait. - Aki Mária szívét meg tudja nyerni, az nem számítja el magát soha.

Delet harangoztak. A nap melege diadalmasan áradt szét mindenfelé. Az erdőben erősebb illatot terjesztettek a fák; a tó tükörsimán pihent és aludni látszott.

A sétálók végre a vendéglőbe érkeztek, ahol ebédelni szándékoztak és elhelyezkedtek egy öreg bükk árnyékában fölterített asztal mellett.

Polaniecki intett a pincérnek, ki elnyűtt ruhájában önérzetesen, de szolgálatkészen egyszersemind, azonnal elősietett. Miután az ebédet megrendelték, szótlánul pihentették tekintetüket a tavon és a hegyeken.

Néhány lépésnyire tőlük íriszek nyíltak, egy közeli szökőkút vízszugara öntözte azokat, visszahullva a sziklakövekkel körített medencébe.

Emília csöndes mozdulattal rámutatott a virágokra.

- Ha tó partján vagyok és íriszeket látok - mondta - mindig Olaszországra gondolok.
- Csakugyan - jegyezte meg Polaniecki - nincs ország, ahol az ember annyi tavat és íriszt lát, mint Olaszországban.
- Csodás ország az! - mondta Waskowszki. - Ami engem illet, már évek óta ott töltöm mindig az őszt; remélem, öreg napjaimra menedéket találok ott. Rómát választottam. Róma a túlvilág előcsarnoka, ahonnan láthatjuk az örök világosságot. Októberben oda megyek.
- Mennyire irigyelem önt! - kiáltott föl Chwastowska asszony.
- Litka már tizenkét éves - folytatta a tanár, mintegy titkos gondolatot követve.
- Tizenkét éves és három hónapos! - kiáltott közbe a leányka.
- Helyes... tehát megmutathatnánk már neki Rómát, bár még nagyon gyerekes a korára. De semmi sem vésődik annyira a lelkünkbe, mint amit gyermekkorunkban láttunk. Kis jóakarat, asszonyom, és októberben mindannyian útra kelhetnénk Róma felé.
- Fájdalom, nem vagyok szabad, néhány fontos ügy egész télre Varsóhoz köt.
- Szabad tudnunk, miféle ügyek ezek?

Emília asszony mosolygott.

- Első és legfontosabb dolgom ezt az urat itt megházasítani - felelte Polanieckire mutatva - borzasztó rosszkedvűen ült ott, pedig nincs más baja, mint szerelmes.

Polaniecki közönyös mozdulatot tett a kezével.

A tanár mondaszerű naivitása ez alkalommal ismét bebizonyult.

- Ah! - mondta - ön házasítani akarja ezt az urat? És még mindig Mária kisasszonnyal?
- Mindig - felelte a fiatalasszony. - Ő Krzemienből érkezik, és hiába akarja velünk elhíttetni, hogy nem hagyta ott a szívét.
- De bevallom, ha éppen óhajtja.

E percben kínos esemény történt. Litka rosszul lett, újabb fuldoklási rohamot kapott. Az anyja a karjába kapta őt, Polaniecki jégért szaladt, a tanár pedig odahúzott egy kerti vaspadot, hogy a kisleányt lefektethessék.

- Elfáradtál, kisleányom - mondta Emília asszony sápadt, remegő ajakkal. - Lásd, gyermekem, ez az út messze volt neked. Az igaz, hogy az orvos megengedte, de a hőség nagy. Na, nem baj, el fog múlni. Jobban vagy már? édes kincsem... mindenem!

Csókjaival borította a gyermek verejtékes homlokát. Polaniecki visszatért a jéggel, követve a vendéglősnétől, ki fejpárnát hozott a gyermek számára. A kisleányt lefektették a padra. Mialatt anyja hideg borogatást készített, „Sztasz barát” a kicsike felé hajolt:

- Hogyan érzed magad, kedvesem?
- Jobban... csak fulladozom.

Mint a vízen kívüli, levegő után kapkodó halacska, nyitogatta ő is sápadt ajkait.

A roham nem szűnt meg. A ruha finom szövetén át gyorsan dobogott ez a szegény gyermekszív, megemelve a kisleány mellét. A hideg borogatások végre gyöngítették a rohamot, Litka szabályosabban lélegzett és végre már csak gyöngeséget érzett. Magához térve első ijedtségéből, most már mosolygott anyjára. Föltálatatták az ebédet, mert Litkának erőt kellett gyűjtenie, de a tálak jóformán érintetlenek maradtak, mert minden tekintet folyton Litkát kereste, nem tér-e vissza újra fuldoklási rohama. Így múltak el az órák. Végre megérkezett a kocsí, melyért Polaniecki Reichenhallba küldött és ők távozhattak. De az úton újabb aggályokon mentek keresztül, mert bár csak lépésben haladt a kocsi az egyenes úton, a kisleány a legkisebb zökkenésre mégis összerezsent. Reichenhall közelében újabb fuldoklási jelenségek mutatkoztak. Le akart szállni a kocsiról, de a járás még jobban kifárasztotta. Emília asszony vinni akarta őt, de Polaniecki megelőzte.

- Litkám - mondta - engedd, hogy vigyelek!

És be sem várva a gyermek feleletét, a karjaiba kapta őt, mint egy tollat. Csak fél karral tartotta és tréfálni próbált. Gyors, nyújtott, egyenlő lépéssel haladt, hogy mielőbb orvost láthasson a kisleány mellett. Érezte a kisleány szívét dobogni a mellén; a gyermek melléje simult és sovány karjaival átfogva a nyakát, egyre ismételte.

- Hagyjál, Sztasz... Hagyj leszállni... Nem akarom, hogy vigyél. Bocsáss el!

- Nem engedlek, édes szívem - felelte Polaniecki vidáman. - Lásd, mibe kerül neked egy futkosás! Ezentúl tolókkocsit hozunk magunkkal és ha a kiscicánk kifárad, beleültetjük és én fogom a kocsit tolni.

- Nem... azt nem engedhetem - mormolta Litka, sírástól fátyolozott hangon.

Polaniecki könnyű csókot lehelt finom hajára, a szíve megtelt gyöngédséggel, aggálllyal. Őszintén szerette ezt a kisleányt és életében először jutott eszébe valami, amire eddig sohasem gondolt. Az, hogy ő is a családi életre született; hogy ő is vágyik férj és apa lenni és tulajdonképpen az élet igazi célja ez. És gondolatai akaratlanul is, újólá Plawicki Mária felé szálltak.

Hatodik fejezet

Litka a következő napon jobban érezte magát. Nagyon gyöngé volt még, de az orvos megengedte, hogy a levegőre menjen. Főleg levegőre volt neki szüksége, sok levegőre és csak semmi fölindulás, semmi fáradtság és hegymászás. Waskowszki az orvos után ment, hogy kikérdezze őt a beteg állapotáról. Mikor visszatért a szalonba, Polaniecki levert, izgatott arcáról azonnal leolvasta, hogy semmi vigasztalót nem hallhatott.

- Nincs közvetlen veszély - jelentette ki a tanár - de nagyon örködnünk kell a kedves gyermek fölött és el kell készülnie lennünk, hogy az Evangélium szavaival éljek: „Senki sem tudhatja előre, sem a napot, sem az órát”.

Polaniecki annyira megdöbben, hogy szólni sem tudott.

- Tudatta az orvos az anyával, hogy minő súlyos a baj? - kérdezte végre.

- Nem, a gyermek szívének organikusan hibát észlelt, de mint mondta, az ilyesmi végzetes a felnőtteknél, de a gyermek még kinőheti. Neki azonban ez esetben nincs sok reménye.

Nyolc nap múlva Litka egészen magához jött, de hallgatag, elgondolkozó maradt. Mosolygott az anyjára és Sztaszra, hálásnak mutatkozott gondoskodásukért, de Polaniecki már nem volt képes őt fölvidítani, mint azelőtt. És mivel a szíve tele volt aggállyal és rossz előérzettel, mindennap ijedten mondta magának, hogy Litka egészsége hanyatlik.

Emília egy reggel ismét levelet kapott Plawicki Máriától és amilyen optimista volt az első levél, annyira kislelkű volt a második. Emília habozott, nem tudta, mit tegyen, megmutassa-e vagy ne a levelet Polanieckinek?... Mi jobb? Meghagyni őt csalóka reményében vagy ellenkezőleg, felvilágosítani őt az útjában felhalmozódott akadályokról?

Az utóbbira határozta magát. És este, midőn egyedül maradtak, azonnal a kényes kérdésre tért.

- Mária nagyon érzékenyen vette az ön elhatározását - kezdte minden bevezetés nélkül.

- Írt önnek?

- Igen...

- Megmutathatja nekem a levelet?

- Azt nem, legfeljebb fölolvashatok abból némely részt. De ismétlem, Máriát kegyetlenül megbántotta.

Emília asszony az íróasztalához ment, kikereste a levelet, aztán leült szemben Polanieckivel, fölöröfölte a lámpa lángját és a levelet kivéve borítékjából, komolyan mondta:

- Látja, itt nem egyedül arról van szó, hogy átengedte követelését egy harmadiknak... jogi szempontból. Az ön tettének egészen más jelentősége van Mária előtt. Minek titkolnám ön előtt?... Megzavarta azt a leányszívet... és az a szív keservesen csalódott.

- Önön kívül senkinek sem tudnám bevallani - felelte Polaniecki - hogy igenis belátom, nagy hibát követtem el, a legnagyobb ostobaságot, amit csak egy értelmes ember elkövethet. De kegyetlenül meg vagyok büntetve!

Emília ráemelte kék szemét, melyekben őszinte rokonszenv tükröződött.

- Szegény barátom! Annyira szerelmes beléje?... Nem kíváncsiságból kérdezem... De mivel kész vagyok az elkövetett hibát jóvátenni, tudnom kell mindent részletesen.

- Igen, ezerszer is igaza van - felelte Polaniecki élénken. - És tudja-e, mi adta meg nekem a kegyelemdőfést? Mi bilincselte le testestől-lelkestől? Az első levél, amit nekem tőle megmutatott. Az igaz, Plawicki kisasszony nagyon tetszett nekem Krzemienben és azonnal úgy vélekedtem, hogy ő jobb, szeretetreméltóbb, mint a többiek. Ő az a nő, kit keresek! De ugyanakkor keresztül akartam vinni föltett szándékomat is. Az üzletember sohase áldozza föl érdekeit ábrándjaiért. Ha az embernek ilyen elvei vannak, két kézzel kapaszkodik beléjük. Aztán mindegyikünkben két különböző lény lakik, az egyik folyton kritizálja a másiknak tetteit, cselekedeteit. Nos, az én kritikus szellemem mindig azt súgta nekem: „Hagyd el, az apával sohasem fogjátok megérteni egymást!” Az igaz, hogy az öreg kiállhatatlan egy ember! És én hallgattam erre a belső hangra és eladtam a követelésemet. Ez a teljes igazság. Csakhogy aztán rögtön, bár későn, beláttam, hogy Mária kisasszonyt elfeledni többé nem tudom. És beismertem magamban, hogy megbocsáthatatlan ostobaságot követtem el. Mikor azonban láttam azt a levelet, mikor meggyőződtem, hogy az ő szíve sem maradt érzéketlen, hogy kész lenne engemet szeretni, hozzám nőül jönni... akkor én is szeretni kezdtem őt. Becsületszavamra mondom így történt és vagy elvesztettem az eszemet, vagy mindaz, amit elmondtam, lelkem legtitkosabb gondolatainak hű tükre. Mindaddig, míg ébren álmodni véltem, türelemmel viseltem el bajomat... de most... tudva, hogy ez a szív az enyém lehetett volna... hogy ő kitárta felém karját és én mégis mindent elvesztettem... saját hibámból... sok... nagyon sok!

- Akkor okosabb, ha nem olvasom el önnek mindazt, amit ma Mária nekem írt - felelte Emília. - Ő is azt találja, hogy a szép álmot nagyon is kegyetlen ébredés követte... Hozzáteszi még, hogy Maszko a legnagyobb udvariassággal jár el velük szemben. Az üzleti ügyeket a legnagyobb gyöngédséggel, tapintattal érinti, de amellet nagyon természetesen nem téveszti szem elől a saját érdekeit sem!

- Nőül fog hozzá menni, az olyan bizonyos, minthogy egy Isten van az égben!

- Mennyire kevésbé ismeri őt!... De hallgasson ide. Íme, mit ír nekem Krzemient illetőleg:

„Papának nagy kedve volt Krzemient eladni és Varsóba költözni. Tudod, mennyire szerettem Krzemient, ahol felnőttem. De tekintve a körülményeket, beláttam, hogy minden ellenkezésem hiábavaló. Papa azt állítja, hogy lelkiismeretlen dolog tőle engemet Krzemienbe elsáncolni a világtól... Én pedig csak azt óhajtom, bár sohase kellene onnan távoznom! Az élet csakugyan sokszor csupa ellentmondásból áll. Maszko háromezer rubel évi járulékot és egyik majorunk vételárát ajánlja atyámnak. Csodálkozhatom-e, ha a saját érdekeit keresi? Papa maga mondta neki ez ügyben: „Így tehát, ha csak egy évig élnék, ön Krzemient háromezer rubelért vásárolná meg?” „És ha harminc évnél is tovább él?” - felelte vevőnk. Papa különben el van ragadtatva; csak alkudozni akar még kissé. Egyedüli vigaszom annyi bánat közepett az, hogy ha Varsóban fogunk lakni, naponként láthatjuk egymást. Te és kedves Litkád kénytelenek lesztek becsukni előttem az ajtót, olyan gyakran fogok jönni hozzátok. Teljes szívemből szeretlek mindkettőtöket és tudom, hogy barátságotokra mindenkor számíthatok”.

Emília összehajtogatta a levelet. Néhány percnyi csend állott be. Végre Polaniecki keserűen felkiáltott:

- Igen, az én hibámból elveszíti Krzemient, de nekem köszönheti imádóját is!

Nem is álmodta, hogy ugyanezt írta Mária a levelében, de Emília szántsándékkal nem olvasta föl ezt a helyet... Maszko csakugyan nagyon világosan kimutatta titkos szándékát. És ez az, amit Mária Polanieckinek nem tudott megbocsátani, ez volt egyedüli oka neheztelésének.

- A dolog nem maradhat ennyiben - mondta végre Emília. - A barátság, amit mindkettőjük iránt érzek, az önök egyesülését óhajtja. És látva az ön nagy bánatát, ez egy okkal több, hogy mindent elkövessek az érdekükben. Nem hagyhatom el! Ne veszítse el bátorságát!

Polaniecki megragadta a fiatalasszony mindkét kezét és az ajkához emelte.

- Ön a legjobb, a legimádásraméltóbb barátnő a világon!

Néhány pillanatnyi gondolkodás után Emília folytatja:

- Mária legkiválóbb tulajdonságai közé az ő nagy egyszerűsége tartozik. Azért nem kétlem, meg fog engemet érteni. Elmondom neki mindazt, amit most nekem mondott, elmondom, hogy megigézve általa távozott Krzemienből és csak pillanatnyi fellobbbanásában, haragjában cselekedett ellene; most azonban sajnálta, amit tett, könyörög a bocsánatáért és reméli, hogy meglágyítja a szívét.

- És én még ma írok Maszkónak, hogy visszavásárolom a követelésemet az általa megszabott föltételek mellett.

Emília csöndesen elmosolyodott.

- Íme, a mi Polanieckink - mondta - aki azt képzelte magáról, hogy egészen levetkezte már a közmondásos lengyel könnyelműséget; íme, a praktikus ember, aki kicsinyes pontossággal szokott eljárni az ügyekben!

- Igen, igen - felelte vissza Polaniecki vígan, mert a bizalma kezdett visszatérni - ilyen ő és mi kifogása ellene? Nem praktikus ember az, aki nem alkudozik, ha az élet boldogságáról van szó?!

De aztán a homloka újra elborult egy hirtelen jött gondolat következtében.

- És ha azt írná önnek, hogy nőül megy Maszkóhoz?

- Ezt egészen kizártnak tartom. Nem kételkedem ugyan Maszko úr jellemességében, de mégis azt súgja valami, hogy ő nem az az ember, kire Mária sorsát rábízná. Nem, ő sohasem lenne egy férfinak a felesége, kit szeretni nem tudna. Ettől ne tartson, ez annyi lenne, mint Máriát félreismerni. Tegyen meg mindent, ami öntől függ és ne törődjék Maszkóval.

- Akkor tehát ahelyett, hogy levélírással vesztegetném az időmet, szaladok és táviratozok neki.

Hetedik fejezet

Polaniecki másnap a következő választ kapta Maszkótól:

„Krzemient tegnap megvettem”.

Ámbár Plawicka kisasszony levele ezt a kimenetelt nagyon előreláthatóvá tette, Polanieckit mégis villámcsapásként sújtotta ez a hír. Úgy tetszett előtte, hogy rettenetes, helyrehozhatatlan szerencsétlenség történt, melynek felelősségét egyedül ő viseli. Emília különben - kinél senki jobban nem tudta, mennyire csüng a fiatal leány családjának ősi fészken - maga is érezte, hogy ez a jóformán erőszakos, kénytelenített birtokeladás mennyire megnehezítette, jobban mondva lehetetlenné tette Mária és Sztasz általa annyira óhajtott egybekelését.

- Hogy Krzemient kénytelenek voltak eladni - mondta Polanieckinek - ez mindenesetre nagy szerencsétlenség, de hogy ennek némileg ön is az oka, ez még nagyobb baj. Mária ezt nem várta, főleg az ön első látogatása után!

Polaniecki belátta ez érvelésnek helyességét, mert gyermekkor óta megszokta mindig behatóan megvizsgálni a helyzetet. S így tudta, hogy Máriát jóformán elvesztette. Mit tehetett ez elvitázhatatlan valósággal szemben? Törődjék bele a helyzetbe, feledjen, vigasztalódni próbáljon?

Egész lénye föllázadt a csendes lemondás ellen. Mária iránti érzelmei érzéki alaptól indultak ki és bár rövid keletűek voltak, az utolsó hetek alatt nagyon fokozódtak. Lemondani Máriáról, sértette az önérzetét is. Már csupán a gondolatra is, hogy ő Maszko kezeiben csak egy rugó volt, mely az ügyvédet a céljához segítette, magánkívül lett bosszúságában. Égett a vágytól megkezdeni a harcot ellenfelével, kijátszani a terveit, elhánthatatlan akadályokat gördíteni az útjába.

A reichenhalli tartózkodás most már tűrhetetlenné vált előtte. Nem tudta tétlenül bevárni az ügyvéd és Mária eljegyzésének hírét, tehetetlensége ellentétben örült nyugtalanságával annyira kínozza, hogy meghaladta az emberi türelem határait. Elhatározta, hogy összepakol és utazik.

Ez az elhatározás eleinte nagyon megnyugtatta. Ha egyszer a helyszínén lesz, meglátja, mi lesz a teendője. Barátnői a legkisebb meglepetést sem mutatták, midőn felsorolta előttük az okokat, melyek távozásra készítették. Különben is remélték, hogy mielőbb követhetik. Legkevesebb két hét múlva ők is Varsóban lesznek.

A meghatározott napon elkísérték Polanieckit az indóházhoz. A vasúti kocsiban elhelyezkedve, a fiatalemberben fölébredt a sajnálat, hogy barátnőitől válni kell. Hiszen a leghűbb, legjobb barátnőket hagyta itt és ki tudja, mi várja őt a távolban? Kihajolva a vasúti kocsiból, tekintete nem tudott megválni a kis Litka szelíd, szomorú arcától.

Nyolcadik fejezet

Megérkezése után mindjárt másnap, Polaniecki szokása ellenére nagy gonddal és eleganciával kiöltözve a Róma Szállóba sietett, ahol, hogy Krzemient eladták Plawicki és leánya, ideiglenes lakást béreltek. Útközben különböző gondolatok ostromolták agyát. Mit mondjon, mit feleljen ilyen vagy olyan körülmények között? Főleg az nyugtalanította, miként fogják fogadni őt.

- Nagyon őszintének fogom magamat mutatni, ez minden körülmények között a legjobb és a legügyesebb taktika.

Nemsokára a szállóhoz ért, a szíve nagyon gyorsan vert.

- Ha nem lennének odahaza - gondolta - itt hagynám a kártyámat és akkor meglátnám, hogy kötelességének tartja-e Plawicki, hogy a látogatást nekem visszaadja!

De a portás jelentette, hogy Plawicki úr a szobájában van. Polaniecki átadta a névjegyét és néhány perc múlva már kérték őt, fáradna föl az emeletre. Krzemien egykori ura, íróasztala mellett ült és írt. Hosszú szárú pipából dohányzott és időnként nagy füstfelhőket eregetett. Megpillantva Polanieckit, félig megfordult és aranykeretű szemüvegén át nézve rá, kiáltja:

- Üdvözöllek, üdvözöllek! lépj hát be!

A fiatalember meghajolt.

- Bukaki barátom által értesültem, hogy Varsóban vannak, a tiszteletemet óhajtottam tenni.

- Nagyon szép tőled; köztünk legyen mondva, ezt nem is vártam, mert utolsó találkozásunk némileg kínos volt... mégpedig a te hibád folytán. Csupán a te hibád folytán! De miután te tetted meg az első lépést a békülésre, fátyolt borítok a múltra és mint a család feje, tárt karokkal fogadlak.

Valóságban azonban Plawicki papa csak az ujjá hegyét nyújtotta Polanieckinek az asztalon keresztül. Polaniecki pedig gondolta magában:

- Vigyen el az ördög, ha miattad jöttem és a legkevésbé is vágyom elnézésed után!

De azért így szólt:

- Véglegesen Varsóba érkeztek tehát?

- Istenem... igen. Én, régi falusi ember létemre, ki megszokta a kakasokkal kelni és ezer teendőt végezni hajnalban a mezőn, bevallom, kissé szokatlanul érzem magamat a ti városotokban. De végre is elzárhattam-e továbbra is leányomat a világ elől? Ó! lásd barátom az élet nem egyéb az áldozatok szakadatlan láncolatánál.

Vén komédiás - gondolta Polaniecki. Különben nem is nagyon hallgatott rá; figyelme egyebütt volt lekötve. A mellékszoba foglalkoztatta, melynek ajtaja nyitva állt és ahol bizonyára Mária lakott; de a fiatal leány nem mutatkozott.

Polanieckit az izgatottság fojtogatta; ő ezt nevetségesnek tartotta, de nem bírta legyőzni. Végre határozott hangon kérdezte:

- Nem lesz szerencsém unokatestvéreimet láthatni?

- Mária elment a lakást megnézni, amit ma reggel kibéreltem. Csak kétlépcsnyire van innen, minden percben várom őt. Képzeld csak minő pompás kis lakást találtam! Igazi bonbonière! Lesz egy dolgozószobám és egy hálószobám... Máriának külön szobája. Az ebédlő az igaz, sötét egy kissé, a szalon ellenben... pompás.

A mellékszobában ruhasuhogás hallatszott és erre mindketten figyelni kezdtek.

- Azt hiszem, Mária érkezett haza - szólt Plawicki. És hívni kezdte őt:

- Te vagy az leányom?

- Én vagyok, papa - felelte egy üde hang.

- Jer hát, vendégem van!

Mária megjelent a küszöbön. A fiatalember láttára az arca nagy meglepetést mutatott. Polaniecki felállt, feléje ment és a kezét nyújtá. Mária udvariasan, de hidegen csak az ujjá hegyét adta oda. Aztán az atyja felé fordulva, mintha egyedül lennének, mondta:

- Láttam a lakást, kényelmesnek és barátságosnak mutatkozik. Csak félek, az utca nagyon zajos lesz.

- Minden utca zajos - jegyezte meg Plawicki - hiába, ez nem falu többé!

- Igaza van, kedves papa... bocsánat! És most engedje meg, hogy letegyem a kalapomat.

Nem jön vissza többé - gondolta Polaniecki bosszúsan.

Mária azonban visszajött, miután odabenn előbb megsimította a fekete haját.

- Remélem nem zavarom önöket? - kérdezte.

- A legkevésbé sem - felelte az apja - most már nincsenek együtt üzleti ügyeink, aminek, mellékesen legyen mondva, nagyon örvendek. Sztasz csupán udvariasságból látogatott meg bennünket.

Polaniecki érezte, hogy elpirul és azonnal másra vitte a beszélgetést.

- Reichenhallból érkeztem - mondta és most egyenesen Máriához intézte szavait. - Emília asszony és Litka megbíztak, adnám át önnek legszívesebb üdvözléseiket. Ez egyik azon okok közül, melyek fölbátorítottak, hogy tiszteletemet tegyem.

A fiatal leány arcáról egy percre eltűnt a feszes merevség, melybe egész lényét burkolta.

- Emília értesített leánykájának újabb rohamáról. Hogy van most a beteg?

- Hála istennek, a rohamok nem ismétlődtek.

- Türelmetlenül várok tőlük levelet. Talán meg is érkezett már, de lehet, hogy Emília Krzemienbe címezte.

- Utánad küldik, abban bizonyos lehetsz - szólt közbe Plawicki. - Kiadtam a parancsot, hogy mindent pontosan ideküldjenek a számunkra.

- Nem szándékozik többé visszatérni Krzemienbe?

- Nem, többé nem megyünk vissza - felelte Mária és tekintete ismét hideg, közönyös lett.

Néhány percig mindannyian hallgattak. Polaniecki mereven nézett a fiatal leányra, miközben heves lelkiharcot vívott önmagával. De a nagy vonzerő, amit Mária rá gyakorolt, győzedelmeskedett minden érvelésén. Ő csakugyan az az eszmény volt, amelyről mindig álmodott; típusa az asszonynak, akit valamennyi között kiválasztunk, szerelmének egyedüli, valóban érdemes tárgya. Mit nem adott volna, ha most föltalálhatta volna e kedves arcon azt a bájos mosolyt, mely e drága vonásokat Krzemienben élénkítette, az érdeklődést, mellyel legkisebb szavát is kísérté; lágy, szelíd tekintetét, mellyel ajkain csüngött. Odaadta volna érte az egész világot, ha a régi bizalmasságot helyreállíthatta volna közöttük. Tétovázva, habozva keresgélte a módját, amivel célhoz juthatna. Habozása megzavarta, elvette bátorságát. Végre is nyílt, őszinte természetének legmegfelelőbb módon így szólt hirtelen:

- Tudom, kisasszony, mennyire csüngött ön szüleinek birtokán és mégis én vagyok az, ki hozzájárult, hogy ön onnan örökre távozott. Engedje azért kérem, hogy egész őszintén bevalljam, mennyire szenvedek emiatt, mennyire sajnálom a történeteket. És még azt sem hozhatom föl mentségemre, hogy ideges fölhevülésemben meggondolatlanul cselekedtem. Mert ellenkezőleg engemet előre megfontolt elhatározás vezetett, csakhogy ez az elhatározás ostoba volt és gonosz. A hibám tehát csak annál nagyobb s azért esedezem bocsánatáért.

Polaniecki e szavaknál föllállt. Arca égett. Szavainak őszintesége csak úgy sugárzott a szeméből. De hiába volt minden, mert szavai nem keltettek többé visszhangot Mária szívében.

Mária haragudott Polanieckire, mert kitalálta azonnal az ügyvéd titkos szándékait. Azért Polaniecki őszinte nyilatkozatát egészen kedvezőtlen világításban látta. Milyen férfi az, ki gonosznak, rossznak mondja azt, mit nemrégiben még helyesnek, szükségesnek tartott?

Emlékei, csalódásai, sajnálata, keserőséggel töltötték el és elmérgesítették még vérző szívének sebeit. Úgy tetszett előtte, Polanieckinek kegyetlen öröme telik az ő kínzásában.

Szemét Máriára szegezve állt Polaniecki és várta az ítéletet. Mit fog határozni? Barátilag nyújtja feléje a kezét, megbocsát? Átérezte-e, hogy e pillanattól, egy mozdulatától függ mindkettőjük sorsa?

De a fiatal leány tekintete elborult, a fájdalom és a harag megkeményítették vonásait.

- Ne tegyen magának emiatt semmi szemrehányást... - felelte végre - papa el van ragadtatva a dolgok e fordulatától és attól, hogy ezáltal alkalmunk nyílt Maszko úrral közelebbi érintkezésbe jutni.

Befejezve szavait, Mária felállt, mintegy jelezve az alkalmatlan látogatónak hogy mehet. De Polaniecki néhány pillanatig még maradt; halálosan sértve érezte magát, csalódottan, ama maró fájdalommal szívében, hogy nem értették meg, visszautasították; szóval a lelke tele volt felháborodással, haraggal.

- Miután így áll a dolog - felelte kisvártatva -, minden vágyam teljesült.

- Bizonyára édesem - kiáltott fel Plawicki - mert csakis néked köszönhetjük, hogy ezt a kitűnő üzletet megkötöttük!

Polaniecki köszönt és ment. Jóformán rohant le a lépcsőn, több fokot átugorva egyszerre, kalapját a fülére húzta és dühöngött, káromkodott magában, mint egy baka.

- Vigyen el az ördög, ha ezekhez az emberekhez még egyszer az életben beteszem a lábamat.

Érezte, hogy megfűl a méregtől, ha mindjárt hazamegy. Ment tehát előre, maga sem tudta, hová. Úgy vélte, gyűlöli most Máriát és mégis folyton rágondolt. Ha megőrizte volna hidegvérét, tisztában lett volna azzal, hogy elég volt a fiatal leányt egyszer látnia, a hangját hallania, hogy egész valójában megrendüljön. Látta őt, összehasonlította élőképét azzal, kit szíve mélyébe vésve hordott és Máriát a valóságban még sokkal bájosabbnak, elragadóbbnak találta, mint álmaiban. És ez még nem volt elég. Mert az emberi természet olyan gyenge, hogy Polaniecki, miután belátta, hogy Mária őt nemhogy magas polcra állítaná, de nagyon is maga alá helyezi, ez a körülmény, haragja dacára, háromszorosan emelte szemében a fiatal leány bírhatásának értékét. Zavarosan kergették egymást agyában ezek a gondolatok ráncigálták a lelkét jobbra-balra és marcangolták a szívét.

Kilencedik fejezet

Plawicki kitűnően nevelt ember volt és tökéletesen ismerte a társadalmi illemszabályokat. Három nap múlva visszaadta öccsének a látogatást. Éppen három nap múlva, nem volt eggyel sem több, se kevesebb.

Polaniecki alig tudta fékezni az örömét, mikor a bácsiját megpillantotta. Eléggé mutatta azonban azt szívélyes fogadtatása által.

- Szavamra - kiáltott föl -, meg sem ismertem az első pillanatban! Húszévesnek mondaná az ember a bácsit!

- Hízolgó! - felelte a vén gavallér. - Az ég borult és a szobában kissé sötét van... ezért látsz olyan fiatalnak!

- Borult ég, sötét szoba... amint önnek tetszik, de én fenntartom az állításomat! Fiatal, mintha húszéves lenne!... és mind elegáns, minő alak, mind karcsúság! Ah! mennyire szeretnék önhöz hasonlítani!

Plawickit kissé meglepte ez a bizalmas fesztelenség, de végtelenül örülve, hogy jó kinézése ilyen bámulatot kelt, annyi bókot szerez neki, csak a forma kedvéért szerénykedett.

- Mi jut eszedbe? Becsületszavamra megbolondultál! Sértésnek vehetném - mondta mosolyogva.

- Csak nem gondolja, hogy sérteni akarnám, kedves bácsi! Sőt fogadni mernék, hogy könnyen el tudná forgatni itt a fejét, akinek csak akarja!

- Annak már vége, lemondtam mindenről.

- És Jamiszné? Hiszen saját szememmel győződtem meg hódításáról!

- Lásd fiam, Jamiszné megjárta falun! Mert köztünk legyen mondva, én gyűlölöm a modorosságot... érzik rajta a vidék.

- S ebből azt következtetem, hogy ön nem akarja nekem bevallani, hová készül menni tőlem ezzel a szép piros szegfűvel, kabátjának gomblyukában?

- De sőt inkább... sőt inkább... Maszko engem s még néhány barátját ebédre hívott meg. Eleinte nem akartam elfogadni a meghívását... mert tudod... bajos volt Máriát egyedül hagynom!... De aztán meggondoltam, hogy annyi éven keresztül remete életet éltem csupán a leányom miatt!... Ó! csakis végette... Most tehát van jogom néhanapján ártatlanul szórakozni... Te nem vagy meghíva?

- Nem részesültem abban a szerencsében!

Távozása előtt fürkészőleg nézett körül.

- Istenemre! úgy lakol, mint egy herceg!

Polaniecki csakugyan fényesen volt berendezve; mintha csak házasulni készülne. És ez a kissé túl drága lakás végtelen örömet okozott neki, mert legdrágább álmai megvalósításának színezetét adta.

- Mondd csak - kérdezte Plawicki -, miért nem házasodol meg?

- Igyekezni fogok, mihelyt tehetem.

Plawicki hamiskásan mosolygott és megveregette öccsének a vállát.

- Ó! tudjuk is, nagyon jól tudjuk, kivel - mondta Plawicki titokzatosan.

- Próbálja meg aztán valaki az ilyen diplomata előtt titkolózni! - kiáltott föl Polaniecki vígan.

- Ugye! ugye!... Özvegy, nincs igazam? Egy szép özvegy?

- Borzasztó ember ez a bácsi!

- Mit mondtam? Ugye, hogy eltaláltam? Isten áldása legyen veletek, úgy, mint én téged mindjárt most megáldlak. De mennem kell... Isten veled... sietek az ebédhez, aztán a hangversenybe megyünk a „Sveici völgybe”.

- Az elválhatatlan Maszkóval?

- Nem, Máriával, de Maszko is velünk jön.

- Mi is odakészülünk ma este Bigiellel.

- Pompás! Akkor tehát látjuk egymást. A hegy nem jött Mohamedhez, de az emberek mindegyik találkoznak. A viszontlátásra!

Polanieckinek eszébe sem volt ezen este a hangversenybe menni, de mikor meghallotta, hogy Plawickiék odakészülnek, legyőzhetetlen vágy ébredt benne viszontlátni Máriát. Bigiel pedig nagyon bele fog illeni a társaságukba. Néhány óra múlva aztán mindketten beléptek a kerthelyiségbe, melyet „Sveici völgy”-nek neveztek.

A zenekar belekezdett egy szimfóniába. Polaniecki kénytelen volt leülni... még nem vette észre Máriát a tömegben!... Nagyon izgatott volt a türelmetlenségtől. Bigiel pedig félig lehunytt szemével maga volt a nyugalom és egészen elmerült a zenében.

Végre észrevette Plawickit, akit könnyű volt fölismernie köcsögkalapjáról, kipödört bajuszáról. Mellette látta Mária finom arcélet, a harmadik széken feszesen, korrektül, büszkén, mint egy angol lord... Maszko ült. Időnként mereven, angolos eleganciával, a fiatal leány felé hajolt. Mária félig feléje fordulva, csöndesen bólintott a fejével, mintegy helyeselve a szavait.

- Plawickiék itt vannak - súgta Polaniecki Bigielnek. - Talán illene, hogy köszönteni mennénk őket?

- Hol látja őket?

- Ott a harmadik sorban, Maszkóval.

- Csakugyan... ők azok! Menjünk!

A zenedarabot éppen befejezték. A két férfi fölállt és Plawickiék felé tartott. Mária, aki szívből szerette Bigielné, nagyon szeretetreméltóan fogadta Bigielt. Sztaszt csak könnyű fejbólintással üdvözölte, elegendően udvariasan, hogy hidegsége föltűnést ne keltsen. De csakis Bigiellel beszélt, kérdéseket intézve hozzá felesége és gyermekei felől. Bigiel széles mosollyal mondott köszönetet, ő és a felesége nagyon, de nagyon örvidenének, ha Mária beleegyezne és náluk töltené a jövő vasárnapot falun... egészen közel... jóformán a város kapui mellett nyaralnak.

- A feleségem annyira, de annyira örvidene - ismételte egyre. - Emília asszony is bizonyára kijönne, mert a napokban kell megérkeznie.

Mária eleinte mentegette magát, de nem számított az apjára. Plawicki nemhiába nyilatkoztatta ki, hogy nem fog magától ártatlan szórakozásokat megtagadni. Jól tudta, hogy Bigielék, ha nem is túlzott fényűzéssel, de nagy jólétben élnek és kitűnő asztalt visznek. Azért nagy örömmel fogadta el a meghívást.

Elhatározták, hogy ebédre mennek és este visszatérnek a városba. A kirándulás semmi nehézségbe nem ütközött, mert Bigielék villája alig néhány száz méternyi távolságra feküdt az állomástól.

- Egyelőre azonban - mondta Mária apja - üljenek le ide hozzánk, van ott néhány üres szék.

Helyet foglaltak és Polaniecki közeledett a fiatal leányhoz.

- Szabad kérdezni, kapott-e híreket Reichenhallból?

- Ugyanazt akartam öntől kérdezni.

- Én semmit sem kaptam. Szándékom volt holnap táviratilag kérdezősködni Litka egészsége felől.

Ebből állt az összes beszélgetésük, Mária aztán újra Maszko felé fordult és Polaniecki csak az arcélét látta. Sápadtak találta. Néhány heti időzés a városban megfehéřítette az arcbőřét és hosszú szempillái ezáltal még sötétebbeknek tetszetek. Egész lényéből elegancia, előkelőség áradt, amit még csak fokozott a kitűnő szabó kezéből kikerült finom ruhája. Polaniecki folyton Mária kecses alakját nézte és nem győzte bámulni harmonikus mozdulatait, még a kezét is nem közönséges módon tartotta összefonva térdein. Sohasem látta őt még ilyen csábítónak.

Ah, ha az enyém lehetne... Élettársnőm, legkedvesebb barátnőm! - gondolta magában, mialatt nem tudott betelni a nézésével.

De Mária nem is törődött vele, minden figyelme Maszko felé fordult, jobban, mint azt az illem megengedte. Persze, ha Polaniecki hidegvérrel tudta volna őt megfigyelni, azonnal kitalálta volna, hogy e viseletben sok része van a kacérságnak, melyhez bizonyos esetekben nagy előszeretettel fordulnak az asszonyok. De ő féltékeny volt és szenvedett. Mennyire tűzbe hozta mindkettőjüket a beszélgetésük! Mária arca egészen felhevült.

Igen... minden csak érette - gondolta keserűen a szegény Sztasz.

Hangverseny után Plawickiékát kocsí várta a kert előtt. Maszko karját nyújtja a fiatal leánynak, hogy besegítse őt a kocsiba. Barátságos üdvözlések után az ügyvéd távozni készült, amikor a leány még utoljára kihajolt a kocsiból.

- Hogyan? - kérdezte - papa nem ajánlott fel önnek helyet a kocsinkban?

- De igen - sietett az öreg Plawicki erősíteni.

És a boldog Maszko helyet foglalt velük szemben a kis ülésen, miután elbúcsúzott előbb Polanieckitől és Bigieltől. A kocsí eltávozott. A két barát, csendesén ballagva egymás mellett, folytatta útját. Végre megszólalt Polaniecki, igyekezve lehetőleg közönyös, természetes hangon beszélni:

- Kíváncsi vagyok, vajon jegyesek-e már?

- Ha még nem azok, úgy hiszem, közel állnak hozzá.

- Hogyne! Csak a vak nem látja!

Tizedik fejezet

Hazaérkezve, Polaniecki táviratot talált:

„Holnap reggel érkezünk, Litka jól van”, táviratozta Emília. Másnap korán reggel Polaniecki kiment az indóházhoz.

A vonatot várva, föl s alá sétált a peronon. A reggel hűvös volt, szükségét érezte a fölmelegedésnek. A peron üresen maradt, csak néhány alkalmazott sietett azon végig nagy léptekkel. Lassanként azonban gyülekeztek az utasok, s egyszerre egész váratlanul Polaniecki egy árnyat látott maga előtt a ködből kiemelkedni. Fölindulástól dobogó szívvel azonnal Plawicki Máriára ismert. Ő is az érkezőket várta egy szobaleány kíséretében.

Ez a váratlan találkozás mindkettőjüket egyaránt megzavarta. A fiatal leány egészen elpirulva, zavarodottan megállt. De Polaniecki már visszanyerte lélekjelenlétét, és mélyen meghajolva mondta:

- Jó reggelt kisasszony! Íme egy szép nap számunkra, mert elhozza nekünk kedves utasainkat.
- Csakugyan, ez nagyon kedves meglepetés!
- Mindketten túl korán jöttünk ki, a vonat csak egy félóra múlva érkezik. Megengedi hogy azt ajánljam, járjunk inkább mint álljunk? A reggel hűvös, de azt hiszem, szép napunk lesz, hogy barátnőnket ünnepelhessük.
- A köd fölszáll, ez szép időt jelent.

És Mária ég felé emelte kék szemét, mely a reggeli bágyadt világosságban lila színű árnyalatot öltött.

- Akar kissé a peronon föl s alá járni? - kérdezte a fiatalember.
- Nem, köszönöm, jobban szeretek a váróteremben várakozni.

Könnyedén köszöntve, távozott, Polaniecki pedig folytatta sétáját. Mária visszautasítása eleinte elkedvetlenítette, de azután a fiatal leány visszatartó hidegségét úgy magyarázta, hogy a társadalmi illem végett kellett így viselkednie. Különben is ezért a futólagos kis bosszúságért nemsokára bőven kárpótolva lesz. Mennyi alkalmuk nyílik ezentúl a találkozásra! Milyen könnyű lesz gyakran látniuk egymást! A vonat közeledését jelző harang megszólalt. Az oszló reggeli ködben, mely átlátszó szövetként szakadozott szét, nemsokára föltűnt a sínút perspektívájában egy formátlan, sötét tömeg, körvonalai mindig tisztábban s tisztábban bontakoztak ki, míg végre prüsszögve, füstfelhőket okádva, nagy robajjal beérkezett az üveggel fedett indóházba.

Polaniecki egy hálókocsi ablakánál megpillantva Litka arcát, azonnal odarohant. A kisleány arca felragyogott, mikor kedves barátját meglátta. Szép szőke fejének kecses bólintásával üdvözölte őt.

Polaniecki már a kocsin volt és sietett annak ajtaját felnyitni.

- Édes kiscicám - kiáltotta a kisleányt karjába kapva. - Hogy vagy? Tudtál aludni az éjjel?
- Köszönöm, jól vagyok... és itt vagyunk... és most együtt maradunk... és jó napot, jó napot, Sztasz úr!

Háta mögött az anyja mosolyogva állt, Polaniecki ajkához emelte a fiatalasszony kezét.

- Jó reggelt, kedves barátnőm! Lefoglaltam számukra a kocsit, mehetünk. Az inasom majd kiváltja a poggyászatukat; kérem a jegyet. Plawicki kisasszony is eléjük jött.

Mária a szakaszkocsi előtt állt, mielőtt megölelhették egymást, kedves mosolyokat váltottak egymással. Litka azonban kissé bizonytalanul mérlegelte a fiatal leányt, mintha nem tudná, milyen fogadtatásban részesítse, de aztán hirtelen mozdulattal, szerető szívének egész melegével, a nyakába vetette magát.

- Máriám - mondta Emília szívélyesen - velünk jössz egy csésze teára, elviszlek.

- De hiszen fáradtak lehetek, nem akartok inkább aludni?

- Aludtunk, mint a tej, a határtól kezdve és még annyi időnk is maradt, hogy az öltözékünket is rendbe tudtuk kissé szedni, most azonban a gyomrunk követeli a jogait. Nem zavarsz a legkevésbé sem.

- Akkor örömmel elfogadom.

Litka odasúgta az anyjának:

- De Sztasz is velünk jön!

- Magától értetődik.

- Igen, igen... meg kell lenni! - ismételi Litka, szép, gondolkodó szemét barátjára függesztve.

Polaniecki mosolygott.

- De nem... - mondta a kisleány hangját utánozva - arra nincsen semmi szükség, de azért Sztasz barátod mégis elmegy!

Néhány pillanat múlva a kocsi tovarobogott valamennyiükkel. Polaniecki a kisleány mellett szemben ült Emíliával és Plawicka kisasszonnyal. A reggel derűje átszállott rá is, a jobb napok hajnala virradt föl számára.

A viszontlátás örömének édes bizalmasságával csevegtek együtt.

- Micsoda szerencsés véletlennek köszönhetjük ezt a váratlan, gyors viszontlátást?

- Litka nem hagyott békén, egyre hajtogatta: „Menjünk mama, menjünk mama!”

- Mit csináltak a jó tanárunkkal? Elutazott Olaszországba? - kérdezte Polaniecki.

- Nem, visszatért velünk, csak hogy kiszállt Cestochovában.

- Jól van?

- Nagyon jól.

A kisleány hosszan nézett barátjára.

- Maga azonban megfogott Sztasz úr! Ugye mama?

- Csakugyan - szólt Emília - szenvedően néz ki. Mi baja?

Polaniecki csakugyan sápadt volt az álmatlan éjjel és az előtte való estén kiállt fölindulás következtében. És most maga előtt látta ülni nyugodtan, mosolyogva, álmatlanságának okozóját. De üzleti gondjait, nagy elfoglaltságát adta okul rossz kinézésének. Ekként fecsegye érkeztek meg Emília asszony lakásához.

Mialatt Litka és anyja letették úti köpenyüket, Polaniecki és Mária egy percre egyedül maradtak.

- Úgy tudom, Emília asszony az ön legbensőbb ismerőse itt? - kérdezte a fiatalember.

- Nincs sem közelebbi, sem kedvesebb ismerősöm nálánál.

- Úgy van az, hogy mindnyájunknak életszükség magunk körül a jóság. Emília asszony pedig nagyon jó. Én például az ő házat kissé a saját tűzhelyemnek is érzem. Ha ezek a hölgyek nincsenek Varsóban, a város egész pusztaság nekem.

És a hangja kis zavarodottságot árult el, midőn folytatta:

- Aztán azért is örvendtem már a visszatértüknek; mert tudtam, ez önnek is örömet fog okozni. Ezentúl lesz közöttünk egy kapocs, egy tiszta fennkölt érzés, ami lelkeinket együttesen rezgésbe hozza.

Tekintetét újra rászegezte, de ez alkalommal néma kérelemmel. Tekintete azt látszott mondani:

„Az életem túrhetetlen, nyújtsa felém bocsánata és feledése jeléül a kezét; legyen maga is jó hozzám, legalább ezen a napon, mely mindkettőnként ugyanazon barátság, öröm által hozott közelebb egymáshoz”.

De Mária érzéketlen maradt, beburkolódzott feszes hidegségébe, annyival inkább is, mert a szívét gyengültni érezte. Mert ez az egyszerű, őszinte magaviselet megnyerte... de hogyan magyarázza meg magának Polaniecki előbbi eljárását irányukban?

A lelkében összegyülemlett neheztelés, a visszaemlékezés keserűséggel árasztotta el. Veleszületett gyöngédségénél fogva azonban érezte, hogy egy nagyon rosszakaratú felelet megrontaná e vidám nap harmóniáját. Azért inkább hallgatott. De Polanieckinek nem volt szüksége arra, hogy Mária szóljon, ítéletét kiolvasta a szeméből.

Vidámsága egyszerre kialudt. A harag, a bosszúság elsötétítették a lelkét és az a keserű meggyőződés is, hogy bármilyen nagy legyen a vonzerő, mely őt e leányhoz vonzza, a távolság, mely őket elválasztja, minden nappal csak nagyobbodni fog. És szemét még folyton a fiatal leányra szegezve, kimondhatatlanul szenvedve, belátta, hogy bármennyire is vágyik utána, bárminő kedves is neki, azért számára örökre elveszett.

Litka vetett véget e kínos jelenetnek.

A következő napot Litka és az anyja a Róma Szállóban töltötték. Polaniecki is híva volt, de nem ment el. És olyan nagy az emberi szív inkonzekvenciája, hogy Mária ezt az elmaradást figyelmetlenségnek minősítette. Annyira, hogy midőn már meggyőződött hogy Polaniecki nem fog jönni többé, nagyon sértve érezte magát és Emília legnagyobb csodálkozására a leghízelgőbb módon elhalmozta kegyeivel Maszkót.

Tizenegyedik fejezet

A rákövetkező vasárnapon Emília, Litka, Plawicki és Mária úgy, mint előzetesen megbeszélték, kocsin mentek Bigielék villájába, mely egy erdő közepén, alig kétórányira feküdt a várostól.

Bigielék háza, mely körül néhány újabb villa emelkedett, fenyőcsoportok árnyékában állt; ezek a fenyők egy kivágott erdő utolsó maradványai voltak.

Az egész Bigiel család, apa, anya, gyermekek, a villa ajtajában várta a vendégeket. Nagy, őszinte örömmel fogadták őket. Bigielné nagyon szerette Máriát, ő is, miként Emília, szerette volna őt Polanieckivel összeházasítani. Azért óhajtotta megnyerni bizalmát, akarta őt körébe vonni, hogy könnyebben megnyerhesse a tervének.

Ami Plawicki papát illeti, ő eddig legfeljebb a névjegyeivel tisztelte meg időnként ezeket a derék embereket most azonban barátságosnak mutatta magát irántuk, vagyis annyira, amennyire egy nemes embernek az kötelessége, ki tudatával bír annak, hogy a felbátorítás misszióját teljesíti a polgárság igyekezetével szemben.

Kecsesen meghajolt Bigiel asszony előtt, sőt még a kezét is megcsókolta, aztán a férje felé fordulva, ezt a kis beszédet intézte hozzá leereszkedő szívéllyességgel:

- Napjainkban kedves uram, mindenki boldognak érezheti magát, akit ön vendégszerető házába meghív. Ami engem illet, én annyival jobban örvendek, hogy itt lehetek, mert az öcsém is a kereskedő pályára lépett, melynek ön, engedje hogy megmondjam, dísz és büszkesége! Örömmel üdvözlöm tehát önben derék Sztaszunknak üzletársát!

A hölgyek, miután letették köpenyeiket és kalapjaikat, letelepedtek a verandán, hová a szellő és a napsugár elhozta az erdő üdítő, balzsamos illatát.

- Polaniecki még nincs itt? - kérdezte Emília.

- De igen, Sztasz úr már kora reggel kijött hozzánk, de most látogatóba van Kraslawka asszony nál, aki alig kétszáz lépésnyire lakik innen.

A terasz alatt a Bigiel gyerekek kézen fogva vezették Litkát kis kertecskéik felé, melyek a magas fenyők alatt csupa homokból álltak és hol a virágok mind kivesztek. De a gyerekek azért gyönyörködtek a félig kiszáradt növényekben. Aztán játszani mentek.

Mária is lement utánuk, hogy Litka mellett legyen, segítve a kisleánynak karikái felszedésében, hogy megkímélje a fáradságtól. E percben a fasor végén, melyet az erdőből nyestek ki és mely egyenesen a villához vezetett, feltűnt Sztasz barát alakja. A gyermekek elfoglalva a játékkal, eleinte nem vették őt észre, ő azonban csak egy pillantást vetett a verandára és az udvarra, s azonnal fölfedezte Plawicki Mária világos ruháját. Mária egy fenyőnek megdőlve állt, Polaniecki siető léptekkel közeledett feléje. Tekintetét nem vette le róla többé. Ebben a tágas udvarban olyan fiatalnak, szűziesnek, bájosnak, kíváncsnak tetszett előtte, hogy még sohasem érezte annyira, mint e percben, milyen kimondhatatlanul, mennyire szenvedélyesen szereti!

A játék félbeszakadt; a Bigiel gyermekek futottak barátjuk felé, eldobálva a botokat és karikákat. Litka is megmozdult, valami ellenállhatatlan erő lökte előre, de hirtelen megállt... zavarba jött és hol Máriára, hol Sztaszra nézett nagy, álmódzó szemével.

- Te nem mégis Sztasz barátodat üdvözölni, kicsikém? - kérdezte Mária.

- Nem... - felelte Litka.

- És miért nem kedvesem?

- Mert nem akarom.

Az arca rózsaszínűvé vált; kis beteg szíve mélyében szegényke érezte azt, amit nem tudott kifejezni, de a hallgatása is eléggé mondta:

- Azért, mert most már nem engem szeret legjobban a világon... de magát és most egyedül magát nézi!

Polaniecki követve a Bigiel gyerekektől, közeledett.

Máriához érve kezét nyújtá neki és tekintete koldulni látszott egy mosolyt, egy szót, egy kicsi, pici barátságos szót legalább.

De Plawicki kisasszony udvariasan hideg maradt.

- Hogy vannak a szomszédaink? - kérdezte Bigielné az ebéd alatt.

- Kitűnően, a délután folyamán meglátogatják. De igaz, Kraslawska asszony szomorú hírt tudatott velem. Ploszowski, tudja az a szkeptikus ember, aki minden asszonynak elforgatta a fejét, szíven lőtte magát Rómában.

- Rokonaink egyike! - jegyezte meg Plawicki.

- Íme, egy óriási vagyon, egyenes örökösök nélkül! - vélte Bigiel. - Ismerem ezt az egész ügyet, mert Ploszow egészen közel fekszik a városhoz. Az öreg Ploszowska kisasszonynak, aki még mindig él, csak két közeli rokona volt, a húga Krowicka asszony és Ploszowski Leon az öccse, fivérének a fia. Most már mindketten halottak.

Az utóbbi szavakra Plawicki figyelni kezdett.

Távolról rokona volt az öreg leánynak és életében egy-két ízben meglátogatta. De az őszinte, szókimondó vén leány minden alkalommal a szemére hányta könnyelműségét, következetlenségét. Azért nagyon buzgón kerülte is őt azóta.

Megszakították együtt az összeköttetést, bár Plawicki azért nem szűnt meg alkalomadtán a rokonokkal hivatkozni, mert a Ploszowskiak rendkívül gazdagok és tekintélyesek voltak, és ez hízelgett az előítéletes nemes ember hiúságának.

Plawicki ezt a nézetet ünnepélyes, a helyzet komolyságához mért hangon így nyilvánította:

- Az úr az ő kifürkészhetetlen végzésében úgy akarta, hogy ez a vagyon olyan kezekbe jusson, melyek annak nagyobb hasznát tudják venni.

Beesteledett. Hazafelé készültek. Végre! Polaniecki megkönnyebbülve sóhajtott föl. Litka közeledett anyjához és karját a nyaka körül fonva, súgott neki valamit. Emília asszony igenlőleg bólintott a fejével, aztán Sztaszhoz fordulva mondta:

- Ha nem szándékozik az éjjelt barátaimmal tölteni, úgy hazavisszük a kocsinkon. Litka elfér Mária és köztem, Plawicki úr pedig azt hiszem, szívesen lesz az ön szomszédja.

- Köszönöm, nagy örömmel elfogadom - felelte Sztasz túl boldogan.

- Ó! te kedves kiscicám! - kiáltott föl, mert kitalálta, kinek köszönheti ezt a meghívást és meg akarta ölelni a kisleányt. De Litka az anyjához bújt.

- Ugye akar velünk jönni? - kérdezte csupán barátjára emelve szelíd, szomorú szemét.

Néhány pillanat múlva eltávoztak a villából.

A napfényes, derült napot még derültebb est követte, kissé hűvös volt ugyan, de a hold fényesen ragyogott. Polaniecki teli tüdővel szívta magába a tiszta levegőt. Majdnem boldognak érezte magát. Nem ült-e szemben azzal a lénnel, kit e világon a legjobban szeretett? Nézte a szelíd holdfény által megvilágított arcát és az nyugodtnak, bizalomteljesnek tetszett előtte. Úgy vélte, hogy e percben a fiatal leány szíve együtt érez az övével, a neheztelés megszűnt e nagy nyugalom közepett, mely az eget és földet elringatta.

Litka a kocsi belsejében aludni látszott. Polaniecki betakarta egy takaróval és a kocsi vitte előre a fehér utakon a kis társaságot, mely gondolataiba elmerülve, elhallgatott.

Tizenkettedik fejezet

- Sohasem áhítoztam a vagyont - mondta Plawicki Maszko ügyvédnek - de ha az isteni gondviselés úgy akarná, hogy olyan tekintélyes vagyon, mint az öreg kuzinomé, az ölembe hulljon, bizonyára nem gátolnám meg az égi hatalmak végzését. Ami engem illet, nemsokára nincs szükségem egyébre, mint a koporsóm deszkáira és gyermekem csendes könnyeire. Az ő boldogságának szenteltem eddig is az életemet és most is csak miatta óhajtom a vagyont, egyedül miatta!

Maszko, ki Plawicki dolgozósobájában ülve, nyugodtan hallgatta végig ezt a szónoklást, végre a törvény emberének komolyságával megszólalt.

- Kedves uram - folytatta - az örökségre mindig nagyon éhesek az emberek. Ha felbukkan egy a láthatáron, a föld és az ég négy oldaláról megrohanják azt az örökösök, éppen mint a verebek, mikor egy marék morzsát vetünk eléjük. A siker ilyen esetben három föltételtől függ: elsőnek érkeznünk, hogy jogainkat jól érvényesíthessük; többé vagy kevésbé elfogadható okokkal támogatni követeléseinket; s végre megbízható embert találni, ki az ügyet nyélbe üti. Legyen szíves figyelembe venni, hogy egy energikus, ügyes, kompetens tanács a semmiből mindent előteremthet, míg ellenben egy tapasztalatlan ember, kiben nincs meg a kellő képesség az ügyet megvédeni, mindent kompromittálhat még akkor is, ha a követelések jogos alaptól indulnak ki.

- Azért számítottam is hasonló ügyben egyedül önre, az ön irántunk való jó barátságára.

- És nem fog várakozásában csalódní - erősítette Maszko, látható felindulással. - Erős, tiszteltteljes vonzalmat érzek ön és Mária kisasszony iránt; az akkor sem lehetne nagyobb, ha szerencsém lenne becses családjukhoz tartozni.

- Köszönöm, az árva nevében - felelte kenetteljesen az öreg gavallér.

- Ha azonban azt akarja - folytatja Maszko egyre ünnepélyesebben - hogy eredménnyel védjem meg az ügyét, a jelen esetben s mindazokban, melyek a jövőben fölmerülhetnek, adjon nekem hozzá jogot, tegye azt kötelességemmé.

És megragadva Plawicki kezét, az ügyvéd így kiáltott föl.

- Nagyon kedves, igen tisztelt uram, ön bizonyára sejtí, mi után vágyódom és azért kérem, hallgasson meg végig!

Bár egyedül voltak a szobában, Maszko halkan beszélt, de erőteljesen, önérzetesen fejezte ki magát és ama mérséklettel, mely jellemez olyan embert, aki tudatával bír érdemeinek és becsének.

Plawicki félig lehunyt szemmel hallgatta és jelentőségteljes kézzszorításokkal felelgetett szavaira.

- Menjünk a szalonba, fiatal barátom! - mondta végre. - Beküldöm oda Máriát. Nem tudom mi lesz a válasza; ami engem illet, mindig nagyra tartottam önt és e percben jobban, mint valaha, óhajtom a boldogságát.

Néhány perc múlva Mária belépett a szalonba, Maszko széket tolt feléje, ő maga leült szemben a leánnyal és nyugodt, ünnepélyes hangon kezdte:

- Azért lát itt, kisasszony, maga előtt, mert kedves atyja felhatalmazott erre az előbb. Nem fogok ugyan önnek semmi olyant mondani, amit már régen ki nem talált volna, de miután meg van nekem engedve, hogy valódi nevén nevezzem meg az ön iránt való érzelmeimet, boldog vagyok, hogy azokat kifejezhetem, bízva az ön szívében, egyenes jellemében. Szeretem önt kisasszony! Felajánlom önnek az életemet, a lábai elé teszem azt és könyörgöm önnek, bízva rám a jövőjét.

Mária hallgatott, mintha a gondolatait kellene rendeznie.

- Őszinte, világos felelettel tartozom önnek - felelte végre - nagyon kínos rám nézve a vallomás, azt elhiheti. De kétségbeejtene, ha ön még továbbra is illúziókban ringatná magát. Ön sohasem ébresztett bennem olyan érzéseket, mint azt remélte és érzem, hogy sohasem fog ébreszteni, ezért kötelességem becses ajánlatát el nem fogadni.

Száraz, kemény hangon felelte Maszko:

- Pedig az ön felbátorító modora után indulva, azt hittem, jogosult, hogy előálljak ezzel a kéréssel, melyet ön olyan büszkén, ridegen visszautasít most.

Mária őszinte tekintettel nézett fel hozzája:

- Bevallom, a magaviseletem ön iránt gyakran meggondolatlan volt, tehát hibáztam. De én vagyok az első, ki ezt beismerem és kérem, bocsásson meg érte nekem.

Maszko egy percig nem tudta, mit feleljen. Az idegei túlfeszültek, megsértett hiúsága marcangolta a lelkét, de uralkodott magán.

- Engedjen meg kérem, még egy utolsó szót - mondta fölemelkedve. - Tudtam, mennyire szereti Krzemient és e birtokot csupán azért vettem meg, hogy önt úrnőjévé tegyem. Látom azonban, hogy hamis nyomon indultam, azért én kérek öntől bocsánatot! És most isten önnel, kisasszony!

Eltávozott. Mária sokáig maradt egyedül mozdulatlanul, sápadtan, leverten. Nem számított ennyi nemeslelkűsége. És még egy más gondolat is kínoztta; egy összehasonlítás, mely önmagától kínálkozott. Polaniecki megfosztotta őt Krzemientől, hogy a pénzéhez juthasson, Maszko megvette csupán azért, hogy neki visszaadhassa! Sohasem látta Polanieckit ennyire kedvezőtlen világításban, de a szíve mégis feléje hajolt.

Félórával később Mária becsengetett Emiliánál.

- Egy súlyos teherrel kevesebb van a lelkiismeretemen - kezdte alighogy megérkezett. - Maszko nem ringatja magát többé illúziókban.

És elmondta barátnőjének találkozásuk részleteit. Az ügyvéd viselete csakugyan kifogástalan volt. Emília nem titkolta meglepetését, ő Maszkrét éppen olyan ravasznak, mint erőszakosnak tartotta. A rá nézve annyira kínos körülményekben tanúsított mérséklete, gyöngédsége, nagyon meglepte Emiliát. Meglepetése azonban csak még fokozódott, midőn Mária így szólt:

- Tudom, minő baráti kötelék fűz tégedet Polanieckihez, de ítéld meg most magad e két embert nem a szavaik, de a tetteik után és hasonlítsd őket össze!

- Figyelj rám, Mária; ülj ide mellém és beszéljünk komolyan. Akarod tudni, mi a valódi oka neheztelésednek e szegény ember iránt? Az, hogy ő egy pillanatnyira sem szűnt meg a szívedet és gondolataidat foglalkoztatni.

Mária összerezzen, mintha vérző sebét érintették volna és izgatott hangon felelte:

- Igazad van. Polaniecki úr nem közönyös előttem. Minden rokonszenv, amit valaha iránta éreztem, rosszakarattá, majdnem gyűlöletté vált bennem és kérlek, jegyezd meg te is magadnak a vallomást, amit most teszek. Ha ma választanom kellene a kettő között, inkább Maszkóra bíznom a jövőmet.

Tizenharmadik fejezet

Három hét múlt el. Egy napon, midőn Polaniecki a vendéglőben az öreg tanárral és Bukakival ebédelt, hozzájuk ült üzlettársuk, Bigiel.

- Nagy újságot mondok! - kiáltá - Maszko házasodik!

- Csakugyan?

- És kit vesz el?

- Falusi szomszédnőnk.

- Kraslawska kisasszonyt?

- Őt.

- Ezt jól csinálta - nevetgélt Bukaki - elbódította ezeket a hölgyeket a nagyságával, elvakította a születésével, vagyonával és nem csak egy asszonyt, de egy anyóst is megnyert magának! Különben itt jön ő maga.

Valamennyien gratuláltak neki és ő komolyan, ünnepélyes modorával fogadta a jó kívánságokat.

- Kedves barátaim - szólt végre -, szívem mélyéből köszönetet mondok mindnyájuknak és miután valamennyien ismerik menyasszonyomat, nem kételkedem kívánataik őszinteségében.

- Krzemien nagyon alkalmas időben lett az öné - jegyezte meg Polaniecki,

Ez igaz volt. Az ügyvéd értékét a világ előtt nagyban emelte, hogy nagybirtokos lett. Azért ez a megjegyzés éppen nem tetszett Maszkónak.

- Phú! - mondta megvető kézmozdulattal. - Az igaz, hogy ön segédkezett nekem e birtok vásárlásánál és ezért elismeréssel kellene lennem ön iránt, de vannak perceim, mikor inkább átkoznám.

- És miért?

- Mert az ön nagybátyja, Plawicki úr, a legkiállhatatlanabb ember a világon... nem is szólva az unokatestvéréről, aki bájos leány, azt elismerem, de reggeltől estig Krzemienjeért sopánkodik és könnyeivel kíséri minden szavát. Önnek nincs alkalma látni őket, de biztosíthatom, vannak napjaim, mikor a legkevésbé sem mulattatnak.

Polaniecki egyenesen, szigorúan nézett Maszko szemébe.

- Figyeljen rám, Maszko - mondta hidegen. - Bevallom, hogy nagyon kíméletlenül beszéltem én is a nagybátyámról, de abból nem következik, hogy mástól hasonló beszédet eltűrjek, öntől pedig a legkevésbé, ki a Plawickiak rovására kitűnő üzletet kötött. Ami az unokatestvéremet illeti, tudom, ő nagyon sajnálja, hogy őseinek fészke ilyen kezekbe került; de szerintem ez csak annak a jele, hogy nem bábu, mint annyi más leány, hanem van lelke, szíve. Megértett ön?

Hosszú csend követte e szavakat. Maszkónak nem volt szüksége arra, hogy a szavakat nagyon hangsúlyozzák előtte, hogy megértse. Az ajka reszketni kezdett és fakó arcán a két piros folt még élénkebb színt öltött.

De azért közönyös kézmozdulattal felelte:

- Miért haragszik? Ha a tréfám megsértette volna...

Polaniecki nem hagyta a mondatát befejezni.

- Nem haragszom, csak azt tanácsolom, ne felejtse el soha, amit az előbb mondtam.

És tekintetét kihívólag nyugtatta az ügyvéden. Maszko kezdte elveszíteni a türelmét. - Ha ki akar kezdeni velem, csak tessék! - mormolta a fogai között, aztán hangosan mondta.

- Ígérem, hogy nem fogom feledni a szavait, de engedje meg, hogy viszont én is egy tanácsot adjak. Legyen szíves és a jövőben ne beszéljen velem ilyen hangon, mert azt nem tűröm és kénytelen lennék önt számadásra vonni.

Bukaki közbeszólt.

- Mi ütött maguk közé? - kérdezte félig békítőleg, félig tréfásan.

De Polaniecki, akiben a régen összegyülemlett bosszúság most rettentő hevességgel utat tört magának, már készült sajnálatraméltó végletekre ragadtatni magát, de e percben a vendéglő ajtaja nagy robajjal felnyílt. A küszöbön Emília asszony inasa jelent meg, lihegve a gyors futástól.

- Nagyságos uram! - szólt elfúlva Polanieckihez - a kisasszony haldoklik.

Tizennegyedik fejezet

Polaniecki egy ugrással Emília lakásánál termett, örült félelem szorongatta. Az úton az inas egyre ismételte: „Mikor eljöttem, a kisasszony haldoklott, eddig már bizonyosan meghalt!” De Polaniecki azt hitte, minden meg van mentve, mikor az anyát maga elé szaladni látta, és ezeket a szerencsés szavakat hallotta dadogó ajkáról:

- Jobban van... jobban van!
- Itt van még az orvos? - kérdezte Polaniecki.
- Itt van.
- Mit csinál Litka?
- Alszik.

Az anya arca ellentétes érzéseket tükrözött vissza, a félelmet, fájdalmat, rettegést és reményt, a bizalmat és örömet. Ajka fehér volt, a szeme száraz, a kezei égtek. Valami emberfeletti erő folytán tudott még állni, bár halálosan fáradt volt.

Tekintete könnyögőleg nyugodott az orvoson, egy még fiatal, erélyes arcvonású férfiún, ki biztosította őt, hogy a veszély, egyelőre, el van hárítva.

- Ön kis betegünk mellett marad, ugye doktor úr? - kérde.

Az orvos jelentősegteljesen nézve Polaniecki szemébe, mintegy értésére adva, hogy megértette őt, felelte:

- Nem találom szükségesnek a maradásomat. - A gyermek ki van merülve... Sokáig, mélyen fog aludni. Holnap utána nézek, ma azonban az önök gondjaira bízhatom őt.

Azután Emília felé fordulva folytatta:

- És ön, nagyságos asszonyom, szintén pihenni fog. Minden veszély jelenleg ki van zárva, erről biztosítom. És a betegnek nem szabad önt aggályosan, könnyes szemmel, fáradtnak látni; nagyon gyenge arra, hogy a legkisebb felindulást elbírja.

- De doktor úr... hogyan gondolhatja, hogy aludni tudjak?

Az orvos halványkék, hideg szemét parancsoló fölénnnyel szegezte Emíliára.

- Hat-hét órán keresztül ön nyugodtan, megszakítás nélkül aludni fog... és megerősödve fog fölébredni.

- Itt vannak jó barátai, kik örömet fogják helyettesíteni... Azért fogadjon szót. Ön aludni fog, ez el van döntve.

Gyors léptekkel távozott, ki akarván zárni minden esetleges visszahívást. Polaniecki Emília felé fordult:

- Fogadjon szót az orvosnak - mondta.
- Bátran lepihenhet, én fenn maradok Litka mellett.

A fiatalasszony szeme most megtelt könnyel.

- Tudja-e - szólt - hogy alig múlt el Litkának a rettenetes rohama, több ízben kérdezősködött ön és Mária felől?... Az álom már félig elnyomta, mikor még mindig kérdezte: „Hol van Sztasz, kismama?”

- A szegény, kedves kicsike!... De most kérem gondoljon önmagára. Magára hagyom, hogy Litka mellett elfoglaljam helyemet, de még egyszer esedezem, feküdjék le és aludjék nyugton.

Polaniecki lábujjhegyen a betegszobába ment. Litka mélyen aludt.

Polaniecki leült Litka ágya végébe és sokáig szemlélte azt a szegény sápadt, lesóványodott arcot. Litka egyenesen feküdt, két vékony karja élettelenül nyúlt végig teste mellett, hosszú pilláktól árnyalt szeme csak félig volt lecsukva. A szoba vereses félhomályában az arca olyan volt, mintha viaszból lenne, vértelen ajkával, letargikus álmának mozdulatlanságában, már félig halottnak tetszett. Csak alig észlelhető lélegzése, mely időnként megemelte mellét, mutatta, hogy még élet van a testben.

E szomorú kép szemléletébe elmerülve Polaniecki egyszerre csak észrevette, hogy Mária áll mellette.

Csöndes fejbólintással köszöntötték egymást.

Polaniecki felállt és a karosszéket, melyet eddig a gyermek ágyának végében elfoglalt, Mária felé tolvá, intett neki, hogy üljön le.

Mária egészen közel ment hozzá és mondta:

- Menjen, igyék egy csésze teát, a tanár várja önt.

- És Emília asszony?

- Nem volt többé ereje a tanárral maradnia, a fáradtság leteperte. Valami legyőzhetetlen álmoság vett rajta erőt...

- Tudom az okát, az orvos altatót adott be neki. Jól tette, Litka, azt hiszem veszélyen kívül van.

- Adja isten! De most menjen, helyén van, hogy felváltsam.

- Elfogadom - felelte végre Polaniecki -, de kissé később! Előbb meg kell beszélnünk a módját, hogyan osszuk be a virrasztást, mert önnek is pihennie kell. Mint hallom, kedves atyja is gyengélkedő és ön már tegnap éjjel is virrasztott.

- Akarja, hogy óráról órára felváltsuk egymást?

- Helyes! Én azonban ma egész éjjel fenn maradok, itt, vagy a mellékszobában, hogy szükség esetén azonnal kéznél legyek. Mikor értesítették a rohamról?

- Egyáltalán nem értesítettek. Mint minden este, ma is eljöttem Litka hogyléte felől tudakozódni.

- Én éppen az ebédemet végeztem. Képzelteri az ijedelmemet... Azonnal idefutottam azon töprengve útközben, vajon életben találom-e a mi édes kicsikénket. És nézze, minő különös véletlen: az ebédnél Bukakival és a tanárral folyton róla beszéltünk, amíg csak meg nem érkezett Maszko, hogy velünk az eljegyzését tudassa.

- Maszko házasodik?

- Igen, a dolog ugyan még nem nyilvános... de ő megerősítette előttünk a hírt. Kraslawka kisasszonyt veszi nőül; tudja, azt a vérszegény fiatal leányt, aki Bigielék szomszédságában lakik. Nagyon jó parti. Gondolja, egy Kraslawka leány!

Pillanatnyi csend állott be. Máriát ez a váratlan eljegyzési hír éppen annyira bámulatba ejtette, mint sértette önérzetét. Nem képzelte, hogy őt olyan könnyen feledni lehet és kénytelen volt magának bevallani, hogy az a pidesztál, melyre ő képzeletében az ügyvédet helyezte, nagyon

törékeny alapzaton áll. Maszkót eddig ütőkártyának tekintette abban a játszmában, melyet Polanieckivel szemben megnyerni akart. Ez az ütőkártya most kihullott a kezéből. Legyőzve, megszégyenítve érezte magát.

Úgy tetszett előtte, Polaniecki diadalmaskodott és most gyönyörrel bosszulja meg visszautasítását; mert végre is ő, ki tegnap még Maszko és Polaniecki között választhatott, most el van hagyva mindkettőtől. Ez az elhagyatás olyan szenvedést okozott neki, mint a legnagyobb sértés.

Azért az elején váltott néhány szót, mély csönd követte és azt csak a beteg gyermek lélegzése, az eső csapkodása az ablaktáblákon zavarta meg. Odakinn sötét, hideg éjjel volt. Lassan múltak az órák. Polanieckit újra végzetlen szomorúság szállta meg.

Egy pillantást vetve Litkára, tisztán látta a helyzetet. Örültség itt még reménykedni! Hasztalanul virrasztanak, hiába reménykednek! A halál itt leselkedett körülöttük, a szoba minden zugában! Igen, ennek a gyermeknek meg kell halnia és minél jobban ragaszkodnak e kedves gyermekhez, annál kérlelhetlenebb lesz a halál!

Egyszerre úgy rémlett előtte, hogy a gyermek kitágult szemgolyói csendes kérelemmel pihennek rajta.

Nem mert mozdulni, azt hitte, csak érzéki csalódás, amit észlel... de nem. Litka mosolyogni kezdett, aztán egészen halkán megszólalt:

- Sztasz úr!

- Itt vagyok, kis Litkám... hogy érzed magad?

- Jól, hol a mama?

- Mindjárt itt lesz, kényszerítettük, hogy aludjon kicsit.

Litka félrefordította a fejét és észrevette Máriát.

- Ó! Mária tanti is itt van! - szólt halkán.

Egy idő óta, hogy háláját kimutassa Mária iránt, ilyen bizalmasan szólította őt.

Plawicki kisasszony hallva a gyermek hangját, felállt, odament az éjjeliszekrényhez, elvett onnan egy orvosságos üveget és számítani kezdte a csillapítószer cseppjeit, melyeket egy félig vízzel telt kanálba hullatott. Aztán a leányka ajkához vitte a kanalat.

- Köszönöm - mondta Litka leheletszerűen gyenge hangon.

Néhány percig csönd volt. Az eső még folyton verdeste az ablakokat; végre Litka megszólalt:

- Nem kell a mamát fölébreszteni, Sztasz úr!

- Nem ébresztjük föl, kicsikém, minden úgy lesz, amint a kiscicánk óhajtja.

És gyöngéden cirógatni kezdte a gyermek kezét, mely a fehér takarón nyugodott.

Litka figyelmesen nézte barátját és egész szívével ismételte e néhány szót:

- Sztasz úr! Sztasz úr!

Aztán behunyta szemét. Azt hitték elalszik, pedig csak gondolkozott valami nagyon komoly dolog felett, mert a homloka összeráncolódott a nagy erőfeszítéstől. Végre felnyitotta a szemét és hol Máriát, hol Sztasz barátját nézte.

- Mi bajod, kicsikém? - kérdezte Mária. - Szenvedsz?

De a kisleány összekulcsolva kezét, alig hallható hangon mormolta:

- Nem szenvedek... csak egy nagy kérésem, igen nagy kérésem lenne... alig merem kimondani...

- Beszélj kedvesem, mondd el nekem minden gondolatodat, nem tudod-e, mennyire boldog lennék, ha teljesíthetném óhajodat?

- Nos akkor szeretném... akarnám, hogy szeresse Sztasz barátomat...

Elhallgatott. Nem hallatszott csak a kisleány gyors, hangos lélegzése, megemelve azt a szegény kis szorongatott szívet, végre Mária erőt véve magán lehető biztos hangon felelt:

- Jól van, kedvesem...

Polaniecki érezte, hogy a sírás fojtogatja. E percben az egész világ még Mária is eltűnt a szeme elől. Nem látott maga előtt semmi mást, csak e gyermeket, ki még végső órájában is rá gondol.

Litka pedig folytatta:

- És kész lenne Sztasz barátomhoz nőül menni, Mária tanti?

Az éjjeli lámpa fényében a fiatal leány arca hófehér, majdnem átlátszóvá vált, ajka reszketett, de habozás nélkül felelt:

- Igen, ígérem neked!

Litka megragadta Mária kezét és megcsókolta azt. A feje azután visszahullt a párnájára és néhány percig a kisleány mozdulatlanul maradt, mialatt félig lehunytt szemhéja alól két könnycsepp lassan pergett végig az arcán.

A csönd ünnepélyessé vált. Az eső folyton esett. Polaniecki és Mária szemben ültek egymással, és nem mertek mozdulni: tekintetük kerülte egymást. De tudták, hogy e szomorú, nyugtalan éjjelen a sorsuk eldőlt és ez mintegy elkábította őket. Ezerféle benyomás, ezerféle ellentétes zavaros gondolat izgatta őket és ez meggátolta abban, hogy tisztán lássanak önnönlelkükben. És ebben a csöndben, lesütött szemeik elfordulva egymástól, abbéli félelmükben, hogy tekintetük ne találkozzék, ismét egymás után múltak az órák. Végre árnyként megjelent az ajtó küszöbén Emília.

- Alszik? - kérdezte nagyon halkán.

De Litka maga felelt:

- Nem, mamácskám.

- Jobban érzed magad, angyalom?

- Igen, mama, jer mellém.

És mikor Emília leült a kicsi ágy szélére, a gyermek nagy erőlködéssel fölemelkedett, fejét anyja mellére hajtotta és két kis karjával átfonta Emília nyakát.

- Mamám - suttogta. - Most már tudom, hogy a beteg gyermeknek minden kérését teljesítik.

Szelíden, hallgatagon még jobban az anyjához simult, és elhaló hangon, mintha álmában beszélne, folytatta:

- Sztasz barátunk nem lesz szomorú többé... és megmondom neked, miért nem...

De ugyanekkor a feje ólomsúllyal nehezedett az anyja vállára, homlokán és kezén hideg verejték gyöngyözött.

- Lisette! mi bajod? - kiáltotta ijedten a szerencsétlen anya, de elfúlt hangja egyszerre elhalt az ajkán.

Litka még mindig mintha álmában beszélne, már alig tagolta a szavait.

- Mi van velem?... Olyan... olyan... gyen... ge vagyok...

Nem fejezte be. Gondolatai összezavarodtak, látományai voltak.

- A tenger! látom... Óriási tenger... és elvisz valamennyiünket... elvisz! Mama! mama!

Borzasztó rohama jött, kérlelhetetlen. Kis teste megmerevedett a rángatózó görcsöktől. Kitágult szemgolyói majdnem kifordultak üregeikből. Nem volt kétség többé, a halál közeledett. Itt volt, mindenütt; a lámpa kísérteties fényében; a tágas szoba árnyakkal teli zugaiban; az ablaküvegeket rémesen csapkodó eső kopogásában; a szél panaszában, mely telve volt kesergő hangokkal. A halál! a halál! Polaniecki magánkívül az orvos után rohant. Néhány pillanat múlva megérkeztek mindketten, félve állva meg a csukott ajtó előtt. Mit találnak odabenn? Életet-e vagy halált? Beléptek. Előbb Polaniecki aztán az orvos, ki szintén föl volt indulva, jobban, mint azt mutatni óhajtotta és mióta hirtelen kiragadták álmából, egyre csak azt ismételte:

- Valami felindulás és ijedtség bizonyára...

A cselédek, kik az első ijedt kiáltásra fölébredtek, megrémülve figyeltek, tolongtak, reszketve a borzasztó dolog közeledésétől, a halál titokzatos leheletétől.

Mindenütt csönd honolt; borzasztó, ólomsúlyú csönd, mely örökösnek tetszett.

Hirtelen Mária kétségbeesett hangja hallatszott.

Az ajtó megnyílt és a gyászos szoba küszöbén megjelent Plawicki kisasszony. Az arca halott-halvány volt, az ajka reszketett, gyorsan, elrémülve kiáltá:

- Hamar egy pohár vizet önegységének: a kisasszony meghalt!

Tizenötödik fejezet

Egy este, három nappal a kis Litka temetése után, Polaniecki Plawickiékhoz ment, kiknél most Emília lakott. Mária fogadta őt, Emília aludt, először ama végzetes nap óta. Mialatt a fiatal leány elmondta ezt Polanieckinek, kezét egy percig a férfi kezei között hagyta és Polaniecki, bármennyire is meg volt zavarva lelke a haláleset által, mégis észrevette ezt. Észrevette azt is, hogy tekintete alatt Plawicki kisasszony arca bíborszínt ölt.

Egészen közel ültek egymáshoz és beszélgettek.

- Ma reggel a temetőben voltunk - mondta Mária. - Meg kellett ígérnem Emíliának, hogy mindennap elkísérem őt oda.

- Nem tudom, jól teszi-e Emília, hogy ilyen gyakran fölújítja fájdalmas emlékeit, fölszakítja lelki sebét?

- Fájdalom, ez a seb valószínűleg gyógyíthatatlan! Aztán hogyan mondhatnám neki: „Ne menj!” Én is féltettem őt a nagy izgalomtól, de az ellenkezőről győződtem meg. Nagyon sokat sírt és a könnyek megkönnyebbitették. A túlvilági viszontlátás reménye tartja fenn őt. Ez egyedüli vigasza.

- Hagyjuk meg ezt neki! - szólt meghatva Polaniecki.

Mária folytatta:

- Eleinte féltem neki Litkát előhozni, de ő kezdett róla beszélni. Azért kiejtheti ön is a kisleány nevét előtte.

És kissé zavarodottan, emeltebb hangon tette hozzá.

- Emília folyton szemrehányást tesz önmagának, miért fogadta meg az orvos tanácsát, és miért nem maradt az éjjel leánya mellett. Képzelmű a kétségbeesését! Ez a néhány óra, mit még gyermekével tölthetett volna, most el van veszve rá nézve. Ma, mikor visszajöttünk a temetőből, lázasan faggatni kezdett: „Minő benyomást tett ránk éjjel a gyermek? Arcvonásainak izgatottságából nem láttuk-e, hogy vége felé közeleg? Mennyi ideig aludt? Panaszkodott? Mit mondott? Intézett-e valamelyikünkhöz egyenes kérdést?” Annyira könnyörgött, mondanám el neki ama végzetes éj legcsekélyebb eseményét... ismételném neki szóról szóra gyermekének utolsó szavait...

- Hogy ön elmondott neki mindent, ugye?

- Mindent.

- Minő benyomást tett rá e vallomás?

- Nagyon, nagyon sokat sírt.

Elhallgattak és sokáig egyikük sem szólt.

- Várjon kissé - szólalt meg végre Mária -, megnézem, mit csinál?

- Hála istennek még mindig alszik - mondta kisvártatva halkan, lábujjhegyen lépve a szobába.

Polaniecki fölállt. Mária újra megszorította a férfi kezét.

- Nem haragszik rám, amiért Litka óhaját elmondtam Emíliának? - kérdezte a leány alázatosan.

Röviden felelte vissza Polaniecki:

- Nincs szokásomban ilyen tragikus alkalomkor önmagamra gondolni... csak őrá gondolok, a szerencsétlen anyára... és ha ön a szavaival csak egy kicsit is könnyíteni tudott a fájdalmán, ellenkezőleg, nagyon hálás vagyok ezért!

Mikor azonban kiért a kapun, így szólt magában:

- Becsületemre! úgy tesz, mintha már a menyasszonyomnak tekintené magát!

Ebben nem csalódott. Mária komolyan vette eljegyzésüket. Polaniecki sohasem volt közönyös előtte. Iránta való fölháborodásának erős foka pedig mintegy mérvadóul szolgált neki, hogy megítélhesse nem mindennapi érdeklődését iránta. Végre Litka betegága mellett, mikor azon igyekezett, hogy rettenetes önzést fedezzen föl benne, épp akkor nyílt alkalma csodálni türelmét, jóságát, szívének megható gyöngédségét a kissé kérges burok alatt. A szegény kis halott utolsó kívánsága aztán megtette a többit. Tulajdonképpen szükségét érezte annak, hogy szeressen. Most pedig adott szavához híven nem kötelessége-e Sztaszhoz férjhez menni? Nem volt joga nem szeretni őt!

Sztasz, mikor hazaért, azt ismételte:

- Szavamra, már a menyasszonyomnak képzelem magát!

És hogy így gondolkozott, annak az volt az oka, hogy Litka halála, az utóbbi napok alatt átélt fájdalmas fölindulások, Máriát nemcsak másod- vagy harmadrangú helyre sodorták érdeklődésében, de egészen eltemették szívének valamelyik homályos zugába. Most azonban ismét rá gondolt és a jövőjére, a kérdőjelek hosszú sorozatát látta maga előtt. Mit fog tenni? Folytatni fogja régi életmódját? Éljen céltalanul a világban, küzdjön önmaga a szíve ellen? Talán a legjobb lenne számára, ha beletemetkezne ügyeibe, sok-sok pénzt gyűjtene, hogy egykoron ő is, mint Bukaki, Olaszországba mehetne élni gondtalanul... Olaszországba, ahol napfényt, szép asszonyokat és jó bort találna gyomorfájdalmai ellen.

MÁSODIK RÉSZ

Első fejezet

Egy reggelen, midőn Polaniecki éppen az irodájába készült, Maszko toppant be hozzá.

- Kettős ügyben szeretnék önnel értekezni - mondta Maszko a küszöbön -, az első pénzbeli ügyben.

- Az efféle ügyeket az irodámban szoktam elintézni, azért kérem, kezdje inkább a másodikon.

- Csakhogy egészen magánügyről van szó, ami semmi összeköttetésben sincs az ön üzleti ügyeivel, azért engedje kérem, hogy itt intézzük el azt. Tudja, hogy házasodom, szükségem van pénzre, több a kiadásom, mint hajszál a fejemen... fizetésem vannak mindenféle. Nem-sokára itt az ideje, hogy lefizessem önnek megvett követelése ellenében az első részletet. Elhalasztaná ön a fizetés napját három hónapra?

- Őszinte leszek - felelte Polaniecki - elhalaszthatnám, de nem akarom.

- Őszinteség őszinteséget követel. Mit tenne, ha nem fizetnék önnek?

- Megtörténik ugyan néha a világon, de ön mégis ostobábbnak tart, mint valóban vagyok. Tudom, hogy fizetni fog.

- Miből következteti ezt olyan bizonyosan?

- Miután házasodik és gazdagon házasodik, nem teheti ki magát annak, hogy csődöt mondjon. Ha a föld alól is, de előteremti a pénzt és fizetni fog.

- És igaza van. Azt hittem, tesz nekem egy szolgálatot, amit azonban nem volt jogom remélni öntől. Még van egy kis erdőség Krzemienben, belevágjuk a fejszét... és fizetek... miután nincs rá más mód!

- Mit akar a krzemieni erdőségekkel? Mikor az öreg Plawicki már mindent leborotvált!

- Még van egy kevés tölgyfaerdőm!

- Az igaz! Erről megfeledkeztem.

- Bigiel és ön szeretik az efféle üzleteket. Vegyék meg a tölgyeim, megkímélnék attól a gondtól, hogy vevőt keressek és önök hasznót húzhatnak.

- Legyen, beszélek majd Bigiellel.

- Elvben tehát nem utasítja vissza ajánlatomat?

- Nem... Ha az árai elfogadhatók...

- Talán emlékezik még, hogy a kis Litka halálát megelőző napon majdnem összevesztünk. Ön nagyon szerette ezt a kisleányt, nyugtalan, ideges volt és én abban hibáztam, hogy azt nem vettem figyelembe. Goromba voltam. Én voltam a hibás és azért bocsánatot kérek.

- El van feledve - felelte Polaniecki.

- Azért emlékeztettem rá, mert egy szívességre szeretném kérni. Nincsenek sem barátaim, sem rokonaim, legalább olyanok, akikkel becsületet vallanék. Sokat adok arra bevallom, hogy tekintélyes, jó nevű emberek legyenek a tanúim... Azok a hölgyek is nagy súlyt fektetnek rá... Mondja, akarná ön elvállalni?

- Más körülmények között bizonyára szívesen. De nézze, bár nem hordok gyászt a kalapomon, a szívemben olyan mélyen gyászolok, talán még jobban, mintha saját gyermekemet vesztettem volna el.

- Az igaz! Erre sem számítottam... Bocsásson meg!

Polanieckit meghatották e szavak.

- Ha azonban nagyon óhajtja és nem talál senkit, aki helyettesítsen, elfogadom, de őszintén szólva, a szegény kisleány halála folytán semmi kedvem esküvőkön részt venni.

Polaniecki nem mondta „az ilyen esküvőkön”, de Maszko kitalálta a gondolatát.

- Annyival inkább köszönöm! - szólt - holnap elküldöm önnek a kimutatást a tölgyfaerdőről.

- És én a megvétel föltételeit.

Maszko köszönt és ment. Polaniecki végre az irodába mehetett. Bigiellel való tanácskozásának eredménye az lett, hogy az erdőséget a saját részére veszi meg, ha az üzlet elfogadhatónak bizonyul.

Maga sem tudta volna magának megmagyarázni, miért vágyik annyira Krzemienhez közeledni?

Mikor hazatért, az inasa levelet adott át neki Máriától:

„Atyám megbízásából - írta - kérem önt legyen szerencsénk este egy csésze teára. Emília ma visszatért a lakására; jobban szereti, ha nem zavarja őt senki. Jöjjön kérem, okvetlenül beszélnem kell önnel Emília érdekében. Zárdába akar lépni és semmivel sem tudtam rá hatni, hogy e lépéstől visszatartsam. Talán ketten kitalálunk valami hathatósabb okot a lebeszélésére.”

Polaniecki átöltözött és miután végiglapozott egy újonnan megjelent könyvet, Plawickiékhoz ment.

Bigiel már egy negyedóra óta ott volt és pikétet játszott a ház urával. Mária egy kis asztal felé hajolva, kézimunkán dolgozott. Polaniecki melléje ült.

- Megijesztett azzal, amit a barátnőnk felől írt - kezdte. - Csak tervez, vagy végleges elhatározás?

- Inkább azt hiszem, végleges elhatározás - felelte Mária.

- És mit szól ön hozzá?

Mária ráemelte tiszta tekintetét, mintha az ő tanácsát várná.

- Nem hiszem, hogy elég ereje legyen hozzá - felelte végre.

És olyan mélyen hajtotta le fejét most a munkájára, hogy Polaniecki csak sötét hajának vékony fehér választékát látta. Kis, apró gyöngyöket szedett fel azalatt egy kis dobozból a tűjére és azokat a hímzésre varrta. Bizonyára valami jótékony célra készülő kézimunka volt. De ezekre a gyöngyökre, egyenként hullani kezdtek a könnycseppjei.

- Sír? - kérdezte Polaniecki.

Mária ráemelte szép, könnyes szemét, mintha mondaná: „Nem akarom a könnyeimet elrejtteni ön előtt” és felelte:

- Tudom, hogy Emíliának igaza van, mikor így cselekszik, de annyira szánom őt!

A kölcsönös meghatottság befolyása alatt, de azért is, mert nem tudta neki részvétét ékes-szólóbban kimutatni, Polaniecki életében először megcsókolta a leány kezét.

Mária könnyei most isméri olyan sűrűen kezdtek hullani, hogy kénytelen volt felállni és egy percre távozni.

Polaniecki a kártyázókhoz közeledett éppen azon percben, midőn a háziúr édes kesernyész hangon így szólt Bigielhez:

- Egyik rubikont a másik után vesztetem... mit tehetek? Ön az új nemzedéket képviseli, én a régi tradíciókat, tehát kell, hogy megverjenek, az világos.

- Micsoda összefüggésbe van ez a pikéttel? - jegyezte meg hidegvérűen Bigiel.

Mária közeledett hozzájuk jelentve, hogy a tea készen van. A szeme veres volt, de az arca sugárzott a belső megelégedettségtől. Később, mikor Bigiel és Plawicki újra kártyázni kezdtek, Mária ismét beszélgetésbe mélyedt Polanieckivel. Halkan, bizalmasan beszéltek egymással, mint beszélgetni szoktak azok, kiket ezerféle érdek köt egymáshoz. Ezek a közös érdekű tárgyak, az igaz, Litka halála, Emília kétségbeesése voltak, de azért Mária szeme, ha az ajka nem is, szomorúan és mégis nagyon édesen mosolyog Sztaszra.

Polaniecki nagyon kielégítő kedélyhangulatban tért haza este, ami Litka halála óta most történt meg vele először. Nagy léptekkel járt fel s alá szobájában, megállt a kisleány fényképe előtt, és azt gondolta, hogy a kötelék, mellyel a kedves halott, Máriához fűzte őt, mindennap jobban erősödik, egészen magától, anélkül hogy kettőjük akarata ahhoz hozzájárulna.

És ezt is gondolta, ha most már nem is él benne a régi vágy ezt a köteléket örökkéssé tenni; de azt egészen eltépni nem lenne meg a kellő bátorsága.

Már késő éjjel volt, mikor az íróasztalához ült, hogy ígéretéhez híven átvizsgálja Maszko kimutatását az erdőkről. De összezavarodott a számadásaiban, mert mindig Mária lehajtott fejét látta maga előtt és a könnyeit, amint egyenként hullottak az átlátszó gyöngyökre. Másnap ránézve nagyon előnyös föltételek mellett megvette a krzemieni erdőségeket.

Második fejezet

Tizennégy napi távollét után Maszko visszatért szentpétervári útjáról, nagyon meg volt elégedve ügyeinek fordulatával. Azonfelül nagyon fontos híreket hozott Polanieckinek, amiket még senki sem sejtett és ő egészen véletlenül bizalmasan tudott meg. Az aratás nagyon rossznak mutatkozott az egész birodalomban. Az éhség borzasztó réme itt-ott már felütötte a fejét... Előre látható volt, hogy az összegyűjtött gabonakészlet elfogy a tavasz előtt és nemsokára általános lesz az éhínség. És Maszko azt állította, felsőbb helyről el fogják tiltani a honi termény kivitelét.

Ez a hír olyan benyomást tett Polanieckire, hogy több napon át bezárkózott dolgozószobájába és írónnal kezében számolt és újra számolt. Aztán fölkereste üzlettársát és azt ajánlta neki; használják fel az üzlet minden készpénzét és hitelét óriási mennyiségű gabona felvásárlására.

Többnapig beható megbeszélés után Polaniecki tervét fogadták el.

Bigiel Németországba utazott. Polaniecki egyedül maradván, annyira el volt foglalva ügyeivel, üzletének vezetésével, hogy éjjel-nappal dolgozott és sehol sem mutatta többé magát. - Később lesz majd időm minden másra gondolni.

A „más” alatt szívének és lelkének követelményeit értette, vagyis mindazt ami őt Istenhez, a földhöz és az emberekhez kötötte.

Annyi időt azonban engedett magának, hogy elbúcsúzzék Emiliától, ki belépni készült, mint noviciatus egy zárdába a városban.

Nyugodtnak, majdnem vígnak találta őt, de a szíve azért összeszorult a láttára. Emília arca átlátszóan fehér volt, halántékán kék erek rajzolódtak. Majdnem természetfeletten szép volt és Polaniecki gondolta: „Örökre búcsúzunk”. Egy hónapi élet a zárdában, megöli őt. Íme, ebből a vonzalomból is csak fájdalom, szenvedés marad meg számomra!

Emília mint valami nagyon természetes dologról beszélt az elhatározásáról. Ez az elhatározás elkerülhetetlen elhatározása volt az átélt krízisnek, a zárda az egyedüli menedék, hol ezentúl napjait töltheti, megfosztva minden életcéltől. Polaniecki belátta, hogy lebeszélni őt hiábavaló és kegyetlen kísérlet lenne.

- Itt marad Varsóban? - kérdezte csupán.

- Itt, mert Litka mellett akarok maradni. A zárdafőnöknő megígérte nekem, hogy eleinte benntart a zárdában és ha majd kissé betanultam a kötelességembe, egyik kórházban fog alkalmazni, mint betegápolót. És ha nem jön közbe valami rendkívüli, váratlan eset, úgy minden vasárnapon meglátogathatom Litka sírját.

Polaniecki hallgatag maradt. Nézte az asszony finom kezeit, melyek mintha viaszból lettek volna formálva és gondolta magában:

- Ezekkel a kezekkel akar ő betegeket ápolni!

- Ameddig élek, nem fogom feledni, hogy ön annyira szerette Litkát! Máriától tudom, hogy ő eljegyezte önt Máriával. Boldog lesz, mert Isten nem sugalmazhatott rosszat a gyermeknek. Valahányszor találkozni fogunk, azt fogom gondolni: „Az ő boldogságuk az én kedves leánykám műve”. Adja isten, hogy szegénykének utolsó óhaja mielőbb teljesüljön... Az Isten áldása legyen magukkal!

Polaniecki annyira meg volt hatva, hogy nem tudott felelni, de mikor hazatért, így szólt magában:

- Az utolsó óhaj, Litka akarata!... Ez a szegény anya nem is képzeleli, hogy másképpen is lehet, mint hogy gyermeke óhaja megtörténjék. Hogyan vallhattam volna be neki, hogy Mária számomra már nem az, ami múlt évben volt!

Odahaza levelet talált Maszkótól.

„Két ízben is kerestem - írta az ügyvéd. - Nem tudom miféle bolond az, aki ma gyakornokaim előtt a tölgyfaerdő miatt inzultált! Satowszkinak hívják. Beszélnem kell önnel még ma!”

Egy óra múlva csakugyan megérkezett és le sem téve felöltőjét, azonnal kérdéseket intézett Polanieckihez.

- Ismeri ezt a Satowszkit?

- Ismerem. Szomszédja és rokona a Plawickiaknak. Mi történt maguk között?

- Nem tudom, hogyan tudódott ki a közöttünk lévő ügy, mert én senkinek sem szóltam az eladásról, sőt inkább titokban óhajtottam ezt a dolgot tartani.

- Ügynökünk, Abdulski járt Krzemienben, hogy számot adjon magának az erdőségekről. Bizonyára őáltala értesült Satowszki.

- Hallgasson csak, mi történt - kiáltott föl Maszko. - Ma behozták a dolgozószobámba ennek a Satowszkinak a névjegyét. Elfogadom őt, bár nem is tudtam, kicsoda. Bejön valami vadkinézésű egyéniség és mindjárt így támad rám: - „Igaz, hogy ön eladta a tölgyfaerdőt és Krzemien egy részét szinte el akarja árusítani?” „Mi köze ahhoz önnek, uram?” - feleltem én. - „Az a közöm van hozzá, hogy ön kötelezettséget vállalt az öreg Plawickinek évi járulékot fizetni, ha pedig a birtokot értékétől megrabolja, tönkreteszi Krzemient és ezáltal képtelen lesz kötelezettségének eleget tenni!” Képzelterti, hogy ezek után azt tanácsoltam neki, tegye fel a kalapját, gombolja jól be a felöltőjét a hideg miatt és menjen vissza oda, ahonnan jött!... De ez az ember szájaskodni kezdett, szélhámosnak, csalónak nevezett a gyakornokaim előtt és a végén tudatta velem, hogy a „Szászországhoz” címzett szállóban lakik. Ezek után eltávozott. Megmondhatja nekem, mit jelent ez?

- Ez nagyon egyszerű: primo, Satowszki nagyon korlátolt, neveletlen ember; secundo, Satowszki már évek óta szerelmes Plawicki kisasszonyba, és beállt a védőjének.

- Elég hidegvérrel bírok, azt tudja, de percenként azt hiszem, álmodom. Hogy egy neveletlen paraszt megengedje magának a saját irodámban inzultálni engem azért, mert eladom azt, ami az enyém, ez meghalad minden képzeletet!

- Mit szándékozik tenni?...

- Legyen szíves és hallgasson meg végig. Íme, a helyzetem... Ha házasságom nem történik meg, vagy csak néhány hónappal is el lesz halasztva, végem van. Vége a karrieremnek, vége a hitelemnek, Krzemiennek, szóval mindennek, amivel bírok. Megmondtam önnek, hogy kijátszottam az utolsó kártyámat. Kraslawka kisasszony nem szerelemből lesz a feleségem, de azért, mert huszonkilenc éves és mert okkal vagy ok nélkül elfogadható partinak tart. Ha ezek a hölgyek ma meghallanák, hogy eladtam a tölgyfaerdőmet, mert a kés a torkomon van, azonnal kiadnák az utamat. Aztán a botrány nyilvánosan gyakornokaim előtt történt! Nem lehet tehát elfojtani. Szükség esetén még meg tudnám nekik magyarázni az erdőségek eladását, de a nyilvános inzultus megtörténtét nem törölhetem el. Ha nem provokálom

Satowszkit, joguk van velem, mint gyávával, szakítani. Ha pedig provokálom, akkor, meg (ne feledje, hogy nagyon bigottak) még inkább szakítanak velem. Ha golyót röpítek Satowszki bőre alá, gyilkost fognak látni bennem, ha én sebesülök meg, ügyetlen ember vagyok, ki meggyalázni és megsebesíteni hagyja magát. Száz közül kilencven kilátásom van, hogy e hölgyek nem fognak másképpen cselekedni. Felfogja most, miért mondtam, hogy nekem, állásomnak, hitelemnek vége van?

Polaniecki bizonytalan kézmozdulatot tett, az olyan ember öntudatlan önzésével, ki nem sokat törődik a másik zavarával.

- Eh! mit!... Szükség esetén visszavásárolom öntől Krzemient... de ami önnel megtörtént, éppen nem víg dolog, azt bevallom... Mit szándékozik tenni ezzel a Satowszkival?

- Megfizetni neki, amivel tartozom. Megígérte, hogy tanúm lesz az esküvőmön, akar tanúm lenni ennél a párbajnál?

- Ilyesmit nem utasít vissza az ember.

- Köszönöm. Emlékeztetem, hogy Satowszki a *Szászország* Szállóban lakik.

- Jó, holnap fölkeresem őt.

Polaniecki ezzel távozott, mert Plawickiéknél akarta tölteni az estét. Útközben monologizált.

- A manóba! Maszkóval nem lehet tréfálni... a dolgot nehéz lesz elsimítani... de végre is mit bánom én? Mi közöm nekem egyikhez vagy másikhöz? De azért mindegy, az ember ördögösen egyedül van ezen a földön!

És egyszerre tudatára jött annak, hogy az egyedüli személy, aki magát érette érdekli, aki rá gondol, az Mária.

Még jobban meggyőződött arról, mikor meleg kézszorítását érezte a Plawickiak szalonjában.

Kedves szavakkal, szívélyesen üdvözölte őt e leány.

- Előérzetem volt, hogy jönni fog. Nézze a teáscsészéje már várja önt!

Harmadik fejezet

Harmadnap reggelen Polaniecki és Maszko zárt kocsiban, utána egy másikban barátjuk, egy fiatal orvos és Kresowski, a második tanú, a pisztolydobozzal robogtak céljuk felé. A bielanyi erdőbe igyekeztek. A reggel derült volt. A fagy rózsaszínű ködöt terjesztett közvetlen a föld felett. A kocsi kerekei nyikorogtak a fagyos úton. A fák ágai csillámlottak a zúzmarától.

- Minő hideg! - jegyezte meg Maszko - az ujjaink odaflagynak majd a fegyver ravaszához.

- Sajnálom önt, hogy le kell vetnie bundáját!

- Látom, édes barátom, hogy mióta elindultunk, ön folyton megfigyel és bátorságot igyekszik belém önteni. Ez nagyon természetes. Én azonban szeretném önt hasonlóan megnyugtatni afelől, hogy semmi oka nincs attól tartania, hogy pirulnia kell miattam; erre esküszöm. Kis felindulást, kis szorongást érzek itt... (és a szívére tette a kezét) ez minden. Ami az igazi veszélyt, a golyóváltást illeti, az semmi. Már volt egyszer egy ilyen párbajom és így tudom, mihez tartsam magamat. Csak ez a sok készülődés, a tanúk, az attól való félelem, hogy az ember nem lesz a helyzet magaslatán, nem ítélik meg előnyösen, csak ez izgat. Mert látja, minden párbaj nem egyéb, mint feltalálása az önérzetnek, hiúságnak. Ez a párbaj semmire sem lelkesít engem, nem használ és nem ment meg semmit, ellenkezőleg mindent veszíthetek általa... És látja, mégsem tudnék róla lemondani. Olyan bosszúság gyűlt össze a lelkemben, annyira gyűlölöm azt az embert, hogy szeretném összezúzni, a lábam alá tiporni. Látja, megszűntem nyugodtan érvelni. De azért legyen nyugodt... Ha majd megpillantom azt az otrombát, elfelejtem a nyugtalanságomat, az izgalmat, elfelejtem az emberiség komédiáját, hogy csak egyedül őt lássam.

Megérkeztek. Majdnem ugyanazon pillanatban érkezett meg a kocsi Satowszkival és tanúival, kik közül az egyik Jamisz tanácsos volt. Leszálltak és eleget tettek a szokásos üdvözléseknek. Aztán valamennyien bementek az erdőbe, hogy fölkeressék a helyet, melyet előtte való napon Kresowski kiválasztott.

A nap fölkelte a magas fák között. A fák kékes árnyékot vetettek a havon, de a világosság mindinkább behatolt az erdőbe. Mély csend, nagy nyugalom honolt mindenfelé.

Az erdő végén végre megállottak. Jamisz néhány szóval a kibékülés előnyeit méltatta. Maszko és Satowszki bundájuk gallérját a fülig felhajtva hallgatták őt. S miután Kresowski megtöltötte a pisztolyokat, sorsot húztak, aztán levetve bundájukat, szemben álltak egymással, fölfelé tartva fegyvereik csövét.

Satowszki sebesen lélegzett, piros volt a hidegtől, a bajusza zúzmarás. Arcának kifejezése, magatartása, minden arra mutatott, hogy csak a kényszernek enged, hogy csak nagy eréllyel és akarattal tartja vissza magát és ha ösztönének engedne, rávetné magát ellenségére és a fegyvertokkal vagy az öklével ütné őt agyon. Maszko, ki eleinte úgy tett, mintha nem látná őt, most megvető, gyűlöletteljes pillantással mérte végig. Az arca égett.

- Lelövi ezt a medvebocsot, mint a kutyát! - gondolta Polaniecki.

A három taps elhangzott, két lövés dördült el egyszerre, és zavarta meg az erdő csendjét.

Maszko Kresowskihoz fordult:

- Legyen szíves a pisztolyokat megtölteni! - mondta.

Lábainál azonban egy vércsepp piroslott a havon.

- Ön meg van sebesülve! - kiáltott fel az orvos, gyorsan közeledve hozzá.

- Meglehet... Legyen szíves a pisztolyokat megtölteni!

De mialatt ezt mondta, megingott. A golyó éppen a térde felett fúrta át a lábát.

A párbaj félbeszakadt. Egyedül Satowszki maradt mintegy odaszegezve a helyéhez, kitágult szemmel, megdöbbenve a történetektől.

Miután az orvos az első kötést alkalmazta a sebesültnél, Satowszki, Jamisz tanácsos ösztökélésére odament ellenfeléhez és éppen olyan ügyetlenül, mint őszintén, így szólt hozzá:

- Készséggel bevallom, hogy hibáztam, midőn önt olyan gorombán megtámadtam; visszavonom mindazt, amit mondtam és bocsánatot kérek!

És mialatt két segédétől követve távozott, elég hallhatóan védekezett.

- Az üdvösségemre! - mondta - véletlen volt az egész, a golyó akaratom ellenére talált, én a feje felé céloztam!

Maszko e napon egy árva szót sem szólt többé. Az orvos minden kérdésére tagadólag intett a fejével.

A sebe nem volt ugyan életveszélyes, de elég fájdalmat okozott. Estefelé két ízben elvesztette eszméletét Polaniecki jelenlétében. A végletekig túlfeszített idegek felmondták a szolgálatot; erélye, melyet reggel óta igénybe vett, elhagyta. Egy újabb kötés után, mikor az orvos eltávozott, néhány pillanatig elmerült gondolataiban, aztán felkiáltott:

- Már az igaz, hogy nincs szerencsém!

- Ne gondoljon rá! - tanácsolta Polaniecki - ez csak fokozza a lázát.

De Maszko folytatta:

- Inzultálva, megsebesítve, tönkremenve... minden egyszerre jött!

- Az isten szerelmére! nyugodjék hát meg!

Maszko nagyon kínosan fölemelkedett, felkönyökölt a párnájára és mondta:

- Nem, engedje, hogy könnyítsek magamon!... Jólesik egy becsületes embernek őszintén elmondani a bajaimat... Még egy-két hét és azon egyének közé fogok tartozni, kiket félve kerülnek az emberek... Micsoda ehhez képest a láz? A tökéletes elsüllyedésben, egy emberi lét hajótörésében van valami tűrhetetlen!

- De végre is nincs bebizonyítva, hogy házassága félben marad?

- Nem ismeri ezeket a nőket, kedves barátom! Jobb híján megelégedtek volna egy Maszkóval, mert látszólagosan minden sikerült ennek a Maszkónak... De azon a napon, midőn a szerencse hátat fordítana, állásom, hírnevem, hitelem ingadozna, ezek a nők könnyörtelenül elhagynának, sőt még minden rosszat is mondanának rám, hogy magukat tisztázzák a világ előtt... Mit ismeri ön őket? Kraslowska kisasszony nem Plawicki kisasszony!

- Értesítenem kell a hölgyeket az eseményekről és a párbaj kimeneteléről.

- Szándékom volt - mondta - a menyasszonyomnak néhány sort írni... De miután ön oly szíves és meg akarja őt látogatni... talán jobb lesz így. Hogy őszinte legyek, én a legkevésbé sem bízom benne, de azért nem szabad semmit sem elhanyagolnom. Köszönöm... Ön a legelőnyösebb oldaláról fogja a dolgot velük ismertetni. Csak kérem, egy szót sem pénzügyi zavaraimról... A tölgyfaerdő eladását tegye egészen mellékessé, mintha ezáltal én akartam volna önnek

szívességet tenni... Én még egyszer egész szívemből köszönöm. Ne feledje azt is elmondani, hogy Satowszki bocsánatot kért.

- Van valakije, ki éjjel ön mellett marad?

- Az inasom és a felesége. Az orvos ma még eljön egyszer. Különben elég túrhetően érzem magamat.

- Akkor a viszontlátásra!

- Viszontlátásra és köszönöm. Ön valóban...

- Hagyjuk ezt! Aludjék jól...

És Polaniecki eltávozott. Odahaza levelet talált Máriától, mely telve volt nyugtalansággal és kérdéssel a párbajt illetőleg, mert az egész város már csak erről beszélt... Polaniecki azonnal válaszolt Máriának, melegebben, mint azt maga is akarta volna.

Miután Polanieckit a hivatása egyedül nem volt képes kielégíteni, kénytelen volt új hatáskört keresni mellé, újabb kötelességeket, újabb látókört nyitni meg maga előtt... És hogy ezt elérje, arra csak egy módot látott: a házasságot. Azelőtt ez a szó csak nagyon bizonytalan körvonalú képet rajzolt le előtte, mely azonban sok erkölcsi és fizikai előnyt egyesített magában. Ma reális, jól ismert kép jelent meg előtte. Nyugodt, szelíd kék szeme volt, sötét haja, duzzadt ajka és Plawicki Máriának hívta.

- Tehát - vont le mindebből Polaniecki - az eszem, ösztönöm, érzékem, mind azt mondják, vegyem őt nőül... Akkor tehát miért nem? Ha még tovább habozom, tehetetlen és nem becsületes ember vagyok. Így van... azért a dolog el van határozva.

Negyedik fejezet

Kraslowska asszony fogadta Polanieckit és nagyon csodálkozott kora reggeli látogatása felett; mert annak egészen rendkívüli okának kellett lennie. Polaniecki minden bevezetés nélkül, azonnal elmondta neki a történeteket. Elbeszélésében nagy gonddal került mindent, ami árnyat vethetett volna Maszko anyagi helyzetére, vagy gyanút kelt.

Észrevette, hogy a dáma nagy figyelemmel hallgatja. Zöld szemét, mely mintha kőből lett volna, élettelen és fénytelen volt, mereven függesztette az övére; arcának egy izma sem rándult.

- Egy dolgot nem értek - kezdte, miután Polaniecki befejezte a mondanivalóját. - Miért adta el Maszko úr ezt a tölgyfaerdőt? Hisz ez olyan dísz, amitől nem szívesen fosztja meg az ember a birtokot.

- A tölgyfaerdő messze fekszik a lakóháztól, ritkás... semmi sem nő alatta... elveszett talaj. Maszko praktikus ember... Különbén egészen őszinte leszek. Már régóta ismerjük egymást... és ő ezt csupa barátságból teszi meg értem. Ön tudja, asszonyom, hogy kereskedő vagyok. Szükségem volt tölgyfára... Maszko amennyit csak tudott, adott nekem.

- Akkor hát nem értem, az a másik fiatalember, a szomszédja miért...

- Ismeri Jamisz tanácsost, asszonyom? - vágott közbe hirtelen Sztasz. - Nos, ő megmondhatná önnek, hogy az a fiatalember nincs teljesen észnél!

- Ez esetben Maszko úrnak nem kellett volna megverekedni vele!

- Az ilyen dologban nekünk, férfiaknak, más az elvünk és a nézetünk, mint önöknek, asszonyom - felelte Polaniecki kissé ingerülten.

- Ön megengedi, hogy értesítsem leányomat a történetekről?

Polaniecki úgy vélte, illene visszavonulnia. De miután ő puhatolódzni jött, valami bizonyos hírt akart megvinni Maszkonak.

- Ha valami üzenete lenne Maszko úr számára - szólt meghajolva - én innen hozzá megyek.

- Csak egy pillanatig várjon, kérem! - szólt Kraslowska asszony.

Polaniecki egyedül maradt; elég sokáig várt. Végre bejött az anya a leányával.

Kraslowska kisasszony fehér blúzt viselt és matróznnyakkendőt. A haja a fejbúbjára volt felcsavarva. Polaniecki elég csinosnak találta, dacára kissé gyulladt szemhéjának és néhány szeplőnek, melyet rosszul takart a rizspor.

A szokásos üdvözlések után közönyös, nyugodt hangon mondta Polanieckinek:

- Legyen szíves a barátjának megmondani, hogy nagyon elszomorított ez a hír. A sebe csak-ugyan nem veszélyes?

- A legkevésbé sem.

- Megkértem mamát, látogatná meg Maszko urat... El fogom őt kísélni, és a kocsiban fogom megvárni a híreket... Aztán ismét érte megyek a mamáért és ez mindennap így lesz, amíg csak fel nem gyógyul a beteg. Mama olyan jó, hogy mindenbe beleegyezett... Kérem, legyen szíves és tolmácsolja részvétünket Maszko úr előtt.

Alig észrevehetőleg elpirult az arca és a homloka.

Polaniecki, aki nem várt ilyen beszédet tőle, meglepetve, elbájolva majdnem csodálta a kecsességét e percben.

- Az asszonyok mégis jobbak, mint mi vagyunk - mondta magában útközben. - Ezeket az asszonyokat én két jégbehűtött palacknak néztem és íme. Ez a fiatal leány bebizonyította, hogy szíve van. Maszko rosszul ítélte meg őt, és kellemesen lesz meglepetve, hogy csalódott... Az anya majd meglátja nála a püspökök, hosszú orrú várurak arcképeit és hinni fog jövődöbeli veje nemességében.

Kocsiba ült és Plawickiékhoz vitette magát.

...Előkészült, mit fog Máriának mondani; kigondolt egy egész beszédet, melyben az érzés és ész egyensúlyozzák egymást. Úgy akart beszélni, mint egy gyakorlati ember, aki végre megtalálta, ami neki kell, de azért inkább meggondoltságból, mint szerelemből házasodik.

Még nem várták őt, mert valamennyi szobában félhomály uralkodott, a lemenő nap utolsó sugarainak visszfénye.

Sztasz az ajkához emelte a fiatal leány kezét és egyszerre elfeledte az előre kigondolt okos beszédet. Bizonytalan, felindult hangon kérdezte:

- Megkapta a levelemet és a virágaimat?

Mária igenlőleg bólintott a fejével.

- És kitalálta, minő jelentősége volt e küldeménynek?

Máriának a szíve annyira dobogott, hogy nem volt képes egy szót is kiejteni.

- Akarja Litka óhaját teljesíteni? Elfogad? - kérdezte Polaniecki újólag.

- Igen - felelte Mária.

Most Polaniecki kereste hiába a szavakat, hogy kifejezze boldogságát. Be kellett érnie azzal, hogy az ajkához szorítsa a leány kezét és azokat szorosan tartva az övében, magához vonja Máriát. De a leány forró leheletétől hirtelen megremegve, átkarolta őt és ajka a száját kereste. De Mária elfordította a fejét, úgy hogy Sztasz csókja csak a halántékát és a haját érte. A besötétedett szobában egy pillanatig csak gyors légzésük volt hallható. Végre Mária kibontakozott a karjaiból.

A cseléd behozta a lámpát. Polaniecki, miután magához tért, megijedt, hogy merészségével nagyon is messze ment. Ha megsértette volna Máriát? Ha a leány nem bocsátaná meg neki?

Csodálkozva látta azonban, hogy Mária arca nem árul el sem ingerlékenységet, sem haragot.

Lesütött szemével, égő arcával, könnyedén fölborzolt hajával zavartnak, mintegy mámorosnak látszott... édes erőszakot először tapasztalt életében. Női ösztöne megsúgta neki, hogy mielőtt átlépi az ismeretlennek határait, föl kell áldozni valamit önmagából és ő kész volt erre az áldozatra, mert szeretett, alárendelte magát és elismerte a szeretett férfiúnak a jogait.

Végzetlen hálaérzet ébredt föl Polanieckiben Mária iránt; úgy vélte, ismét annyira szereti őt, mint szerette Litka halála előtt...

Átérezte, hogy sohasem lehet iránta elég gyöngéd, elég kíméletes. Megragadta a kezét és tiszteletteljesen emelte az ajkához.

- Tudom, hogy nem vagyok érdemes magára - mondta -, de Isten a tanúm, mindent el fogok követni, hogy boldoggá tegyem.

Mária ráemelte nedves tekintetét.

- Csak azután maga is boldog legyen!

- Magával lehetetlen nem annak lenni... ez volt az én meggyőződésem már akkor is, mikor először láttam Krzemienben... Később ez a harmónia meg lett zavarva. Azt hittem nőül megy Maszkóhoz...

- Gonosz voltam... bocsásson meg érte, édes... édes Sztasz úr!

Polaniecki hevétől elragadtatva folytatta:

- Éppen ma mondta nekem Waskowszki: „Máriának arany szíve van”. Mindenkinék ez a véleménye... Ó! én édes, legkedvesebb, legdrágább kincsem!

A fiatal leány szeme sugárzott, nevetett az örömtől.

- Kincse? - ismétlé - talán kissé nehéz is lesz ezt a kincset elviselni?

- Ne féljen... Elég erős vagyok, hogy fél kézzel is elbírjam, most legalább tudom, miért élek!

- Én is - felelte Mária.

Az előszobában a hazaérkező Plawicki léptei hangzottak. Köhögött, nagy zajjal tette le a botját, a felső kabátját.

- Ó! ó! - szólt, mikor a fiatal párt észrevette - így egyedül ketten!

- Először, mióta jegyesek vagyunk - felelte Mária.

Plawicki egy lépést hátrált.

- Hogyan, mit? Hogy mondtad?

- Azt mondtam - felelte Mária, egyenesen nézve apja szemébe - hogy Sztasz úr megkérte a kezem, ami nagyon boldoggá tesz.

Polaniecki jövődöbeli apósához közeledve mondta:

- Az ön engedelmeivel, kedves bácsi!

Támolygó léptekkel ment Plawicki a pamlaghoz és arra jóformán lerogyott.

- A meglepetés... tudjátok... a felindulás - mormolta. - De el fog múlni... ne ügyljetez rám! Teljes szívemből megáldlak benneteket, gyermekeim, ha adtok erre valamit.

És csakugyan sírva áldta meg őket, mert szíve mélyében őszintén szerette Máriát. Hangja elfűlt. A fiatalok csak szakadozott mondatokat hallottak: „Kis zugot a közeletekben... egy öreg, aki egész életében dolgozott, fáradott... egyetlen gyermekem...”

Mindketten igyekeztek megnyugtatni őt és ez annyira sikerült nekik, hogy Plawicki egyszerre csak meglökte a könyökével Polanieckit.

- Ó! te zsvány! Hát Máriára gondoltál? Én meg mindig azzal vádoltalak...

A mondatot a fiatalember fülébe súgva fejezte be.

Polaniecki egészen vörös lett a fölháborodástól.

- De hogyan is tudott gondolni ilyet?

- Na, na, nem mozog a falevél szél nélkül - felelte Plawicki nevetve.

Egy órával később, a búcsúnál, Mária így szólt a vőlegényéhez.

- Teljesítené egy kérésemet?

- Kérését?... Parancsoljon, én engedelmeskedni fogok.

- Akarja, hogy holnap együtt menjünk Litka sírjához?

- Ó! én édes kincsem!

Mária folytatta:

- Nem tudom, mit szól majd hozzá a világ... De mit nekünk a világ, ugye?

- Kétségtelenül... Ó! mennyire hálás vagyok magának ezért a kitűnő eszméért; édes... szende Máriám!

- Meg vagyok győződve, hogy a gyermek lát minket az égből és áldást fog kérni érettünk.

- Igen, ő a mi kis védőszentünk!

- Jó éjt!

- Jó éjt!

- Tehát holnap...

- Holnap... és mindennap?

Polaniecki hazatért, de csak hajnal felé tudott elaludni. Néhány óra múlva aztán frissen, üdén, jókedvűen ébredt. Felöltözött és sietett a jó hírt üzlettársának megvinni. Bigiel gratulált neki, szokott komolyságával megölelte és elhatározásának előnyeit kezdte méltatni.

- Mindent megfontolva... okosabbat ennél már nem is tehetett volna. Ezek a szerződések itt - szolt az asztalán rendbe rakott iratokra mutatva - kitűnő ügyek... de az öné mindezeknél még sokkal jobb.

- Ugye? - kiáltott föl Polaniecki, egyaránt elragadtatva önmaga és a világ által.

- Megyek és értesítem a feleségemet... maga pedig menjen. Esküvőjéig és a mézeshetek alatt is majd helyettesítem én.

- Köszönöm. Szaladok Maszkóhoz és onnan a temetőbe sietek Máriával. Imádkozni akarunk Litka sírjánál.

- Ezzel nagyon tartoznak neki!

Polaniecki útközben virágokat vásárolt, azokat elküldte előre a menyasszonyának ő pedig fölszaladt a két emeleten Maszkóhoz.

Az ügyvéd az éppen akkor távozott Kraslowska asszony gondos ápolása alatt kezdett magához jönni. Az új eljegyzési hír nagyon meghatotta.

- Egyet tudok - mondta -, hogy ön bizonyosan nagyon boldog lesz Plawicki kisasszonnyal.

- Az asszonyok jobbak, mint mi vagyunk - felelte Polaniecki. - Azt hiszem különben, most maga is ezen a véleményen van.

- Igen, bevallom, még alig tudok magamhoz térni ámulatomból. Az asszonyok sokkal jobbak, mint mi vagyunk.

- Bocsássa meg az indiszkréciómat - szolt kalapja után nyúlva Polaniecki -, de most már nemcsak az én pénzbeli ügyeimről, de jövődöbeli feleségem érdekeiről is van szó... Biztos ön abban, hogy Kraslowska kisasszonynak vagyona van?

- Azt hiszem, igen... mégpedig tekintélyes vagyona... Ámbár nem látok egészen a kártyájukba... Az anya azonban elégszer ismételte előttem, hogy a leányának nem kell törődnie azzal, miye van a jövődöbelijének. A lakásukban óriási pénzszekekrényt láttam. Nagy lábon élnek.

Polaniecki kezét szorította Maszkóval.

- Mindez - gondolta Polaniecki útközben Plawickiékhoz - nagyon titokzatos, homályos és kétséges. Ó! mennyivel kedvesebb nekem Mária!

Egy félórával később útban volt Máriával a temető felé. Enyhe idő volt, mint tavasszal, de nedves és az ég szürke volt. A felolvadt hó alatt itt-ott látszott a sírok félig rothadt füve... A keresztekről, a fák kopár ágairól nagy esőcseppek hullottak alá, melyeket a szél Mária és Polaniecki arcába hajtott. A szélrohamokban tompa zajjal libegett a fiatal leány ruhája. Végre megérkeztek Litka sírjához.

Mária egyszerre halkán megszólalt:

- A lelke most velünk van!

És Mária nem csalódott: Litka szelleme velük volt! Polaniecki azt egyszerre zavaros megnyilatkozásként érezte... Úgy érezte, mintha fénysugár törné át a sötét éjjelt, mely őt körülvette, a sűrű fátyol szétszakad... Igen... Litka szelleme lebegett felettük.

Temetési menet közeledett, a temető harangja kongott. Polaniecki karját nyújtotta Máriának és a kijárat felé indultak. Útközben a fiatal leány gondolatai folyton a halott kisleány képét idézték föl emlékében, megszólalt:

- Most már egészen meg vagyok győződve, hogy boldogok leszünk! - Több odaadással támaszkodott most vőlegényére, mert a szélrohamok kettős erővel ismétlődtek. Egy szélroham kioldotta Mária fátyolát és Sztasz nyaka köré tekerte azt. Ez az esemény visszavezette Sztaszt a való életbe.

A kocsiban megfogta a fiatal leány kezét és azt az egész út alatt az övében tartotta. Bizalma visszatért. Ez az édes teremtség be fogja tölteni az űrt, amit lelkében érez, föléleszti, ami ott elszáradt. „Feleségem, édes kis feleségem!” hangzott föl szíve mélyében...

És Mária világos, szép, őszinte szeme azt felelte neki: „Igen... a tied vagyok!”

Mikor megérkeztek, Plawicki még nem érkezett haza rendes napi sétájából. Polaniecki Mária mellé ült és a temetőbéli gondolatok befolyása alatt így szólt:

- Igen, Litka velünk volt! Jól tettük, hogy a temetőbe mentünk!

- Megáldott minket!

- Én reám is ezt a benyomást tette ez a zarándoklás... Úgy tetszik előttem, szorosabban fűz egymáshoz valami, közelebb hozott minket.

- Igen és egy édes szomorú emléket fogunk e napról megőrizni.

Polaniecki ekkor újra megfogta a leány kezét:

- Nos, miután ön bízik benne, hogy boldogok leszünk, miért halasszuk ezt a boldogságot? Ó! Egyetlen, kedves Máriám, én is bízom a jövőnkben! Ne késleltessük többé az esküvőnket. Új életet kell kezdenünk... Siessünk!

- Legyen meg, amikor akarja - szólt a leány -, egész lelkemből az öné vagyok!

Polaniecki magához ölelte, ajka újra a száját kereste, és lehet, hogy Mária vőlegénye jogait most már végleg szentesítve látta, lehet, hogy érzékei befolyásolták, nem fordította el többé a fejét, szemét félig behunyva, mintegy csókra szomjasan nyújtotta oda az ajkát.

Ötödik fejezet

Két héttel később Velencében a Bauer Szálló portása varsói postabélyeggel ellátott levelet nyújtott át Polanieckinek. Polaniecki a feleségével éppen gondolába akart szállni, hogy a Santa-Maria della Salute templomába vitesse magát, ahol Mária anyja halálának évfordulójára misét rendelt.

Levelét zsebébe csúsztatva, Polaniecki kérde Máriától:

- Nem gondolod, egyetlenem, hogy korán jövünk?

- De igen... legalábbis egy fél órával...

- Úgy tegyünk kis fordulót a Rialtóig?

Mária szívesen beleegyezett. Először életében lépve át hazájának határait, folytonos elragadtatásban élt és hálából két karját férje nyaka köré fonta, mintha valóban ő teremtette volna meg Velencét, és mintha Adria királynője egyedül őneki köszönhetne volna bájait. Folyton ismételte:

- Nézek, látok és mégsem tudom elhinni, hogy mindez valóság!

Rialtóig vitették magukat. A reggeli órában még kevés élénkség volt a csatornán; a habok mintegy elszunnyadva, az ég nyugodt, átlátszó, majdnem nap nélkül, egyike volt ama napoknak, midőn a Canale-Grandén valami gyászos nyugalomféle terjed. A paloták üresnek, elhagyatottaknak tetszettek. Csöndesen nézi őket az ember, mintegy félve megzavarni a nyugalmaikat.

Ilyen benyomásai voltak Máriának. Polaniecki kevésbé lévén a melankóliának alávetve, kivette levelét zsebéből és olvasott.

- Ah! - mondó átfutva a sorokat - Maszko is házas már!... Esküvőjük a miénk után három nappal volt meg!

A fiatalasszony mintha álomból ébredne, fölvetette szemét és kérde:

- Mit mondtál?

- Azt mondtam, kis álmodozóm, hogy Maszko esküvője tegnap volt!

- Mit bánom én!... Nekem megvan Sztaszom!

Polaniecki jóakaró elnézéssel mosolygott, mint az olyan, ki imádatni hagyja magát... Kissé szórakozott csókot lehelt felesége homlokára - mert érdekelte a levél -, és tovább olvasott. Egyszerre meglepetve föl ijedt.

- Ez aztán szép katasztrófa! - kiáltott föl.

- Mi történt, az istenért?

- Kraslowska kisasszonynak, most már Maszko asszonynak, csak tízezer rubel évi járuléka van, amit neki nagybátyjainak egyike hagyományozott. Egyéb semmi.

- Úgy vélem, ez nagyon sok!

- Sok? Hallgasd meg hát, miként gondolkozik efelől Maszko: „Ez elvitázhatatlan ténnyel szemben tönkremenésem megtörtént dolog és csak idő kérdése, mikor fogok csődöt mondani...” Érted-e, kedvesem? Ők kölcsönösen megcsalták egymást... Maszko a felesége vagyonára számított, az asszony az állásra, melyet férje által elnyer.

- Nincs miből élniük?

- Az van... de Maszkónak nincs miből fizetni az adósságait... Ez minket is érdekel... Ti, én és az atyád mindenünket elveszthetjük nála.

Mária csak most kezdett nyugtalankodni.

- Kedves Sztaszom - mondta -, a te jelenléted talán szükséges Varsóban? Térjünk vissza! Ó, istenem, minő csapás ez a papára nézve!

- Írni fogok Bigielnek, hogy tegye a szükséges lépéseket és megmentse, ami még megmenthető. Ne vedd a dolgot nagyon a szívedre, kicsikém!... Az atyád és számodra még mindig van elegendőm!

Mária magához ölelte a férjét.

- Ó, kedves barátom, minő megnyugvás az olyan ember oltalma alatt lenni, mint te!

Megérkeztek a templomba. Mise után a szállóban Bukaki fogadta őket. Kockás útiruhát - melyben sovány teste elveszett, mint egy zsákban -, sárga cipőt, hanyagul, fantasztikusan megkötött nyakkendőt viselt. Elkísérte őket az étterembe, ahol leültek egy kis asztal mellé.

E napon azonban az ebéd alatt nem beszéltek művészi kérdésekről, Polanieckinek a varsói híreken járt az esze.

- Levelet kaptam Maszkótól - mondta unokatestvérének.

- Én is - felelte Bukaki.

- Te is? Akkor nagy zavarban lehet Maszko!

- Meghiszem azt! Könyörög, venném meg... Tudjátok már mit!

Máriára való tekintettel kerülte Krzemien megnevezését... Mert tudta, minő meghasonlást idézett elő ez a dolog egykoron a fiatalok között. De Polaniecki átértette eljárásának gyöngédégét és megnyugtatta őt.

- Ó, istenem! Azelőtt kerültük ezt a szót... félve, hogy fölkiáltunk, mint mikor kézzel nyúlunk a sajgó sebhez... de most már vége annak, ugye kedvesem?

- Sztasznak igaza van - felelte Mária. - Tudom, hogy Krzemienről van szó és önnek meg kellene venni! - szólt Bukaki felé fordulva.

- Nos? Mit határozta? - kérdezte Sztasz.

- Nem veszem meg. A kuzinom azt hihetné, hogy labdaként dobálózunk ezzel a birtokkal.

Mária elpirult e szavaknál.

- Biztosítom, hogy nem gondolok többé Krzemienre - mondta.

- Ez annak a jele, hogy okos vagy és van belátásod - jegyezte meg Polaniecki, és Bukaki felé fordulva folytatta:

- Maszko, amint látom, mentő deszkaszálnak néz téged.

Aztán mint rendesen, saját szavaival izgatva magát, folytatta:

- Nem igazán, halálra nevetethném magamat... El tudna engem képzelni mint gazdát? Engem, akinél a jó idő vagy zápor csupán esernyő vagy bot kérdése! Vén napjaimra kénytelen legyek órák hosszán át mint a gólya egy lábon lesni, vajon tetszik-e a napnak kisütni és a felhőknek a földet megöntözni? Reszkessek a félelemtől, hogy a gabonám kiszárad, a burgonyám kiszül!

- Nekiindult... és ami a dologban a legszomorúbb, hogy kissé igaza van! - jegyezte meg Polaniecki.

Mária közbevetette magát.

- Mikor én a papát helyettesítettem - mondta -, pedig ő az utolsó évben gyakrabban volt szenvedő, mint egészséges Krzemienben, annyira boldog voltam a rusztikus munka mellett, hogy magam sem tudtam, honnan merítem az örömet. Csak akkor értettem meg, mikor Jamisz tanácsos fölfedte előttem annak forrását. Megmagyarázta nekem, hogy ez a valódi munkásság, ami az egész világot fenntartja, hogy minden egyéb vagy ebből folyik ki, vagy csak mérsékeltség, csalóka dolog. Később megértettem olyan dolgokat is, amelyekről nem beszélt... Mikor például tavasszal bejártam a földeket és minden csírázott, rügyezett, fakadt, nőtt és zöldült... úgy éreztem, a szívemet is ugyanaz a nedv dagasztja... És most már tudom, miért volt ez így! Mert minden emberi működésben hazugság lehet, míg a föld... maga az igazság. A földet nem lehet rászedni, megcsalni, kijátszani. Vagy ad, vagy nem ad jó aratást, de mindig őszinte. És az ember szereti a földet, mint az igazságot és mivel a föld tudja, hogy szeret, megtanít minket is a szeretetre.

Mária hirtelen félbeszakította szavait, mert megijedt, mit szól majd ékesszólásához az ő „Sztasz”-ja. De ezek a visszaemlékezések meghatották és ez a fölindulás a zavara, a félelme hajnalként tükröződtek vissza szemében, világították meg fiatal vonásait, úgy, hogy ő maga olyan volt, mint a hajnal.

Bukaki úgy nézte őt, mint a velencei iskola valami váratlanul fölfedezett műremekét... A szemét lehunyta félig, kis fejét majdnem beletemette nyakkendőjébe és mormolta:

- Elragadó!

Aztán fölemelve állát nyakkendőjének ráncaiból, míg hozzátette:

- Tökéletesen igaza van!

De a fiatalasszony logikája nem hagyta magát bók által lefegyverezni:

- Ha nekem igazam van, úgy önnek nem lehet igaza!

- Az más kérdés. Önnek igaza van, mert az jól áll önnek és ilyen esetben minden Éva leánynak mindig igaza van!

- Sztasz, utasítsd őt rendre!

De annyi báj sugárzott Máriából, hogy a férje is elragadtatva nézte, a szeme mosolygott, az orrcimpája megremegett és az asszony nyitva tartott tenyerébe tette a kezét.

- Ó, gyermek, gyermek! - mondta.

De Bukaki fáradtnak látszott. Nyakcsigolyájára tette a kezét, behunyta a szemét és néhány pillanatig mozdulatlanul maradt, aztán mondta:

- Fecsegünk... fecsegünk... és ezalatt a fej szenved! Azonnal elhagynálak benneteket, ha nem adtam volna itt találkát Swirskinek, a festőnek, aki Florencbe fog kísérni. Kiváló akvarellista... egészen kiváló! Soha, senki sem tudott egy vízfestményből annyi szépséget kihozni. De íme, itt jön!

Csakugyan Swirski lépett a terembe. Bukakit keresve, szemét körüljártatta a helyiségen. Mihelyt észrevette őt, az asztalához sietett.

Alacsony termetű, zömök férfi volt, rövid nyakkal, széles mellkassal, sötét arcbőrrel és olyan fekete hajjal, hogy olasznak mondhatta volna magát. Vonásai az első percben közönségesnek tetszettek, de sok mélység, értelem és jóság volt a tekintetében.

Bukaki ekként mutatta be őt unokatestvérének:

- Bemutatom Swirski urat, a festőművészt, olyan zseniféle ő, akinek nemcsak nagyon sok tehetsége van, de az a szerencsétlen eszméje is megvolt, hogy nem fecsérte el a tehetségét.

Swirski elmosolyodott és két sor apró, de egészséges, elefántcsont fehérségű fogat mutatott.

A festő olyan figyelemmel nézte Máriát, amit csak a művészember engedhet meg magának, anélkül hogy a női szemérmét megsértené. Tekintete érdekes meglepetést fejezett ki.

Végre fogai között mormolta:

- Itt Velencében, egészen váratlanul ilyen arccal találkozni, az igazán csodás!

- Mi olyan csodás? - kérdezte Bukaki.

- Azt találom, hogy önagysága legkarakterisztikusabb olasz típussal bír, nézze csak! És amellet minő szabályos vonások egyszersmind!

- Ugye? - kiáltott föl Polaniecki, hízelegve érezte magát. - Én mindig gondoltam ezt!

- Fogadni mernék, hogy soha még csak eszedbe sem jutott! - mondta Bukaki.

De Sztasz egészen büszkén, hogy feleségének szépsége felkeltette egy festő érdeklődését, úgy tett, mintha nem hallaná Bukaki észrevételét és folytatta:

- Ha önnek örömet tenne őt lefesteni, én még jobban örvendenék, ha az arcképét ilyen mestertől bírnám.

- Nagyon szívesen megteszem - felelte Swirski keresetlenül -, csak hogy még ma Rómába utazom, elkezdtem ott Osnowska asszony arcképét.

- Mi is Rómában leszünk nyolc nap múlva!

- Ez nagyszerű, akkor tehát elfogadom!

Mária fülig pirult, valami köszönetfélét rebegett, Bukaki pedig magával vitte a művészt.

Hatodik fejezet

Rómába érkezve, Polaniecki levelet talált Bigieltől. Üzletük nagyon jól ment, a siker minden várakozást felülmúlt. A gabona kivitelét külföldre ugyan eltiltották, de házuk elég nagy gabonakészlettel bírt, és miután a termények ára külföldön nagyon felszökött, a Bigiel és Polaniecki cég kitűnő üzleteket csinált. Szerencsájuk meg volt alapítva. Polaniecki ugyan sohasem kételkedett a sikerben, az igaz, de a jó hír ezért nem kevésbé örvendeztette meg, tekintve az anyagi előnyt és ama jóleső érzés miatt is, amit a siker önérzetünknek okozni szokott.

Megérkezésük múlva néhány nappal, feleségét Swirski festőhöz vezette a via Margottába. Mindketten megkedvelték a festőt, ki e napon akart Mária arcképéhez hozzáfogni. Osnowskit és a feleségét a festő műtermében találták. Az ismeretséget annál gyorsabban megkötötték, mert Polaniecki emlékezett, hogy be lett mutatva egykoron Ostendében Osnowska asszonynak, mikor az még leány volt. Osnowskinét szép, bár kissé excentrikus asszonynak tartották. Még nem volt harmincéves. Sápadt, de azért üde arcú, cseresznyepiros ajka, sötét haja, melyet a homlokán felborzolván viselt, kék, kissé ferdén álló szeme volt, minek folytán a kínai nőkre emlékeztetett és bizonyos furfangos, álnok kifejezést nyert az arca. Nagyon egyenesen tartotta magát, a mellét kidüllesztette. Bukaki azt mondta róla, hogy úgy jár, mintha folytonosan kínálná magát.

Máriával szemben mindjárt azzal kezdte, hogy miután egy műteremben festetik le magukat, magától érthetőleg művészi pajtáskodás fog közöttük kifejlődni; Polanieckit pedig biztosította arról, hogy a legjobb emléket őrizte meg róla, mint kitűnő táncosról és érdekes társalgóról és reméli, még része lesz e kiváló tulajdonságaiból.

Aztán kezét szorított a művésszel; kacér mosollyal búcsúzott Polanieckitől és kijelentve, hogy nálánál érdekesebbnek engedi át a helyet, szélvészfért távozott; forgószele kínai nő és egy virág benyomását hagyva maga után.

Swirski belekezdve a vázolásba, minden szót külön tagolva ismételt:

- Legyen szíves emelje kissé a haját a füle fölé... így. Bukaki azt állítja, mihelyt ecset van a kezében, nem áll meg többé a szám és senkit sem engedek szóhoz!... Hogy visszatérjek Osnowska asszonyra, én nem hiszem őt rosszra képesnek, de a kacér nők legveszedelmesebbike, hideg szív és hevült agy!... Ez a faj különösen veszélyes!... Tucatszámra nyeli a könyveket... természetesen francia regényeket...

- Ön nagyon szigorú bíró! - szolt Mária, nem tudva mit gondoljon.

- Ha majd holnap itt lesz az ülés órája, a feleségem nem akar eljönni! El fog bújni csupa félelemből.

- Nem... neki nincsen szüksége arra. Ő egészen más típus... Osnowskiné legkevésbé sem ostoba, de a férfiak és főleg az asszonyok... bocsánat... olyan kevésbé szeszélyesek, hogyha nem tartjuk nyitva a szemünket, ha nem karmolunk, mint a macska és nem vágunk, mint a kés! Ők... főleg az asszonyok... nullának néznek. Százszor volt alkalmam ezt az életben tapasztalni.

Atléta nyakát kissé hátraszegve néhány pillanatig nézte vázlatát és mondta:

- Mária elég volt!

Polaniecki meghívta őt másnapra Bukaki társaságában ebédre.

- Nagy örömmel elfogadom. Olyan magányban élek itt, mint a vad az erdőben... Az idő remek, telt holdunk van, megnézhetnénk együtt a Colosseumot holdvilágnál.

Mária alig tudta elvárni a következő napot, annyira sietett látni holdfénynél a Capitoliumot, a Forumot, Colosseumot. Azért nem is sokáig időztek asztalnál és a villanyfénnel világított Corson át, kocsin mentek a romokhoz.

A kocsi megállt az óriási cirkusz árkádjai előtt és Sztasz a feleségével, Swirskivel és Bukakival a középső aréna felé irányították lépteiket, kikerülve az árkádok alatt felhalmozott törmelékeket, a téglák és kőtömegeket, a bizonyos távolságban felállított cölöpöket. E csend és pusztaság benyomása alatt a szó elhalt az ajkukon. Az árkádok ívein át a holdsugár kékét vetett, melyek mozdulatlanul, mintegy aludni látszóttak az aréna porondján, megpihentek a repedezett falak hosszán, megvilágították a kövekbe vájt üregeket, beüzemelték a ledőlt kődarabokat itt-ott fedő mohát és örökzöldet. Az épület többi, áttörhetetlen sötétségbe burkolt részei titokzatos, sötét barlangokra emlékeztettek.

Swirski volt az első, aki benső hangon megszólalt:

- Mennyi fájdalom és mennyi könny! Minő végzetlenül nagy tragédia! Mondhatnak amit akarnak... De a kereszténység emberfeletti erőnyeket rejt magában... Ez a gondolat öntudatlanul ébred az emberben!

Mély csend lett ismét. Csak a *Madonna Liberatrice* felől hangzott a fuvola hangja.

Kisvártatva a festő az arénára mutatva megszólalt:

- Ott is kereszt magaslott, de elvették.

Távozni készültek, midőn egyszerre robogás hallatszott kívülről. A sötét ösvény felől, mely a cirkusz közepére vezetett, léptek hangzottak és két magas karcsú alak bontakozott ki az árnyékból.

Az egyik szürke árnyalatú ruhába öltözve, mely a holdfénynél csillogott, mint az acél, közeledett, hogy jobban lássa a társaságot és felkiáltott:

- Jó estét! Az éj olyan remek, hogy mi is látni akartuk holdfénynél a Colosseumot... Ó! Minő éjjel!

Polaniecki felismerte Osnowskiné hangját.

Az asszony a karjába fűzte az övét és lágy, behízelgő hangon beszélt hozzá. Hangja hasonlított a fuvolaszóhoz, mely harmonikusan, lágyan hangzott még mindig a templom szomszédságában.

- Ezentúl hinni fogok az előérzetekben!... Valami azt súgta nekem, hogy jó barátokkal fogok találkozni itten... Ó! Minő szép éjjel!

Hetedik fejezet

Másnap, midőn Polaniecki és Mária hazatértek a szállójukba, nagyon elcsodálkoztak, mikor ott az Osnowski házaspár névjegyeit átadták nekik.

Mint fiatalabbaknak és fiatal házasoknak, az ő kötelességük lett volna az első lépést megtenni.

Ezt az udvariasságot viszonzni kellett, azért siettek is a látogatást visszaadni.

Bukaki szokott élesnyelvűségével már figyelmeztette Polanieckit:

- Mindenféleképpen fog tégedet izgatni igyekezni, de azért valahogy ne képzeld, hogy szerelmes beléd. Leginkább hasonlítanám őt egy borotvához, melynek szüksége van szíjra, hogy élesíthesse magát.

- Először is nem óhajtok szíj lenni, aztán még nagyon korán is lenne.

- Korán? Azt jelenti ez, hogy a jövőt fenntartod magadnak?

- Nem, azt jelenti, hogy máson jár az eszem, azt, hogy napról napra jobban szeretem az én Máriámat és mikor már vége lesz a „korán”-nak, akkor már későn lesz, és Osnowska asszony hamarabb eltompul; mintsem kiélesíti magát rajtam.

Polaniecki őszintén beszélt. Minden gondolata Máriáé volt... Nagyon korán... Annyira biztos volt maga felől, hogy beleegyezett volna a próba kiállításába, vagyis örömmel látta volna, ha a borotva eltompult volna a szíjjon.

A látogatás alatt újabb közös sétát terveztek. De most a különben visszatartó és hallgatag Osnowski tette az ajánlatot.

- Szándékunk volt - mondta - „Szent Pál a falakon kívül” templomába menni és a Három kúthoz. A zárda nagyon érdekes. Pompás kilátás nyílik onnan. Nagyon kellemes lenne nekünk, ha önök is részt vennének ebben a kirándulásban!

Sztasz és Mária elfogadták... Félóra múlva valamennyien elindultak. Osnowskiné kínai szeme a legnagyobb meglepedést fejezte ki. Írisz színű fulárdruhát viselt és csakugyan hasonlított egy *ruszalkához*. Még mielőtt Szent Pál templomához értek volna, talált módot rá, hogy értésére adja Polanieckinek (bár az maga sem tudta hogyan és mikor, mert az asszony ma kevesebbet fecsegett) a következő igazságokat:

- A felesége jó kis falusi teremtés... Ami a férjemet illeti, ő nem létezik. Csak mi ketten vagyunk, kik megérteni képesek vagyunk egymást.

Közeledtek a szép bazilikához, Osnowska Anetta csak hosszú olasz nevén *San-Paolofuorimura* nevezte. A férje meg akarta állítani a kocsit, de Anetta kijelentette, hogy csak visszafelé állnak meg és parancsolta a kocsisnak, vigye őket egyenesen a *Tre-Fontane*-hez.

Elhagyva a Szent Pál-bazilikát, tágas látóköruk nyílt a római campagná-ra, a távoli Appennin-hegységre, mely fényes kék ködbe volt burkolva.

Osnowskiné hosszas álmodozó pillantást vetett a vidékre és kérdezte:

- Volt ön Albanóban és Némiben?

- Még nem - felelte Polaniecki. - A feleségem arcképe miatt a napunk ketté van vágva, úgy, hogy mielőtt az elkészül, nem tehetünk nagyobb kirándulásokat.

- Mi már voltunk ott egyszer, de örömet szeretnénk még egyszer, ha önök magukkal vinnének. Megengedi ugye? - kérdezte Mária felé fordulva. - Csak egy kis zugot adjon a kocsijában... jól fogom magamat viselni... szavamat sem hallják... meg fogják látni!

És tekintetét újólapon Polaniecki szemére szegezte. Ezalatt Osnowski a Tre-Fontane eredetét magyarázta Máriának.

Anetta visszalépett a kocsiban és félrelehunyott szemmel mondta Polanieckinek:

- Ez a római levegő megrészeget. Egészen mámoros vagyok. Odahaza Lengyelországban nem követlek az élettől egyebet, mint amit adhat nekem! Itt demoralizálódok. Ürességet érzek magamban. És magam sem tudom mivel tölthetném be azt. Itt előérzi, kitalálja, szomjazza az ember a végtelenséget! Talán rosszul van az így. Nem is kellene elmondanom az ilyen dolgokat, de én nem tudom a gondolataimat eltitkolni... Odahaza, mikor kicsi voltam *Veritulanak* neveztek el. Megmondom a férjemnek, ragadjon ki innét. Jobb ha az ember teknősbéka, vagy csiga módjára a házában él.

De Polaniecki most az egyszer nagyon komolyan felelt:

- Az ilyen életmód jó a teknősbéka és az e fajhoz tartozóknak... de semmit sem ér a madaraknak, melyeknek, mint állítják, nincsenek lábai és nem tudva megpihenni folyton s folyton, egyre repülnek...

- Minő bájos allegória! - kiáltott fel Osnowskiné.

Fölemelte és mozgatta az ujjait, utánózva a szárnyak repülését.

- Tehát mindig! A légen át... csak az ég és ismét az ég felé!

Ez a hasonlat nagyon hízelgett neki. Polaniecki komoly hangon beszélt vele, ami ellentétben állt arcának gondtalan, gunyoros kifejezésével. Ez a férfi kezdte őt érdekelni; intelligensebbnek, nehezebben meghódítónak találta, mint előre gondolta.

Megérkezve a Három kúthoz, megtekintették a kertet, a templomot, a föld alatti kápolnát, hol a három forrás fakad. Osnowski szenttelen hangjával magyarázta, amit az útikönyvből csak az előbb olvasott. Mária figyelemmel hallgatta őt, Polaniecki ellenben gondolta:

- Ha meggondolom, hogy háromszázhatvanöt napon keresztül ő mindig ilyen; ez mégis sok egy kicsit!

A nap lemenőben volt, mikor hazafelé indultak. A fák hosszú árnyakat vetettek az útra. A távoli aquaduktok, az appennini hegységek rózsaszínű fényben úsztak. Félúton megcsendült a Szent Pál estharangja; s nemsokára a többi templomtornyok harangjai is hozzágyűltek és karban zengték az angelust.

Sztasz észrevette, hogy Mária szelíd arcát arany sugarak övezik körül. Minő nyugalom, áhítat volt e nőben! Látszott rajta, hogy gondolatban, miként Krzemienben is, mikor megszólalt a szomszédos templom kis harangja, az estimát mondja el. És így mindig és mindenütt eszébe jutottak Polanieckinek a szavak, melyeket egykoron Mária ajkairól - hallott: „Szolgáljuk Istenünket”.

Még sohasem tetszettek előtte e szavak olyan egyszerűeknek, megnyugtatóknak és itt az örök város közelében, még jobban megértette a hitnek örökös, legyőzhetetlen, élő erejét. „Kétezer éve lesz nemsokára, hogy ez így tart” - gondolta.

És a benyomások hatalma alatt, melyet Polanieckiben imádkozó felesége, a zúgó harangok és a város s a föld felett lebegő est békéje keltettek, ilyen gondolatok ostromolták agyát: „Eh, mit töprengek! Egyik felől ezeréves tradíciók, számtalan, egymást követő generációk élete, mit

tudom én hányféle társadalom, mely valamennyi boldog volt e hitben: a milliók által imádott egy Isten elismert hatalma... másfelől micsoda?... Én? A Bigiel és Polaniecki kereskedőház üzlettársa!... És én merészkednék valami jobbat kitalálni, helyesebb fogalmakat alkotni az istenségről! De hiszen ez a legnagyobb ostobaság lenne a részemről! Aztán nem ebben hitt az anyám is, és hisz a feleségem is, és láttam-e rajtuk kívül másvalakiben több derűt, lelki nyugalmat?...”

És tekintete újólág Mária szemét kereste:

Mária bizonyára befejezte estimáját, mert mosolyogva, mintegy feleletként kérdezte:

- Miért hallgatsz olyan nagyon?

- Valamennyien hallgatunk - felelte Polaniecki.

Úgy volt. Osnowska asszony még megbocsátotta volna Polanieckinek apró impertinenciáit, de szórakozottsága sértette, azért megszűnt vele foglalkozni és mint jó nevelésű asszonyhoz illik, s mert büntetni akarta őt, most kiválóan csak Máriával foglalkozott.

- Swirski - mondta - mialatt az arcképemet festi, folyton önről beszél. Meghódította őt, tökéletesen meghódította!

- Nagyon rokonszenvezem vele én is.

A kocsi nemsokára megérkezett a szállóhoz.

A paradicsommadár szárnyú, szép hölgy, hidegen búcsúzott el Polanieckitől, ez a hirtelen beállt közhőny nem maradt észrevétlenül.

- Új módja lenne a hódításnak - gondolta Sztasz - vagy pedig csakugyan megsértettem?

A szobájukban aztán így szólt Máriához:

- Mit szólsz Osnowskinéhez?

- Azt, hogy Swirskinek igaza lehet!

Nyolcadik fejezet

Osnowskiné jó sokáig nem fogadta vissza kegyeibe Polanieckit. Ha találkoztak Swirski festőnél, csak éppen annyit beszélt vele, amit az udvariasság megkövetel. „Mit tettem ennek az asszonynak és miért haragszik rám?” - kérdezte magától Polaniecki. Úgy vélte ugyan, hogy csöppet sem törődik ezzel és tényleg úgy is lett volna, ha Anetta asszony ötvenéves és nem huszonnyolc tavaszt számlál, ha szeme nem az ibolyától kölcsönzi a színét és ajka nem olyan üde, piros, mint a cseresznye.

Egy napon azonban, mialatt Anetta a festő műtermében föltette kalapját a tükör előtt és az alatt Mária az előtte való estén látott operáról beszélt, Osnowskiné kérdéseket intézett Polaniecki-hez az énekeseket illetően, aztán, mondta:

- Lenne szíves a kocsimhoz kísélni?

Vállára vetette kis felöltőjét és kereste annak övszalagjait, hogy derékban átköthesse...

Az előszobában megállt.

- A kesztyűkben nem bírom a szalagokat megtalálni - szólt -, akar nekem segíteni?

Polaniecki feléje hajolt és kénytelen volt őt jóformán magához ölelni. A vére felpezsdült. Az asszony is feléje hajolt, úgy hogy arcának és testének melege érintette Polanieckit.

És most suttozta:

- Mit tettem önnek?... Miért haragszik rám? Ezt nagyon rosszul teszi. Szükségem van szerető lelkekre! Igen... mit tettem magának!

Eközben Polaniecki megtalálta az övszalagokat... Kiegyenesedett, egy lépést hátrált és a diadal brutális elégtételével, hogy hathatósan jelezze, mennyire nem ment lépre, felelte:

- De éppen semmit sem tett nekem nagyságos asszonyom és egyáltalán sohasem tehet nekem semmit!

Anetta, mint a teniszlabdát, olyan hirtelen vágta vissza ezt az impertinenciát:

- Rendesen nagyon kevés figyelembe veszem az embereket - szólt -, azért megtörténik velem, hogy néha tudtomon kívül megsértem őket!

Aztán alig észrevehető fejbólintással viszonzta csak Polaniecki köszöntését.

- Ah!... Így vagyunk! - gondolta Polaniecki, mialatt visszament a műterembe - eszerint nagyon sokat merhetnék... annyit, amennyit éppen kedvem tartaná!

Azzal a meggyőződéssel tért vissza Máriához, hogy nagy áldozatot hozott neki, sajnálta, hogy ezt nem róhatta fel magának előnyül előtte, bár meg volt győződve, ha Mária értesülne is erről az áldozatról, azt egészen természetesnek találná. Ez felingerelte, de mikor egy pillantást vetett a fiatalasszony tiszta tekintetű szemére, bájos arcára, önkéntelenül is összehasonlításokat tett gondolatban:

„Ó! Mária egészen más fajtából való, ő inkább a föld alá süllyedne, mintsem ilyet tegyen. Vele biztonságban van az ember!”

A feleségének szolgáltatott igazságban mindenesetre sok bók rejlett, de volt abban némi szánalom és ingerültség is... Ez az asszonyi lélek olyan teljesen az övé volt, hogy csak fárasztotta őt mindig annak az erényeit csodálni.

Kilencedik fejezet

- Nem kérdezem, ha boldogok-e - mondta Bigiel Polanieckinek és Máriának, ebédre marasztalva őket mindjárt megérkezésük után másnapra.

Mosolyogva, nyugodtan tette hozzá Bigielné:

- Nem fogja bántani önöket, hogy nem leszünk egyedül?

- Kit hívott meg ebédre?

- Zawilowskit, házunk jövődöbeli levelezőjét.

- Melyik Zawilowskit? A költőt?

- Azt.

- A Parnasszusról tehát az irodába jutott?

- Tényleg azt állítják, nagy költői tehetsége van a fiúnak, de a versekből nem tud megélni. Üresedés volt nálunk és ő folyamodott az állásért. Szerződtettem, első látásra megtetszett nekem. Az igaz, bevallotta nekem, hogy fogalma sincs a kereskedelmi levelezésről, ellenben tökéletesen beszél és ír három nyelvet!

- Nyolc nap alatt beletanul a szokásos formákba - felelte Polaniecki. - De képes lesz-e új foglalkozásába beleszokni? Gondolja csak meg, egy költő!

- Eh! Ha nem tud beletörödni, elválunk, ez az egész. Három nap múlva elfoglalja új állását, én pedig egyelőre egyhavi fizetését előlegeztem.

Néhány perc múlva megjelent a költő. Még fiatal, alig huszonöt-huszonhat éves ember volt. Semmi sem árulta el megjelenésében a kiállt megpróbáltatásokat, szenvedéseket, semmi, csak bizonyos tartózkodás új főnökségével szemben. Az arca ideges és mozgékony volt, az álla kissé előrenyúlt, ami által némileg hasonlított Wagnerhez, fekete szeme szikrázott a szellemtől. Magas, jól termett férfiú volt.

- Tehát munkatársunk lett! - mondta neki Polaniecki kezét nyújtva.

- Mondja inkább főnök úr, hogy szerencsém lesz irodájukban dolgozhatni.

- Hagyja békében a főnököt! Nálunk nincs szokásban, hogy címekkel dobálódzunk. Kivéve, ha a feleségem tart erre igényt. Hallgass csak ide, főnökné asszonyom... Hízelegne neked ez a megszólítás?

- De a legkevésbé sem... semmi tekintetben. Különbén is a főnöknét csakis hegyes főkötővel tudnám magamnak elképzelni, én pedig gyűlölöm a főkötőket.

A költő elmosolyodott. Ez a szíves fogadtatás felköltötte a bizalmát. Megzavarodott azonban, midőn a fiatalasszony a verseiről kezdett vele beszélni.

- Már régi ismerősök vagyunk, még nem olvastam ugyan legújabb verseit, mert alighogy megérkeztünk, de sietni fogok... Mit adott ki azóta?

- Semmit, nagyságos asszonyom... Én csak annyira vagyok poéta, mint Bigiel úr zenész, vagyis üres óráimban, szórakozásomra.

- Egy szót sem hiszek ebből - felelte Polanieckiné.

Igaza volt, a fiatalember válasza nem volt őszinte, de ő azon volt, hogy ne tartsák itt egyébnek, mint a Bigiel és Polaniecki cég levelezőjének.

Ebéd alatt Mária epizódokat beszélt el római tartózkodásukról és felemlítette Swirskit, a festőt és az Osnowski házaspárt is.

Bigiel, ki régi iskolatársa volt Osnowskinak, így jellemezte őt.

- Csak egy szenvedélye van, a felesége. Értem, ha valaki a feleségét szereti - folytatja Bigiel -, még azt is értem, hogy úgy ügyeljen rá, mint a szeme világára. Mindez helyén van!... De ő verseket ír a feleségéhez. Ő tépdesi a margaréta virágot, megfigyeli a teleket, eltöpreng előérzeteken: „Szeret, nem szeret?” És ha a válasz kedvezőtlen, egészen búskomor lesz. Úgy szereti, mint egy iskolás fiú. Számlálja a tekintetét és belesorvad a töprengéseibe, vajon milyen jelentősége lehetett ennek vagy annak a szavának, mellyel a felesége őt megjutalmazni kegyeskedett. Csókokkal borítva az asztalon feledett kesztyűjét, és így tart ez már évek óta.

- Ó, a kedves ember!... - mondta Mária álmodozó mosollyal.

- Talán szeretnéd, ha hasonlítanék hozzá?

- Nem, mert akkor más lennél ami vagy!

Miután az Osnowskikat megtárgyalták, a Maszko házaspár került sorrendre. Bigiel közölte barátaival, hogy az ügyvéd megbízást kapott az érdekeltektől Plosowska kisasszony végrendeletének megsemmisítését illetőleg, mert az öreg leány végre meghalt és millióit jótékony célokra hagyta.

Több millióról volt szó, melyet a mellékágból származó rokonok között kellett volna fölosztani.

Ezen örökösök közt volt Plawicki is. Miután mindig lehet egy megdönthető jogi pontot találni, ezen a réven remélték a perlekedők, hogy megnyerhetik a pört... Siker esetén Maszko egész vagyonhoz jutott volna. Ez az ügy élénken érdekelte Polanieckit.

- Ez a Maszko - mondta - ruganyos mint a macska, mindig talpára esik.

- Adja isten, hogy ez alkalommal ne törje el a keresztcsontját!... Mert ön asszonyom és kedves apja tekintélyes összegre számíthatnak. Magában Plosow többet ér egymillió rubelnél.

- Szép falat hullna le itt számunkra az égből - vélte Polaniecki az ajkát körülnyalva.

Ebéd után Bigiel és Polaniecki visszavonult a dohányzószobába, a fiatal levelező azonban, kinek nem voltak „rossz tulajdonai”, a hölgyekkel maradt a szalonban. Le volt fegyverezve... Ezek az emberek, kiknek körében ezentúl élni fog, ritka jószágú lények befolyását tették rá. De „ezek az emberek” alatt ő főleg Polanieckinére gondolt, az ő képe jelent meg előtte. A költő félelme, hogy nevetségesnek fogják őt tartani verseivel, hosszú nyakával, hegyes könyökével, megszűnt mintegy varázsűtésre. Olyan jól érezte magát Mária társaságában! Ez az asszony nemcsak udvariasságból beszélt, de mindig őszinte, szívből fakadt gondolatokat fejezett ki. Aztán Mária arca, egész lénye elbájolták a költőt, aki a szavak után keresgélt, ami legjobban kifejezhette volna ennek a bájnak a jellegét... Egyszerű és mégis sokat mondó kifejezést akart találni, kecseset, a rétek virágaitól illatosat, miként kecses és a mezei virágoktól illatos volt Mária szende szépsége is. A költő fölébredt Zawilowszkiban... megtalálta a tárgyat, ami lelkesítette.

Tizedik fejezet

Mihelyt Polanieckiék elrendezkedtek Varsóban, Maszko látogatást tett náluk a feleségével. A fiatal Maszkoné bár tíz évvel öregebb volt Máriánál, mégis fiatalabbnak tetszett annál. Karcsú és mégis telt alakja, a tapadó ruha alatt gyermeki bájjal bírt. Polaniecki bár nem szerette őt, mégis mindig befolyásolva volt a külső báj által, mely most egész lényéből kisugárzott... Még szintelen hangját is bájosnak találta most, szóval úgy vélte, Maszkoné nagyon az előnyére változott.

Maszko is fölvirult, mint a napraforgó. Előkelősége kápráztatott. Büszke, biztos föllépését jóakarata mérsékelte. De emellett jobban feszített, mint valaha. Őszintén szerette azonban a feleségét, ezt minden pillantása, amit rávetett, elárulta.

Mária ama kérdésére, hol töltötték mézesheteiket, Maszkoné azt válaszolta: „A férjem birtokán”. Úgy ejtette ki e szavakat, mintha legalábbis egy hercegségről lenne szó, amit húsz generáció óta a Maszkok apáról fiúra örökölnek.

- Szereti a falut?

- Mama nagyon szereti.

- És tetszett Krzemien az édesanyjának?

- Elégge... de micsoda sötét, kényelmetlen ház! A férjem szándékozik valami megfelelőbbet építtetni.

Mária fölsóhajtott. Szegény öreg, kedves ház! Telve annyi édes emlékkal. Szegény Krzemien!

Ezalatt Polaniecki és Maszko a nagy ügyről, Ploszowska kisasszony végrendeletéről beszéltek.

- Kedves barátom - mondta az ügyvéd - most már ismét a fölszínen úszom. Ez a pör talpra állított, csupán azzal, hogy átvettem. Olyan ügy ez, aminőt évek óta nem láttak itt. Több millióról van szó.

- De egészen őszintén, jónak tartja ezt az ügyet?

- Hogyan jónak?

- Azt kérdelem, nem kell-e az igazság mérlegét erőszakosan kezelni, hogy a pör nyerve legyen?

- Miután van jogunk a végrendeletet megtámadni... az igazság nem fog szenvedni.

- De a közvélemény elítéli. Hogyan? Elharácsolni a vagyont a jótékony intézmények elől? A feleségem, bár némileg érdekelve van ez ügyben...

- Némileg? Vagyis ha nyerünk, önök szobrot emelhetnek nekem!

- És a feleségem mégis föl van háborodva.

- A felesége kivétel.

- Nem egészen, mert nekem is vannak kételyeim.

Néhány perc múlva Maszkoék távoztak.

Kezet csókolva Máriának, Maszko így szólt a búcsúnál a háziasszonyhoz:

- Néhány napra el kell utaznom; Szentpétervárra szólítanak ügyeim, remélem, nem fog megfélemezni a feleségemről.

Egyedül maradva férjével és a költővel, Mária figyelmeztette az utóbbit ígéretére, hogy felolvassa neki „A küszöbön” című költeményét. Zawilowski azonnal teljesítette kérését, olyan befolyással volt rá Mária. És maga is csodálkozott a bátorsága és afelett, hogy végtelen örömmel hallgatja Mária dicséretét, melyet őszintének tudott! A fiatalasszony elbájolta őt szépségével, jóságával és keresetlen modorával.

Mikor Zawilowski is eltávozott, Polaniecki elmosolyodott.

- Van tehetsége, az már igaz. És észrevetted, mennyire megváltozott?

Tizenegyedik fejezet

Mint Polanieckiné, Mária kénytelen volt új ismeretségeket kötni. Többek között megismerte Bronic asszonyt és hűgát Castelli kisasszonyt. Az elhunyt Bronic, ki rokona volt Osnowskinak, eladta ennek a házát és önmagának csak egy kis melléképületet tartott meg, ahol most minden évben özvegye és Castelli kisasszony laktak azalatt a bájos évszak alatt, amit a varsóiak „nyári farsangnak” neveznek.

Bronicné mindig nagy meghatottsággal beszélt elhunyt férjéről: „gondolják csak meg - mondogatta - ő volt az utolsó a Ruzikok közül, kiktől az Ostrowski hercegek által egyenes ágból származott!”

Bizalmasai szerették őt „cukros”-nak nevezni, mert ha meg akarta nyerni valakinek a kegyeit, elhalmozta unalmas bókokkal és eközben úgy csucsorította a száját, mintha cukrot tartana az ajka között. Híres volt a hazudozásairól is. Castelli kisasszony Bronicné nőtestvérének leánya volt. Ez a nőtestvér nagy botrányt okozott a családjának, mikor férjhez ment egy olasz zenetanítóhoz. Meghalt azonban életet adva leányának, és Castelli egy évre rá a vízbe ölte magát. Bronicné akkor magához vette a hűgát, fölnevelte és nagyon megszerette.

Castelli Linette különben tökéletes szépség volt. Szabályos arcvonásai, fekete szeme, aranyos fényű haja és olyan hófehér, finom arcőre volt, ami a porcelánra emlékeztetett. Nehézkedő szemhéja álmos jelleget adott neki, amit azonban álmodozásnak is lehetett venni.

Azt lehetett róla vélni, hogy külön, belső életet él és azért közönyös minden iránt, ami környezi. Bronicné különben mindig ilyen színben tüntette őt fel. Osnowskiné, ki időnként szintén rajongott unokatestvéreért, azt állította, hogy tekintetében „feneketlen mélységek” tükröződnek. A kérdés csak az volt, mit rejtenek ezek a mélységek; de ez a titokzatosság egy bájjal többlet kölcsönzött Linettenek.

Osnowska Anetta, hazatérve Rómából, ő is mindig utazásának élményeivel foglalkozott: „Ó! a művészet és ismét a művészet! Nincs a világon ennél semmi szebb!” - nyilatkoztatta ki Máriának. Leghőbb vágya volt athéni szalonnal bírni.

- Van sok ismerősük a művész körökben? - kérdezte Máriától.

- A férjemnek van, nekem nincs; ismerem különben Zawilowski urat.

- A költőt?

- Igen, a költőt, személyesen ismerem.

Osnowskiné leírhatatlan lelkesedéssel fogadta e hírt. Mindig óhajtotta megismerni Zawilowskit... József bizonyíthatja... Még csak néhány nappal előbb együtt olvastuk Linettel *Eximo* című versét.

- És Linette, aki remekel abban, hogy benyomásait egy szóval kifejezze, azt mondta... Istenem! Mit is mondott? Nem emlékeznek?

- Hogy ez lapidáris! - súgta Bronicné.

- Ah! igen... lapidáris!... Nem képzelem magamnak Zawilowskit másképpen. Milyen a külseje?

- Kicsi, potrohos, ötvenéves és nincs egy szál haja sem - szólt közbe Polaniecki.

Osnowskiné és Linette olyan kétségbeejtően kiábrándult pillantást váltottak egymással, hogy Mária nem tudta a nevetését visszatartani.

- Ne higgyenek neki - mondta - Sztasz egy csúnya ember, aki meg akarja tréfálni önöket. Zawilowski fiatal, egy kissé vad, és Wagnerhez hasonlít.

- Ami azt jelenti, hogy olyan álla van, mint egy bohócnak - fejezte be Sztasz és intett a feleségének, hogy indulhatnak.

Egy-két nappal utóbb egy véletlen eset történt. Polanieckiné félrelépett a lépcsőn és elesett, eléggé komoly zúzódásokat szenvedett és az orvos többnapos pihenést rendelt.

Polaniecki kitűnő figyelemmel ápolta a feleségét. Felolvasott neki és a mellékszobában dolgozott, hogy szükség esetén mindig kéznél legyen. A jó barátok is sűrűn felkeresték a beteget. Valamennyi eljött: a Maszkók, Broniczné, Osnowski és a felesége. Főleg az utóbbi szinte erőszakkal hatolt be a betegszobába. És vége-hossza nem volt a fecsegésének. Beszért Rómáról, Swirskiről, Polanieckiről, Linetteről, Zawilowskiről. Főleg a költő érdekelte őt most nagyon, aludni sem tudott miatta nyugodtan...

- Egészen őszinte leszek - szólt Máriához -, segítened kellene nekem. Egy tervem van, a fejem fő bele! Képzeld, annyira foglalkoztat ez a Zawilowski, hogy József már egészen féltékeny, de vannak az érzésekben árnyalatok, melyekről Józsefnek fogalma sincs. Nos, megvagyok győződve, hogy Linette és ő - természetesen a költőt és nem Józsefet értem - egymásnak vannak teremtve. Költészet a költészettel! Ne neved ki, Mária, ne tarts félbolondnak... Te nem ismered Linettet! Neki kiváló ember kell.

Ez a madárszerű csacsogás elkábította Máriát. Mikor Sztasz hazaérkezett, közölte vele Osnowskiné tervét Zawilowskit és Linettet illetően.

- Osnowskinénak, azt hiszem, jó szíve van és ezért szeretem őt. De Istenem! Milyen egzaltált... Mi minden nem motoszkál a fejében!

- Mondd inkább, hogy hóbortos. A különbség nagy a kettő között. Az egzaltáció majdnem mindig együtt jár a jó szívvel... Míg a hóbortos embernek rendesen érzéketlen szíve van... A fő hevül, de a szív hidegen marad.

- Te nem szereted Osnowskinét?

Polaniecki tényleg nem szerette őt. De e percben sem nem tagadta, sem nem bizonyította az ellenszenvét, de sajátos kíváncsisággal kezdte nézni a feleségét. Mária felbomlott haja hullámosan bontotta fejpárnáját, és e sötét háttérből kissé vézna arca virágként emelkedett ki. A szeme e percben kékebbnek tetszett, mint rendesen, félig nyitott ajka között apró, fehér fogai gyöngyként csillogtak. Polaniecki a feleségéhez hajolt és felindultan suttogetta:

- Minő szép vagy ma este!

Az arca lángolt, csókokkal borította el a fiatal nő ajkát, szemét.

De Máriára minden csók úgy hatott, mint valami édes fájdalom...

Miért vette észre az ő szépségét a férje csak ma? Előzetes közönye és ez a hirtelen, brutális fellobbanás, ez az érzékiségtől kigyúlt arc, minden ízében sértették gyöngéd lényét.

- Hagyj, kérlek - mondta elfordulva.

Tizenkettedik fejezet

Mária gyöngékedése nem sokáig tartott. Egy hét múlva már elmehetett férjével Bigielékhez ebédelni, akik most a nagy hőség miatt már villájukban laktak. Zawilowski, a költő is velük ment, már nem tudtak ellenni nélküle.

Ebéd alatt szóba kerültek Osnowskiék, a florenci vagy római esték, melyeket Anetta tervezett, beszéltek Castelli kisasszonyról és a nagy kíváncsiságról, amit Zawilowski e két hölgyben fölébresztett.

- Jó, hogy tudom, a világ minden kincseért sem mennék el most már hozzájuk! - jelentette ki Zawilowski.

- Előbb megismerkedik velük nálunk - ajánlotta Mária.

- Nagyságos asszonyom, kegyelmezzen... megszöknék!

- De miért? - szólt közbe Sztasz. - Az embernek legyen bátorsága ne csak a véleményét, de a verseit is bevallani.

Bigielné is így viselkedett:

- Úgy van! És mi oka lenne pirulni? Nézzen az embereknek bátran a szemébe és mondja nekik: Verselek, mert úgy tetszik nekem!

- Tehát ez rendben van - folytatja Mária -, először majd nálunk mutatom be önt, ön leteszi náluk a névjegyét, aztán elmegyünk hozzájuk egy este valamennyien.

- Találok én a magam számára egy bűvőhelyet valahol!

- És ha én nagyon szépen kérném?

- Akkor elmegyek.

Zawilowski könnyedén elpirult.

Gyors pillantást vetett Máriára. Polanieckiné sápadtabb volt, mint máskor, az arca teltebbnek tetszett; legföljebb tizenhat évesnek látszott e percben. A költő még sohasem látta őt ilyen bájosnak. Mit tagadhatott volna meg tőle?

- Kényszerítenie kell magát - folytatta a fiatalasszony -, mert ön még nem látta Castelli kisasszonyt, de ha meglátja őt, örülden beléje fog szeretni.

- Én, nagyságos asszonyom? - kiáltott föl Zawilowski, és kezét védekezve tette a szívére. - Én! Beleszeressek Castelli kisasszonyba?

Olyan őszintén beszélt, annyi tűzzel védekezett, hogy most Polanieckiné is zavarba jött kissé.

Ezalatt az idő alatt Sztasz üzleti dolgokról beszélgetett Bigiellel. Szivarozott és minden szippantásnál vörös fénnyel világította meg a szakállát.

Zawilowski még mindig Mária szende arcát nézte és úgy gondolta, ha neki jutott volna osztályrészül az a boldogság, hogy a férje lenne, nem tudná olyan nyugodtan, élvezettel szívni a szivarját és üzleti dolgokról beszélgetni; mert ő térden állva imádná Máriát! És a szép nyári éjjel, az asszony édes arca, inspirálták a költőt és ő szavalni kezdett. Előbb csak halkán, aztán mind hangosabban mondta el utolsó költeményét, a Havas magaslatokat.

Volt ebben a versben egy neme a vágyakozásnak az elérhetetlen, a szeplőtlen után... Csönd lett, elragadtatva hallgatták őt. Ő maga pedig megrészegevedve a költészettől és a szerelemtől, csak akkor tért magához, mikor Polaniecki kocsijával megérkeztek a lakása elé.

- Viszontlátásra barátom, holnapután a délutáni teán - mondta Mária.

- Igen - felelte a költő és könnyedén megcsókolta a fiatalasszony kezét.

Polanieckiné meg volt hatva. Ez a sétakocsikázás, a csillagos éjjelen ezek a versek, melyeknek andalító hatását még mindig érezte, felizgatták és valami szunnyadó érzést ráztak fel a lelkében...

- Ó! Sztaszom - mondta, karját a férje nyaka köré fonva - milyen jó így kettesben élni és szeretni egymást, ugye?

De a férj szórakozottan viszonozta az ölelését és öntelten felelte:

- Állítottam valaha az ellenkezőjét?

Másnap egy szépirodalmi lapban kivonatok jelentek meg a Havas magaslatokból.

Polaniecki fennhangon olvasta el azokat az asztalnál. De a varázs meg volt törve. A verseknek már nem volt meg azon andalító zenéjük, mint az elmúlt, derült éjjelen.

- El kell tenni a verseket Linette számára - mondta Mária.

- Csakugyan! Igazad van. Holnap lesz a találkozás nevezetes napja. Hát ti mindenáron változást akartok előidézni a szegény fiú életében?

- Igen, akarunk - mondta Mária bizonyos határozottsággal. - Anetta eszméje eleinte meglepett kissé, de végre is, miért ne?

A találkozás másnap csakugyan megtörtént. Zawilowski zavarban volt és még ügyetlenebbnek tetszett, mint máskor; sohasem találta lábszárait olyan hosszúaknak és vékonyaknak, mint e napon. De azért még ügyetlenkedésében is volt előkelőség, amit Anetta tudott nála méltányolni.

A nagyvilági komédia számtalan jelenete játszódott le egymás után. A jól nevelt hölgyek nem akarták érdeklődésüket feltűnően kimutatni, de titokban azért mindig a költőt figyelték; az úgy tett, mintha nem venné ezt észre, de azért folyton a rászegezett tekintetekre gondolt és ez nagyon kényelmetlen érzést okozott neki.

Anetta óvakodott vele azonnal a költészetről beszélni. Zawilowski falun töltötte a gyermekkorát. Anetta tudta ezt és azért kötelességének tartotta előtte előszeretettel a falusi élet iránt ecsetelni.

- Egészen őszinte leszek - mondta -, engem nem a falusi élet fárasztó munkái vonzanak: a tejgazdaság, az apró marha, a számadások. Nagyon lusta vagyok és olyan munkát szeretnék, ami kényelmes. Lássuk csak, mit is szeretnék?

És szép ujjain kezdte fölszámolnia kedvére való falusi munkákat.

- Mindenekelőtt libákat szeretnék őrizni.

Zawilowski hangosan föl kacagott. Elképzelte magának Anetta asszonyt, mint libapásztort és ez nagyon mulatságos kép volt.

A fiatalasszony ibolyaszínű szeme is nevetni kezdett és adta a szeles kisleányt, aki mindent elmond, ami az eszébe jut.

- Hát maga szeretne?
- Mit, nagyságos asszonyom?
- Libákat őrizni?
- A bolondulásig, asszonyom!
- És maga, Linette, mi szeretne lenni künn, a mezőkön... magától értetődik!

Linette lassan fölvetette a szemét.

- Pókháló - felelte.

A költő képzeletét megkapta e gondolat... Képzeletében hirtelen megjelentek a nádfedelek és a levegőben ezüstös szálak lengtek, fürödve az ég kékjében és a napsugárban.

- Milyen szép képlet! - mondta.

Tekintete nagyobb érdeklődéssel tapadt most Linettere, a leány rámosolygott, mintha köszönetet mondana neki azért, hogy átérezte e költői hasonlat szépségét.

A költő még ugyanazon este kénytelen volt Polanieckiéknek meggyónni.

- Nos, milyennek találta Castelli kisasszonyt? - kérdezte Mária.
- Mindketten, ő és az unokatestvére is, amint látom, élénk képzelőtehetséggel vannak megáldva. Nem vette észre, hogy képletekben beszélnek?
- Talán! De Linette nagyon érdekes leány.

Polaniecki, akire Linette semmi hatással sem volt, türelmetlenül szólt közbe:

- De mi csodálni valót találtok tulajdonképpen rajta? Érdekes, ameddig csak unalmassá nem válik.
- Nem, Linette sohasem válhat unalmassá - felelte Mária. - Csak azok az egyszerű teremtések unalmasak, akik nem tudnak egyebet, mint szeretni!

Homloka elborult. Zawilowski azonnal észrevette ezt és a fiatalasszony sápadtsága is megdöbbsentette. Az arca fehér volt, mint a liliom.

- Fáradtnak érzi magát, nagyságos asszonyom?
- Egy kevéssé - felelte Mária mosolyogva.

A költő érzékeny szívében végtelen részvét ébredt. „Igazi liliom” - gondolta. És az asszony finom bája mellett Osnowski asszony hangosnak tetszett előtte, mint a szarka; Castelli kisasszony pedig hidegnek, élettelennek, minit egy márványszobor. Mindeddig csak mint a megálmodott asszonyi ideál típusára, úgy gondolt Máriára, ma egyenesen a személye felé szálltak a gondolatai. Megremegett, a mezei virágból egyszerre imádott asszony lett!

- Ma éjjel a szép Linettéről fog álmodni? - kérdezte Polaniecki.
- Ó nem! - védekezett elpirulva a költő.

Sztaszt e pirulás nevetésre készteté.

- Hagyja! Valamennyien keresztülmentünk ezen!

Tizenharmadik fejezet

Mária soha, még gondolatban sem panaszkodott Sztaszra. Semmi komoly félreértés nem választotta el őket egymástól. És Mária mégis kénytelen volt magának bevallani, hogy az igazi, tökéletes boldogság, s főleg az a végtelen szerelem, amelyről akkor álmodott, mikor Polaniecki még csak a vőlegénye volt, nagyon különbözött a valóságtól.

És erről mindennap jobban meggyőződött. Egyenes, becsületes természete megőrizte őt a fellázadástól, de mélabús árny borult a kedélyére és ő félt, hogy ez az árnyék lesz majd életének alapja.

A lelke tele volt jóakarattal és azért eleinte el akarta magával hitetni, hogy csak képzelődik. Mije hiányzik és miben csalta meg a férje? Sohasem okozott neki szándékosan bánatot, ellenkezőleg mindig azt igyekezett tenni, ami Máriának kellemes volt. Nagylelkű volt, törődött az egészségével és gyöngéd pillanataiban csókokkal borította az arcát és a kezét. Szóval jó férj volt... És mégis hiányzott valami a boldogságához. Nem tudta volna ugyan megnevezni ezt az űrt, de sokkal világosabb ésszel bírt, semhogy ne tudott volna magának számot adni arról, ami a szívében végbement. A szerelem nagy, pompás ünnepe után a hétköznapiok egyhangú sorozata következett. Szerette volna meghosszabbítani ezt az ünnepet, szerette volna, ha egész életükön át tart és titkos bánattal látta, hogy a férje nemcsak elfogadja ezt az egyhangúságot, de inkább ezt tartja a normális élet szükséges szabályának.

Női ösztöne, ami sohasem csal hasonló esetben, figyelmeztette Máriát, hogy benyomást tett Zawilowskira és ez a benyomás minden találkozásuknál csak jobban fokozódik. És ez a gondolat mégsem háborította fel, nem haragudott a költőre merészsége miatt; lelkében nem kiáltotta semmi lázadóan: „Hogyan merészkedik?” Aztán Zawilowski nem is mert semmit. És így a fiatalasszonynak ez a csendes imádat ellenkezőleg reményt, bizalmat adott bájai hatalma iránt, melyben percenként már kételkedni kezdett; de ugyanakkor éles fájdalom is járta át a szívét. Ezt az imádatot, hódolatot ő nem Sztaszban, de egy más férfiban ébresztette fel...

Ő pedig nem érzett a költő iránt egyebet nagy jóakarathnál, rokonszenvnél.

Egy napon, midőn karját térdén nyugtatva elmerült egészen elmélkedéseiben e szomorú probléma fölött, amit olyan nehéz volt megfejtenie, az ajtó fölnyílt és a küszöbön megjelent egy betegápoló apáca sötét ruhája, fehér főkötője.

- Emília! - kiáltott föl Polanieckiné, egészen megindulva.

- Igen, én vagyok... Kijöhettem és ezt fölhasználtam, hogy meglátogassalak benneteket. Hol van Sztasz úr?

- Sztasz Maszkóéknál van, de nem késhet sokáig. Elképzelem, mint fog örülni, ha meglát... Foglalj helyet, pihend ki magadat!

A testvér leült egy karosszék szélére.

- Szeretnék gyakrabban jönni hozzátok, de minden percem el van foglalva. Végre ma megszabadulhattam. Litkám nálam voltam... Milyen zöld kinn minden, a madarak énekelnek...

- Voltunk nála mi is néhány nappal ezelőtt. Igen, minden virágzik, illatos körülötte! Minő végtelen nyugalom! - de mennyire sajnálom, hogy Sztasz nincs idehaza!

- Én is... Néhány levele van Litkától, kérni akartam őt, kölcsönözze nekem azokat... hétfőn visszahoztam volna.

Emília egészen nyugodtan beszélt Litkáról. Azért-e, mivel ő már maga is csak árnya volt egy élőlénynek, készen arra, hogy eltűnjék; vagy azért, mert hogy tökéletes megadás töltötte be a lelkét? Annyi azonban áll, hogy fájdalom most már nem foglalta őt el egészen.

- Milyen szépen vagytok berendezve! - mondta kis szünet után. - Minden olyan fényűzőnek, gazdagnak tetszik előttem a mi fehérre meszelt falaink után. Sokat jártok a világba? Sztasz kissé lusta volt azelőtt és nem járt, csak hozzánk és Bigielékhez, de azt hiszem, most már megváltozott. Sokat fogadtok, ugye?

- Éppen nem... Maszko és a felesége, Broniczné, az Osnowskiak... mások jóformán nem is járnak hozzánk.

Pillanatnyi csönd állt be. Emília nagyon figyelmesen nézte Máriát. Aztán csöndesen tette átlátszó kezét barátnője kezére és kérde:

- És te, Mariettám? Boldog vagy? Igazán az vagy?

Kimondhatatlan ellágyulás vett erőt e szavaknál a fiatalasszonyon... közel volt hozzá, hogy fölzokogjon. De gyöngesége csak egy pillanatig tartott.

Lelke megremegett arra a gondolatra, hogy könnyeit és bánatát panasznak s egyszersmind férje elleni vádnak vehetné Emília. Azért nagy akaraterővel legyőzte fölindulását.

- A fő, hogy Sztasz boldognak érezze magát! - felelte.

És most már derült, tiszta tekintetű szeme nem kerülte el az Emíliáét. Az apáca megszólalt:

- Litka közbenjár majd boldogságtokért... Mikor beléptem ide, gyanút ébresztettél bennem, ez az oka kérdésemmnek. Pedig jobban tudom, mint bárki, mennyire szeret ő tégedet... milyen szerencsétlen volt, mikor haragudtál rá Krzemien miatt!

Mária arca földerült. A visszaemlékezés Sztasz egykori szerelmére olyan édes volt neki, hogy sohasem unt bele arra visszagondolni.

Kéz kézben, Emília folytatja:

- Ó! a rossz kisleány, aki olyan kérlelhetetlennek mutatta magát, aki sem méltányolni, sem tisztelni nem tudott egy olyan igaz, mély érzést! Ó! mennyire haragudtam én akkor rád! Félttem, hogy a szegény, kedves Sztasz elveszti a bátorságát s kitér előled. Mert lásd, kicsi-kém, sokszor elegendő egy kis gyűrődés, ami valahol a szívünk mélyében képződött és az egész életen át nem vagyunk képesek azt eltüntetni, elsimítani.

Mária fölemelte a fejét, pislogott, mintha hirtelen vakító világosságot pillantott volna meg.

- Emília! Kedves Emília! - kiáltott föl - az okosság szól hozzám ajkadról!

Emíliát most már Angela nővérnek hívták, de Mária mindig a régi nevén nevezte.

- És mi okosat mondtam? - kérdezte Angela nővér. - Fecsegek csupán, mint máskor is. De Litka közbenjár értetek, arról biztos vagyok. És az Úristen megadja nektek a boldogságot, melyet mindketten annyira megérdemeltetek.

Emília távozni készült. Mária vissza akarta őt tartani Sztasz megérkezéséig, de az apáca nem maradhatott, nem rendelkezett az ideje fölött. De azért majdnem egy negyedóraig csevegtek még együtt a küszöbön, mint az már szokásos asszonyok között. Végre eltávozott Emília, megígérve, hogy hétfőn ismét eljön.

Mária elfoglalta előbbi helyét az ablaknál. Belemélyedt a karosszékébe és egyik kezével homlokát simítva, elgondolkozott Emília szavain.

- Igen, az én hibám! - mondta halkán.

Azt hitte, megtalálta végre a rejtély kulcsát. Ő nem eléggé tisztelte ezt a végtelen, korlátlan hatalmat, aminek szerelem a neve. És íme, megfélemlített szívében haragos istenként egyenesedett ki hirtelen ez a szerelem.

Ő volt a hibás, az ő kötelessége a hibát jóvátenni; annyira kell szeretnie Sztaszt, olyan módon, hogy a szíve kárpótolva legyen mindazért, amit az ő hibája folytán jóságából elvesztett. Türelmesnek kell lennie, nem szabad sorsa ellen föllázadnia, ellenkezőleg, hálát kell adnia Istennek.

- Nem fogok többé eltévelyedni! - mondogatta magában Mária. És most már sírni szeretett volna, de örömeiben. Ámde Sztasz minden percben megérkezhetett, nem szabad volt, hogy őt sírva találja.

Csakugyan megérkezett. Mária első gondolata az volt, hogy a nyakába borul; de nagyon is hibásnak ítélte magát és egy hirtelen ébredt féltékenység visszatartotta őt.

A férj nyugodtan csókolta őt homlokon.

- Nem volt senki itt? - kérdezte.

- De igen... Emília járt nálunk, de nem várhatott meg tégedet. Jövő hétfőn ismét eljön.

- Ah! - szólt a férj bosszúsan - tudod mennyire szeretek találkozni vele, miért nem küldtél értem? De neked eszedbe sincs gondolni arra, mi kellemes nekem!

Könnyek között, mint a gyermek, mentegette magát Mária, de egy titkos remény azért támogatta:

- Nem, Sztasz, csalódol. Esküszöm neked, hogy sohasem szünök meg rád gondolni! - felelte.

Tizennegyedik fejezet

Osnowska asszony elfeledte a florenci estéyleket. Talán személyes érdek is vezette őt abban, hogy Linettet Zawilowskival összehozza? De ez a kis átélt regény, ez a kis szerep a gondviselést játszhatni, mindenekfölött érdekelte.

Azért nagyon gyakran ellátogatott Polaniecki Máriához. Tudakozódott a „sas” után. Hogyan gondolkozik Linette felől? És a feleletek nagyon kielégítették.

Az igaz, hogy a költő elaltatni akarván Mária aggodalmait, most folyton Linetteről beszélt neki.

Diplomáciája kitűnően bevált. Egy napon Anetta egész váratlanul azt kérdezte Máriától, vajon a költő nem lángol-e titokban főnökének feleségéért? De Mária szívből nevetve felelte:

- Nem, kedvesem, erre keresztet vethetünk mindketten. Az aranyalma Linettenek van szánva, nekünk nem marad más hátra, mint sírni vagy vigasztalódni.

Ezen az estén pedig történt valami Polanieckiéknál, amiben Mária az isteni irgalom megnyilatkozását látta.

Este szokása szerint háztartási könyve fölé hajolva, hirtelen elsápadt. Az irón kihullott a kezéből.

- Sztasz! - szólította férjét izgatott hangon.

- Mi történt? Mi bajod?

- Kérlek, gyere ide! Mondani szeretnék valamit.

Két karját férje nyaka köré fonva, magához vonta őt és valamit súgott fülébe. Sztasz hallgatta, aztán homlokon csókolta őt.

- Főleg ne izgasd föl magadat... ez megárthat neked!

A hangja remegett. Föl s alá kezdett járni a szobában, aztán újra a felesége felé hajolva mondta:

- Az emberek nagyobb része mindig fiút kíván magának; én leányt kérek tőled és Litkának fogjuk keresztelni.

Sokáig egyikük sem tudott elaludni.

HARMADIK RÉSZ

Első fejezet

- Uraim - szólt Bigiel a hivatalnokaihoz - azt hiszem, nemsokára új társunk lesz!

Kérdő pillantással néztek rá.

- És ezt Polaniecki úrnak és a feleségének fogjuk köszönhetni - végezte szavait Bigiel.

Erre megkezdődtek a szokásos gratulációk, csak Zawilowski nem vett részt az általános vígságban.

- Gratulálok! Gratulálok! - mondta csupán erőltetetten.

Önérzetét és érzéseit látta megtámadva. Nem, ez nagyon is nevetséges és ostoba volt egyszersmind.

És az volt benne a legrosszabb, hogy helyzetének nevetséges volta szenvedést okozott neki. Pedig ez az esemény olyan természetes, előrelátható volt. Micsoda megalázó butaság! És ha meggondolja, hogy „Liliom”-nak nevezte őt és liliomtisztaságú verseket írt hozzája! Későre csúfolódott önmaga fölött... Tizennégy napig sehol sem mutatta magát; szeretett volna önmaga elől elbújni. Végre egy vasárnapon viszontlátta Polanieckinét Bigieléknél. Majdnem csúnyának találta őt duzzadt ajkával, beesett arcával. De annyira jólelkű volt, hogy ez a csúnyaság meghatotta. Azt hitte, hogy megveti őt, pedig csak szánalmat érzett iránta. Mária pedig mint mindig, egyenlően szívélyes, barátságos volt iránta. És mivel úgy vette észre, Zawilowski nagy érdeklődéssel hallgatja őt, mikor Castelli kisasszonyról beszél, nem szűnt meg beszélni róla. Kimondhatatlan bájjal mosolygott, arcvonásait azonban valami mélabús kifejezés árnyékolta be. Ennek az volt az oka, hogy mindennap jobban érezte, mint szorul háttérbe, mert Polaniecki apai örömeinek várakozásában már csak a várva-várt gyermeket látta benne.

És dacára szerelmének, dacára az anyai szeretetnek, ami már szívében fölébredt, valami sajnálatfélét érzett, majdnem föllázadásfélét... de az igaz, hogy hamar legyőzte.

Az arcán megmaradt azonban a mélabús kifejezés és az megdöbbenet, elbájolta a költőt. Mária bizalmasan elmondta neki, hogy Linette folyton órála álmodik, egészen belé van bolondulva.

Zawilowski egészen mámorosan tért haza...

Még nem volt szerelmes, de azért már ellágyult, ha Castelli kisasszonyra gondolt és olyan képletek vonultak el lelki szemei előtt, melyekről a szerelmesek szoktak ábrándozni. Azt képzelte, látja őt, látja szép sötét szemét, aranyos hajától koszorúzott fejét, mely virágként hajlik az ő keblére és nyugszik ott... És ő megsimogatja ezt a lány hajzatot a márvány homlokot; karjai között tartja őt és ráhajol, hogy lássa, vajon csókjai felszárították-e könnyeit, és a leány tekintete rámosolyog, mint az ég, mikor az eső harmatán átragyogott a napsugár. Képelete elragadta. Bevallotta neki a szerelmét, magához szorította őt és hallgatta szíveik gyors dobogását; vagy pedig térdelt előtte és a ruha selymén át érezte nimfa testének illatos melegét. Megremegett. Mindaddig csak mint szép képre gondolt rá, most egyszerre megjelent előtte a nő. Mindjárt másnap meglátogatta Linettet. Az éjen át verses történetet írt, melynek „A pókháló” címet adta.

Második fejezet

Mária visszanyerte azt a nagy lelki megnyugvást, ami csak Istentől jöhet. Az anyai szózat a síron túlról egyre ismételte: „Nem azért lépünk házasságra, hogy boldogok legyünk, de teljesítsük a házasság szabta kötelességeket”. És ezek a szavak nagy vigaszára szolgáltak. A nagy, majdnem túlzott magányban, melyben Sztasz őt hagyta, volt ideje az egyetlen célról, a jövőendő gyermekről gondolkozni. És ha eleinte szenvedett is ez elkülönítésben, most azt érdemül rótt fel férjének. Igen, mindkettőjük kötelessége volt minden gondolatukat, boldogságukat feláldozni. Ez a lelkinyugalom, ez a derült önmegadás visszatükröződött tiszta tekintetében.

Sohasem volt a tekintetében annyi jóság és sohasem volt a szeme ilyen majdnem istenies szép. Szíve mélyében fiút óhajtott, de a gondviselésre bízta magát és félt is kissé a férjét elégületlenné tenni.

- Sztasz - mondta egy napon mosolygó arccal a férjének -, nagyon haragudnál rám, ha fiút adnék neked?
- Nem - felelte Sztasz, kezet csókolva nejének -, de azért mégis jobb szeretnék egy leányt.
- Mindig azt hallottam, hogy az apák jobban szeretnek fiút.
- Nos! Én olyan apa vagyok, aki leányt szeretne.

Mária gondolatai nem voltak azonban mindig ilyen rózsaszínűek. Néha a halálra is gondolt és ilyenkor buzgón imádkozott. Ó! bárcsak megengedné Isten, hogy a gyermekéért és szeretett férjéért élhessen. És azt képzelte, hogy ez az aggodalom szomorítja el időnként Sztasz-t is. Pedig nem úgy volt. Az orvos mindennap megnyugtatóan nyilatkozott és az asszony állapota egészen rendes lefolyásban haladt előre. Sztasz nyugtalansága, aggodalma egészen máshonnan származott. Szerencsére Mária nem gyanította, amit még Polaniecki sem mert önmagának bevallani.

Polaniecki sokkal őszintébb ember volt, semhogy megvesztegethesse a lelkiismeretét azzal, hogy elhitesse magával, miszerint az apró kirúgások a legvallásosabb ember életében is előfordultak. S mivel ő kerek jellem volt, logikája azt mondta, hogy vagy a jót, vagy a rosszat kell választania. Eddig jobbnak tartotta magát a többiekénél, most pedig fölvetette magában a kérdést, vajon nem rosszabb-e? Gyakran, ha Anetta asszonyt látta, eszébe jutott Confuciusz ama mondása: „A közönséges asszonynak annyi esze van, mint egy tyúknak, a kiváló asszonynak annyi, mint két tyúknak”, de Maszkonéval szemben ez a brutális költői igazság hízélgésnek tetszett. Még ha azt lehetett volna róla mondani, hogy nagyon, tökéletesen ostoba, ezt legalább egyéni vonásnak lehetett volna nála betudni!

Ilyennek látta át Polaniecki. Gúnyolódott felette, babának, automatának mondta; majdnem megvetette... és mégis... mindennek dacára, valahányszor találkozott vele, érzékei megkívánták ez asszonyt, ezt nem tagadhatta.

Minden összeesküdött különben ellene, hogy kísértésbe hozza: Mária állapota, az ügyvéd akkori távolléte, naponkénti látogatásai Maszkonénál... Az érzéki vágy e nő után hatalmasabban ébredt fel benne, mint valaha és ha Anettával szemben Rómában erős tudott lenni és úgy járt el mint egy férfi, akinek elvei és jelleme van, most bevallotta önmagának, hogy ha Maszkonének eszébe jutna csak lába hegyével érinteni őt, elveinek egész hatalmas épülete egyszerre romba dőlne. A legegyszerűbb az lett volna, ha elkerüli Maszkonét; vagy legalábbis

lehetőleg ritkán keresi fel őt; de ő ellenkezőleg mindig keresett ürügyet a naponkénti látogatásokhoz.

Maszkonénál az ösztön pótolta az éleslátást. Különben is már nem volt olyan naiv, hogy ne tudja, mit jelent az a tekintet, mely végigsiklik egész személyén, mit követel az a szem, mely ha egyedül voltak, mereven nézett az arcába. Eleinte azt a kielégített hiúságot érezte, aminek még a becsületes asszony sem tud ellenállni. Ó! Milyen diadal látni, hogy valamennyi között őt különböztetik meg. De leszámítva azt a diadalt, ő nem akarta észrevenni a veszélyt... úgy tett, mint a szalonka, mely feje felett látva keringeni a vércsét, azt hiszi, megszabadul, ha a hóba dugja a fejét.

Maszkonénál a havat az illemszabályok képviselték. Polaniecki észrevette ezt. Tapasztalatból tudta némely asszony mennyit ad arra, hogy megmentse vagy fenntartsa sokszor a legbizarrabb látszatot. Polaniecki Maszkonét ebbe a kategóriába sorozta, és ha még nem tért a kísérletek és tapasztalatok útjára, csak azért volt, mert még önmaga ellen küzdött és megvetve őt lelke mélyéből, ki akarta kerülni azt, hogy önmagát is megvetni legyen kénytelen. Mária iránti vonzalma fékezte őt még és az a tisztelettel vegyes szájalom is, amit felesége állapota iránt érzett, továbbá a hála és az apaság reménye, a még rövid házasságukra való visszaemlékezés, a veleszületett becsületesség és vallásos érzülete is. Mindezek még láncszemek voltak, melyek féken tartották benne az állatot.

Harmadik fejezet

Maszko a feleségét a Kraslowski villában helyezte el, mely egészen közel feküdt Bigielék nyaralójához, ahol Polanieckiék két-három hetet akartak eltölteni. Ily módon az ügyvéd minden este kijöhetett a feleségéhez, akibe szerelmesebb volt, mint valaha. És neki csakugyan sohasem volt nagyobb szüksége szeretetre, mint most.

Mert a rossz napok kezdetüket vették a szegény Maszko számára. A Ploszowska végrendelet megsemmisítésének pöre még nem volt ugyan eldöntve, de rossz fordulatot vett; nagyon húzódott és kételkedni kezdtek Maszko sikerében. Ez a kétely majdnem azonos volt számára a balsikerrel. Hitele, mely a pör kezdetére fölvirágzott, mint az almafa tavasz kezdetén, hanyatlani kezdett és ingadozott. Az ellenfél ügyvédje, ki személyes ellensége volt, nem ismert semmi kíméletet, lelkiismeretlen módon támadta és a legártalmasabb híreket terjesztett róla. A sajtót is befolyásolta. Kettős harc kezdődött most; jogi és személyes kérdésben.

A végrendelet megsemmisítése még mindent megmenthetett, egyelőre pedig bogozni kellett a szakadozó fonalakat. Nehéz, megalázó feladat. Maszko kénytelen volt Polanieckit egy „baráti szolgálatra” fölkérni, vagyis állna jól érte néhány ezer rubelért.

Polaniecki szolgálatkész, nagylelkű természettel bírt, de pénzkérdésben megvoltak az elvei, melyek gyanakodóvá tették. S mialatt megtagadta Maszkónak aláírását, kifejtette előtte elveit, melyek szerint eljárni szokott, valahányszor pénzkérdés merült föl barátai és közötté.

- Semmi jóállás, kivéve, ha valami előnyös üzletem van kilátásban. Ez elv nálam... de mindig van egy bizonyos összegem barátaim számára, kik pillanatnyi pénzzavarban vannak. Kétségbeesett helyzetekben számíthatnak reám... jobb szeretem segítségemet arra az időre fenntartani.

- Vagyis - felelte szárazon Maszko - meghagyod nekem azt a bizonytalan reményt, hogy segíteni fogsz rajtam, ha csődbe jutottam.

- Nem áll... Azt akarom, hogy ha a katasztrófa nálad beállna, az általam kölcsönzött összeget a saját szükségleteidre fordítsd, vagy pedig kezdj azzal valamit. De most annyi lenne, mintha ezt a pénzt a vízbe dobnám; én megkárosulnék, neked pedig semmi hasznod nem lenne belőle.

Maszko sértve érezte magát.

- Kedves barátom, te sötétebb színben látod az ügyeimet, mint valóban állnak... Csakis pillanatnyi pénzzavarról van itt szó... és az sem komoly... Méltányolom a jóakarodat, de még ma sem adnám a jövőbe fektetett reményeimet, a te összes vagyondért... Azért most már csak egy kérésem van hozzád, ne beszéljünk többé a dologról.

Mindketten elég rosszkedvűen mentek a hölgyekhez a szalonba, az egyik, mert baráti szolgálatot kért volna, a másik, mert azt megtagadta. Sztasz rosszkedve még csak fokozódott, mikor szemben találta magát Maszkonéval és feleségével. Összehasonlította őket. Az első megtartotta fiatal leányos formáit. Főleg most, világos ruhájában, az elváltozott, duzzadt arcú Mária mellett, egészen fiatal leánynak tetszett.

Polaniecki tisztában volt azzal, hogy ez a közeli szomszédság veszélyes megpróbáltatás lesz az ő erényére. A vonzerő, amit ez az asszony az érzékeire gyakorolt, legyőzhetetlen erővel bírt. Ismét egészen a hatalma alatt állott.

Este, mikor egyedül maradtak, közölte Máriával, milyen szolgálatot kért tőle Maszko.

- Gondolod, hogy ez az összeg elveszett volna?

- Talán igen, talán nem!

És kétkedve tette hozzá.

- Ha arról van szó, hogy meg kell tagadni valamit, mindig engem tolnak előre. Bigiel sokkal lágyabb.

- Ne tedd magadat rosszabbnak, mint aminő vagy... És az is a jele, hogy bánt, amiért visszautasítottad kérését.

- Mindenesetre, az a tudat, hogy egy ember szenved, nyugtalankodik néhány nyomorult ezer rubel miatt, amiből több vagy kevesebb végre is mindegy... nem kellemes.

Mária kérdő pillantást vetett rá, aztán félénken kérdezte:

- És csakugyan olyan nehezedre esnék segíteni rajta!

- Nem, sőt megvallom neked, velem van a csekk-könyvem is... Azon esetre hoztam magammal, ha telket vásárolnánk, mint szándékoztuk...

És Polaniecki nevetve tette hozzá:

- Lám... lám... önagysága egykori udvarlóját pártfogolja... az jelent valamit!

- Nem! - felelte Mária és ő is nevetett. - Itt nem Maszkóról, de rólad van szó. Megéri az a néhány ezer rubel, hogy az én szegény Sztaszom emiatt töprengjen?!

Polaniecki megsimogatta kezével feleségének a haját.

- Te nagyon jó kis asszonyka vagy!

S kisvártatva folytatta:

- Határozz tehát, egy, kettő, három: adjunk vagy ne adjunk?

Mária nem felelt, csak a szemével intett szaporán. Mindketten nagyon vígak lettek egyszerre. De Polaniecki tetette, hogy kéretni hagyja magát... és a fogai között mormolta:

- Íme, mi a következménye, ha az ember papucshős... Menj, öregem... szaladj éjnek idején, könyörögj Maszkónak, hogy fogadja el a pénzedet, mert ez az elkényeztetett gyermek így akarja.

Mária szíve túláradt az örömtől, Sztasz „elkényeztetett gyermekének” nevezte őt. Ez a becéző név mintegy varázsütésre elűzte egykori szomorúságát, aggályait, nyugtalanságait. Sugárzó szeme véghetetlen szeretettel pihent a férjén.

- Okvetlenül szükséges, hogy még ma menj? - kérdezte.

- Minden bizonnyal. Maszko holnap reggel nyolc órákor megy vissza a városba.

- Fogass be a talyigába.

- Szükségtelen, az idő szép, nincs messze; gyalog megyek.

Polaniecki megölelte a feleségét és zsebében a csekk-könyvvvel, megindult.

Útközben a feleségére gondolt; minő kincset bír ő ez asszonyban. Ó! a derék lélek! Ha az ember kísértésbe jönne valami rosszat tenni, szívtelennek kellene lennie, hogy öneki bánatot tudjon okozni. Isten olyan feleséget adott neki, aminőt nem talál az ember kettőt e földön! E perctől egész lelkében szerette Máriát és ugyanakkor megértette azt is, hogy a kölcsönös vonzerő, mely két különböző nemű lényt egymás karjába kerget, még nem vezet boldogságra;

sőt ha az a szenvedély nincs jól vezetve, véghetetlen szenvedések forrása is lehet; ellenben nem lehet tisztább, mélyebb boldogságot elképzelni, mint amit a házasság megáldott, szentesített, legitim szerelme ad. Azt nem múlja felül semmi! - gondolta.

Ilyen gondolatok között érte el Maszkoék villáját.

A kivilágított ablakok óriási lámpásokként csillogtak ki az erdő sötét háttéréből. Bement a rácsos kapun, áthaladt a holdfénytől világított udvaron, fölment a terasz lépcsőin és az üvegajtón át megpillantotta, egy S formájú díványon ülve, a házaspárt. Egy gömbölyű asztalon égő lámpa félhomályba burkolta őket. Maszko egyik karjával átölelte a feleségét, a másikkal kezét fogta, csókolgatta, aztán a felesége fölé hajolva, valamit suttogott a fülébe, mintha köszönetet mondana. Most hirtelen magához ölelte őt, hátrahajtott karcsú derekát és csókokkal borította el a nőt... Az asszony érzéketlenül, két kezét a térdein pihentetve, nem viszonzta az ölelését, de nem is utasította azt vissza; mint egy akarat és temperamentum nélküli lény tűrte azt.

Ez a látvány Polaniecki arcába kergette a vért, a vágy föllángolt benne és annyival hatalmasabban, mert a sokáig visszafojtott vágyakozás, a kísértések hosszú sora szította benne a tüzet.

Heves mozdulattal nyitotta ki Polaniecki az ajtót. Az a gondolat, hogy ez a zaj nemcsak az éj csöndjét, de Maszko szerelmi enyelgéseit is megzavarja, vad örömmel töltötte el.

Bejelentette magát az inas által, igyekezett ezalatt visszanyerni a hidegvérét és azon gondolkozott, mit fog Maszkónak mondani.

Az ügyvéd pár perc múlva megjelent, de nem volt képes nagy meglepetését elpalástolni.

- Bocsánat, hogy ilyen késői órában jövök - kezdte Polaniecki -, de a feleségem megszidott, amiért megtagadtam tőled azt a szolgálatot, amit kértél... S miután holnap reggel korán indulsz, még ma este akartam rendbe hozni ez ügyet.

Maszko arca nagy örömet árult el.

- De gyere be, kérlek - mondta -, a feleségem még nem feküdt le.

Polaniecki belépett a szobába, ahol előbb a házaselet intimitásaiban lepte meg őket. Maszkoné ugyanazon díványon egy könyvet lapozott hogy valamit tegyen. Elmosódott arca nyugodt volt; csak az arcán látszottak meg a csókoknak a nyomai! Ajka nedves volt, a szeme fátyolozott... Polaniecki pezsegni érezte ereiben a vért, bár a legnagyobb erőmegfeszítéssel uralkodott magán, megszorította a fiatalasszony feléje nyújtott kezét, mégpedig olyan erővel, hogy lelkijérejébe került, hogy föl ne kiáltson fájdalmában.

Maszko megszólalt:

- Képzeld csak, mindketten kikaptunk; te mert megtagadtad a kérésemet; én, mert hozzád fordultam. Neked kitűnő feleséged van, de az enyém sem marad mögötte. Közöltem vele a pénzzavaromat; megszidott, miért nem szóltam neki erről előbb... Majdnem úgy szólt hozzám, mint egy törvénytudó: „Polaniecki úr jól tette, ha visszautasított, ha az ember pénzt kér, biztosítékot ad”. És ő kész adni, leköti az évjáradékát, mindazt, amivel bír... Éppen megköszöntem neki derék gondolatát... mikor beléptél...

Polaniecki, ki minden érzéki szerelme mellett Maszkoné iránt, nem hitte őt nagyon áldozatkésznek, az asszony felé fordulva mondta:

- Én szeretem az ügyekben a pontosságot... de azért most nem kívánok biztosítékot. Csupán lustaságból utasítottam vissza az előbb a férjének a kívánságát, és most nagyon röstellem azt. Megijedtem, hogy ebben a hőségben pénzért kell majd bemennem Varsóba. Ez a nagy hőség olyan önzővé, nehézkessé tesz valamennyiünket! Az ilyen pénzzavarok különben naponként

előfordulnak az üzletembereknel. Gyakran azért kell kölcsön kérnünk, mert elfelejtettük ezt vagy azt az összeget idejében fölvenni.

- Éppen így jártam most én is - szólt Maszko, elragadtatva barátjának magyarázata által.

- A mi ügyeinket a mama vitte - felelte Maszkoné - én nem értek ilyesmihez. De ez nem gátol meg, hogy őszinte köszönetet ne mondjak önnek.

Polaniecki az ajkához emelte Maszkoné kezét látszólagosan csupán a szokásos udvariassággal, de olyan erősen nyomva azt ajkához és tekintetében annyi szenvedély lángolt, hogy semmiféle vallomás nem fejezhette volna ki jobban hevülését.

Maszkoné megértette, hogy az udvariasság a férjét illeti, a szenvedélyes csók egyedül őt; tudta, hogy tetszik Polanieckinek, hogy a szépsége vonzza és e percben diadalmaskodik Mária fölött. S miután mindig irigykedett Máriára, nagyon élvezte a győzelmét.

Fejét könnyedén meghajtva, felelte most Maszkoné:

- Mama mindig azt mondta nekem, hogy önre számítani lehet a bajban.

Vékony, kis hangja szokása szerint a fogain átszűrve beszélt, Polaniecki emiatt gyakran évődött vele, de jelenlegi kedélyállapotában még ez is fokozta a hatást, amit e nő reá gyakorolt... Szemét folyton a fiatalasszonyra szegezve, mondta:

- Boldoggá tenne, ha ön is így gondolkozna felőlem.

- Helyes! - kiáltott fel vígan Maszko - csak tiszteljétek meg egymást kölcsönös bizalmatokkal. Én addig a dolgozósobámban kiállítom az elismervényt... és minden idővesztés nélkül rendbe hozzuk az ügyünket.

Sztasz és Maszkoné egyedül maradtak. A fiatalasszony arca bizonyos zavart árult el... fölemelte a lámpaernyőt... A férfi közeledett hozzá és elfojtott hangon kezdte:

- Boldog lennék, ha így gondolkozna felőlem. Nagy hódolattal vagyok ön iránt. Kaphatnék ezért cserébe egy kis barátságot? Számíthatok erre?

- Számíthat.

- Köszönöm.

Sztasz megfogta és megszorította a kezét, mert mindezt csak azért mondta, hogy alkalma lehessen azt újra megszorítania. Az asszony nem merte ezt tőle megtagadni. Polaniecki újra az ajkához emelte a kezét, és szenvedélyes csókokkal borította azt. A szeme fátyolozott lett. De a mellékszobában fölhangzottak Maszko lépte.

Maszkoné hirtelen visszahúzta a kezét és suttogetta:

- A férjem jön!

Az ügyvéd csakugyan megjelent az ajtóban és intett Polanieckinek, hogy kövesse őt.

- Készen vagyok - mondta.

És a felesége felé fordulva folytatta:

- Kérlek, adasd fel a teát, azonnal itt leszünk.

Az ügyet hamar rendezték, Polaniecki kitöltötte a csekket és aláírta.

Maszkónak kedve volt bizalmas közléseket tenni és szivarral kínálta meg őt:

- Újabb bajok hárulnak rám - mondta - de legyőzöm ezeket is, mert különbeken mentem én már keresztül. A fő, hogy a hitelemet megmentsem... új hitelforrásokat találjak, mielőtt a pör eldől, hogy legyen miből az ügyet támogatnom.

Polaniecki még égett a vágytól és szivarját rágva, csak szórakozottan hallgatta. Hirtelen egy gondolat cikázott át az agyán... ha Maszko elmerülne, a felesége még könnyebben prédául esne... És kíméletlenül kérdezte:

- Gondoltál arra valaha, mi lenne belőled, ha a pört elveszítenéd?

- Nem fogom elveszíteni! - felelte Maszko.

- Minden megtörténhetik ezen a világon, azt jobban kellene tudnod nálamnál.

- Nem akarok rágondolni.

- Pedig kell - felelte Polaniecki kárörömmel. - Mit tennél ez esetben?

Maszko keze lehullott a térdére és szemét sötétén szegezve a földre, felelte:

- Akkor kénytelen volnék Varsót elhagyni!

Csend követte a szavait. A fiatal ügyvéd arca fájdalmasan eltorzult, gondolkozni látszott.

- A jövő különben meg fogja mutatni, aminek jönni kell! - szólalt meg újra.

- Igen, a jövő! - szólt Polaniecki felállva. Maszko újra köszönetet mondott, aztán átmentek a szalonba, ahol a tea már várt rájuk.

- Az ügy rendben van? - kérdezte Maszkoné.

- Férje és közöttem igen... Közöttünk, nagyságos asszonyom, még nem.

Bármennyire közönyös, szenvtelen is volt Maszkoné, annyi merészségre mégis megzavarodott.

- Hogyan? - kérdezte az ügyvéd.

- Annyiból, hogy önagysága képes volt rólam föltételezni, hogy biztosítékot követelek az ő jövedelméből. Ez az, amit nem tudok neki megbocsátani!

Maszkoné rápillantott szürke, bágyadt szemével, melyekben egy percre fellángolt a bámulat. Ez a merészség, ez a lélekjelenet, ez a nagyvilági modor, mellyel a brutális vallomást takarta, imponált neki. Polanieckit szépnek, kíváncsnak találta e percben és férje elé helyezte.

- Bocsásson meg - mormolta.

- Az nem megy egykönnyen. Nem képzelem ám, milyen követelő ember vagyok én!

- Nem hiszem - felelte az asszony bájainak és hatalmának tudatában kacér mosollyal.

- Elfelejtettem a botomat - mondta Polaniecki - kérlek kölcsönözd nekem a tiedet... a kutyák megtámadtak az úton.

Egyetlen kutya sem támadta meg, de ő egyedül akart maradni, legalább egy pillanatra a fiatalasszonnyal. Alig távozott az ügyvéd, odalépett Maszkonéhoz és elfojtott hangon suttopta:

- Látja, mi megy végbe bennem?

Az asszony tényleg látta, mennyire meg van zavarodva Polaniecki, a szeme fénylett, orrcimpái remegtek.

Félelem, nyugtalanság szállta meg Maszkonét. De Polaniecki csak a szavakra gondolt, melyek előtte egyjelentőségűek voltak a vallomással: „A férjem jön!” és az a férfi, ki az előbb még elhatározta, hogy türelmes lesz és várni fog, hirtelen mindent egy kártyára tett föl.

- Szeretem - suttogta szenvedélyesen.

Az asszony lesütött szemmel állt előtte, mintegy elkábulva, kövé válva e szavak varázshatalma alatt, melyek új korszakot jelentettek az életben. Kissé félrefordította a fejét, csak gyors lélegzésük volt hallható. A szomszéd szobában most felhangzottak Maszko lépte.

- Viszontlátásra holnap! - suttogta Polaniecki.

De volt ebben a suttogásban valami parancsoló. Az asszony még mindig mozdulatlanul állt, lesütött szemekkel, megkövülve.

- Itt a bot - szólt Maszko. - Holnap egész nap távol leszek, talán lennél olyan kegyes és utána néznél ennek a szegény remetének!

- Jó éjt! - mondta Polaniecki.

Néhány perc múlva már kinn volt a holdfénytől fehér országúton. Úgy vélte, lángtengerből jön. Az éj csöndje olyan ellentétben állt érzékeinek ostromával, hogy rendkívülinek tetszett előtte.

Az első benyomás, amit zavaros gondolataiból ki bírt hámozni, az volt, hogy végzett a lelkiharcával, habozásaival, kételyeivel... Fölégette a hidat maga mögött... A lelkében azt kiáltotta ugyan feléje egy hang, hogy nyomorult ember... de még ez a lelkifurdalás is bizonyos kétségbeesett megkönnyebbülést okozott neki. A nyomorult nem küzdött többé önmaga ellen, kielégíthette az ösztönét... Igen. Megcsalva Máriát, lábbal tiporja a felesége szívét, lábbal tiporja a becsületességét, az elveket, melyekre életét építette... De cserébe bírni fogja Maszkonét!

Közeledve a Bigiel villához, szobájának ablakait kivilágítva látta. Jobban szerette volna Máriát aludva találni. Egy percig folytatni szándékozott sétáját, de észrevette az asszony árnyképét az ablakban... Mária biztonnyal várt rá, talán észrevette őt. Okosabb volt hazatérni.

Fölbontott hajjal, pongyolában várt rá Mária, tudta, hogy szép haja van és Sztasz szeretett azzal játszani.

- Miért vártál rám? - kérdezte Polaniecki a küszöbön.

Mária édes, szép mosolyával közeledett:

- Vártalak az imához.

Római útjuk óta reggeli és esti imájukat mindig közösen mondták el. De e percben letérdelni a felesége mellé, elviselhetetlennek tetszett Polaniecki előtt.

- Nos? - kérdezte Mária - meg vagy-e elégedve jó teteddel?

- Igen!...

- Maszkoné ismeri a valódi helyzetet?

- Attól függ... de késő van... menjünk aludni.

- Jó éjt! és még egyszer köszönöm... te igazán egy nagyon derék, becsületes ember vagy!

Mária odanyújtotta homlokát és a férj mialatt megcsókolta, érezte e csóknak aljasságát és egész sorozatát az apró aljasságoknak, melyeket naponként kénytelen lesz elkövetni.

Mária most letérdelt és hangosan imádkozni kezdett, Sztasz kénytelen volt példáját követni. Ó! milyen nemtelen komédiát játszott itt!

Másnap, hogy az órák múltak, nyugtalansága növekedett. Senkinek se mert a szemébe nézni. „Íme, mit tesz az, ha az embernek nem tiszta a lelkiismerete. Mibe nem kerül egy pillanatnyi önmegfeledkezés!” Azon ürügy alatt, hogy a kölcsönkért botot visszaküldi, egy szolgát a Maszko villába menesztett. A nagyságos úr és a nagyságos asszony üdvözlétüket küldik és kérdeztetik, hogy van Maszkoné önagysága.

A szolga egy félóra múlva visszatért és levelet hozott Máriának.

Mialatt a felesége olvasott, Sztasz nem vette le róla a szemét. A szíve a megpattanásig dobogott.

Végre összehajtogatta Mária a levelet és férjére emelve nyugodt tekintetét, mondta:

- Maszkoné meghív minket és Bigieléket ma délutánra uzsonnára.

- Ah! - szólott Polaniecki és mélyen fellélegzett, mert magában így gondolkozott: „Semmit sem szólt!”

- Elfogadjuk a meghívást, ugye? - kérdezte Mária.

- Amint akarod... Vagyis inkább menj te Bigieléssel. Én kénytelen vagyok a városba menni. Valami ügyem van Swirskivel. Talán kihozom őt ide.

- Akkor hát mentünk ki magunkat?

- Nem, nem! Menj Bigieléssel! Majd én betérek útközben Maszkoékhoz... De ha nem érnék rá, te majd kimentesz.

Sietve kiment, mert alig várta, hogy zavartalanul gondolkozhassék.

Megkönnyebbülve érezte magát és örült... Maszkoné nem volt megsértve, meghívta őket... tehát beleegyezik mindenbe, kész olyan messzire menni, amint ő jónak fogja látni. Mert végre is, mit jelent ez a meghívás... ha nem feleletet a tegnapi vallomására?

Most már tudta, miként ítélje meg. Megszűnt előtte elérhetetlen lenni, ami után a félelem és remény küzd egymással... Ösztönszerűleg a tulajdonának képzelte őt már, a sajátjának, nagyon csábosnak, de éppen ezért kevésbé értékesnek. Az ajtók nyitva álltak előtte és ő csodálkozva vette észre, hogy most hajlandóbb az erkölcsi dorgálásokat figyelembe vinni. Most eszébe jutott mindaz, amit egykoron a házasságtörés felől gondolt és a szíve még egyszer visszatért Máriához; még egyszer visszagondolt arra, milyen kincseket rejt ez asszony szíve, jövőre anyaságára gondolt, a teljes nyugalomra, a valódi boldogságra, amit mellette élvezett és mindennek az volt az eredménye, hogy elhatározta, hogy a városba hajt és nem tér be Maszkonéhoz.

Befogatott, megölelte Máriát. „Mulass jól” - kiáltotta neki a búcsúnál - és elment. Reggeli csüggedése eltűnt...

Életkedve felébredt, meg volt elégedve önmagával és a világgal. Jellemébe és önerejébe vetett bizalma visszatért. Kárörvendve gondolt arra, milyen bosszús lesz Maszkoné, ha meghallja, hogy ő a városba ment és még csak egy percre se tért be hozzá. Szükségét érezte annak, hogy megbosszulja magát azért az izgató, megzavaró érzésért, amit ez az asszony ébreszt benne.

A meghívó, amit Maszkoné Máriához intézett, annyira növelte Polaniecki megvetését az ügyvédné iránt, hogy úgy képzelte, még ha összejönne is vele, ellent tudna állni a kísértésnek.

- És ha útközben bemennék? - gondolta.

De azonnal megdorgálta önmagát:

- Ne akard magadat megcsalni!

Messziről észrevette a villát.

És most egyszerre eszébe jutott, hogy Maszkoné neheztelésében a kapott sértésért, megsértett önérzetében, bosszúból célzásokat tehetne Mária előtt. Elég lenne egy szó, egy mosoly, hogy értésére adja Polanieckinének, hogy férje azért maradt ma távol, mert szemtelen ajánlatai hajótörést szenvedtek egy asszony becsületén... Az asszonyok ritkán tagadnak meg maguktól efféle kis elégtételeket... és még ritkábban tanúsítanak szánalmat egymás iránt.

- Ha bátorságom lenne bemenni!

Kocsija éppen a villa kertrácsa előtt hajtott el.

- Megálljon kocsis! - kiáltotta.

Észrevette Maszkonét a terasz lépcsőjén, de az asszony azonnal bement.

Polaniecki áthaladt az udvaron és egy szolgát talált az ajtóban.

- Önagysága kéreti a nagyságos urat, méltóztassék felsétálni.

Mialatt Polaniecki fölment a lépcsőn, a lábai roskadoztak; különböző gondolatok járták át agyát keresztül-kasul.

„Aki az életet könnyen veszi, mindent megengedhet magának, de én nem veszem könnyen az életet... Ha mindazok után, amiket mondtam, esküdtem, még most sem lennék képes uralkodni az ösztöneimen, a leghaszontalanabb ember lennék!”

A szolga kinyitotta előtte az ajtót.

- Nem zavarom? - kérdezte Polaniecki a küszöbön.

- Lépjen be! - felelte egy kissé fátyolozott hang, a fogakon átszűrődve.

Polaniecki Maszkoné budoárjában volt.

- Azért jöttem - kezdte Sztasz, az asszonynak kezét nyújtva - hogy kimentsem magamat, amiért nem jöhetek el délután. De a városba kell mennem.

Maszkoné könnyedén meghajtott fővel, lesütött szemmel, zavartan állt előtte. Arc kifejezésében, magatartásában látható volt a félelem, volt benne valami az áldozat megadásából, aki tudja, hogy ütött az órája és be fog következni az, aminek jönni kell.

Ez a benyomás villámgyorsan hatotta át Polanieckit... Közeledett az asszonyhoz és elfojtott hangon suttogta:

- Félsz? Mitől félsz?

Negyedik fejezet

Tizennégy nap múlva Polanieckiék Swirski, a festő társaságában éppen teáztak a Bigiel villában, midőn megjelent Maszkoné, Mária apjának karján.

Fehér pettyes kék fulárdruhát viselt és messziről úgy nézett ki, mint egy lepke. Plawicki is a lepkét adta... Alig ért föl a terasz lépcsőin, elkezdte:

- Megszöktettem önnagyságát! Jó estét, hölgyeim és uraim, jó estét, Mária! Fiákeren gurultam hozzátok... amikor észreveszem önnagyságát az erkélyen... Megszöktetem, gondoltam... és íme, itt vagyunk!... Visszaküldtem a kocsimat, remélem beküldték?

Maszkoné kihevülve a járásban, mosolygott, letette a kalapját és hamvasszőke haját simíttatta. Tökéletesen igaz; Plawicki úrnak majdnem erőszakot kellett elkövetnie, mert ő a férjét várta és nem akart hazuról elmenni!... Plawicki megnyugtatta. A férje tudni fogja majd, hol keresse; aztán nem fogja a szemére hányni ezt a kis szökést; nincsenek a városban, ahol az embereknek egyéb dolguk sincs, mint pletykázni (Plawicki adta a diszkrét férfiút, aki nem csodálná, ha most pletykálnának felőle), de végre is a falunak is megvannak a maga előjogai és ezek fölmentenek a formáságoztól és etikettől!

Az öreg a kezét dörzsölte és hódító pillantásokkal méregette Maszkonét.

- Eh! eh! bizony úgy van, falun több szabad, azért nincs is jobb a falunál!

Maszkoné nevetett, szépnek érezte magát és azt képzelte, kell, hogy bámulják őt. De Bigiel, ki mindenekelőtt logikát követelt mindenben, így szólt Plawickihez:

- Bocsánat, uram, de miután ön azt állítja, nincs jobb a falusi életnél, miért tartózkodik nyáron át is a városban?

- Hogyan mondja? Miért nem hagyom el a várost?... De hiszen éppen készülök Karlsbadba.

Kissé elhallgatott, elfelejtve, hogy pár perc előtt még az udvarlót adta. Fölsóhajtott és komor megadással mondta:

- Néhány nappal előbb vagy utóbb, az már nagyon egyre megy rám nézve... és másokra is.

- Persze! - nevetett föl vígan Polanieckiné. - Tudja mit, papa, ha nem megy Karlsbadba, nálunk Bucynekben issza majd a Mühlbrunn-ját.

- Micsoda Bucynekben?

- Igaz, be kell jelentenem a nagy újságot!

És Mária elbeszélte, hogyan talált és bérelt a férje egy nyári lakot. Három-négy nap múlva szándékoznak odaköltözni egész nyárra.

Maszkoné csodálkozó pillantást vetett Polanieckire és kérdezte:

- Tehát önnek csakugyan szándéka bennünket itthagyni?

- Igen! - felelte Polaniecki némileg türelmetlenül.

- Ah!...

Néhány percig Maszkoné mereven szegezte szemét Polanieckire, mint valaki, aki magyarázatot kér, mert semmit sem ért az egészből. Miután azonban semmi fölvilágosítást nem nyert, közönyös dolgokról kezdett beszélni Máriával. E felületes csevegésből egyedül Polaniecki érezte ki Maszkoné megzavarodását, amit nála távozásuknak híre előidézett. Az asszony

gyanította, hogy e gyors elköltözködésben neki is része van. Az arca még hidegebb kifejezést öltött... Megalázva érezte magát. Úgy találta, hogy Polaniecki minden illem ellen cselekszik; vétett a kímélet ellen, amivel az ő állásabeli ember mindig tartozik az asszonyoknak. És ez a kíméletlenség jobban bántotta őt, mint Polaniecki távozásának híre. Maszkoné azonban még remélt, talán elégséges lesz egy szó, hogy a félreértést eloszlassa? Ezt a szót Polaniecki bizonyára óhajtja, elhatározta, hogy alkalmat nyújt a kimagyarázásokra.

Tea után távozni akarván, ránézett Polanieckire és így szólt:

- Most pedig az urak közül lesz valaki olyan szíves és hazakísér?

Polaniecki felállt... Fáradt, bosszús arckifejezése mintha azt mondta volna: „Az igazságot akarod hallani, megkapod!...” De Bigiel egészen váratlanul, mindkettőjük tervét elrontotta.

- Valamennyien hazakísérjük, nagyságos asszonyom, az este olyan szép!

Így történt. Plawicki, ki végig akarta játszani az udvarló szerepét, karját nyújtotta Maszkonénak és az egész út alatt nem bocsátotta el őt... Így aztán Maszkoné és Polaniecki csak formászerű „jó estét, jó éjt” mondván egymásnak, váltak el a villa kapujában.

Az igaz, hogy Maszkoné azt a „jó estét”-et jelentőségteljes kézszorítással kísérte, de fájdalom, az viszonzatlan maradt. Polaniecki jobbnak látta nem szorítani meg ezt a kezét. E percben csak egyre gondolt: szökni előle. Nem azért, mintha a jó útra akart volna visszatérni, mert úgy vélte, az most már késő, miután a hűtlenséget elkövette, ő inkább az üldözött vad ösztönszerű önzésének engedett, mely kiűzve búvóhelyéről, mást keres magának. Miután megcsalta Máriát, most elhagyta Maszkonét, mert félt, hogy ez a viszony nagyon leköti.

Megérkeztek a villa teraszára. Az éj olyan gyönyörű volt, hogy alig tudtak bemenni. Swirski készülődött, hogy Plawicki kocsiján ő is bemenjen a városba.

- Nem! maradjon kérem - kérlelte őt Polaniecki, szükségét érezve maga körül idegeneket látni
- holnap reggel majd beviszem a kocsimon!

Ötödik fejezet

Harmadnapra rá, félóra múlva, hogy Polaniecki az irodájába érkezett, Osnowski csöngetett nála. Sztasz maga ment ajtót nyitni neki.

Anetta férje erőteljesen szorította meg a kezét, mint ünnepélyes alkalmakkor az szokásos és miután Polaniecki hellyel kínálta meg, lerogyott a megjelölt karosszékre. A fejét lehorgasztotta, hallgatott és nehezen lélegzett.

A hosszasan, nagy kitartással folytatott soványító kúra következtében az asztma jelei mutatkoztak nála és ő minden fölindulásnál jóformán elvesztette a lélegzetét. Polaniecki várt egy kissé, de vele született élénksége fölülkerekedett:

- Mi történt? - kérdezte.

- Szerencsétlenség - felelte Osnowski nagyon szomorúan - Zawilowski házassága lehetetlenné vált.

- A költő házassága? És miért?

- Nagyon kínos oknál fogva, amiről jobb, ha Ignác sosem értesül... Sőt még abban is kétségben voltam, nem lenne-e jobb, ha egészen hallgatnék... De nem! Kell, hogy ő mindent tudjon... mert itt sokkal komolyabb dologról van szó, mint csupán az ő önérzetéről. Talán a fölháborodás, az utálat elviselhetőbbé tesz számára a szerencsétlenségét... A házassága lehetetlenné vált, mert Castelli kisasszony nem méltó többé hogy a nevét viselje. És ha még ma szó lehetne az ügy elrendezéséről, én lennék az első, aki határozottan ellene szavaznék.

Osnowski e szavaknál több ízben lélegzet után kapkodott... Polaniecki pedig, eleinte egészem megdöbbenve a hallottaktól, most kitört:

- De az isten szerelmére, mi történt?

- Az történt, hogy e hölgyek ma reggel elutaztak külföldre és Kopowski mint Castelli kisasszony vőlegénye kíséri őket.

Polaniecki, aki fölállt a székéről, újra leült. A fölindulástól és nyugtalanságtól izgatott arcvonásai végtelen megdöbbenést fejeztek ki. Néhány másodpercig Osnowskira szegezte tekintetét, aztán képtelen lévén gondolatainak fonalát követni, kérdezte:

- Kopowski?... Castelli kisasszonnyal?

- Ön tudja - felelte Osnowski - hogy e hölgyekkel, fájdalom, rokonságban vagyok. Anyám unokatestvére volt Bronicznának; együtt nevelkedtek. Érteni fogja tehát, hogy nekem inkább érdekemben lenne őket kímélni... De mit tehetek?... Összeköttetésünket ezentúl meg kell szakítanom. Különben, ha még az édestestvérem is lenne Castelli kisasszony, még akkor se beszélnek róla másként. Ami pedig Zawilowskit illeti, miután a feleségemmel még ma elhagyjuk Varsót, nem kereshetem őt fel, sőt bevallom, ehhez nem is lenne bátorságom. De önnek elmondok mindent, amit a saját szememmel láttam... Ön a legjobb barátja... Ön kíméletesen adhatja neki tudtára a csapást.

Osnowski most elbeszélte Polanieckinek, hogy Linette Kopowskival már régen szerelmi viszonyt folytat.

- Az első percben - folytatta Osnowski - midőn ezt megtudtam, egészen elvesztettem a fejeimet. Nem vagyok ugyan heves ember, sőt ellenkezőleg, de azért mégsem értem, miért nem törtem el neki a csontjait! Nem értem! Talán az tartott vissza, hogy a vendégem. Talán

Zawilowskira gondoltam, talán semmire! Szóval elvesztettem a fejemet... kimentem. De egy perc múlva visszamentem és azt mondtam neki, kövessen. Kopowski sápadt volt, de úgy láttam, el van határozva... A szemére hánytam méltatlan magaviseletét, visszaélt a vendégszeretetünkkel, Linette egy nyomorult, aki a legnagyobb megvetést érdemli. A házassága Zawilowskival lehetetlenné vált, de tudni fogom őt, Kopowskit, kényszeríteni és ha a végső eszközökhöz is kellene nyúlnom, hogy Linettet nőül vegye... Úgy hiszem, már előre kicsinálták a dolgot, mert Kopowski nagyon nyugodtan felelt, hogy már régen szereti Linettet, kész őt oltárhoz vezetni és ha szükséges, elégtételt fog adni Zawilowskinak is, ámbar a legkevésbé sem érzi magát arra kötelezve. Miután Linette őt választotta, annál rosszabb Zawilowskira és annál jobb órá nézve! Azt hiszem, Linette tanította be erre a leckére, mert neki nemigen lehetnek ilyen eszméi! Nem tudom, mi történt ezalatt Linette és Bronicné között, de alig végeztem Kopowskival, Bronic néni rontott a dolgozószobámba. Igazi fúria volt! Szemrehányásokkal illetett engemet és a feleségemet. Mi akadályoztuk meg Linettet, hogy szíve sugallatát kövesse, mikor ráerőszakoltuk ezt a Zawilowskit, akit sohasem szeretett; Linette egész éjszakákon át sírt. Linette életével fizette volna meg ezt a házasságot; a gondviselés óvta őt meg attól... Így beszélt a néni egy egész órán át. Mi vagyunk a hibások, mi és Zawilowski... Ők ketten angyalok!

Osnowski mindkét kezével a homlokához kapott.

- Barátunk sorsa forog kockán!... Bizonyos, hogy nem lett volna szerencsés az ilyen nővel; de az olyan szerelmes, egzaltált szívnek, mint az övé, ez a csalódás nagy csapás!... És ez a Linette! Ki is gondolta volna őt ilyesmire képesnek... és még hozzá ilyen ostoba ember miatt! És erről a fiatal leányról állították, hogy magasabb aspirációi vannak!? Alig tizennégy napja váltottak gyűrűt... Nem... csakugyan... az embernek megáll az esze!

- Csakugyan... megáll az esze! - ismételte Polaniecki visszhangként.

Pillanatnyi csend állt be.

- Mikor történt mindez? - kérdezte Polaniecki.

- Tegnapelőtt. Ma reggel a két hölgy Scheweningenbe utazott... Prytulowból még azon este elutaztak. Kopowskinak a zsebében voltak az útlevelek, még az olyan számárnak is, mint ő, megvannak a fűfűjajai! Kivette az útlevelét. Különben most már, megfontolva a történeteket, megmagyarázom magamnak az egészet. Ez a leány nagyon üres, felületes arra, hogy egy Zawilowskit megértsen... Neki Kopowskiak kellene... mondom magának... Vannak nők, mint az ön felesége és az én Anettám is, ellenben vannak olyanok is, mint Linette és Bronicné... Innen látom Polanieckiné asszony fölháborodását... Ha látta volna Anetta kétségbeesését, sőt még Maszkoné igaz bánatát is. Igen... különbözők az asszonyok! Térden állva, hálát adhatunk reggel és este Istennek, hogy olyan hitveseket adott nekünk, mint a mieink!

Polaniecki ámulva hallgatta... Az az ember, aki olyan helyesen, logikusan ítél, hogyan tudott más tekintetben annyira naiv, vak lenni? Szeretett volna keserűen fölnevetni, ha Maszkoné állítólagos erényére gondolt! Borzasztóan deprimáló érzés vett rajta erőt. Ó! az élet! Sohasem látta annak legalját ilyen világosan, mint ez órában.

- Szándékozik Zawilowskit fölkeresni? - kérdezte kisvártatva.

- Már mondtam önnek, hogy nincs bátorságom hozzá. Különben is még az este elutazunk. El kell innét vinnem a feleségemet, először, mert ő sírva kért erre, másodszor, mert az egészségre nagy hatással lesznek az új benyomások. A tengerpartra megyünk valahová, de nem Scheweningenbe, hogy ott a hölgyekkel és Kopowskival találkozzunk. Egy kérésem volna

önhöz. Tudja, mennyire szeretem és tisztetem a költőt... Írja meg kérem nekem, hogyan állta ki e csapást és mit szándékozik tenni.

Osnowski mindkét kezébe rejtette arcát.

- Ó! milyen szomorú mindez! - mormolta.

- Helyes - kezdte Polaniecki - küldje el nekem a lakcímét és én értesítem önt az esetleges eseményekről. De miután rám hárul a nehéz feladat szegény barátunkat értesíteni, kérem, könnyítse meg azt nekem. Neki nem másod- vagy harmadkézből, de szemtanú által kell fölvilágosítva lennie. Ha csak tőlem hallaná a dolgot, azt hihetné, rosszul vagyok értesülve, vagy túlozok. Hasonló esetekben az ember még a reménység árnyékába is belekapaszkodik... Üljön ide le kérem és írjon neki! A levele majd megerősíti állításaim valódiságát.

- Igaza van... meg kell lenni - felelte Osnowski és leült Polaniecki íróasztala mellé.

- Az élet iróniája! Az élet iróniája! - gondolta ez utóbbi, lázasan járva a szobában föl és alá... Nem volt-e kegyetlen gúny e csapás, ami a költőt érte? Mert mi is volt végre ez a Castelli leány, aki a szeplőtlen hattyút adta és szobaleány-öszönökkel bírt, akit még tegnap „az istenek választottjának” nevezett Zawilowski? Kik voltak Broniczné és Osnowski, aki vakul hitt Anettájában?... És ennek a „tisztá lélek”-nek az idegrohamai, melyeket a rosszal való érintkezés idézett elő és Maszkoné fölháborodása!... Mi volt mindez! Az emberiség nyomorult, nevetséges komédiája, melyben egyik csalja a másikat és megcsalják önmagukat is; csupa rászedő és rászedett; csupa eltévelyedés, lelki vakság és hazugság; csupa megoldhatatlan bonyodalom; komikus és egyszersmind kétségbeejtő irónia és mindez rádobálva érzéseinkre, szenvedélyeinkre, reményeinkre, mint a hó, mely elborítja télen a réteket!... Ez az élet!

Osnowski végre befejezte a levelét. Fölállt és az ajtó felé közeledve mondta:

- Elővigyázatosan írtam... de semmit sem titkoltam el... Az Isten adjon neki hozzá elégséges erőt! Gondoltam volna-e valaha, hogy ilyen hírt fogok neki megírni!

- Még egyszer, ismételve kérem önt - folytatta -, értesítsen azonnal, néhány szó elégséges... Ó! miért is olyan helyrehozhatatlan a rossz cselekedet!... Isten önnel! Isten önnel! Isten önnel! (kezet nyújtott Polanieckinek). Később én is fogok még írni barátunknak... Ma már nincs vesztegetni való időm. A feleségem vár. Áldja az Isten, hogy jobb időkben találkozunk. Adieu! Tiszteletemet önagyságának!

Kiment.

Mit tegyek? - gondolta Polaniecki - a lakására küldjem a levelet? Vagy itt adjam azt át? Nem kellene őt magára hagynunk... de nem hagyhatom el a feleségemet. És aztán, ha el akar bújni előlünk, ki akarja kerülni a látogatásainkat, részvétünket, meggátolhatjuk-e őt abban? Én az ő helyzetében tudom, hogy elbújnék.

Elhatározta, hogy fölkeresi a költőt, és azonnal ment. A háza előtt Swirskivel találkozott, akinek sietett a kalandot azonnal elbeszélni.

- És mit szándékozik most tenni? - kérdezte Swirski.

- Fölkeresem Zawilowskit. - A bolondoknál... vagyis az elmeegógyintézetben, ahova az apja zárva van... Ha nincs ott, odahaza várok rá.

De e pillanatban a költő éppen arrafelé jött, Swirski vette őt észre először.

- Íme, éppen itt jön! - mondta.

- Hol?

- Ott a túloldali járdán... Ha másról nem is, de az állkapcsáról azonnal ráismernék. Adja meg neki azonnal a kegyelemdőfést, jobb ez így. Szaladok... Nincsen szüksége tanúkra.

- Azokra csakugyan nincs - felelte Polaniecki. A költő is fölismerte őket. Átjött a túloldalról és gyors léptekkel feléjük sietett. Elegánsul, majdnem keresetten volt öltözve. A szeme sugárzott a boldogságtól.

- Az apám jobban van - kezdte, alighogy odaért hozzájuk. - Néhány szabad óráim van és Prytulowba készülök.

Swirski megszorította a kezét és szótlanul távozott. A fiatalember meglepetve nézett utána néhány pillanatig.

- Sértve érezné magát Swirski úr? - kérdezte.

Fölnézett Polanieckire és csak akkor vette észre, milyen komoly, majdnem szigorú kifejezésű az arca.

- Mit jelent ez? Mi történt?

Polaniecki karonfogta és meghatva mondta:

- Kedves Ignác, én magát mindig nemcsak tehetséges, de jellemes embernek is tartottam. Szomorú híreket kell önnek közölnöm... Meg vagyok győződve, hogy lesz elég lelkiereje a szerencsétlenség elviselésére.

- De mi történt! - kérdezte a fiatalember, hirtelen földúlt arccal.

Polaniecki egy bérkocsit szólított oda.

- Szálljunk föl! - mondta.

A kocsisnak odamondta a fiatalember lakcímét.

A kocsi megindult.

Ekkor kihúzta zsebéből Osnowski levelét és odaadta azt a fiatalembernek.

Zawilowski lázasan szakította föl a borítékot és olvasni kezdett... Mialatt olvasott, váltakozva tükröződött az arcán a megdöbbenés, hitetlenség, a kábultság és főleg a véghetetlen ijedség. Az arca elsápadt... bár látszott rajta, hogy a csapás már sújtotta, de azért ő még nem tudta azt egész nagyságában fölfogni. Bambán nézett Polanieckire és halkan dadogta:

- De... de... hogyan? Miként volt képes?

Levette a kalapját és gépiesen simítgatta a haját.

- Nem tudom, mit írt önnek Osnowski - kezdte Polaniecki - de arról biztosíthatom, hogy ez a levél igazat mond... Legyen meg a bátorsága azt mondani magában, hogy mindaz, ami megtörtént, helyrehozhatatlan. Ön többet ér, mint mindaz, amit Linette önnek nyújthatott volna. Tudom... hogy ez nagy szerencsétlenség! Saját testvére nem vehetne jobban részt a szenvedéseiben, mint én részt veszek... de megadással kell lenni. Legyen belátása, kedves Ignác! Megszöktek, a jó Isten tudja, hová!

Polaniecki folytatta vigasztalásait:

- Utazzék Swirskivel Olaszországba!... Szenvedjen, sírjon... Másként nem lehet... De tágas a világ... Annyi szép dolgot magába foglal, amit szeretni érdemes! Minden nyitva áll előtte... maga előtt inkább, mint bárki más előtt... Sokkal tartozik a világnak, mert az nagy reményeket fűz magához... viszont a világ is sokkal tartozik... Menjen édesem, az élet előtte van, meg-

találja mindenütt! Új benyomások ki fogják ragadni töprengéseiből, betöltik majd gondolatvilágát, enyhíteni fogják fájdalmát. Nem... nem szabad folyton egy emléken csüngnünk... Swirski majd megmutatja Olaszországot... Talán jövő tavasszal utánajövünk mi is Rómába, Nápolyba vagy Velencébe... Meglátja, hogy még nagyon boldogok leszünk együtt, megígéri nekem? Jól lesz így?

- Jól! - ismételte Zawilowski, csak az utóbbi szót hallotta és fogalma sem volt, miről van szó.

- Hála Istennek! - kiáltott föl Polaniecki. - Most menjünk haza, együtt töltjük az estét.

Gyönyörű szép nyári nap után a nap lemenőben volt. A város fölött finom aranypor emelkedett; a házfödelek, de főleg a templomok tornyai mintegy visszatükrözték árnyaikat, melyek lerajzolódtak a derült égboltozaton.

A két férfi hallgatott egy ideig.

- Hová akarja, hogy vigyem? - kérdezte Polaniecki - hozzám vagy egyenesen önhöz?

A város zaja és mozgalma magához térítették a költőt. Ráemelte szemét barátjára és nagyon nyugodtan felelte:

- Tegnap óta nem voltam otthon, mert apám mellett virrasztottam. Menjünk hozzám, talán lesz levelém.

- Hallgasson meg, kedves barátom - mondta Polaniecki, miután megérkeztek. - Ez most már nemcsak boldogság vagy boldogtalanság kérdése önnél, de a férfi méltóságáról is van szó. Szenvedjen, de ne mutassa a fájdalmát, mutassa meg inkább, hogy nem gondol vele! Swirski ma este hozzám jön, jöjjön maga is. Elbeszélgetünk néhány órán át és megállapítjuk útitervét.

- Ma nem jöhetek - felelte Zawilowski - ma éjjel még apám mellett kell maradnom. De holnap reggel meglátogatom és fölkeresem Swirskit is.

De ez csak kifogás volt. Egyedül akart maradni. Polaniecki pedig hitt neki; s azt is gondolta, hogy a betegápolás elfogja foglalni, kiragadja a gondolataiból, aztán beáll majd nála a kimerültség és elalszik. De azért elhatározta, hogy elkíséri az elmeógyógyintézetbe... A költő fogva volt, kénytelen volt magát Polaniecki akaratának alávetni és az elmeógyógyintézet kapujánál váltak el...

Zawilowski kérdezősködött az ápolónál az apja után, de miután azt az értesülést nyerte, hogy a szerencsétlen beteg megnyugodott és pihen, fölhasználta az alkalmat és hazasietett.

Hazaérkezve lámpát gyújtott és két kezére támasztva a fejét, gondolkozni kezdett... Lassan szerette meg azt a leányt, de napról napra mélyebben írta magát szívébe, míg végre elhatározta, hogy nejevé teszi. Már az eljegyzés is megtörtént és most mindennek vége volt! Nincs többé Linette, nincs jövője, nincs boldogsága! Kopowski mindent elvett és számára csak az elhagyatottság, a megalázás... a rettenetes semmi maradt meg. Olyan érzése volt, hogy Linette, ha képes lett volna őt költői képességétől megfosztani, még azt is elveszi, hogy Kopowskinak adja. Mi voltam én neki Kopowski mellett? „Ez az, amit sohasem fogok megérteni - gondolta -, de a tény áll!” És töprengett, vajon mi az, ami annyira nyomorult rajta, hogy ez a leány olyan könyörtelenül, kíméletlenül föl tudta őt áldozni, nem törődve vele annyit sem, mint egy hitvány féreggel. „Miért szereti Kopowskit és nem engem, akit szeretni ígért?...” És eszébe jutott, miként remegett meg Linette egy este a karjaiban... most bizonyára Kopowski remegteti meg...

A lámpa már kialvófélben volt, mikor fölébredt idegenszerű, rettenetes álmából.

Ekkor valami rendkívüli dolog történt vele.

Olyan érzése volt, mintha egyes-egyedül egy bárkában ülne, elhagyná a partokat és nem ő és a bárkája, de a partok távoznának mellőle. És minden, ami a lelke mélyében volt, ami életét képezte: minden gondolata, reménye, becsvágya, tervei, vágyai, meg szerelme, Linette, sőt menyasszonyának elvesztése is, átélt szenvedései, szóval minden nemcsak elhagyná őt, idegenné válna számára, de már egészen a távozó partokhoz tartozna... fokenként mindig jobban távozott tőle minden... már alig volt látható, s végre szétfoslott mint egy álmkép, mint a kísértetek.

Ő pedig egyre távolabb taszította bárkáját és úgy vélte, soha többé nem fogja elérni ez idegen partokat, nem térhet oda vissza többé - és mindaz, ami még belőle fönmaradt, azé a mérhetetlen űré, mely előtte most megnyílt és őt titokzatos végtelenségébe fogadja.

Hatodik fejezet

Három nappal később Mária mennybemenetelét ünnepelték, mely napon Polaniecki Mária a nevenapját tartotta. A Bigiel házaspár és Swirski, a festő, Bucynekbe mentek, de nem találták Máriát odahaza. A vecsernyén volt a Jasmieni-kastélyhoz tartozó plébánián. Miután egyedül voltak, az urak arról az eseményről beszéltek, mely az egész várost foglalkoztatta, vagyis Zawilowski öngyilkossági kísérletéről.

- Ma voltam nála - mondta Bigiel -, de Helén unokatestvére kiadta a cselédeknek a parancsot, hogy az orvosokon kívül senkit se bocsássonak be hozzá.

- Én sem láthattam ma - szólt Polaniecki -, de tegnap és tegnapelőtt néhány órát töltöttem az ágya mellett... A feleségemnek azt mondtam, sürgős ügyeim vannak az irodában, mert ő még mit sem tud.

- Beszélje el, hogyan történt minden - kérdezte Bigiel, kíváncsian minden részletre, hogy szokása szerint jól megfontolhasson, átgondolhasson mindent.

- Hogyan? Azt adva ürügyül, hogy az apját ápolja az éjjel a gyógyintézetben - felelte Polaniecki -, egészen a kapuig kísértem őt és ő megígérte nekem, hogy másnap reggel meglátogat. De ő csak arra gondolt, hogy lerázzon, hazament és golyót röpített az agyába.

- Tehát nem ön értesült először a szerencsétlenségről?

- Nem, és én ilyesmire nem is gondoltam. Szerencsére Helén kisasszony, mihelyt az eljegyzés fölbontásáról értesült, meglátogatta őt, hogy magával vigye.

- Én tudattam vele a hírt - szólt közbe Swirski. - Ő azonnal menni akart, mintha előérezte volna a szerencsétlenséget.

- Derék teremtés! - vélte Polaniecki. - Szóval ő volt az első, aki Zawilowskira vérében fürödve ráakadt. Ő nyújtotta neki az első segítséget, azonnal az orvosoknak egész seregét hívatta, és magához vitette őt.

- És mit mondanak az orvosok? Meg lehet menteni?

- Még nem nyilatkoznak. Lövés közben a fegyver megmozdult, a golyó irányt tévesztett, áthatolt a homlokon és megakadt a koponya alatt. Megtalálták és minden baj nélkül kivették, de túléli-e ezt a műtétet, és tudata nem fog-e sérülni, az más kérdés! Ezt még senki sem tudhatja. Egyelőre az a fő, hogy életben maradjon!

Hetedik fejezet

Polaniecki a katasztrófa benyomása alatt egészen megfélekezett ígéretéről, hogy Osnowski-nak hírt adjon Zawilowskiról. De a hírlapok által értesülve, Osnowski most táviratot távirat után küldött hozzá. Hogyan van a beteg? Van kilátás az életét megmenteni? Mert az újságokban a legellentétesebb hírek álltak. Sokáig Polaniecki sem tudott biztosat mondani, végre tizennégy nap múlva megtáviratoztatta Osnowskinak, hogy a beteg meg van mentve... az orvosok felelnek az életéért. Osnowski azonnal kimerítő levélben válaszolt.

Polaniecki ezt a levelet előbb Bigieléknek mutatta meg. Az irodájában töltötte a napot és náluk ebédelt.

- Jobb, ha Linette nőül megy Kopowskihoz! - vélte Bigielné. - Különben még attól tartok, a mi szerencsétlen költőnk visszatér hozzá.

- Nem! Zawilowskinak sokkal több jelleme van - felelte Bigiel.

- Sokat adnék érte, ha bejuthatnék hozzá - folytatta Bigielné -, de könnyebb egy várat bevenni, mint a költőhöz jutni. Igazán nem értem, miért őrzi őt annyira Helén kisasszony még barátai elől is?

- Az orvos tökéletes nyugalmat rendelt - felelte Polaniecki. - Mióta Ignác visszanyerte eszméletét, még barátainak látása is kínosan hat rá... Csak nem beszélhet velük öngyilkossági kísérletéről és jól látja, hogy mindazok, kik közelednek hozzá, csak arra gondolnak.

- Még mindig gondol Linettere? Beszél róla?

- Helén kisasszony állítása szerint sohasem... Előttem sem ejtette ki a nevét. Ez különös... Ő teljesen magánál van, tudja, hogy sebesült, beteg... de nem látszik emlékezni a múltra, mintha az nem is létezett volna... Az orvosok azt állítják, hogy az agysérülések gyakran járnak ilyen tünetekkel. Különben mindenkit megismer és hálás az ápolói iránt.

- Mit mond az orvos?

- Reméli, hogy ez el fog múlni. De tegnap például, mikor beléptem, a beteg így szólt: „Önagysága...” aztán elhallgatott. Kétségtelenül Máriára gondolt, de nem tudta kifejezni a gondolatát... Félek, hogy ezek az agyzavarok egész életére megmaradnak.

- Tudja Mária a történeteket?

- Mindaddig, míg a beteg élete veszélyben volt, mit sem szóltam neki, most azonban már tudattam vele az eseményeket. Azt mondtam, hogy a költő véletlen folytán sebesült meg... és az orvosok a legnagyobb csendet és magányt rendelték el számára. Nagyon élénken fájlalja a történeteket.

- Mikor jön be vele a városba?

- Jobban szeretem, ha falun marad, ameddig az idő szép.

A társalgást egy belépő szolga zavarta meg, levelet adva át Polanieckinek:

Maszko írta a következő sorokat:

„Beszélni szeretnék veled egy tégedet érdeklő ügyben... Öt óra felé nálad leszek”.

- Kíváncsi vagyok, mit akar? - szólt Polaniecki fönnhangon.

- Kicsoda?

- Maszko... látni óhajt!

- Ügyek és ismét ügyek - felelte Bigiel. - Maszko nyakig úszik bennük... Igazán nem tudom, honnan meríti az erejét. Hallotta, hogy Maszkoné anyja teljesen megvakulva tért vissza Bécsből?... Meglátogattuk e hölgyeket, mielőtt beköltöztünk a városba... Mindenütt csak a baj van... ahová csak néz az ember... Igazi szánalom!

- De a szerencsétlenség aztán a helyes világításban mutatja meg nekünk az embereket - jegyezte meg Bigielné. - Emlékezik még, mikor ridegszívűséggel vádoltuk Maszkonét, pedig nem képzelem, milyen jó az anyjához!... Senki által sem hagyja helyettesíteni magát, nem távozik mellőle, ő vezeti, ő tesz mellette mindent. Ez kellemesen lepott meg. Különben mindketten megváltoztak; Kraslawskiné elvesztette egykori önérzetes föllépését... Öröm látni, mennyire szereti egymást az a két nő... Mi nem méltányoltuk Maszkonét eléggé.

- Mindketten - folytatta Bigiel - felháborodással beszélnek Castelli kisasszony eljárásáról. „Ha az én Terézem így cselekedett volna - mondta nekem a múltkor Kraslowska asszony - bár vak és tehetetlen vagyok és másoktól függök, mégis kitagadtam volna őt!” Az már igaz, Maszkoné nem vetette volna magát az első udvarló nyakába... Ez más fajtából való asszony!

Polaniecki kiitta feketekávéját, elbúcsúzott házigazdájától, és távozott. Nem bírta elviselni, hogy Maszkonéről beszéljenek neki és most újra az élet komédiájának egyik jelenetét vélte hallani, melyben még hozzá neki is volt szerepe.

Várakozása ellenére Maszko nem pénzt kérni jött hozzá.

- Az irodában, a lakásodon is kerestelek - mondta Maszko - amikor eszembe jutott, hogy bizonyára Bigieléknél leszel, azért odaküldtem a kártyámat. A te érdekedben akarok veled egy ügyben beszélni.

- Hallgatlak.

- Csak arra kérlek, hogy mindazt, amit mondani fogok neked, ne mondd tovább.

- Nyugodt lehetsz. Beszélj!

Maszko néhány másodpercig merően nézett Polanieckire, mintegy előkészítve őt a komoly hírre... Aztán bámulatosan nyugodt hangon, minden szót kimérve mondta:

- Tudatni jöttem veled... hogy el vagyok veszve... teljesen végem van!

- Elvesztetted a pört?

- Nem... Az ügy csak néhány hét múlva kerül tárgyalásra... De tudom előre, hogy a pört elveszítem...

- Föllebbezhetsz!

- Nem, kedvesem... azt már nem tehetem.

- Miért?

- Mert annyi az adósságom, mint hajszál a fejemen, mert az első ítélet után a hitelezőim rám rohantak, mint a farkas, mert... (Maszko halkította a hangját) szőknöm kell!

Csönd lett. Az ügyvéd a kezére támasztotta a fejét és néhány pillanatig így maradt meghajolva. Aztán anélkül, hogy fölemelné a fejét, mintegy önmagához szólva folytatta:

- De ezek az én magánügyeim, én pedig azért jöttem, hogy a te ügyeidről szóljak. Figyelj rám! A Krzemien birtokvásárlás szerződése szerint meg kellett volna fizetnem Polaniecki kisasszony hozományát. Azonfelül még néhány ezer rubelt kölcsönöztél nekem csupán egyszerű

kötelezvényre... S végre évjáradékot tartoztam fizetni az apósodnak... Nos... én megszököm külföldre, mint csődbe jutott ember és ti nem fogtok látni egy garast sem ebből a pénzből! Ezt jöttem megmondani neked.

Maszko merészen, elhatározva mondta ki e szavakat, mint egy ember, aki már mit sem veszthet, és egyenesen a szemébe nézett Polanieckinek, mintegy várva a vihart.

De nagyon csalódott. Polaniecki arca, az igaz elborult egy percre, de azonnal lecsendesült és mondta:

- Igen, ez előre látható volt.

- Nem - védekezett Maszko annak a csökönységgel, ki be akarja bizonyítani, hogy csak a váratlan körülmények áldozata. - Nem... neked nincs jogod így beszélni... Még a halálom óráján is csak azt ismételném, hogy minden másképpen történhetett volna.

De Polaniecki kissé ingerülten kérdezte:

- De végre is, édesem, mit akarsz tőlem?

Maszko lecsillapulva felelte:

- Semmit sem akarok tőled... Azért jöttem hozzád, mert pénzbeli adósságaimon kívül hálával is tartozom neked... Eljöttem, hogy őszintén bevalljam előtted helyzetemet... És hogy azt mondjam: „Mentsd meg, ami menthető!”

- Nem látok semmi módot, hogy valamit megmenthessek! - mondta.

- De igen, van egy - felelte Maszko. - Mindaddig, míg nem mondtam csődöt, amíg a végrendelet ügye némi reményekre jogosít, míg a nevem és aláírásom ér valamit... túladhatsz Polaniecki asszony követelésén. Azt mondhatod a vevőnek, hogy folyóvá akarod tenni a pénzt, vagy hasonló ürügyet adhatsz... Mindig talál az ember vevőt, ha valamit vesztegetéssel akar eladni!

- Nem - felelte Polaniecki. - Vannak ügyek, melyeket a kereskedők egyetlen szóval jellemeznek, azt mondják: *schmutzig!* piszkos! A feleségem hozományát másképpen fogom megmenteni.

- Amint akarsz... Én, édesem, éppen olyan jól tudom, mint te, mit tartsak módszerem becsületességéről... de kötelességemnek tartottam, hogy figyelmeztesselek.

- Mindaz, amit elmondhatnék neked külföldre való szökésed ellen és amellet, hogy egyezkedjél inkább itt a hitelezőiddel, te már bizonyára több ízben elmondtad magadnak. Azért inkább más kérdésre térek át... Van mibe kapaszkodnod külföldön? Van miből utaznod?

- Van, köszönöm... Egy csődbe került embernek pár ezerrel több, vagy kevesebb, egyre megy... De azért mégis köszönöm.

Néked megmondom, hogy a feleségem hozományából egy garast sem vettem el; nem követeltem tőle sem az aláírását, sem a jótállását. A vagyona érintetlen... Mindaddig, míg a sorsom nem dől el, ő itt marad az anyjával... Nem vihetem most magammal, miután még nem tudom, Antwerpenben, vagy Párizsban maradok-e. Remélem azonban, nem leszünk egymástól sokáig elválva... Ők éppen semmit sem tudnak... Ebben rejlik a dráma, ez az, ami engemet nyugtalanít...

És Maszko szemét félig lehunyva, kezét a homlokára tette.

- Mikor szándékozol utazni?

- Attól függ... Mindenesetre értesítelek... Te anyagi segítséget ajánlottál, én másfélét jövök tőled kérni. A világ kerülni fogja a feleségemet. Ne hagyjátok el őt... vegyétek pártfogásotok alá... Akarjátok? Mindig jóakaratot mutattál irántam, légy jóakarattal iránta is.

„Ez igazán örült dolog!” - gondolta Polaniecki. De fennhangon így válaszolt:

- Meglesz.

- Egész szívemből köszönöm neked. És még egy kérésem lenne. Neked nagy befolyásod van erre a két asszonyra, ők vakon hisznek benned... Védeld meg egy kissé a feleségem előtt, főleg az első időkben. Iparkodjál megértetni vele, hogy óriási különbség van a becstelenség és a szerencsétlenség között. Nem! Istenemre mondom, nem vagyok gazember, mint talán a világ hiszi rólam... Lásd, tönkre tehettem volna a feleségemet, hogy szabaduljak... nem tettem. Kicsikarhattam volna tőled még néhány ezer rubelt, nem akartam. Mindezt megmagyarázod neki ugye? Ő hinni fog neked. Megteszed?

- Meglesz - felelte Polaniecki.

Maszkó két kezével ismét a homlokát fogta és a szenvedés által eltorzult arccal ismételte:

- Ebben rejlik az igazi nyomorúságom! Ez az, ami fáj nekem!

Felállt és búcsúzott. Polaniecki vele ment, kocsiba szállt és Bucynekebe hajtatott.

Maszkó látogatása ezen az estén tovább tartotta őt távol hazulról, mint rendesen. Az éj leszállt, mikor Bucynekebe érkezett.

Áthaladt a finom homokkal behintett fasoron és a nyitott ablakon át megpillantotta a szalon közepén az asztal körül ülve Máriát, az ápolónőt és a tanárt. Mária pasziánszjátékot rakott ki és bizonyára magyarázta azt az ápolónőnek, mert feléje fordulva, egyik ujját az asztalon kiterített kártyákon tartotta. Mikor Polaniecki őt megpillantotta, újra azt gondolta, amit most folyton ismételt önmagában, s ami végtelen boldogsággal és keserőséggel töltötte el egyszersmind: „Ez a legtisztább lélek, akivel az életben valaha találkoztam!”

- Elkéstél ma - szólt Mária -, de azért vártunk rád a vacsorával!

- Maszkó tartott vissza. Nincs itthon semmi új?

- Semmi új... minden jól megy.

- És te, hogyan érzed magadat?

- Mint a hal a vízben - felelte Mária vígan és csókra nyújtotta férjének a homlokát.

Aztán kérdezősködött Zawilowski hogyléte után. Viharos beszélgetése után Maszkóval, Polaniecki csak most lélegzett fel: „Ő jól van és semmi kellemetlen sem történt!” gondolta. Édes érzés szállta meg ebben a szalonban, e nagy csendben, e jóakaró emberek között, emellett a kedves, megbízható, jó teremtmény mellett... Itt megtalálta a valódi boldogság elemeit, de ugyanakkor számot adott magának arról, hogy ő feldúlta ezt a boldogságot, és ebbe a tiszta légkörbe behozta a rossznak, a korrupciónak a magvát... és tulajdonképpen neki már nincs joga a saját tűzhelye mellett maradni.

Nyolcadik fejezet

Az első déli szeptember közepe felé esett, Sztasz és Mária visszatértek Varsóba.

Néhány nappal hazaérkeztük után, híreket vettek Ostendéből, melyek komoly bonyodalmakat jeleztek a jövőre nézve. Egy szép reggelen Swirski, a festő belépett Polanieckiékhez és Bigielt s Polanieckit félrevonva, titokzatosan mondta nekik:

- Tudják mi történt? Krekowski megérkezett Ostendéből. Nálam volt. Osnowski elvált a feleségétől. Összetörte a csontjait Kopowskinak; rettenetes botrány volt. Ostendében másról sem beszélnek.

A két férfi elképedve hallgatta.

- Előbb-utóbb így kellett ennek végződnie! - mondta végre Polaniecki.

- Én semmit sem értek az egészből - mormolta Bigiel.

- Hallatlan történet! - ismételte Swirski. - Ki gondolt volna ilyet?

- Végre is mit mesélt Krekowski?

- Osnowski halászatra indult egy angol társasággal Blankenbergébe. Véletlenül lekészt a vonatról és így visszafordult. Odahaza nagyon bizalmas társalgásban találta Anettát Kopowskival. Elgondolhatják, milyen helyzetben találta e kettőt, ha a békés természetű Osnowski majd hogy agyon nem verte Kopot. Kop még most sem tudja megmozdítani sem a kezét, sem a lábát.

- Annyira szerette a feleségét! Csodálom, hogy nem ölte meg őt vagy még meg nem bolondult - vélte Bigiel. - Milyen szerencsétlenség, istenem!

- És csakugyan elváltak? - kérdezte Polaniecki.

- Annyira, hogy az asszony azonnal elhagyta a közös lakásukat.

A mindig praktikus Bigiel a következő kérdést vetette föl:

- Kíváncsi vagyok, mit fog az asszony kezdeni. Az egész vagyon a férjéé.

- Ha nem ölte meg őt azonnal, bizonyára nem azért tette, hogy most éhen hagyja halni őt. Krekowski azt állítja, Osnowski Ostendében maradt, mert ki akarja hívni Kopowskit. De Kopowski még legalább nyolc napig nem is mozdulhat. Tehát még párviadal is van kilátásban!... Bronicné a húgával Párizsba ment.

- És Linette házassága?

- Tekintve a vőlegény elvitázhatatlan hűtlenségét, magától érthetőleg nem lesz meg.

- A rossz meghozza a maga gyümölcsét... Mind a kettő hoppon maradt. Ah! azok után, amit Ignácnak tettek, azt hiszem, csak egy jellemtelen vagy ostoba ember vehetné már Linettet nőül... Zawilowski, remélem, nem fog újra beleszeretni!

- Én is azt tartom, de társam azt mondja „ki tudja?”

- Ah! - kiáltott föl Swirski - ön csakugyan lehetségesnek gondolná?

- Semmit sem tudok, semmit sem tudok - felelte Polaniecki majdnem erőszakosan - nem állok jól semmiért, nem felelek senkiért... még magamért sem!...

Swirski csodálkozó pillantást vetett rá.

- Tulajdonképpen talán igaza van - mondta rövid szünet után -, ha valaki azt mondja nekem, hogy az Osnowskiak elválnak, bolondnak tartottam volna.

E szavak után a festő eltávozott, mert sietett festeni, Bigiel és Polaniecki egyedül maradtak.

Bigiel fejcsóválva, lassú léptekben járt a szobában föl s alá. Hirtelen sugárzó arccal állt meg Sztasz előtt.

- Nos, öregem - mondta, barátságosan veregetve meg Polaniecki vállát - mi ketten gratulálhatunk magunknak, hogy megnyertük a főnyereményt... Mi sem voltunk szentek, de azért Isten megáldott bennünket, mert végre is nem lopózkodtunk tolvajként másnak a házába, hogy ellopjuk a feleségét.

Polaniecki felelet nélkül távozott.

Kilencedik fejezet

Ebéd után Polaniecki Helénhez ment. Zawilowski még fekete selyemköteléket viselt a homlokán, mely közepén kiszélesedett, hogy sebéet takarja. Dadogott kissé és kancsított... de ereje szemlátomást visszatért. Az orvos azt állította, hogy ezek a rendellenességek úgy az arcából, mint beszédjéből el fognak tűnni.

Mikor Polaniecki a szobába lépett, a költő a nagy karosszékben ült, mely egykoron az öreg Zawilowskié volt. Félig lehunyt szemmel figyelt a versekre, melyeket Helén felolvasott neki.

Helén megpillantva a vendéget, letette a könyvet.

- Jó estét, kisasszony - mondta Polaniecki. - Hogyan érzi magát Ignác? Látom, hogy félbeszakítottam az olvasmányukat... Szabad kérdezni, mit olvasnak?

- Ignác verseit - felelte Helén.

- Hogyan! Ön a saját verseit hallgatja? - kérdezte Polaniecki. - Nos, milyeneknek találja?

- Úgy tetszik előttem, mintha nem én írtam volna - felelte Ignác.

És lassú hangon, kissé dadogva tette hozzá:

- De... de... majd újakat fogok írni... ha egészen... egészséges leszek.

Észrevehető volt rajta, mennyire foglalkoztatja őt e gondolat.

- Milyen jó, hogy, eljött - szólt Helén. - Éppen tanácsát akarnám kikérni.

- Szolgálatára állok, kisasszony.

- Nem itt, legyen szíves, jöjjön velem a szalonba.

Néhány perc múlva már szemben ültek ott egymással. Zawilowski kisasszony egészen elmerült gondolataiban.

A világosság éppen ráesett és Polaniecki most először vett észre halántéka körül néhány ősz hajszálat. „És ha meggondolom, hogy még nincs harmincéves!” - gondolta szomorúan. Helén kimért, hideg, elhatározott hangján elkezdte:

- Szeretnék önnel tanácskozni, milyen módon segíthetnék legjobban az unokatestvéreimen. Tudom, hogy ön barátja neki. Atyám halála alkalmával irántam is sok jószót tanúsított, amiért egész életemben hálás leszek önnek... és olyan bizalommal szólok most, mint azt még senkivel szemben sem tettem. Személyes, nagyon fájdalmas okoknál fogva elhatároztam, hogy új életmódot kezdek.

A nagy vagyon, melyet atyámtól örököltem, egészen fölösleges nekem az új élethez, amit ezentúl vinni szándékozom. Megtartok magamnak az örökségből egy részt, nem annyit, mint atyám szánt nekem, de ami tökéletesen fedezi a szükségleteimet. A többit átengedem Ignácnak. Megbízottam a törvény szabályai szerint már kiállította az ajándékozási okmányt... Ignácé lesz ez a ház, a tőkék és uradalmak jövedelmei, kivéve a magam számára fenntartott részt. Most nincs egyéb teendőm, mint átadni Ignácnak ezt az okmányt. Kikértem az orvosok véleményét. Ők nem félnek többé egy korai lelkiizgalom káros befolyásától, szerintük, ellenkezőleg, minden örömteljes fölindulás csak siettetheti a fölgyógyulását. Azért sürgősen a dolgot késleltetnem és az én ügyeim is sürgetnek.

Bágyadt mosoly jelent meg ez utóbbi szavaknál ajka körül. Polaniecki meghajolt és a leány kezét ajkához véve, kérdezte:

- Nem a kíváncsiság, de a tiszteletteljes érdeklődés, mellyel ön iránt, kisasszony, viseltetem, jogosít föl arra a kérdésre, mit határozott el jövőjére nézve?

Helén anélkül, hogy egyenes választ adna, folytatta:

- Minden embernek joga van olyan közel keresni menedékét Isten mellett, amint csak lehetséges... Tudom, milyen kitűnő szíve van Ignácnak, a jelleme nemes és a hirtelen meggazdagodás nem fogja azt befolyásolni... mert jelentékeny vagyonról van szó és ő még fiatal, tapasztalatlan... Régi életmódjától egészen eltérő, új életet fog ő most megkezdeni, azért óhajtom önt fölkeríteni, ne vonja meg tőle tapasztalatait, tanácsait...

- Ez mindenesetre egész forradalmat fog Ignác életében előidézni és az én véleményem is az, hogy erkölcsileg ez neki csak hasznára válhat. De nem gondolja, kisasszony, hogy jó lenne ezt az ajándékozást egy évig, vagy legalább néhány hónapig elhalasztani?

- Miért? - kérdezte Helén.

- Ignáctól egészen különálló körülmények miatt, melyek azonban mégis rá vonatkoznak. Nem tudom, kisasszony, tudomására jutott-e, hogy Castelli Linette kisasszony és Kopowski eljegyzése fölbomlott? E hölgyek helyzete nem éppen irigylésre méltó. Szakításuk barátunkkal megrontotta ellenük a közvéleményt, és nevük most újra közszájon forog. Nagyszerű fogás lenne számukra, ha Ignácot újra hatalmukba keríthetnék! Ne felejtse kérem, hogy Ignác annyira szerette Linettet, hogy elvesztését nem akarta túlélni!

- Nos, ha így lenne - mondta Helén -, ha számára e leányon kívül nem létezne boldogság... ah! én istenem! tudom jól, hogy nem lenne szabad így cselekednie... de vannak körülmények, melyek erősebbek az embernél... vannak érzések, melyek életünket képezik... és...

Polaniecki némán a meglepetéstől bámult rá.

És Helén rövid szünet után így végzi:

- És az ember, ameddig él, mindig visszatérhet a jó útra.

Tizedik fejezet

Az Osnowski házaspár között beállt szakadás és a nagy vagyon, mely jóformán az égből hullt a költő ölébe, ez volt a két esemény, mely a világot foglalkoztatta.

A nagyvilági pletykázkodás nemsokára újabb tápot nyert Osnowski és Kopowski párbaja által. A megcsalt férj kapta a sebet. Kopowski kétszeres dicsfénytől övezve, vagyis mint hős és mint szívragzó tért vissza a társaságba.

Az igaz, hogy nem lett okosabb, de szebb volt, mint valaha. Nemcsak a fiatal, de még az öreg hölgyek is egészen odavoltak, ha csak látták.

Polaniecki az irodájában dolgozott. Előző esti postáját még nem bontotta föl... Bezárkózott dolgozószobájában és hozzálátott a levelek válogatásához... Alig kezdett belé, mikor a szolgálja jelteni jött, hogy egy úrhölgy óhajt beszélni vele.

Polaniecki bosszúsan állott föl. Azt képzelte, ez a látogató csak Maszkoné lehet. Viharos jelenetet, szemrehányásokat várt és a szíve hevesen dobogott.

De az ajtó küszöbén a legváratlanabb módon megjelent Mária szeretetreméltó, mosolygó arca.

- Ezt a meglepetést tudom nem vártad! - mondta.

Mikor Polaniecki Máriát megpillantotta, fölugrott és két kezét túlárado örömmel csókolta meg.

- Ah! kedvesem, igen! csakugyan rendkívülien kedves meglepetés! De hogyan jutott eszedbe?

Egy karosszéket tolt eléje és úgy bánt vele, mint a legelőkelőbb ügyfeleivel szokta. Boldogságtól sugárzó arca kifejezte a nagy örömet, melyet felesége látása okozott neki.

- Valami különös dolgot akarok neked mutatni - szólt Mária - és mivel az orvos rendelete folytán nagyon sokat kell járnom, idáig jöttem... De te kit vártál helyetted? Valld be!

Nevetve beszélt, de emellett az ujjaival fenyegette a férjét.

- Annyi mindenféle üzletet kötünk itt meg, de az bizonyos hogy téged nem vártalak...

- Nézd! Olvasd el a levelet, amit most kaptam.

Polaniecki átvette a feléje nyújtott lapot és a következőket olvasta:

„Kedves, jó Nagysád! Ön talán meg lesz lepetve e lépésem által; de csak ön, aki anya lesz, értheti meg, mit érez az anyai szív gyermekének szerencsétlenségével szemben. Higgye el, asszonyom, hogy nekem egy célom van, enyhíteni kissé kedves Linette húgom szenvedéseit és azt annyival inkább akarom, mert hibásnak érzem magamat. Ezek a szavak talán meglepik önt, pedig úgy van. Igen, én vagyok a bűnös; mert azért, hogy egy lelketlen, haszontalan férfi visszaélt Linette pillanatnyi gyengeségével, rosszulletével és meg merte érinteni ajkát, nekem azért nem szabad lett volna a fejemet annyira elveszítennem, hogy föláldozzam gyermekem boldogságát. A hibának egy része mindenesetre Osnowski Józsefet is terheli. Ő késhegyre állította a házasság kérdését... Ha szándéka volt Kopowskit lerázni, mert más intrikától tartott, úgy csakugyan mi jobbat sem találhatott volna ki! Hogy az Isten bocsássa meg neki! A férfiak önzők és ilyen pillanatban csak a saját ösztöneikkel törődnek. Linette szegényke olyan ártatlan e dologban, mint a ma született gyermek, de én látom, mint epeszi el magát a szemem előtt; látom, mint kínozza magát reggeltől estig azzal a szemrehányással, hogy akaratlanul ő az oka

Ignác szerencsétlenségének, ő törte meg az életét! Tudósítson engemet, ha ritkán is, kedves Ignácunk hogylétéről; vagy írja meg legalább, hogy jól érzi magát, nyugodt, elfeledte Linettet és nem átkozza őt... írjon, kérem, úgy hogy megmutathassam Linette-nek és ezáltal enyhíthessem a szegény leánya szenvedéseit.”

- Mit szól ehhez? - kérdezte Mária.

- Azt - felelte Polaniecki - hogy Ignác váratlan eseményének híre elég hamar elterjedt a világban, és ez a te címedre küldött levél tulajdonképpen Ignácnak szól.

- Én is azt hiszem. Ez nem őszinte levél.

- Főleg óvakodjál azt Ignácnak megmutatni.

- Nem, nem, semmi esetre sem fogom neki megmutatni - felelte Mária.

Ekkor Sztasz, kit már régóta gyötört egy gondolat, nem állhatta meg, hogy ne ismétlje Mária előtt, amit már annyiszor elmondott magában:

- Lásd, van logika, ami megbűnhödteti vélünk hibáinkat... Azt aratjuk, amit vetettünk. A rossz cselekedet olyan, mint a hullám, amely távozik a parttól és visszajön!

- Igen, ez igaz, Sztaszom - felelte a fiatalasszony - a rossz cselekedet visszaverődik, mint a hullám; de visszajöhet, mint lelkifurdalás, szenvedés is és akkor Isten megelégszik ezzel a bűnhődéssel és nem büntet többé!

Polaniecki megcsókolta a felesége kezét.

- Igazad van és te valóban nagyon jó vagy.

Máriát túl boldoggá tette ez a bók, elragadtatva mosolygott és távozni készült.

Mikor elment, Polaniecki az ablakhoz sietett és sokáig utánanézett. Testét kissé hátravetve, Mária nehézkesen ment előre. Polaniecki látta sötét hajfonatait kalapja alatt fölcavarva és újra érezte, de fokozottabb mértékben, mint valaha, hogy ez azon egyetlen, kedves lény, kit ő e világon legjobban szeret és szeretni fog a sírig.

Tizenegyedik fejezet

Két nappal utána Polaniecki levélkét kapott Maszkótól. Az ügyvéd e néhány búcsúszót firkálta:

„Ma este utazom; igyekezni fogok, ha csak egy percre is beszólni hozzád... de ha ez teljesen lehetetlen lenne, ez esetben Isten veled és köszönöm még egyszer is a sok baráti jóindulatot, amit irányomban tanúsítottál. Adja az isten, hogy boldogabb légy, mint én eddig!... Ha csak egy percem van, négy órákor az irodádban leszek. És most újra megújítom a kérésemet: ne hagyjátok el a feleségemet, karoljátok föl, mert a világ el fog fordulni tőle! És még egyszer kérlek, védj meg engem előtte a gonosz nyelvek rágal-maitól. Este kilenckor minden körülmények között Berlinbe utazom. A viszontlátásra, jó egészséget és még egyszer ezer köszönet. - Maszko.”

Polaniecki elképzelte, milyen öröme lesz Maszkónak, ha őt az indóházban meglátja. Néhány percnyi habozás után elindult.

Útközben eszébe jutott, hogy ott bizonyára szemtől szembe fog találkozni Maszkonéval... De mit tesz ez, miután előbb vagy utóbb úgyis találkozniuk kell!

Gondolataival elfoglalva lépett az indóházba. A váróteremben már volt néhány ember. Az asztalok és a padok tele voltak rakva poggyással. De tekintete hiába kereste Maszkonét. Végre a terem egyik sarkában fölfedezte.

- Jó estét, nagyságos asszonyom - mondta közeledve. - A férjétől jövök búcsúzni. Hol van?

Az asszony könnyedén bólintott a fejével.

- Az uram a jegyeket váltja a pénztárnál - felelte -, azonnal itt lesz.

- A jegyeket? Ön is elkíséri talán?

- Nem, a jegyét, akartam mondani.

Így indult meg, nagyon nehezen a társalgás, de megjelent Maszko egy hordárral, kinek poggyászeit átadta. Hosszú, galléros útiköpenyében, puha nemezkalapjával, pofaszakállával, monoklijával szabadságon levő diplomatahoz hasonlított.

Polaniecki azt képzelte, nagy örömet fog mutatni, hogy találkoztak, de az ügyvéd csak röviden odavetette: „Milyen szép tőled, hogy kijöttél” és e néhány szóból kirítt az utasok szórakozottsága, sietsége.

- Végre - mondta, szemét körüljártatva a termen - készen vagyok... De hol is a táskám? Ah! igen, itt van, minden rendben van.

S csak akkor fordult kissé több figyelemmel Polaniecki felé.

- Köszönöm, hogy eljöttél. És kérlek, tégy meg nekem még egy szívességet, kísérd haza a feleségemet, vagy ültessd legalább egy kocsiba. Teréz, Polaniecki olyan szíves és haza fogja kísérni... És most, barátom, még egy szóm lenne hozzád.

Karonfogva Sztaszt, kissé távolabb ment vele.

- A pör nyolc nap múlva kerül sorra. Én beteg leszek és első segédem fog helyettem megjelenni... Első tárgyalása lesz a fiatalembernek. El fogja veszteni a pört... Amint látod, mindent kikombináltam... A feleségemet biztosítottam. Minden az ő nevére van írva, nem károsítom őt egy pohárral sem... Nekem van egy eszmém, amit az antwerpeni Hajózási Társulat elé fogok terjeszteni... Ha megkötjük a szerződést... még az erdők is zúgni fognak

belé a hazámban. És nemsokára visszatérek, mert egész Ploszow-pör egy csekélység ehhez képest. Nem mondhatok neked egyelőre többet... Ha nem bántana az, hogy a feleségemet el kell hagynom, nem búsulnék a gondok miatt... de lásd, az... fojtogat! az bánt!

Megszólalt az első csöngetés. Az üvegfüdeles csarnokban a gőzgép prüsszkölt... Az emberek mozgolódtak, taszigálták egymást... „Kíváncsi lennék, mit érez a szíve mélyében?” kérdezte magában Polaniecki.

Második csöngetés! Az ajtókat fölnyitják, a peront ellepik. Maszko egy pillanatra megállt a hálókocsiszakasz nyitott ajtaja előtt. Egy lámpás fénye az arcába világított, és láthatóvá tette a két mély barázdát az ajka körül. De nyugodt hangon beszélt, mint valaki, akit ügyei néhány napra eltávolítanak.

- A viszontlátásra, Teréz! Csókoltatom az anyósomat. Jó egészséget! A viszontlátásra! A viszontlátásra!

Az ajkához emelte a fiatalasszony kezét, és néhány pillanatig ott tartotta.

Polaniecki szándékosan kissé eltávolodott és gondolta:

- Utoljára látják ma egymást. Nem adok egy évet és az asszony megindítja a válópört.

A harmadik és utolsó csöngetés. Maszko fölszállt a kocsiba. A hálókocsi nagy, széles tükör-üvegén át egy pillanatig még látható volt az ügyvéd fekete pofaszakála, aranyos monoklija, de a vonat megindult és eltűnt a sötétségben.

- Szolgálatára állok, asszonyom.

Polaniecki majdnem biztos volt benne, hogy Maszkoné elutasítja. Ez a föltevése bosszantotta. Mert szándéka volt nemcsak a férjéről beszélni vele, de fölvilágosítani őt egyszer s mindenkorra közös helyzetükről. Nagyon meg volt azért lepve, mikor a fiatal nő felelet helyett beleegyezőleg bólintott a fejével.

Bár kezét nyújtja neki, hogy a kocsiba segítse és ott szorosan egymás mellett ültek, a férfi érzéketlen maradt. Nem vesztegetve idejét, azonnal Maszkóról kezdett neki beszélni. Nem volt-e keresztényi kötelessége a bekövetkezendő katasztrófára előkészíteni, vagy legalábbis tompítani a csapást?

- Bámulom a férje bátorságát, nagyságos asszonyom - kezdte. - A legközönségesebb vasúti baleset ha beáll, ő nem képes idejében hazaérkezni, hogy jelen lehessen a nagy pör tárgyalásán, amitől jóformán egész jövője függ. Bizonyára nagyon komoly oka volt a távozásra; de még ez esetben is nagyon a véletlenre bízta magát.

- Nem lesz semmiféle vasúti baleset - felelte Maszkoné.

De Polaniecki nem hagyta magát ezen felelet által megzavarni és lassanként föllebbentette a fiatalasszony előtt a fátyolt, amely jövőjét takarja. Hosszan, meggyőződéssel beszélt. A kocsi megállt Maszkoék háza előtt. Az asszony nem értve Polaniecki szavainak valódi értelmét és bosszúsan, amiért a férfi nem is nyújtott alkalmat arra, hogy utálatát iránta kifejezhesse, mielőtt leszállt a kocsiból, így szólt:

- Személyes érdekből akar ennyire nyugtalanítani?

- Nem, asszonyom - felelte Polaniecki, ki elérkezettnek látta a percet a végső kimagyarázásra. - Köztünk nem lehet személyes érdek és én csak egyet óhajtok: beismerni ön előtt hibámat. Nagyon méltatlanul jártam el önnel szemben, és azért egész szívemből bocsánatot kérek.

A fiatalasszony egyetlen szót sem felelt, és eltűnt a kapualjban. Polaniecki sohasem tudta meg, miért hallgatott: mert gyűlölte, vagy már elfeledte.

Tizenkettedik fejezet

November vége felé Mária egészsége ijesztő módon hanyatlott. Ameddig csak tudott, küzdött a baj ellen, ami azonban most letépette. Olyan szívdobogást, fáradságot, kimerülést érzett, hogy majdnem élettelenül terült el pamlagján; szédülés, derékfájás még csak súlyosbította helyzetét. Egy hét alatt annyira lesoványodott, hogy az orvosok is megijedtek, pedig mind-
eddig csak állapota természetes következményeinek tartották e rosszullétet. Az arca kékes-
fehér lett, főleg lehuny szemhéjának árnyában; ilyenkor egészen olyan volt, mint egy halott. Még Bigielné, a legbátrabb valamennyi között, sem tudta többé palástolni aggodalmát. Az orvos egészen nyíltan megmondta, hogy ilyen körülmények között a várt krízis éppen olyan veszélyes, mint annak következményei. Csak a napról napra gyöngébb és kimerültebb Mária nem vesztette el bizodalmát.

Polaniecki nem bízott többé. Életének legkeservesebb megpróbáltatásán ment át. Az eddig átélt szenvedések, aggodalmak gyerekségnek tetszettek előtte ama folytonos rettegés mellett, ami minden reményét elvette. Egykoron, házassága kezdetén, ha a házaselet célja és jövője felől gondolkozott, a gyermek a főszerepet játszotta; most nemcsak egy gyermeket, de valamennyi születendőt odaadta volna, hogy szeretett élettársát megmenthesse. A szíve majd megszakadt, mikor Mária elgyöngült hangon azt a kérdést tette hozzá, melyet valaha olyan gyakran ismételt? „Sztasz! és ha fiú lenne?” Kedve lett volna így kiáltani föl: „Vesszen a leány vagy a fiú, csak te maradj meg, kedvesem!” Néha, mikor Mária lesoványodott arcát nézte, gondolta: „Bolond, aki nem látja, hogy meg kell halnia” és mégis mindig kétségbe-
esetten kereste környezetének arcán a reménynek halvány sugarát és minden csöpp vére, minden gondolata föllázadt az ostoba halál ellen. Véghetetlen, megfoghatatlan igazságtalan-
ságnak tartotta, hogy Mária kénytelen legyen behunyni édes szemét, mielőtt önfeláldozó gyöngédségével, nagy figyelmével kárpótolhatná őt egykori goromba nembánomságáért, hűtlenségéért, önzéséért; mielőtt megmutathatná neki, hogy lelkének lelke lett és nemcsak a legdrágább lény, de a legtiszteltebb is valamennyi között.

December elején Máriában is fölébredt a halálfélelem. A férje előtt titkolta az aggályait, de egy napon Bigielné előtt sírva fakadt. Sajnálta az életet és Sztaszját... Hogyan fogja Sztasz ezt a csapást elviselni?... Szerette volna, ha nagyon megsiratja őt... és azért mégse szenvedne...

Végre, mikor ájulásai nagyon gyakoriak és hosszantartók lettek, bátorságot vett magának és nyíltan beszélt Sztasszal. Egy éjjelen, midőn Sztasz az ágya mellett virrasztott, megfogta a kezét és így szólt:

- Egy kérésem volna hozzád, Sztasz!

- Mit akarsz, édesem?

Gondolkozni látszott, mintha nem tudná, hogyan adja elő a kérését.

- Ígérd meg - mondta végre - hogy ha meghalnék... és ha fiam is lenne... te szeretni fogod, jó leszel hozzája...

Sztasz nagy akaraterővel legyőzte a torkát fojtogató zokogást és majdnem nyugodt hangon felelte:

- Mindkettőtöket foglak szeretni, kedvesem... téged is, őt is. Abban ne kételkedjél soha!

A fiatalasszony ekkor férje ajkához akarta emelni a kezét, de nem volt ereje hozzá és csak hálásan mosolygott rá.

- Még egy kérésem volna - mondta rövid szünet után. - De, kérlek, ne ijedj meg, ne képzeld, hogy csak gondolok is a veszélyre... nem, legkevésbé sem... biztosítlak... de szeretnék meggyónni.

Polaniecki egész testében megremegett.

Mint minden éjjel, most is a mellékszobában az ajtó közelében egy karosszékből helyezkedett el, figyelve, hogy Mária legkisebb mozdulatára kéznél legyen. De most az egyszer a fáradtság győzött felette. Tíz nap óta nem vetkezett már le és csak a feketekávé és a láz tartotta lábon.

De annyi kimerültség és álmatlanul töltött éj után végre kidőlt ő is. Leküzdhetetlen, mély álomba merült; nem tudott magáról semmit, nem álmodott, csak aludt, aludt, mintha az élet elszállt volna belőle.

Csak reggel ébredt föl. Az ajtaján kopogtak.

- Szaniszló úr!

Polaniecki megismerte Bigielné halkított hangját. Hirtelen fölugrott, emlékezete egyszerre visszatért. Szaladt a felesége szobájába... A függönyök le voltak bocsátva Mária ágya körül... „Istenem!” rebegé Sztasz roskadozó lábakkal.

- Mi ez? Mi történt? - suttogta elfehérült ajakkal.

Halkan, kissé elfűltan, felelte Bigielné:

- Fia van... - és az ajkára tette az ujját.

Tizenharmadik fejezet

A megpróbáltatás néhány napja következett még. A fiatal anya kimerültsége olyan volt, hogy az élete a mécses lángjaként pislogott. Kialszik-e, fellobog-e újra? Azt senki sem mondhatta meg. Néha úgy tetszett, hogy az utolsó fény is kialszik... Végre Mária fiatalsága és az a megkönnyebbülés, ami egy gyermek születése után a test szervezetében mindig beáll, a mérleget az élet oldalára billentette. Egy reggelen, hosszantartó álmom után, a beteg kipihenve ébredt föl.

Az öreg orvos, aki kezelte, meg akarván győződni, hogy ez az általa észlelt jobbulás nem csalóka, újabb konzultációt kért azon kartársával, ki a beteg leghevesebb rohamainál jelen volt. Polaniecki maga szaladt érte. A fél napot elvesztette, amíg házról házra keresve őt, föl tudta hajszolni. Egészen meg volt zavarodva, mert ő maga sem mert még remélni. Végre elhozta az orvost. Az előszobában Bigielné könnyes szemmel, de örömtől sugárzó arccal pillantva meg, megnyugodott.

- Jobban van, az kétséget sem szenved!

A jó asszony nem tudott többet mondani, annyira föl volt indulva.

Polaniecki sápadtan, tágra nyílt szemmel hallgatta. Bigielné végre könnyein át mosolyogva szólni tudott.

- Már enni is kért... És, hogy mosolygott a kicsinyre!... Igazi feltámadás... Hála legyen Istennek! Hála Istennek!

Lelkesedésében megölelte Polanieckit, aki hosszasan szorította ajkához ennek a páratlan barátnőnek a kezét és egész testében reszketett. Öröme panaszos nyögésben nyilvánult, ami az aggály és rémület hosszú napjai alatt fölhalmozódott lelkében.

A két orvos ezalatt a beteget vizsgálta. Mikor a konzultáció után elhagyták a szobát, mosolyogtak. Polaniecki lázasan izgatott kérdéseire az öreg háziorvos, ki szeretett dörmögni, de azért nem csak pápaszemének kerete, de a szíve is aranyból volt, azt a feleletet dünnyögte:

- Hogyan van?... Hogyan lesz!... Menjen és adjon hálát az Istennek!... Úgy van.

És Polaniecki hálát adott. Megtette volna hitetlenül is, könnyektől és hálától túláradozó szívvel; megköszönte volna Istennek nagy jóságát, amiért megkönnyorült rajta és megengedte, hogy az elkövetett rossz visszahatása, megbánás, gondok, önkínzás alakjában nyilatkozott és nem mint halál sújtott.

És csak imája után ment be Polaniecki lábujjhegyen a felesége szobájába. Mária olyan pillantással fogadta őt, amiben már fölc sillámlott az egészség és életkedv.

- Lásd, Sztasz, már jobban vagyok - mondta.

- Igen, kedvesem - felelte Polaniecki halkan - jobban vagy és nemsokára egészen jól leszel!

Hallgatagon ült le melléje. Szinte félt, hogy elijeszti a szerencsét. De a lelke túláradozó boldogságtól, szerelemtől. Lehajolt Máriához, karjával átfogta a térdét, ráhajtotta a fejét és sokáig maradt így mozdulatlanul.

Az elgyengült, kimerült asszony arca sugárzott a boldogságtól. Mosolygott, gyöngéden nézett a férjére és lesoványodott átlátszó ujjával rámutatva, Bigielnéhez fordulva mondta:

- Ő szeret!

Másnap már egészen frissen ébredt és ereje óráról órára növekedett. Nemsokára nem csak az egészségét nyerte vissza, de pompásan felvidult, hasonlóan a búbajos tavaszhoz, mely a telet követi. Az orvos maga is meg volt lepve.

Az, aki egy nagy betegség után újra vissza van adva az életnek, némi tekintetben mintegy átmegy a gyermekkor, az ifjúság fázisán, azon különbséggel, hogy az évek most napokból, illetve órákból állanak csupán. Ez a jelenség állt be Máriánál is. Bigielné, aki eleinte „Bébé”-nek nevezte őt, azt állította, „Bébé”-ből leányka lett, és a leánykánál mutatkozni kezdtek a női kacérság első jelei is. Mária, ha fészülték, most már tükröt kért és figyelmesen nézte magát, vajon igazat mond-e Bigielné: „Csakugyan megszépült volna?” A tükör válasza nem elégítette őt ki az első napokban, nemsokára azonban mosolygott tükörmására. Vakító volt annak az arcbőre, a szeme ragyogó, a szája bájos, sötét haja gyönyörű, az arckifejezése elragadó, szóval érdekes volt azt nézni, megbámulni.

Sztasz figyelmét nem is kerülte el a változás, ami felesége külsején végbement és ő mámoros volt a szerelemtől. Nemcsak mint hitvesét, élettársát imádta Máriát, de hálás is volt neki, amiért életben maradt. Igyekezett kitalálni és megelőzni a legcsekélyebb gondolatát is.

Sohasem sejtette volna Mária, hogy férjének ennyire mindene lesz. Életének tengelye, szemefénye, gondolatainak, cselekedeteinek éltető ereje. Az egészséggel eddig nem ismert boldogság, vidámság tért be egyszersmind hajlékukba.

Az igaz, hogy a fiatal Polaniecki is nagyrészen oka volt ennek a nagy boldogságnak és örömnak. Dacára Mária ellenkezéseinek, egy erőteljes fiatal moszkvai dajka táplálta a gyermeket és ez csak a javára vált. A fiatal Polaniecki különben mindjárt születésekor nagy hajlamot mutatott a zsarnokságra. Igénybe vette az egész házat, nem gondolt senkivel, csak önző kedvteléseivel, szabad perceiben pedig tüdejét gyakorolta és visított, amennyire csak tőle telt. Ilyenkor Máriához vitték, és azonnal megkezdődtek a véget nem érő vitatkozások, a szülők közül vajon melyikhez hasonlít az éhes kis jövevény?

Polaniecki papa eleinte bizalmatlansággal vegyes csodálkozással szemlélte az új családtagot.

Annak idején leányt óhajtott, mert azt képzelte, csak a gyenge nemhez tartozó gyermeket tudná túlárado szeretettel környezni; gyakorlatában a fiú erősebb fogalom, nem becézni való volt. Lassanként rájött azonban, hogy ez az édes kis lény éppen olyan tehetetlen, becézni való portéka, mintha leány lenne és ugyanannyi gondozást és szeretetet érdemel. És erre a gondolatra egészen elérzékenyült... sőt egy napon megkísérelte a kicsit a kezébe venni, hogy Máriához vigye. De milyen felesleges elővigyázattal, mennyire ügyetlenül fogott hozzá! Mária és Bigielné ezt látva annyira nevettek, hogy a könnyük is kicsordult belé... Még a dajka is nevetett, ami által Sztasz kétszeresen látta megsértve az önérzetét: mint apa és mint a ház feje is.

Tizennegyedik fejezet

Polanieckiék egészen visszavonulva éltek és kivéve a Bigiel házaspárt, Emiliát és a tanárt, jóformán senkivel sem érintkeztek. De ők megelégedtek e bizalmas kis körrel és még jobban szerettek egészen egyedül lenni.

Házi boldogságuk derűjének egyhangúságát különben eléggé változatossá tette a sok hír, melyet Bigielné hozott nekik a városból. Általa tudták meg Polanieckiék, hogy Osnowski végre megvalósította álmát és Egyiptomba utazott, csakhogy nem egyedül, de Anettával, kibe szerelmesebb volt, mint valaha. Kresowski (az egy egykori párbajsegéd Satowski és Maszko ügyében) Triesztben találkozott velük és mosolyogva beszélte, hogy Osnowskiné a „bűnbánó megtértet” adja. De Polaniecki, aki tapasztalatból tudta, hogy a szerencsétlenség mennyire megtöri a lelkeket és a megbánás mennyire igaz lehet, meggyőződéssel válaszolta, hogy miután Osnowski megbocsátott a feleségének, senkinek sincs joga nálánál szigorúbbnak lenni az asszony iránt. Rövid idő múlva ez után más hír is érkezett hozzájuk, de az annyira meglepő, sőt hihetetlen volt, hogy az egész város csak erről beszélt. Azt állították, Swirski, a festő, megkérte volna Castelli kisasszony kezét és megkapta; esküvőjük húsvét után lesz Rómában. Mária e hír által annyira fel volt indulva, hogy rávette Sztaszt, írnia a festőnek. A válasz tíz nap múlva megérkezett. Egy reggelen levéllel kezében Polaniecki belépett feleségének a szobájába. „Levél érkezett Rómából” - mondta. És a komoly kis Polanieckiné a kíváncsiságtól kipirosodott fülecskével szaladt az urához. Fejüket összedugva olvasták a következőket:

„Igaz-e? Nem, kedves barátom, nem igaz! De hogy jól megértse miért nem lehet az, és lesz valaha is lehetséges, mindenekelőtt Zawilowskiról fogok beszélni. Alig három nappal ezelőtt érkezett ide - az én tanácsomra hosszabbította meg tartózkodását Florencben, azután nézte meg Siennát, Pármát és Ravennát. Most Görögországba küldöm, holnap utazik el Brindisibe. Utóbbi időben reggeltől estig vele voltam. Láttam rajta, hogy bántja őt valami. Tegnap aztán szándékosan egy kényes pontra tereltem a beszélgetést és megkérdeztem, nem hozott-e magával vagy egy tucat verset? És tudja mi történt? Elsápadt. Eleinte azt mondta, eddig még semmi újat sem írt... de fog, aztán hirtelen földhöz vágta a kalapját és zokogni kezdett... zokogott, mint egy kisgyermek. Sohasem voltam még tanúja ilyen kitörő fájdalomnak. A kezét tördelte, jajgatott, hogy megölte a tehetségét, nincs már benne egy gondolat sem, ez életben verset írni többé soha nem fog és ezerszer jobb lett volna, ha Helén hagyja őt meghalni... Íme, mi megy végbe benne, íme, mit szenved, mialatt az emberek azt gagyogják, azért nem ír többé, mert gazdag lett... Igen, ez helyrehozhatatlan! E nők megölték a szegény fiút; elpusztították a szívét, a tehetségét, kioltották egy lánglélek tüzeit, egy tűzhelyet, mely világított, melegített volna ezer és ezer léleknek. És ez az, amit én azoknak a nőknek sohasem tudnék megbocsátani! Isten vegye szent pártfogásába Castelli kisasszonyt, de azért én ezt sohasem fogom neki elfeledni! Az embernek csak azon sértéseket van joga megbocsátani, melyeket őrajta és nem másokon követtek el. Az nagyon könnyű is lenne! Íme, mindez, amit önöknek ez ügyről elmondhatok, a többit tudják.

A rólunk elterjedt hírek bizonyára onnan keletkeztek, hogy az utóbbi időben gyakran láttak engem e hölgyek társaságában. Bronicné írt nekem először és később, midőn meglátogattam őket, Castelli kisasszony nemhogy kitért volna, de önmaga vádolta magát előttem. Megvallom, megihatott. Mondhatnak, amit akarnak, de egy hiba bevallása mindig a becsületérzés ébredését jelenti; bizonyos bátorság kell hozzá és már jele a megtérésnek; bűnbánó felkiáltás, mely ha nem is teszi jóvá a hibát, visszaadja a lelkiismeretet.

Meggyőződésem, hogy Isten erősebb az emberek rosszaságánál és irgalma végtelen. Most már hiszek egy Osnowska megtérésében. Lehet, hogy ez a naivitás netovábbja, de percenként azt képzelem, nem léteznek egészen fekete lelkek! Látjuk, hogy még Anetta asszony szívében is megmozdult valami és ő szaladt férje ápolására... Ó! azok az asszonyok! annyira megzavarták a fejemet, hogy nemsokára nemcsak őket nem leszek többé képes megítélni, de egyáltalán nem fogok tudni semmiről ítéletet mondani”.

A festő még kérdezősködött levélben az ifjú Sztasz polgártárs után és sok szíves üdvözléssel és azon ígérettel végezte sorait, hogy a tavasz első fuvalmai visszahozzák át Varsóba.

Tizenötödik fejezet

A tavasz csakugyan gyorsan, korán beköszöntött.

Március vége felé és április elején, Polaniecki ismét sokat volt távol hazulról. Néhány napot egészen távol töltött. Mindketten, Bigiel is, ő is nagyon elfoglaltak voltak és sokszor egész éjjel is fennmaradtak irodájukban; a jó Bigielné azt képzelte, ismét valami nagyszabású vállalatot törik a fejüket. Csak férje mély hallgatásán csodálkozott a jó asszony, mert hozzászokott, hogy férje mindenben kikéri a tanácsát és hangosan gondolkozik előtte.

Mária figyelmét sem kerülte el, hogy az ura töri valamin a fejét. Talán még gyöngédebbnek mutatta magát a szokottnál, de a fiatalasszony azért kiérezte, hogy e gyöngédség alatt lappang valami, egy gondolat, melyet közölni nem akar és melyet elűzni magától nem tud. Ez az állapot, ez a nagy szórakozottság május első napjaiban majdnem lázas izgatottsággá fokozódott. Mária nyugtalankodni kezdett; fölvetette magában a kérdést: ne tegyen-e kérdéseket a férjének? Csakis azért nem tette, mert félt tolakodó lenni. Elhatározta, hogy bevár valami alkalmat.

Ez az alkalom csakugyan nem késett. Sztasz egy napon olyan boldogságtól sugárzó, bár komoly és meghatott arccal jött haza az irodájából, hogy Mária önkénytelenül így kiáltott fel:

- Bizonyára valami jó hírt hallottál édes barátom!

Sztasz leült Mária mellé és ahelyett, hogy a kérdésre felelne, felindulástól remegő, sajátos hangon mondta:

- Visszatért a szép idő! Tudod, mire gondoltam a napokban? Hogy a te és a gyermek egészségének is jót tenne, ha mielőbb elhagynánk a várost.

- Ha Bucyneken még villát bérelhetünk? - vélte Mária.

- Onnét már úgys elkéstünk.

Sztasz megragadta feleségének kezét, és végzetlenül szeretettel nézett rá:

- Hallgass meg, kedvesem... nagy újságom van számodra... valami, aminek rendkívülien meg fogsz örönden, de ígérd nekem, hogy nem izgatod fel magadat nagyon.

- Ígérem, Sztasz... Nos, mi az?

- Lásd, kedvesem, Maszko túl van a határon. Több adósságot hagyott hátra, mint vagyont. Hitelezői, amit tudtak, lefoglaltak... Mindent elárvereztek... Én tehát, kedvesem visszavásároltam Krzemient... megvettem számodra.

Mária tekintete férje szemén csüngött, szemhéja megrebbent, nem tudott a saját fülének hinni. De nem, ő jól hallott... Sztasz saját maga is annyira fel volt indulva, hogy nem tréfálhatott...

Mária szeme könnybe borult, karját hirtelen férje nyaka köré fonta, és suttogetta:

- Sztasz! ó! Sztaszom!

Egyebet nem tudott mondani. De ez a név magában foglalta háláját, nagy szerelmét, asszonyi bámulatát a férfi kitartása iránt, amivel mindig célhoz ért. Polaniecki megértette őt és végtelen boldogságának tudatában, amit ilyen fokon eddig még sohasem érzett, szorosan magához ölelte Máriát és mondta:

- Tudtam, hogy örülni fogsz... És Isten a tanúm, hogy nagyobb örömöm nem lehet, mintha téged boldognak látalak... Eszembe jutott sokszor, mennyire sajnáltad Krzemient, nem tudtál vigasztalódní... Igazságtalanságot követtek el irántad kedvesem, és miután én ezt jóvá tehettem, szívem és lelkiismeretem után jártam el... Mindez semmi még! Ha tíz Krzemient vásárolnék a számodra, még akkor sem rónám le mindazt, amivel neked tartozom; még akkor sem lennék méltó hozzád!

- Imádott Sztaszom! Tudom, hogy értem tetted ezt, de mondd, nem fog neked ez az összeg az üzletedből hiányzani?

- Hiányzani? Hát mit gondolsz, talán bizony meg hagytam magamat nyúzni? Az ám! Nagyon olcsón vásároltam... Bigiel, aki nagyon ért az ilyesmihez, azt állítja, kitűnő üzletet csináltam... Kereskedőházunk különben is azért fönn fog állni, mint a múltban. Nem, kicsikém, ne félj semmitől, Krzemienbe nem fog bekopogtatni a nyomor, gondtalanul élünk majd ott... És tudd meg, édes kis feleségem, hogyha még el is tűnne a föld színéről végképpen a te Krzemiened, még akkor is maradna elég vagyunk, amiből kis Sztaszunkkal bőségesen megélhetnénk.

- Ó! Sztasz! - mondta Mária elragadtatással nézve férjét. - Nem kételkedem, hogy amit te akarsz, azt keresztül is viszed! De azért ez nem gátolja meg, hogy Krzemient mégiscsak az én kedvemért vásároltad meg!

- Mindenesetre csak miattad! Mert ott nyugszik az anyád, mert szeretlek, mert te szereted Krzemient... és te hódítottál meg engemet a földnek! Még jól emlékezem, mit mondtál Velencében Bukakinak, mikor Maszko felkínálta neki a birtokát. Te nem képezed, milyen befolyással vagy reám! Néha mondassz néhány okos szót, mely látszólag lesiklik rólam... Pedig nem... megmaradnak azok bennem, áthatnak és jön egy pillanat, mikor döntenek elhatározásomban, cselekvésre kényszerítenek. Ez történt a jelen esetben is.

Megfogta feleségének két kezét, újra magához vonta és csókokkal borította el a homlokát, ajkát, szemét. Hálájában Mária lehajolt, hogy megcsókolja Sztasz kezét, de a férfi hirtelen elkapta és erre kergetőzni kezdtek, mint a gyerekek és édes, szívből fakadt dolgokat mondtak egymásnak, melyek ragyogóak voltak, mint a fényes napsugár.

Mária annyira vágyott Krzemienbe, hogy egy napig sem akart tovább a városban maradni. Sztasz megfenyegette őt. Féltékeny lesz Krzemienre és majd eladja!

- Nem, te nem fogod eladni! - felelte Mária fejét csóválva.

- S miért nem?

- Mert szeretsz!...

- Ó! igen, szeretlek, szeretlek - viszonzta Sztasz.

Tizenhatodik fejezet

Másnap, éppen vasárnap volt. Éjfél után érkeztek meg... A ház küszöbén az öreg szolgák kenyérrel és sóval vártak rájuk. Mária nevetve és sírva egyszersmind, járta be a kedves ház minden zugát és a fölindulástól, boldogságtól egész hajnalig ébren volt. A férje hagyta őt másnap aludni. Miután Mária kissé korábban akart a templomba menni, hogy mise előtt anyja sírjánál imádkozhassék, Sztasz megígérte neki, hogy befogat és felkölti őt kellő időben... Ő pedig bevégezve első reggelijét, ment első körútját a birtokán megtenni. Május második felében voltak és remek tavaszi nap volt. Az éjen át esett, a nap visszatükröződött a nagy udvarban összegyűlt víztócsákban; sugaraiban gyémántcseppként csillogtak az esőcseppek a fák lombjain; és ragyogtak a magtárak, gazdasági épületek, istállók még nedves házfedelei. Napsugarakban fürödve, friss látványt nyújtott. A hosszú, fehérre meszelt épületek mellett nem volt élet, munkásság... Csak néhány fiatal legény járt az istállók körül, készülve befogni a lovakat az uraság számára.

Ez a csend, ez a nyugalom, megdöbbenetette Polanieckit... Az utolsó időben gyakrabban járt Krzemienben, mert saját szemével akarta azt a megvétel előtt megvizsgálni és akkor meggyőződött, milyen elhagyott állapotban van a birtok. Maszko, az igaz, belekezdett egy új magtár építésébe, és annak piros fedele ragyogott a napfényben, de a szerencsétlen ügyvéd nem bírta az épületet befejezni. Őmaga sohasem jött ki ide; pénze nem volt a befektetésekre és azért a hanyatlás minden lépten-nyomon látható volt. De még sohasem vette észre Sztasz, mennyire rossz karban van a birtok, mint e mai napon, mikor elmondhatta: „ez az én birtokom”. Az épületek roskadoztak; a megrepedt falak dűledeztek, a sövények át voltak szakítva; itt-ott összetört gazdasági eszközök hevertek elszórva a földön; mindenütt elhanyagolt állapotok, a gondatlanság nyomain, romok.

Gazdasági dolgokban Polaniecki azt az elvet követte: „Elővigyázatosnak lenni az előlegek és befektetéseken”. Ami a többit illeti, kivéve néhány általános fogalmat, bevallotta, hogy semmit sem ért a mezőgazdasághoz. De miután nagyjából áttekintette új birodalmát, abból, amit látott azt következtette, hogy a földek megművelése arányban lehet a dűledező épületekkel.

Kiérezte, hogy itt minden csak a gyakorlat, szokás, a tíz-, húsz-, százéves változatlan tradíciók szerint történik. És semmi olyan valami után, ami csak messziről is hasonlít ahhoz a megfeszített figyelemhez, a folytonos és éber erélyhez, melyen a kereskedelem, az ipar és a városi aktivitás általában véve nyugszik.

„Ha csak mozgalmat és életet hoznék ezekbe a szendergő állapotokba - gondolta -, ez már egy nagy lépés lenne előre.” Visszaemlékezett azon időkre, melyeket Belgiumban töltött; miként győzött ott a lélek, az akarat ereje, a leghatalmasabb gépeken. Ebben a tekintetben ő számíthatott magára és számított is. Tudta, hogy szívós természetű és kitartó. Minden vállalkozása sikerült eddig, önmagától, vagy erőszak által. Ügyekben nagyon pontosan kellett mindent kiszámítani. Jó, majd számítani fog és azért ez elhagyatottság nemhogy elbátortalanította volna, de méginkább feltűzelte.

Ez a tespedés, rendetlenség, élettelenység, szunnyadozás kihívóan hatott rá. És körüljáratva szemét, majdnem vígan kiáltott föl: „Jól van! majd megmérkőzünk!” Alig várta, hogy belekezdessen a küzdelembe.

Ez az első körút, a gondolatok, melyeket az ébresztett, nem rontotta el a jókedvét. De egy pillantást vetve órájára, meggyőződött, hogy sietniük kell, ha nem akarnak a miséről elkésni. Sétája tovább tartott, mint gondolta. De a kocsi már be volt fogva, Sztasz bement a házba és megkopogtatta feleségének ajtaját:

- Várúrnő! - szólt be vígan - gondoljon Isten szolgálatára!

- Bejöhetsz - felelte vissza Mária örömteljesen - készen vagyok!

Sztasz belépett a szobába és megpillantotta Máriát bájosan, világos, könnyű szövetű ruhában, hasonlóan ahhoz, melyet akkor viselt, midőn Sztasz először járt náluk Krzemienben. Nagyon gyöngéd figyelem volt ez részéről. Polaniecki átértette és kitérte feléje karját.

- Plawicki kisasszony, üdvözlöm önt! - kiáltotta.

Mária egészen zavarodottan, arcának rózsás hegyével érintette csak a férje arcát és egyik kezével a bölcsőre mutatott, melyben a kis Sztasz aludt.

Aztán Plawicki papa kíséretében a templomba mentek. Ó! milyen pompás volt ez a tavaszi nap, telve lágy fuvalommal, örömmel... A berkekben a kakukk szólt, a nedves réteken méltóság-teljesen lépkedett a gólya. Az út mentén a pintyókék és szarkák fáról fára röpködtek a kocsi előtt. Időnként szellő suhant végig a föld barázdáin és ringtak a fűszálak, pillanatnyi barna árnyalatokat festve a rétek világos zöldjén. A levegő tele volt a föld, fű és a tavasz illatával.

A visszaemlékezések tömegesen újultak föl a házások lelkében. Máriában ismét fölébredt a városban már kissé elpárolgott szeretet a föld iránt, és az azzal kapcsolatos szülőfaluja, az erdők, az üde zöld, a réteken elszórt, méhrajtól körülrongált vad körtefák, a távoli perspektíva által összeszoruló barázdák, a tágas helyek, a végtelen ég iránt, melyből itt nagyobb darabot észlelhetünk, mint a népes városok falai között. Mindez félig öntudatlan, a mámorhoz hasonló kéjes érzéssel töltötte el őt, Polaniecki azon napra gondolt, mikor Plawicki papa társaságában, úgy mint ma, a templomba kocsizott és előttük a kis madarak röpködtek fáról fára.

És egy pillanat alatt följúlt emlékében egész szerelmi regényük... Az első találkozás este az ebédülőben, ahol Mária egy csésze teát szolgált föl neki, a varázs, melyet rá a leány első perctől kezdve gyakorolt, aztán a félreértések, az a sajátyszerű szerep, melyet Mária Litka életében játszott, házasságuk, életközösségük, a boldogság ingadozásai és a nagy változások, melyeket benne ez a tiszta, romlatlan lélek előidézett és végre jelenlegi életének nagy derűje. Érezte, hogy a rossz örökre eltávozott tőlük, hogy többet talált, mint amit elérni valaha is remélhetett volna, és hogyha még érné is őket ezentúl egyéb szerencsétlenség, azért az ő élete e nő mellett mindig derült, tiszteletreméltó lenne és annyiival derültebb, napsugarasabb, mert itt több a levegő, több a napsugár, tágasabb a látókör. A falu szabad levegője lengi őket itt körül, nem a város fojtó gőze! És erre a gondolatra végtelen boldogság, szerelem árasztotta el a lelkét. A temetőbe érkezve, buzgón imádkozott Mária anyjának lelki üdvéért, mert hiszen neki köszönhette ez imádásra méltó hitvest.

De a harangszó figyelmeztette őket, hogy a mise kezdetét veszi. És az egyszerű falusi templomban a régi emlékek ismét följúltak Sztaszban. Egész környezete olyan ismerősnek tetszett előtte, mintha csak az előtte való napon látta volna.

A templom hajójában ugyanazon parasztféjek hajoltak meg; ugyanazon szénaillat; ugyanazon misemondó pap az oltár előtt és ugyanazon fűzfagallyakat verdesi a szellő a templomablak-hoz... és mint akkor is, Polaniecki most is arra gondolt, hogy minden elmúlik: az élet, szenvedéseink és reményeink, az emberi gondolat különböző irányzatai, a különböző filozófiai rendszerek, csak a mise áll fenn mindig, mintha megdönthetetlen erő, örökös erény lakozna benne. Csak Mária volt új e régi képben. És Polaniecki nézve feleségének nyugodt arcát, az oltár felé fordított szemét, kitalálta, hogy Mária teljes lelkéből közös boldogságukért imádkozik. Igyekezett lélekben egyesülni vele, és ő is imádkozott.

A templomból kijövet, a templom előtti kis téren körülfogták őket a szomszédok, Plawickinek és Máriának régi ismerősei. Jamiszné még nem hagyta el a várost, a tanácsos ellenben kigyógyulva gyomorbajából, megfiatalodva, üdén, magánkívül volt örömeiben, hogy Máriát láthatta.

- Itt van az én kis gyámleányom - ismételte, Mária kezét csókolva -, a mi bájos kis házi-asszonyunk, a mi „jó Máriánk!” A madarak tehát visszatértek a fészkükbe!... és milyen szépek maradtak! Istenemre, egy egészen ifjú leányt, egy bájos leánykát látok... pedig tudom... tudom, hogy ez a fiatal lény erőteljes fiúcskának az anyja!

Mária egyedül tudva Jamisz tanácsost, meghívta őt ebédre, Plawicki pedig bosszankodva a szép Jamiszné távollétének, Satowskit hívta meg, a régi piketjátszmák fölújításának utógondolatával. Plawicki papa Jamisz tanácsossal egy kocsiban a fiatal pár után hajtatott, míg Satowski egyedül ült bricskájában.

Mikor a kocsi a terasz előtt megállt, Mária, karján a fiával már várta őket az első lépcsőfokon.

- Bemutatom önnek a fiamat - szólt a tanácsoshoz fordulva -, szép és okos fiú! - Jamisz elé tartotta gyermekét, de a tanácsos annak csak az arcát csipkedte még, mire a fiatalember nagy visításba kezdett.

Nemsokára asztalhoz ültek a vendégek. Jamisz nemcsak finom kedélyű, intelligens ember volt, de mint tanácsosa a Földhitel Intézetnek, hivatalból bölcsességgel és ékesszólással is kellett bírnia. Azért a következő szavakat intézte Polanieckihez:

- Visszatért hozzánk, kedves szomszéd; minden speciális gazdasági ismeret nélkül foglalja el helyét közöttünk, de helyébe két dolgot bír, mely nagyjából hiányzik nagybirtokosainknál: tőkét és értelmet a jó vezetéshez. Azért majdnem egészen biztosra veszem, hogy Krzemien föl fog virágozni a keze alatt. Emlékezik, mit mondtam önnek egykoron éppen itt? „A föld vonz minket, egyedül a föld a gazdaság ipari forrása...” Akkor ön más nézetten volt... ma pedig Krzemiennek ura.

- Csak általa és érette! - védekezett Polaniecki, a feleségére mutatva.

- Általa és érette! - ismételte a tanácsos. - Azt hiszi, az én teóriám kizárja a nőket, azt gondolja, én nem tudom méltányolni a női erőnyeket? Ők találják ki szívük és lelkiismeretük segítségével, miben áll a kötelesség; ők serkentenek minket szívükkel, hogy betöltsük azt. Tehát az igazi kötelesség, úgy mint az igazi gazdagság, mégis a földben rejlik!

És Jamisz, kinek, hasonlóan nagyon sok tanácsoshoz, megvolt az a gyöngesége, hogy szerette önmagát hallgatni, félig lehunyta szemét, hogy még jobban figyelhessen és folytatta:

- Igen! Általa, az ön kedves, érdemdús felesége által jött vissza! Igen, ez az ő érdeme, bár lennének számos, hozzá hasonló nőink! De mindez nem gátolja meg, édes Polaniecki, hogy ön a földből jött és a föld vonzza önt és visszahódította...

Jamisz tanácsos most magasra emelte a poharát és fölkiáltott:

- A Polaniecki házaspár és az egész Polaniecki családra emelem poharamat!

Pohárral kezükben, valamennyi vendég Máriához közeledett. A meghatott fiatalasszony csak mosollyal mondott köszönetet, de mikor a férjére került a sor, odahajolt a füléhez és suttogta:

- Ó, Sztasz! milyen boldog vagyok!

Mikor aztán valamennyien újra elfoglalták helyüket, Plawicki papa is megszólalt:

- Szeretni a földet, rajta csüngni szívvel-lélekkel, ezt sohasem szüntem meg prédikálni!

- Vége -

POLGÁR ÉS NEMES

regény

Első fejezet

Rossowski Misi kényelmes karosszékbe dülve sűrű füstfelhőket eregetett kenyeres pajtásának, Zlotopolski Jánnak orra alá, aki hanyag üléséről ítélve, éppoly nagy barátja volt a kényelemnek, mint amaz, s maga részéről szintén abban sántikált, hogy bockjának füstgomolyaival vendégét láthatatlanná tegye.

Mindketten mélyen hallgattak.

Egyszerre azonban Misi megszólalt:

- Nos, és most mit szándékozol tenni? - kérdezte a házigazdát.

- Mit tudom én?...

Mire újabb hallgatás következett.

János bort töltött az előttük levő asztalkán álló poharakba, s mialatt azt finom szakértelemről tanúskodó ajkbiggyesztéssel szűrösölgették, homlokukon komor gondolatok felhője tanyázott.

- Mennyid marad Zlotopol elárverezése után?

- Egy fillérem se.

- Éppenséggel valami?

- Egypár, alig valamit érő régiség. Ami alatt természetesen még mindig egy egész kis vagyont érő berendezést, angol szabók remekeivel telt szekrényeket, pazar evőeszközöket és drága porcelánt kell érteni. Szóval, látszatban még mindig a régiben volt, csak a jókedv hiányzott.

- De mégis - faggatta barátja -, valamit csak kell tenned.

- Mondtam már, hogy fogalmam sincs róla, mibe kezdjek.

- No ez aztán szomorú dolog. Ha már a magunkfajta emberek is megakadnak, mit szóljon más? Hát Bujniczkival nem lehet sehogysem dűlőre jutni?

- Dehogynem. Még ma is lehetett volna, ha akarom. Hiszen tudod, hogy anya is, lány is elég jó szívvel vannak irántam.

- Hát akkor mit habozol?

- Nagyszerű! Hát te nem tudod, hogy jövődöbeli apósomnak épp annyi az adóssága, mint nekem?

- Akkor meg ne szaladj a lány után.

- De mikor szeretem.

Noha ebben a mondásban semmi nevetnivaló nem volt, Zlotopolski olyan arckifejezéssel ejtette ki, hogy Rossowski hangos hahotára fakadt.

- Ó, te bohó! Komolyan beszélsz?

- A lehető legkomolyabban.

- Hát tényleg úgy megbabonázott a kis Fania?

- Mi tagadás benne, meg, s ha elveszem, csak azért veszem el, mert eszem ágában sincs Berlinska kisasszonyt elvenni.

- Pedig annak nagyon jó nevelése van.

- Mire érted azt?
- A csengő százezer rubelre, amit kap.
- Nálam az nem száz, hanem nyolcszázezer.
- Ezt meg én nem értem.
- Csodálom, hiszen te is hallhattad, mit mondott Berlinski papa. Ha lányát polgárember veszi el, százezret kap; ha nemes, nyolcszázezret... De Berlinskinek van egy másik jó tulajdonsága is, amit te talán nem is ismersz?
- Nem tudom, mit akarsz mondani.
- Azt, hogy a nagypapa éppen abban az állapotban van, hogy rövid idő alatt néhai legyen.
- Ez már aztán éppen meggondolandó.
- De Bujniczka Faniának legalább neve van.
- Igen, meg még valamije: apjának adósságai.
- Ami szerencsétlenségre, szintén megfontolandó.
- Igazán nem értelek kedves öregem. Ami engem illet, én sohase fogok névtelen lányt elvenni, de hercegnőt sem, ha pénze nincs. Berlinskinek pénze van, Bujniczkának neve van. De mind a kettőt csak nem veheted el?
- Valóban elszavalhatom, hogy lenni vagy nem lenni!
- Már meg Hamletből citál.
- Ó Miska, Miska!
- Hát szólj, végre is mit teszel?
- Igazán együgyű vagy.
- Azt hiszed?
- Hallgass ide. Ha Faniának tele volna a zsebe - most, hogy koldus lettem -, szóba se állna velem. Ami Berlinska kisasszonyt illeti; az ő részére én nevet képviselek. Erre Faniának nincs szüksége, hanem igenis pénzre.
- És neked is, az ördögbe is!

János mókázni kezdett:

„Pénzre, pénzre van szükségünk,
s Vénusz asszony nem ad nekünk...”

- Igen bizony, kedves Misim, Vénusz asszony nem akar pénzt adni. Ez az oka, hogy én komolyan elhatároztam elvenni Bujniczkát, s hogy ebbe már ő is beleegyezett.
- Folytasd kérlek, szörnyen mulattatsz! Hát csakugyan bevégzett tény, hogy elveszed?
- El én.
- S aztán? Mi lesz aztán?
- Azután? Találd ki. Én nem tartozom azok közé az emberek közé, akik hübelebalázs módjára cselekszenek. Én, mielőtt valamit teszek, jól meghányom-vetem. Fania hozzám jön, mert ez idő szerint szegény; én pedig elveszem, mert sok vár rá. Értesz már most? Csak így lehet olyan feleségem, amilyet te megszámlláhatatlan uradalmaid dacára sem fogsz sohase találni.

- És a nagynéni?

- Nem feledtem el. Amíg él, haszonélvezetében marad a Fania nagybátyja által hagyott vagyonnak, de a vagyon a mienk lesz, mert hozzányúlni nem szabad s örökké csak nem él.

- S ha mégsem lesz?

Zlotopolski barátjának a vállára tette kezét:

- Kedves barátom, a halál nem feledkezik meg senkiről. S ha a tántikának megszólal a Dies irae, mi egy vígabb nótára gyűjtünk. Talán az Ej Ulangemre. Tudod a nótáját?

Zlotopolski ezt mondva, egyszerre elkomorodott.

- Csak hogyha eladom a birtokomat, Fania nagysám majd nem akar rólam hallani, akár él a néni, akár meghalt.

- Ez a bökkenő.

- De mikor a földművelés olyan kétségbeesett dolog? Valóban okosabb egy jókora kolonccal a nyakban vízbe ugrani, mintsem manapság az eke szarvát fogni.

- Igazad van. Jobb lett volna nem is születni. De mondd csak, mikor voltál utoljára Zlotopolban?

- Lehet már egy éve. És te mikor láttad birtokaidat?

- Bizony ide s tova annak is egy éve már.

- Azért értünk olyan jól a földműveléshez.

- De hát a tisztartóink? Nem elég, hogy azok értenek?

- Vértanúk vagyunk barátom.

- Vértanúk, akiket megöl az ostoba nemesi kötelezettség. De hallgasd! Csöngetnek. Ha hitelező, kilökjük, ha jóbarát, leitatjuk.

- Ereszd be a jövevényt! - mondta a házigazda a belépő inasnak.

A belépő Maszko ügyvéd volt; egy még eléggé fiatalember, aki bátran elmondhatta, hogy mindent magának köszönhet. Ügyvédi teendőin kívül ez az életrevaló fiatalember minden kigondolható egyéb dologgal is foglalkozott, ami keze ügyébe esett, s ami hasznot hajtott a konyhára.

Mint egy egyszerű, polgári család sarja, legfőbb ambícióját abba fektette, hogy befurakodjék a dzsentriifjúság körébe, amely félszégein igen sokszor nagyon jól mulatott rovására. Csakhogy Maszko gyakorlati filozófus volt ám. Annak a fejében, hogy az aranyifjúság megtúrte körében, túltette magát a csipkedéseken. S különben is legtöbbször ő volt az, aki utoljára nevetett, mert tanácsért, közbenjárásért, ügyes-bajos dolgok elintézéséért mindig hozzá kellett fordulniuk. Mindennel szívesen szolgált nekik, csak eggyel nem: pénzzel, azzal is megmutatva, hogy nem csak esze, de szíve és jelleme a helyén volt.

- Jó napot, jó napot kedveseim - mondta, kezét nyújtva a két fiatalembernek, akik a maguk részéről, anélkül hogy kényelmüket megzavarnák, ujjuk hegyét nyújtották a belépőnek.

- Maszko - mondta hidegen Rossowski - te úgy látszik, sohasem fogod megtanulni a jó modort. Véred nem engedi.

- Ugyan hát mondd meg, mit vétett ismét a vérem - amely különben éppoly jó, mint a tiétek - a ti kényszerzubbonyotok, az illem ellen?

- Mit?... Hát nem veszed észre, hogyan nyújtod a kezedet?
 - Hát hogyan nyújtsam? Vagy, talán nem szabad kezét szorítani?
 - Rossz modor, nagyon rossz modor.
 - Minden kritikán aluli - toldotta hozzá Zlotopolski.
 - Én istenem, hát mit tegyek? Hogy szorítsak kezét?
 - Hogyan? Te azt sem tudod? Látod, ez nálunk már a vérben van.
 - Nekem is a véremben van. És amit nem tudok, igyekszem megtanulni. Ez a fejlődés törvénye.
 - Tudd meg hát, hogy a jó modor szerint nem szabad úgy kezét szorítani, hogy a kart kinyújtjuk.
 - Hát mit csináljunk vele?
 - Félkör alakban magad felé tartani.
 - De hiszen ha én is magam felé tartom, meg a másik is, akkor hogyan érünk össze?
 - Elég baj, de legalább nem léped át azt a határt, amit a tapintat ír elő. A jólnevelt embert az jellemzi, hogy karját félkör alakban tartja, kezét csaknem a melléhez szorítja s várja, míg az, aki kezét akar fogni vele, hasonlót cselekszik.
 - Az ördögbe is! Az efféle ostoba előírásokat én sohasem fogom megtanulni. - Úgy szorítok kezét, ahogy jólesik. Ha nem tetszik nektek, tegyetek róla... De különben is nem azért jöttem, hogy a kézszorítás tudományát tanulmányozzam, hanem hogy veled tárgyaljak kedves Jánosom. De mondd csak mi bajod, hogy olyan szomorú vagy?
 - Mi? Hát az adósság, ami a fejemre nőtt s kétségkívül több, mint a hajam szála.
 - Az bizony nem valami kellemes dolog.
 - Nem tudnál valami módot megszabadulni tőle?
 - Dehogynem, fizessd ki!
 - Szívesen, csak adj hozzávaló pénzt!
 - Ott van Zlotopol. Add el!
 - Akár mindjárt. De hol a vevő? Ez a bökkenő.
- Maszko elnevette magát:
- Éppen ez az, amiért hozzád jöttem.
 - Ó, megváltóm!
 - Kenyeres pajtások közt segíteni kell egymáson. Vevőt majd csak találunk.
 - Talán tudsz valakit?
 - No igen. A németeket. Telepesíteni kell. Csakhogy természetesen rögtön a helyszínre kell menned.
 - Minek?
 - Igen egyszerű az oka. Megkötni az üzletet. Ha akarod, veled megyek.
 - De ha eladom Zlotopolt, miből élek?

- Miből? Kalinoszeizából. Az fejedelmi uradalom. De ha megvárod, míg Zlotopolt hivatalos úton adják el, valamennyi hiteleződ nyakadra jön s kitörik. Hanem ha a birtokot parcellázzuk s úgy adjuk el...

- Nos, akkor körülbelül mennyi marad nekem?

- Legalább háromszázezer rubeled - mondta Maszko, közönyösséget színelve. - Ami, azt hiszem, még mindig elég jól hangzik, ha az embert méghozzá Zlotopoli Zlotopolskinak hívják. Vagy nincs talán igazam, Rossowski?

- Denique, akármit mondanak, ez a Maszko egy tökéletes gentleman.

- Köszönöm, kedves Jánosom. De hiszen igaz, gentleman baját csakis igazi gentleman értheti meg. Tehát figyelj ide! Te eladod Zlotopolt, azaz a földeket. De megtartod a kastélyt, parkot, egy pár hold erdőt s ezzel - színleg - még mindig megmaradsz Zlotopol urának.

- Nagyszerű!

- Vagy nincs igazam? Egy valódi gentleman nem törődhet földműveléssel. Elég ha vadászni jár. A zlotopoli kastély meg az erdő lesz a te mentsvárad, amelyből mindent visszahódíthatsz.

- Hallod-e Misi - mondta a házigazda Rossowski felé fordulva -, ez a Maszko teljesen egyenrangú velünk. Csakhogy közte és köztünk mégis egy nagy különbség van.

- És az?

- Hogy neki esze is van, nekünk pedig csak fejünk.

- Ez az isteni gondviselés bölcsessége - mondta Rossowski nevetve -, hogy ne legyen a vállunk túlságosan megterhelve.

- No akkor Misim, te ugyancsak könnyűnek érezheted magadat.

- Nemkülönben te is kedves Jánosom.

- Ne vessetek semmit egymás szemére - mondta Maszko. - Én szívesen foglalkozom ezzel az üggyel, de csak egy feltétel alatt.

- És az?

- Hogy te János Zlotopolban benső barátaid részére egy kis ünnepséget rendezel, amelyre meghívod Misit, Tónit, engemet s még néhányat a mi körünkből tetszésed szerint.

- Kolosszális idea!

- Ezzel eszerint végeztünk. Holnapután útra kelünk, viszontlátásig tehát Misi. Isten veled John!

De alig távozott a szegény, Rossowski földhöz vágva félig szítt szivarját s kikelve magából, felkiáltott:

- Kiállhatatlan fickó!

- De meg kell vallanod, hogy feje van.

- Nos igen, az tagadhatatlan. De hiszen mi csak nem arra születünk, hogy ügyes-bajos dolgokat elintézzünk.

- Hát köztünk nem találkozik egyetlenegy eszes ember se? - kérdezte János.

- Dehogynem - mondta meggyőződéssel Misi -, csakhogy mi nem értünk az efféle dolgokhoz. Lásd itt van mindjárt Wladzio, milyen eszes ember! És atyám, az is elég okos volt...

- No és te? Te is remekül tudsz beszélni!
- No igen, valami kis tósztot rögtönözni, annyi az egész.
- Nem is kell más. Zlotopolban te leszel az ünnepi szónok, aki Maszkót és a németeket üdvözölni fogja.
- Szívesen üdvözlöm a drágalátos németeinket, akik mindig kéznél vannak a tele zacskóval, ha földszerzésről van szó. Ők adják a tallérokat, mi adjuk a földet. Addig adják, amíg egy talpalatnyi föld se lesz a lengyeleké...
- De erről ne szólj. Bujniczkiéknál meglepetést akarok szerezni Faniának.
- Helyes. Isten veled!
- Isten veled!

Második fejezet

Bujniczka Francziska kisasszony - a város gyöngye, „Kujavicz virága” - anyja és Iwaszkiewicz mérnök közt ült a fogadóterem egyik karosszékében. A társalgás akörül a szenzációs legújabb hír körül forgott, hogy Zlotopolski végre-valahára elhatározta magát birtokaira utazni.

Iwaszkiewicz anélkül, hogy feltűnést akarna okozni, minduntalan Francziska kisasszonyra nézett, aki a maga részéről, mint Varsó legjobban nevelt hölgye, meglehetősen hidegen viszonzta a figyelmet, ezzel is tüntetni akarva az óriás távolság mellett, amely őket egymástól elválasztotta. Hiszen a szegény mérnök csak egy professzornak volt a fia, ő pedig egy nagybirtokos nemes embernek a leánya, ki lenne tehát olyan vakmerő őket egymás mellé helyezni?

Csak hogy a két család összeköttetése olyan régi már, hogy a fiataloknak kora gyermekségükig visszanyúlik. A Bujniczkiak ugyanis - noha földbirtokosok, vagy talán éppen azért, rendszerint Varsóban laktak. Iwaszkiewicz atyja pedig, mint városi tanár, nemcsak hogy ugyanabban a városban, de ugyanabban a házban is lakott a Bujniczkiakkal. A leány anyjának a születésénél fogva is előneves Bujniczka asszonyságnak kedve tellett abban, ha a fiú a leányokkal együtt játszadozott.

- Kedves Faniám, ne feledd el, hogy mikor Isten a világot teremtette, nem voltak földbirtokosok, légy tehát jó szívvel a fiú iránt.

Bujniczka asszonyságnak egyik sógornője, aki ugyanazt a nevet viselte, szörnyen megütközött ezen.

- Soha - mondta -, soha, de soha meg nem engedném, hogy leányom ilyen alacsony származású fickóval játszadozzon. Abból sohasem származhat semmi jó, legfeljebb, hogy az előkelő vér is elhétköznaposodik.

- Elvileg igazad lehet - felelte Fania anyja -, de hallgasd meg, hogy beszél franciául. Nekem is megfoghatatlan, hogy nem nemes embernek miképpen lehet ilyen kiejtése?

Mert tudni kell, hogy Lengyelországban jó francia kiejtéssel csodákat lehet művelni. Az előtt megnyílik minden ajtó s Rossowski szentül meg volt győződve, hogy anélkül valódi gentlemant képzelni se lehet. A francia nyelvtudományának köszönhetette tehát a kis Márton, hogy Faniával pajtáskodhatott. S amint már a gyermekek szokták, ebben ugyan nemigen ismertek mértéket, hanem a futkosás, ugrádozás, labdázás mellett, a kerítésre, meg a fák tetejére is együtt másztak fel. A versenyfutásban az aranyhajú kis baba mindig elől tartott, mert a fiú, csak hogy egy csengő mercit kapjon elismerésül, útközben füvet, követ, tücskötbokrot összeszedett kis pajtásának.

A gyermeki idillből talán valóságos regény lett volna, ha az élet próbája közbe nem lép s azt nem mondja: elég. A professzor ugyanis nem volt pontos fizető, s Bujniczki úr, akinek mindig kellett pénz, felmondott neki s szépszerivel kitette a szűrét. Ez volt a dalnak vége, mely olyan szépen kezdődött.

De az évek azért csak leörlődtek egyik a másik után, mint a Visztula egymást kergető hullámai s mivel nem látták egymást, amint rendesen történni szokott, idővel azt se tudva egyik a másikról, hogy él-e.

Ámde a sors gyakran könyörületesebb az embereknél. Azokat, akik az élet tavaszán rózsaláncokkal összefűzött - ha ez közben el is szakadt -, később ismét összeboronálja s a félbeszakadt románc - hogy a regényíró meg ne akadjon - tovább szövődhetik.

A leányka semmit se tudott játszótársáról. Megnőtt, a város „gyöngye” lett és a fiú...

Egy estély alkalmával, amelyet W. grófék rendeztek, a fekete frakkok tömkelegében Faniának feltűnt egy sápadt fiatalember, akit koromfekete szakálla még érdekesebbé tett a hölgyek előtt.

- Ki az a szép, magas fiatalember - kérde Fania, egészen közel hajolva barátnőjének, Rossowska Máriának rózsaszínű fülecskéjéhez.

- Új ember, nem ismerem.

- Különös, nekem pedig olyan ismerősnek tetszik.

- Én sohase láttam még, az bizonyos.

Milyen nagy volt tehát a szép Faniának meglepetése, midőn az érdekes ismeretlent a ház urának fiával karonfogva egyszerre csak maga előtt látta s ez utóbbi bemutatva őt, így szólt:

- Van szerencsém bemutatni Iwaszkiewicz mérnök urat.

Amit hallva a város gyöngye, fülig pirult; noha az illem hasonló esetekben azt követeli, hogy az ember közönyösséget színleljen.

A pillanatnyi zavart természetesen csakhamar tökéletes önuralom váltotta fel, miközben a szép leány tetőtől talpig végigmustrálta gyermekkori pajtását. Mennyire megváltozott! A kis Marciból jól megtermett Márton lett, aki szörnyű komoly magaviseletével alig emlékeztetett a pajkos diákra.

Márton úr nemigen nyerte meg Fania tetszését, viszont Márton egészen el volt ragadtatva tőle. Haja most is olyan aranyszínű, szeme most is olyan hamiskás, mint hajdan, s fehér válla olyan igézően kandikál ki a gázok, tüllök és rüssök hógombolyagából! De minél tovább nézte gyermekkori pajtását, annál delibbnek és férfiasabbnak látta, úgy, hogy az első pillanat kellemetlen hatását csakhamar egészen elfelejtette.

Márton Párizsban végezte a felsőbb iskolákat, franciául egészen úgy beszélt, mint egy született párizsi s ami legjobban feltűnt Faniának, társalgása teljesen mentes volt minden banalitástól.

Ettől a naptól kezdve igen gyakran találkoztak. S mert a régi emlékek varázsa még most is körülöttük lebegett, minden újabb találkozás szorosabban fűzte őket egymáshoz. S ki tudja mivé növi ki magát a legjobb kilátások közt megindult ártatlan flört, ha Zlotopolski a legkomolyabban nem lát hozzá elnyerni Fania kezét. Mert hiába, ha Iwaszkiewicz mégoly tanult volt is, mégsem versenyezhetett egy Zlotopolskival! Különösen Bujniczka mama nem tudta neki megbocsátani, hogy mindig gyalog járt, míg Zlotopolski sohase jött kocsi nélkül.

Aztán meg, ha mérnök volt is, mégiscsak afféle iparos volt, Zlotopolski pedig földesúr. Azt pedig senki se veheti egy mamától rossz néven, ha leányát minél jobban igyekszik férjhez adni.

Magában kénytelen volt Bujniczka mama megvallani, hogy a mérnök csodálatos előhaladásokat tett ugyan, sőt talán ha akarná, neki is lehetne már libériás inasa, de nem, mégsem; bizonyára hiányzik nála az a veleszületett ösztön, ami a tizenhárom próbás gavallért megkülönbözteti.

S aztán mondja még valaki, hogy a világot az érdek mozgatja!... Lám, Bujniczka mama igen jól tudta, hogy a mérnöknek kétszer akkora jövedelme van, mint Zlotopolskinak s mégis ennek adta az előnyt. Nem megható önzetlenség ez?... Leányát sohase mulasztotta el figyelmeztetni, hogy ne legyen túlságosan barátságos Iwaszkiewiczzel. S Fania, a jólnevelt leány engedelmességével rendesen csak azt felelte:

- Légy nyugodt anyám.

- No hiszen tudom, hogy nem sokat törődöl vele, de tudod, még a legtávolibb összeköttetés is gyakran hátrányos lehet ilyen emberrel...

Ezután a lelketlen ítélet után a szegény mérnök részvényei alpárin alulra estek. Fogadni olyan hidegen fogadták, hogy nálánál sokkal ostobább ember is észrevette volna a változást. S mégis jött. Mindenkinek megvan az Achilles-sarka, s az ő Achilles-sarka az a legyőzhetetlen vonzódás volt, amit Fania szemének tüze folyton ébren tartott. Ami Zlotopolskit illeti, ez annyira maga alatt valónak tartotta, hogy nem is tekintette vetélytársnak. Parvenünek nézte, aki erőszakosan befurakodott a jó társaságba.

Szegény Iwaszkiewicz! Ő nagyon is veszedelmes vetélytársnak látta ezt a csinos fiatalembert, akiről csak annyit tudott, hogy Zlotopol ura, de azt nem, hogy fülig adós s gabonája rendesen már a lábán eladó.

A nagyvilág dámái Zlotopolskiról még mindig csak úgy beszélnek, hogy kedves, szeretetreméltó fiú, de nagy titokban hozzátették: „kár, hogy az ügyei olyan rosszul állnak.” S különösen, ugyanakkor a mérnökről az a hír kelt szárnyra, hogy a gyártulajdonos társává fogadta s hogy vagyona szemlátomást gyarapszik.

Mikor ez a hír Bujniczka mamának is megütötte a fülét; komoly arckifejezést öltve, belépett leánya budoárjába s így szólt:

- Úgy hallom, hogy Zlotopol agyon van terhelve adóssággal.

- Honnan tudod?

- A verebek is azt csiripelik a háztetőn.

A leány elkomolyodott, s pár percnyi hallgatás után azt kérdezte:

- S most mit határozol?

- Mielőtt határoznék, valld meg, hogy Iwaszkiewicz nem közönyös előtted. Ha származása homályos is, ha neve nem jóhangzású is, azon lassanként mind lehet segíteni, csak az a fő, hogy neked tessen.

- Ha be kell vallanom, nekem tetszik.

- Te jó gyermek!

S Iwaszkiewicz részvényei egyszerre felszöktek.

Hanem Zlotopolski nem volt az egyetlen a magas arisztokrácia tagjai közt, aki el volt adósodva. Bujniczki papa is, aki pedig folyton falun lakott s nem győzte küldözgetni, amit hazulról kívántak, nyakra-főre terhelte birtokát, úgy, hogy most, mikor legjobban kellene, legkisebb a jövedelem.

Csak Iwaszkiewicz dolga állt napról napra jobban s mikor azt kezdték rebesgetni, hogy Zlotopolski kénytelen falura költözni, tetőpontját érte el.

Így álltak a dolgok, mikor Bujniczkiéknál találtuk őt, szemét minduntalan a város gyöngyére emelve, akinek homlokán komor gondolatok felhője tanyázott.

- Természetesen kegyed is hallotta - vette fel a társalgást a ház úrnője -, hogy Zlotopolski vidékre költözik?

- Igen. S valószínűleg azért, mert kénytelen vele.

- S vajon mikor tér vissza? Hamar?

- Nem hiszem. Legalábbis Maszko azt mondta nekem, hogy egypár jóbarátját magával viszi örökre elbúcsúzni tőlük.

Bujniczki mama nyugtalan pillantást vetett leányára.

- Bizonyosan el fog jönni ide is búcsúzni -, folytatta a mérnök.

- Lehet - mondta Fania közönyös hangon.

- Ki tudja - vetett ellen Bujniczki mama - vannak körülmények, mikor az ember legjobbnak tartja észrevétlenül eltűnni... - s azután pár percre rá:

- Bocsánat, hogy magukra kell hagynom... Fania vedd át a háziasszony szerepét.

Kifelé menet a háziasszony odasúgott egy inasnak:

- Ha Zlotopolski úr jön, mondja, hogy egy óra múlva fogadjuk.

Bujniczki asszonyság ugyanis ki akarta volna kerülni, hogy a vetélytársak találkozzanak.

Iwaszkiewicz tehát egyedül maradt imádottjával. De ez a gyönyörűség annyira elfoglulttá tette, hogy szóhoz sem jutott. Hogy mégis mondjon valamit, szánakozó arckifejezéssel megkockáztatta e megjegyzést:

- A társaság kétségkívül sokat fog veszteni Zlotopolski távozásával.

- Azt hiszi? - kérdezte Fania. - Ebben a pillanatban egészen másra gondoltam. Emlékszik még arra a kis kertre, amelynek bokrai közt annyit csintalankodtunk?

- Ha kettőnk közül az egyik elfeledte volna, az bizonyára nem én lennék.

Fania szemlesütve:

- Én... még kevésbé.

- Komolyan mondja ezt? Igazán el sem tudom hinni.

- Hát hogyan? Adtam már rá okot, hogy kételkedhessen szavaimban?

- Nekem?

- Önnek, önnek - folytatta a leány megbántást színelve... - Milyen felületesnek, hiúnak, léhának tart engemet az ön tudós szemüvegén keresztül. Avagy nem hiszi, hogy én komolyan is tudnék beszélni?... Szép.

És Fania szép szemében mintha könnyek harmata csillogott volna...

- Pedig ha tudná, hogy ennek a hiú, elkényeztetett és felületes kisasszonynak még most is vannak lepréselt, száraz virágai abból a bizonyos kis kertből: egyetlen emléke a régi jó időkből...

- Igazán, alig merem hinni...

- Természetesen, mert mindenre inkább gondol, mint arra.

- Nos, ha meg kell vallanom, ezek az emlékek annyira drágák nekem, hogy attól való félelmemben, hogy kegyed talán gúny tárgyává teszi, nem is mertem bolygatni.

- Istenem, annyit beszélnek az ön erélyességéről s mégis annyira félénk. Vagy az talán csak velem szemben van így?

- Ezt eltalálta... Egyes-egyedül kegyeddel szemben vagyok félénk.

- No lám. Pedig talán én volnék még mindig ugyanaz, akit ön a kis Faniának hitt hajdan. Vagy nem?

- Ne beszéljen így, mert kegyetlennek kell tartanom.

- Amint illik egy elkényeztetett, nagyvilági hölgyhöz, nem?... De íme jön a mama, beszéljünk egyébről... Sok dolgot ad az ön gyári üzeme?

Bujniczka mama egy átható pillantást vetve leányára, leereszkedő nyájassággal kérdezte:

- Miről beszéltek, ha szabad kérdenem. Az üzemről?

- Arról.

- Bizony az egy kissé kellemetlen lehet reggeltől estig munkások közt tölteni az időt.

- Egyáltalában nem.

- Én legalábbis azt hiszem, hogy azoknak az embereknek viselkedésük, beszédmodoruk szörnyen visszatetsző kell, hogy legyen nevelt emberre nézve.

Iwaszkiewicz mosolygott.

- Kalapácsdöngetések és sziporkázó szikrák közepette nemigen érezheti jól magát az ember.

- Sőt ellenkezőleg. Én nagyon is jól érzem magamat ott. Egész odaadással tanulmányozom a gyár előnyeit, s most is olyanvalamiben töröm a fejemet, hogyha sikerül...

- Nagy jövedelme lesz belőle?

- Itt nem az a kérdés, hanem az, hogy szeretném az ipart hazánkban megkedveltetni. Most csupa idegenek vannak gyáramban alkalmazva.

- Pedig én azt hallottam, mégpedig igen okos emberektől, hogy az ipari foglalkozás nem felel meg népünk jellemének. Ez csak azt bizonyítja, hogy igen okos emberek is mondhatnak gyakran igen nagy ostobaságokat.

- Azt hiszi?

- A legkomolyabban. Minden csak a fejlettség bizonyos fokán tér át az ipari foglalkozásra, mert a közgazdaság elmélete azt kívánja, hogy a mezőgazdasági nyers termények otthon dolgoztassanak fel.

- Nekem azt mondták, hogy ehhez sok pénz kell.

- Mindenesetre.

- S honnan vesszük?

- A szorgalom és a munkából, ami még inkább hiányzik, mint a pénz.

Harmadik fejezet

Eközben Zlotopolban fényes ünnepekre tettek előkészületeket. Megérkezett az udvarnagy, s kíséretében a kastély urának barátai s a többi meghívottak. A poroszokat Sultz, Müller, Jausch és Wisemann képviselték. Élénk és gyakorlott emberek lévén, mindjárt a tárgyra tértek át s mivel az erszényük csak úgy duzzadt a nagy bankótól, a ház fiatal ura elragadó szókoknak tartotta őket.

Mindenki gyönyörárban úszik. A németek kezüket dörzsölik, a háziúrral nyulat lehetne fogatni; Maszko a világ legboldogabb emberével sem cserél, mert Tóni herceg - akinek szintén vannak parcellázásra váró birtokai - karonfogva sétál vele s néha-néha vállát is megveregeti.

Zlotopolski elrendeli hogy terítsenek, s Misi készül a tósztra.

- Mondd csak János - kezdi a társalgást a herceg -, láttad Fania kisasszonyt eljöveteled előtt?

- Nem. Meglepetést tartogatok számára.

- Mennyire fog örülni a kicsike - veti közbe Maszko.

- Magam is azt hiszem - mondja Zlotopolski -, mert meg kell vallani, hogy igen sok gyakorlati érzéke van.

- A szellem nem jön számításba a nőnél - mondja ellentmondást nem tűrő fölénnel a herceg.

- Az a fő dolog, hogy szép legyen. S hogy Fania szép, az már egyszer tagadhatatlan.

Maszko majd megpukkad a nevetéstől. Neki is az a véleménye már régen, de nem merte és nem tudta ilyen helyesen előadni.

- Hiába, a hercegnek kolosszális eszméi vannak. Hahaha! Hahaha! - nevet Maszko. - Nem hallottátok hogyan mondta: „a nőnél nem határoz a szellem”. Igazán kapitális!

- De kedves barátom - ellenkezik szerényen a herceg -, mindenkinek lehetnek néhanapján jó eszméi.

- Nem, nem mindenkinek - erősködik Maszko. - Ahhoz különös talentum kell.

Rossowski is bele akarna a vitába keveredni, a herceg felé közeledik, s azt mondja:

- Ami Faniát illeti, határozottan állíthatom, hogy egyike Varsó legszellemesebb hölgyeinek.

- S ezt honnan tudod? - kérdi Zlotopolski.

- Honnan? Hát onnan, hogy saját szememmel láttam, mikor Zdzierzijczka Viczánál - akinek bölcsessége általában ismeretes -, Hegel filozófiáját tartotta kezében.

- Nos aztán?

- Aztán, mikor meglátta, hogy a könyv kitől van, felkiáltott: ah!... Ami a ti szemetekben semmit sem mond talán, de előttem igen, mert ha nem hallott volna Hegelről beszélni, nem mondhatta volna: ah!

- Természetesen. Te bizonyosan b-t mondtál volna - mondja mosolyogva a herceg.

Amire Maszkót olyan röhögési roham fogta el, hogy gallérja kigombolódott.

De Rossowski se marad adós.

- Ne firtasd az ábécét, kedves hercegem, mert belesülsz a közepébe.

- Istenemre, igazad lehet. Magam is azt hiszem.

- De mi lesz az ebéddel? János gazda, menjünk ebédelni s te Misi, készülj a felköszöntőre.

Mindnyájan bemennek az ebédlőbe, amelynek komisz faburkolata olyan jól illik a falon függő szakállas ősök komolyságához, akik fürkésző pillantást látszanak vetni a törpe utódra.

Asztalhoz ülnek.

- S a poroszok? - kérdi Misi.

- Azt hiszem - mondja a ház ura -, azok nem közénk valók. Külön tálaltattam nekik.

- De a tallérjaik közénk valók, mi?

- Az már igaz, hogy tele vannak pénzzel... De kinek is legyen, ha nekik nincs?... Nálunk rossz idők járnak. Meglássátok, nemsokára nem lesz mit ennünk... Hercegem mit iszol leves után, portert vagy sört? És te Misi?

- S mi lesz a tósztommal?

- Azt majd csak a mummnál... Bizony kedves barátaim, nehéz idők járnak s veszettül össze kell magunkat szorítani.

- Egyedüli mentsvárunk a telepítés.

- Éljen a telepítés!

- Éljen!!!

- Uraim, ne lelkesedjete annyira. Igazi gentlemanoknak nem szabad magukról a roastbeef előtt megfélekezni. Ez kívánja az illem.

- Yes! Yes! - zengik az urak egyhangúlag.

- Hadd jöjjön tehát a roastbeef meg a mummm... hogy a nyelvek megoldódhassanak.

A poharak megtelnek a gyöngyöző nektárral, s mialatt a herceg gyönyörködve szemléli a kristályserlegek habzó tartalmát, fennhangon kiáltja:

- Éljen a ház ura!

- Éljen! - ismétli Maszko.

- Éljenek a jobb idők!

- Éljenek! - mondja Maszko.

- Czoud! - kiáltja Rossowski.

Mindenki helyet foglal, csak Misi marad állva, tele pohárral kezében.

- Uraim! - kezdi a szónok. - Komolyan beszélek, mert a tárgy is, miről szó leszen, komoly.

- Azért gyűltünk itt össze, hogy fáradalmainkat kissé kipihenve, a rákfenét, mely társadalmunk élő szervezetén rágódik, kiöljük. Azzal vádolnak minket, hogy semmittevással öröljük le életünket. Én tagadom, hogy ez így lenne! (Én is, mondja Maszko.) Maszko, ne zavarj... Ismétlem és tagadom a semmittevés vádját! Avagy nem mi tartjuk-e fenn ezekben az igazán nehéz időkben a szocietas prestige-ét? Ki önt lelket a társadalom legfelsőbb rétegeibe, ha nem mi? Ki alkotja a bonton és az elegancia törvényeit, ha nem mi? Ki áll jól barátjáért az utolsó fillérig, ha nem mi? Angolországban ott vannak a lordok; Franciaországban az arisztokrácia; Magyarországon a mágnásság; hát nélkülünk hol volna a haute société? A társadalom legfelsőbb rétege? Lengyelországban, a mi drága hazánkban, mi tartjuk fenn az egyensúlyt... Ez a természet törvénye... Ha valaki meg akar győződni szavaim igazságáról, nem szükséges

egyéb, csak vessen egy pillantást a lovakra és a birkákra. Avagy nincsenek a lovak közt is telivérek és teherhordók; a juhok közt merinók és parasztbirkák? Maga a természet állította fel az elválasztó határvonalakat; ő állított minket az első helyre. Igenis uraim, mi vagyunk a telivérek; mi vagyunk a selyembirkák! (Bravó! Éljen!) Ne zavarjatok... S most uraim, ha szavaim visszhangra találnak, mondjátok meg őszintén, kinek vagyunk adósai egy igazán megváltó eszme kezdeményezéséért? Nem kedves házigazdánknak, Zlotopolskinak, aki a telepítéssel példát nyújt, hogy úr-paraszt egyaránt megmeneküljön tartozásaitól. Az ő nevéhez fog fűződni az a dicsőség, hogy a régi jó időket, mikor még a váltót nem ismertük, visszavarázsolja. Zlotopolski éppoly jó telivér, épp olyan merino, mint itt a legelső, azért senki se fogja tőlem rossz néven venni, ha ilyen tetőtől talpig gentleman egészségére ürítem kelyhemet, azt mondván: Hip! Hip! Hurrá! (Maszko, te lengyelül dudálj!) s harmadszor is hurrá!

A házigazda meghatottságában némán köszöni meg a felköszöntőt. Mindenkiel összekoccintja poharát, természetesen legelőször a szónokkal.

Akiben a szó nem akart megállni, még mondott egypár badarságot; de a gazda csakhamar asztalt bontott, s azt mondta.

- S most uraim: körtét, konyakot, szivart s legvégül egy kis sétát.

Mert hiába, jó ebéd után, nagy gyönyörűség a szabad természetben bolyongani, különösen ősszel, derült időben, midőn még csak itt-ott hull le egy-egy sárga levél; az avar még nem zörög lépteink alatt, s a czenstohovói szűz fia napsugár alakjában leszáll a tiszta lelkiismeretű főúr szívébe, hogy minél vidámabb hangulatra keltse.

A lengyel ősz olyan szívélyesen köszönt be, olyan finoman jelzi, az állandó jó napoknak immár vége, hogy - borongásában is derűt hordva - habár könnyel is szemünkben, mosolyogni készlet. A mezei gazda csak ilyenkor érzi magát egészen szabadnak. Kivéve részét a munkából, jólesik a nyugalom. Távolról egy mélabús ének elmosódott szavai hallatszanak:

Fütyül a szél, az idő már ősze jár...

Zlotopolski vendégei is kitűnő hangulatban vannak. Szivarral foguk közt kettesével sétálnak a százados parkban. Misi Zlotopolskival, Antal herceg Maszkoval. A hercegnek kissé fejébe szállhatott a mummm, mert piros volt, mint a pipacs s támogatta is egy kisé.

- Ke-edves Jankóm, ez a Zlotopol igazán remek...

Amiben a herceg nem is tévedett; mert ez tényleg egy fejedelmi kastély volt, s kertje bátran versenyre kelhetett volna a Westminsteri herceg parkjával. A kert közepén egy kristálytisza tóba pillantgattak az őszi tölgyek himbáló lombjai, s a távolban egy égis meredő fenyőerdő fekete serege sötétlett.

- Igazán a leghatározottabban - ismételte a herceg -, nagyszerű ez a Zlotopol. De merre igazítsuk lépteinket?

- Menjünk a svédok sírkövéhez. Onnan remek kilátás nyílik.

- Merre?

- A tó felé.

Miután még egy jó félóráig mindig a tulajdonos kertjében botorkáltak, végre kijutva belőle, előttük emelkedett a svéd dombsír egy kis magaslaton, ahonnan az egész vidék panorámája gyönyörködtette a szemet.

- Ez az? - kérdezte Misi, s körültekintett - Igazán páratlan!
- Igen, ez a svédek sírja.
- De honnan vette ezt a nevet?
- Ez még a svéd háborúból ered. Itt viaskodott a Zlotopolskiak ősapja XIV. Károlyyal.
- Ez hát csatatér eszerint?
- Hát bizony itt lépten-nyomon emberi csontot vet fel az eke.
- Az ördögbe is!
- Nini! - kiáltja egyszerre a herceg -, egy koponya.

S tényleg, a dombocska esőmosta repedésében ott sárgállott egy hajdani vitéz koponyája, aki bizonyára Jézus nevével a nyelvéen vált meg ettől a siralomvölgytől. A homlokcsonton óriási vágás nyoma látszott, egész repedés - ki tudja kardtól-e, kaszától-e eredő -, földdel tele.

- Ebéd után ez egy kissé lehangoló! - kockáztatta a megjegyzést Maszko.

Zlotopolski mosolygott.

- Kíváncsi vagyok, hogy a parasztok mit csinálnak majd ezekkel a csontokkal? De igaz, Maszko, hogy is van a szerződésben? A svéd sír is az övék, úgy mi marad nekem?
- Nein, nein! - dörögte hátuk mögött egy medvehang. - Az is nekünk tartozik.

Aki ezt az ellenvetést tette, nem volt más, mint az óriás Vetter Jausch, a cingár Wisemannal, akik csak abban hasonlítottak egymáshoz, hogy mindkettő egyenlően kapzsi, földéhes volt s mindkettőnek öblös porcelánpipa lógott az agyarán, s hasig érő kék mellényén sárga pityke fénylett.

- Mink jönni sétálni. És mink muszáj mondani, hogy ez is nekünk tartozik.

S mindketten felmásztak a dombra.

- S ugyan mi a csudát csinálnak vele? - kérdezte a herceg.
- Ó, mink nem olyan ostoba. Mink nem veszteni ilyen jó föld. Mink ide anszeczolni ugorki...
- De hiszen ez egy sírdomb, tele emberi csontokkal.
- Az semmit csinál. Csont kilögni, ugorki betenni.
- Annyira szeretik az uborkát?
- Szeretni, nem szeretni, de... ó! - kiált fel egyszerre a nagy sváb észrevéve a koponyát -, hát itt csakugyan csontok lenni?... De ez semmi tesz, így csinálni neki...

S ezzel rengeteg fapapucsával úgy fellökte a hajdani vitéz koponyáját, hogy a földre hullva, panaszos hangot adott.

- Hahaha! Kemény polyák feje... Itt ugorki virítani.

Vetter Jausch nagyszerű megjegyzéséhez nagyokat röhögött a cingár Wisemann, magas tercben kísérve.

De Zlotopolskiban felforrt a vér. Szeme lángolt. Még csak egy perc s a svábok lerepülnek a koponya után... De észre tért. Az isten nem azért teremtette ezeket a barmokat, hogy egy lengyel nemes bemocskolja velük a kezét, hanem hogy segítsenek az élőn. Az örök álmodó ősök is be fogják ezt látni s nem fognak zúgolódni. Különben Hony soit qui mal y pense!

A kastélyba visszatérve, újabb meglepetés várt Zlotopolskira.

Zlotopol vénei járultak a földesúr elé. Nem lehetett őket visszautasítani.

A háziúr tehát egész kíséretével megjelent az előszobában s nyájasan kérdezte a parasztokat, hogy mit kívánnak?

- Dicsértessék a Jézus Krisztus! - mondta a szóvivő.

- Mindörökké. Mit kívántok?

A szónok előbbre lépett, torkát köszörülte, s így beszélt.

- Azért jöttünk, mert azt hallottuk, hogy el méltóztatik adni Zlotopot a németeknek.

- Igen, eladom. De mit tartozik ez rátok? A magamét adom el, nem a tieteket. A tietek megmarad.

- Igaza van méltóságodnak, teljesen igaza. De mi éppen azért jöttünk, hogy arra kérjük, ne tessék eladni Zlotopot. A mi atyáink izzadtak ezeknek a földeknek megmunkálásával, a nagyságod ősei itt éltek és itt porladnak... Mi a családhoz tartoztunk, de a némettel nem lehet kijönni. Tönkre fognak tenni.

- Hát annyira szerettek ti engemet?

- Az igazat megvallva, mi nem ismerjük méltóságodat eléggé, de félünk a némettől. Azt is értjük, hogy most olyan időket élünk, hogy mindenki szűkiben van a pénznek; de mi azt szeretnénk, ha méltóságod anélkül, hogy kénytelen legyen a szántóföldeket eladni, pénzhez jutna.

- De hogyan volna ez lehetséges? - kérde Maszko.

- Úgy, hogy mi vennénk meg a velünk határos erdőségeket. Akkor legalább idegen nem tehetné ide be a lábát.

- Azzal ugyan nem sokat mondtok - vetette közbe türelmetlenül Zlotopolski. - Ahogy határozom, úgy lesz. Tehát: eladom Zlotopot. Ha nem loptatok volna meg minden oldalról, s ha legelőimet nyájatokkal le nem legeltettétek volna, nem adnám el.

- Ami a lopást illeti - szólt közbe a követség egyik fiatalabb tagja - az ellen tiltakozunk, mert mi soha nem loptunk és nem fogunk lopni.

- Nem, nem lopunk - mondta az öreg. - Legalábbis pénzt nem. S ami azt illeti, hogy valaki lelegelteti kissé a lucernást, vagy úgy elvisz egy kévét, az nem lopás, csak amint mi szoktuk mondani: harácsolás.

Antal herceg a hasát fogta a nevetéstől.

- De hisz az egyre megy, akárhogy hívjátok is!

- Ó nem, uram, a tolvaj az, aki pénzt lop.

- Különös filozófia - jegyezte meg Maszko.

- János! - mondta a herceg - válaszolj nekik holnap. Ez itt, aki olyan jól tud megkülönböztetni, itt marad s pálinkát kap, a többi elmehet. Hallod, te pálinkát kapsz, mert olyan derék fickó vagy... De mondd csak, a ti papotok nem világosított fél, hogy lopni meg harácsolni mindegy?

A parasztnak nemigen volt kedve a társalgást folytatni, untatta a dolog. De a pálinka vagy a reménység, hogy a község érdekeit védheti, felvillanyozván, arra határozta el magát, hogy felelni fog.

- A pap nem mondott semmit erről.
 - Hát miről beszélt?
 - Azt nehéz volna elmondani.
 - János, adass csak neki még egy kis pálinkát, akkor talán megoldódik a nyelve. Nos, mit mondott a pap?
 - Legutolsó vasárnap úgy tetszik, a kőművesekről beszélt.
 - Kiről, miről? A kőművesekről?
 - Igenis a kőművesekről. Pedig az egész faluban nincs több egynél, Padysioknak, a közmagtárosnak a fia. De az meg megesküszik, hogy nem hallott semmit.
 - Hát miről akart a pap beszélni?
 - Hogy a kőműves puskaporral fel akarta robbantani a Szent Atyát és a palotáját; de Jézus Krisztus levelet írt a pápának, hogy vigyázzon, s így megmentette.
 - Ahá! - kiáltotta Maszko - most tudom már miről kotyogsz. Nem szabadkőművesekről beszélt a pap?
 - De biz arról - felelte vihogva a paraszt.
 - Jól mulattatott - mondta a herceg -, de most már elmehetsz.
- De a paraszt nem tágított.
- S mi lesz Zlotopollal?
 - Vigyen az ördög. Amit mondtam, megmondtam.
 - No hát ha menni kell, megyek. De annyit én is értek, hogy az uraknál nincs rendben a széna. A fiatalság magára maradt.
 - Igazán annyi kárt okoznak neked? - kérdezte Misi a ház urát.
 - Nemcsak nekem, hanem mindenkinek.
 - Mire való akkor a pap, ha még azt sem magyarázza meg, hogy lopni tilos? - kérdezte a herceg.
 - Annak egyéb magyaráznivalója van, sokkal fontosabb.
 - Ugyan hagyjátok már - mondta a háziúr. - Inkább csináljunk egy kis bakkarát. Az idő pénz.
 - Soha semmiféle közmondás nem vált be úgy, mint ez - mondta Maszko - különösen a játéknál.

Negyedik fejezet

A következő nap vasárnap volt. Az egész társaság tehát templomba ment. A környéken mindenki tudta, hogy a földesúr a legnagyobb arisztokrácia néhány tagjával falun időzik, magától értetődik tehát, hogy a templom - a rendes szokástól eltérően - zsúfolásig megtelt. Mindenki látni akarta őket. Különösen a herceget, mert eleven herceg ezen a vidéken emberemlékezet óta nem járt. Az eladólányos mamák pedig semmit sem tartván lehetetlennek; csak arra kérték az istent, hogy a herceg szóba álljon velük: a többi aztán az ő dolguk - gondolták magukban, hogy a legbiztosabb módnak az kínálkozott, hogy a vidéki urak közül valaki beszédet intéz hozzá.

Sidonowica, dozacai földbirtokos és egy másik dzsentry, mszeynowi Félix közt csaknem hajbakapásra került a sor, hogy a megszólítást hogyan kezdjék. Az előbbi azzal óhajtotta a beszédet kezdeni: „vannak az életben pillanatok”; míg a másik határozottan ezt követelte: „midőn a hold a csillagok között megjelen”.

A hölgyek nem kisebb zavarban voltak.

Egy herceg megjelenése azon a vidéken, ahol csak másodrendű nemesség van, nagy dolog. Maga Zlotopolski sem volt gróf, amit sokan igen rossz néven vettek tőle. Zwierniczka asszonyság Okopcinból mielőtt látta volna a herceget - mint mondta -, meleg rokonszenvet érzett iránta s előre is megvolt győződve, hogy az az érzése egy olyan finom gavallér részéről nem marad viszonzatlan.

A Sleminska kisasszonyok közt a herceg miatt valóságos háború ütött ki. Ezek rendszerint azt vetették egymásnak a szemére, hogy milyen kövérek. A kisebbik különben szentül meg volt győződve, hogy első pillantásra meghódítja, ha a hercegnek jó ízlése van.

A többi család is igyekezett lehetőleg kitenni magáért. Nem ugyan azért - mint az okosabbak mondták -, hogy a varsói nagy urakat lássák, hanem hogy a vidék presztízse csorbát ne szenvedjen, annak következtében tehát minden nemesi háznál ki lett adva a parancs, hogy a kocsikat, szerszámokat, livréket rendbe hozzák, s jaj annak, aki a parancsnak nem engedelmeskedik.

Rossowski Misi - aki a varsói közvélemény szerint a tapintat és sikk nagymestere - rávette az urakat, hogy a hőség dacára felöltöt vegyenek, angol raglánt, mert egy telivér gavallérnak mindig felöltöben kell az utcán megjelenni, azt kívánja a jómodor s attól falun sem szabad eltérni.

- A mi kötelességünk arra ügyelni, hogy mindenki híven teljesítse misszióját s miután a gondviselés minket választott ki, hogy jó példával járjunk elől, ennek meg is kell felelni.

Amikor ezekkel az angol overcoatokkal a templomban megjelennek, a vidéki ifjúság, ahogy illik, a nagy meleghez nyáriasan öltözve, mélyen elpirult, mert azt hiszi, hogy az urak azt csak azért teszik, hogy őket megszégyenítsék.

Mindennek dacára az egész templom szeme a varsói vendégekre volt függesztve annyira, hogy a plébános papolására nem figyelt senki. Pedig ez rengeteg öblös torkából olyan bömbölő hangokat hallatott, hogy a templom ablakait is megszakította.

A nagyurak jelenléte alkalmából - a parasztok épülésére -, rendkívüli témát választott: Darwinról beszélt.

Nem lehet tagadni, hogy az effajta prédikációk sok tanulságot rejtenek magukban. Fel kell csak a népet világosítani Voltaire, Renau, Darwin és a szabad kőművesek veszedelmes tanairól! Hiszen a parasztok úgysem tudják, hogy elvenni vagy ellopni mindegy. Csakhogy erről - mint Misi megjegyezte - felesleges beszélni. A fő dolog az, hogy az olvasni nem tudó parasztokat a veszedelmes könyvekre figyelmeztessék.

Az istentisztelet befejeztével a közönség kifelé tódult, s Zlotopolski öröme megkezdődött a kölcsönös bemutatkozás.

Sidorowicz és Félix urak a herceg elé járultak.

- Vannak az életben pillanatok - kezdte az első.
- Mikor a hold a csillagok közt megjelenik - folytatja a másik.
- Bocsánat uraim, ez nem tartozik ide.
- Ezer bocsánat!

A szónokok orrlukai kitágulnak s úgy néznek egymásra, mint a kutya meg a macska. Szerencsére azonban közbelép a tisztelendő úr, s behívja az urakat a sekrestyébe, ahol a hölgyek már egybegyűltek.

A bemutatás után okopici Zwierniczka úrnő gyöngén elpirulva így szól a herceghez.

- Sohase volt még szerencsém hercegségedet látni, de azért az első pillanatra felismertem.
- Miről ha szabad kérdezni?
- Varsóban több tagját láttam családjának s M... herceghez bámulatosan annyira hasonlít... különösen az orra!

A herceg megérinti arcának azt a becses részét, s mosolyogva kérdezte:

- Nemde asszonyom, nekünk igazi orrunk van?...
- Olyan speciális körvonalakkal - veti közbe a kisebbik Slaminska kisasszony -, amelyek minden mástól megkülönböztetik.
- Az mindig attól függ - erősködik Zwierniczka úrnő -, hogy kié?... De mondja csak herceg, hogy tetszik önnek a vidék?
- Istenemre nagyszerű! Különösen a szép nem! Egész Európában, sőt többet mondok, egész Varsóban nem látni szebbet!

Általános derűtség. Slaminska kisasszony fél szemmel nézi a herceget, s zavartan mosolyog.

- Superbe! Magnifique! - sóhajtja Zwierniczka úrnő magánkívül.
- Hercegséged állandóan szerencsételteti Varsót jelenlétével? - kérdezte Sidonowicz úr.
- Nyáron - feleli naivul a herceg - a vidéket is szerencsétléttem.
- Kétséggkívül, hogy uradalmait megvizsgálja.
- Ó, dehogy. Azt a jószágigazgatómra bízom. Ha vidékre megyek, azt csak a vadászat vagy a krikett kedvéért teszem. Ismerik önök a krikettet?
- Sajnálattunkra alig.

Rossowski, aki eddig, mint gáncs nélküli lovaghoz illik, némán nézte a padmalyt, az urakhoz fordulva, így szólt:

- Igazán csodálom, milyen kevésbé van nálunk ez a játék elterjedve, holott Angliában a magas arisztokráciának ez a legfőbb szórakozása.

- Az egész világ arisztokráciájáé - veti közbe Maszko. - Emlékezzél csak vissza Misi, hogy mi ... gróféknál is rendesen azzal töltjük az időt.

- Annál is inkább, mert Lengyelországot az isten krikettjátékra teremtette. Csupa síkság, csupa róna!

Zwierniczka úrnő és a Slaminska kisasszonyok nem győztek csodálkozni, hogyan lehetett krikett nélkül élni és Sidorowicz asszonyság váltig erősíti, hogy ő már százszor is kérte férjét, hogy vegyen krikettet, de az azt mondja: ostobaság. Végre kénytelen volt belenyugodni. Úgyis annyi minden a fejében, hogy nem lehetett tovább forszírozni.

A körülállók alig győzték a fel-feltörő nevetést elfojtani, mert Rossowski odasúgta szomszédjának, hogy nem a fejében, hanem a fején van sok mindenféle.

Egy másik csoportban a telepítés képezi élénk vita tárgyát. Végre egyhangúlag abban állapodnak meg, hogy a nemességet egyedül a telepítés mentheti meg.

- Az ön példáját kell követnünk - mondja Félix úr Zlotopolskihoz fordulva.

- Ha nem tesszük - mondja egy másik -, dobszó ver ki az ősi kúriából.

- De hiszen akár árverés, akár telepítés, távoznunk mindenáron kell.

- Én azon a nézeten vagyok, hogy telepítés esetén is meg kell tartani a kastélyt s valamennyi szántóföldet, hogy legalább névleg megmaradjunk földbirtokosnak.

- Természetesen - kiáltja a vastag Waszkowsky -, mert e nélkül... Vagy mit is akartam mondani?

- Gondolkozzál - biztatja Félix.

- De mondja csak - kérdi Zlotopolski felé fordulva -, honnan vette ezt a szerencsés ideát?

- Bah, hiszen ez sem új eszme. Már régen divatban van nálunk. Ami engem illet, én Maszko barátomnak köszönöm.

A vidéki földesurak szívélyesen szorítanak kezét Maszkóval, aki meghatottan rebegi:

- Miköztünk már az így szokás, hogy segítünk egymáson, ahogy lehet.

- No de mit is akartam mondani - kérdi újra s még erősebb hangon a vastag Waszkowsky.

De az általános zűrzavarban sehogy sem tud rájönni, a társaság pedig indulni készül, miután előbb mély serenenciával köszöntötték Misit, Jánost és Maszkót, de legkivált Antal herceget, akinek látogatása örökre emlékezetes marad az m...-i kerület annaleszeiben.

Ötödik fejezet

Varsóban ezalatt Zlotopolski ügyei igen rosszul kezdtek állni. Iwaszkiewicz lassanként mindjobban belejutott a cukortartóba nemcsak Bujniczka mamánál, hanem leányánál is. Az előrelátó asszonyságot csak az kínoztta, hogy kísérletei, Zlotopolski vagyoni állása felől teljesen biztos tájékozódást szerezni, mindenütt hajótörést szenvedtek. Antal herceg és Rossowski a legjobb információval szolgálhattak volna ugyan, hiszen most jöttek Zlotopolból, de ezek bizonyára titoktartásra voltak kötelezve, mert némák voltak, mint a sír.

- Mindenekelőtt anyád vagyok - szokása volt mondani -, s csak nem adhatom gyermekemet egy tönkrement emberhez. S Iwaszkiewicz nem is egyenrangú Zlotopolskival, a velünk való érintkezésből sokat fog nyerni, különösen ma, amikor pénz öfelsége uralkodik a világon.

Pedig azt nem lehet mondani, hogy Bujniczka mama teljesen a pénz hatalmában lett volna. Beismerte ugyan, hogy sokat tehet, de nem mindent. A csengő aranyak mellett van még egy másik tőke is, amely, ha holt is, az élet árfolyamában éppoly értékkel bír, mint amaz, az ősök családfái... Hány embernek nincs egy vak garasa se s mégis jól megél. Jót eszik, jót iszik, drága szivart szív s mindazt abból a holt tőkéből.

A nap alatt csereberéből áll az élet. A legnagyobb urak is kalmárkodnak. Azok, akiknek csak pénzük van, megvesznek az uraktól mindent; még a jogot is, hogy velük az utcán karöltve járjanak s hogy úgy szólíthassák őket: János, Misi, Fáni stb. S ha a megegyezés kölcsönös, akkor nem vesz senki, s az általános jólét csak nyer.

Bujniczka úrnőnek ezenkívül egy másik oka is volt Iwaszkiewiczet szívesen fogadni. Ez az ok leánya volt. Mert a szép Fania nagyon megváltozott ám az utóbbi időben. Azelőtt magán uralkodni tudó, hidegvérű nagyúri dáma volt, aki sokszor vesztette el lélekjelenlétét; ma szórakozott, merengő, aki kifejezéseit nem válogatja, s ami legcsodálatosabb tünet: Iwaszkiewicz iránt sokkal melegebb érdeklődést tanúsít, mint azt a jó társaság elvei megengednék.

Megtörtént, hogy Bujniczka mamának figyelmeztetni kellett leányát, hogy a mérnökkel való érintkezésben valahogy túl ne lépje a határt.

- Jóllehet, nekem semmi kifogásom nincs a mérnök ellen - mondta több ízben -, de azért gondold meg jól, mielőtt annyira... hogy is mondjam? kitünteted. Mert a társaságban éppenséggel nem szabad valakit látható előnyben részesíteni.

Ez azonban nem gátolta Iwaszkiewiczet abban, hogy nap-nap mellett oda ne látogasson. Azonkívül W... gróféknál is találkoztak a krikettnél; M... szenátornál és nejénél, az ötórai teánál, ahol Zubicki, a jövőnek nemzetgazdásza, felolvasást tartott legújabb művéből: A művelődés fejlődése általában és a lezije nemzetség viszonyai különösen. Végre legtöbbször C... akinek estélyein találkoztak, amelynek társaságát, a háziasszony tizenkét éves fiacskájának virtuóz hegedűjátéka valósággal mámorba ejtette.

Ez persze nagyon megnyugtatta a mamát. Iwaszkiewiczet mindenütt szívesen fogadták.

Egy alkalommal maga Tadeusz herceg is karonfogva sétált a mérnökkel, s aztán Bujniczka asszonyhoz közeledve így szólt:

- Iwaszkiewicz nem akarta nekem megvallani, hogy leányodnak megkérte a kezét, de az egész világ beszéli. S ha így van, csak gratulálhatok kedves kuzin.

Fania a beszélőre nézett, hogy vajon nem gúnyolódik-e, de nagyon komolynak találta s őszbe vonult homloka is amellet tanúskodott, hogy újakat beszél.

- Igen..., hogy is mondjam, jár hozzánk - mondta a mama -, de még eddig nem eldöntött a dolog.

- Kár pedig habozni. Egész bátran neki adhatod leányod kezét. Én legalábbis azt hiszem, hogy nagyon sokra fogja vinni.

- Nos, ha őszintének kell lenni kedves kuzin, be kell vallanom, hogy van egy, de, igen ő mindent magának köszönhet, ez elég biztosíték a jövőre nézve, annál is inkább, mivel a leányom különös szimpátiával viseltetik iránta.

Itt a gondos mama szemével leányára mutatott, akinek arcán, amint Iwaszkiewiczet feléje közeledni látta, mosoly jelent meg, azután kissé felemelkedve, s ruhájának redőit eligazítva, helyet mutatott neki maga mellett, nyomban igen élénk társalgásba kezdve.

De hagyjuk Tadeusz herceget a mamával, s lessük meg.

Néhány általános az estélyre vonatkozó kölcsönös kérdés után Fania úgy szólt:

- Az igazat megvallva, én sokkal jobban szeretek otthon, arra gondolva, aki kedvesebb nekem, de mit tegyek, ha a mama mindenáron azt akarja, hogy mulassak?... Ezért kell nap-nap után társaságba mennem; noha néha, mint például tegnapelőtt is a szenátoréknál, halálra untam magamat. De mondja csak mért nem volt ott?

- Lehetetlen volt, különben nem is tudtam, hogy ott lesz.

- De kár pedig. Zubiczki úr olyan érdekesen beszélt a leczyjei nemességről különösen, hogy majd elaludtunk mellette.

A mérnök gyönyörködve nézte a bájos csevegőt.

- ...És tegnap?... Tegnap szintén nem mutatta magát - folytatta szemrehányó hangon.

- Kell-e önnek mondanom, hogy csak akkor vagyok boldog, ha mellette lehetek?... de mikor dolgozzam, hogy meglegyen a mindennapi.

Fania észrevehetetlenül mosolygott.

- S különben is - folytatta Iwaszkiewicz -, én csak a munkánál érek valamit, s nem szeretnék az ön szemében veszteni.

- Elég régen ismerjük egymást, hogy attól ne kelljen tartania. De azért a munka mellett nem kell a jóbarátokról egészen megfeledkezni.

- Azokat én sohasem feledem el.

- Ne is tegye, mert az nagyon fájna - mondta szomorú hangon -, én nem tudom, föl tudok-e emelkedni az ön magaslatára, hiszen az én sületlen csevegésem önnek, aki olyan komoly foglalkozást űz, rettenetesen unalmas lehet, de egyet tudok, azt, hogy szívem egész odaadásával óhajtom az ön becslését kiérdemelni; azt, hogy önnel egyenlő legyek. Ezért van szükségem tanácsára. Annyit tanultam már öntől, a világ felől olyan tisztán felvilágosított immár, most csak a jövőre nézve kell támogatását kérnem... Remélem, nem fogja megtagadni?

Ezt mondva, Fania összekulcsolta kezét, a fejét lehajtva, hajának aranykévéje a mérnök vállára omlott. Iwaszkiewicz megtörülte homlokát, s félíg lehunyta szemével a távolba nézett. Fania hízelgő szavai édes zeneként hatottak szívére. Úgy tetszett neki, mintha kettesben rózsaszalagban ülve s fejük fölött a fülemüle csattogna... no igen: a szerelemről.

De nem volt ideje felelni. A tizenkét éves virtuóz rázendített a halhatatlan Beethoven egyik szonátájára, s a teremben egyszerre olyan csönd lett, hogy a légy dongását meg lehetett volna hallani!

Mikor a gyermekművész a szonátát befejezte, az ovációknak nem akart vége szakadni.

Egy fiatal stréber, aki időközben Fania mellé telepedett, így fejezte ki bírálátát.

- Biztosítom, hogy páratlan s különleges. Pedig engem zene dolgában nem lehet valami könnyen kielégíteni.

- Nem tudtam, hogy olyan szigorú - mondta Fania.

- Szerettem volna Beethoven után valami Chopint hallani, de azt mondják, valami más meglepetés vár ránk.

- Miféle?

- Wladzio gróf mutatóvanyai. Már készítik is az asztalt. De mennem kell, mert nélkülem nem megy semmire.

Ezzel a divatbáb otthagytta Faniát s odasietett, ahol jelenlétére szükség volt.

- Megzavarták társalgásunkat - mondta Fania sóhajtván -, de szerencsére ismét magunk vagyunk...

Iwaszkiewicz sokatmondó szemével ránézett.

- Ütött az alkalmas pillanat - mondta.

- Alkalmas pillanatok nem ismétlődnek soha.

- Eszerint...

- Tudni kell őket megragadni.

- Ó nem, egy pillanat van az életben, mely fátyolként rejti el előlünk a jövőt. Félünk felemelni s habozunk. Mert a bizonytalansággal fájdalom jár ugyan, de egyúttal remény is.

- Bátraké a szerencse.

- De mikor sokszor a legbátrabbat is bátorítani kell?

- Az, aki bátorságot ajánl, egyszersmind bátorít is.

- Fátyol takarja szememet. Ha felemelem, mi vár rám? Derű-e vagy ború?... Gyermekkori barátságunk emlékére kérem, mondja meg mit tegyek? Menjek, ne menjek?

A néma csöndben Fania Iwaszkiewicz szívének dobogását vélte hallani.

Fania eltakarta arcát legyezőjével s az alól Iwaszkiewicz fülét egy olyan édes szó ütötte meg, hogy önfeledten susogta:

- Szeretem Fania! Szeretlek!

Fania nem felelt. Ahelyett még jobban elbújt legyezője mögé. Keze láthatólag remegett, s szíve erősen vert. A csöndet gróf Wladzio az incoporale szakította félbe, harsány hangon mondta:

- Íme uraim és hölgyeim ez a magnetismus hatalma. A kutya már öt perce alszik. Még ha a farkát rángatom sem moccan.

De bizony alig magasztalta a nemes gróf a magnetismus hatalmát, mikor a kutya úgy felbődült, mint egy sebzett oroszlán. De azért a tapsok nem maradtak el, mert a páratlan gróf annyira szuggerálta hallgatóságát, hogy azt látták, hogy a kutya álmában visított.

Ezek a kis incidensek nem engedték Faniát szóhoz jutni. Azonkívül más fiatal óriások is zavarták, s végre a mama is visszatért.

Iwaszkiewicz látva, hogy Fania szomorú, mind nagyobb nyugtalanság vette hatalmába. A lány kerülte tekintetét s az ő szeme a semmiségbe tévedt. Bujniczka asszonyt nagyon meglepte leányának változása.

- Mi bajod gyermekem? Rosszul érzed magadat? Haza akarsz talán menni?

- Szívesen - mondta a leány röviden.

- De én megígértem Szemiot asszonyságnak, hogy együtt megyünk... No lám, itt is van már. Menjünk.

Fania még mindig hallgatott. Sőt még akkor is, mikor Iwaszkiewicz az öltözőben ráadta belépőjét, röviden csak annyit mondott: köszönöm.

Csak mikor a hölgyeket besegítette a kocsiba s az ajtót be akarta zárni, határozta el magát, hogy megtöri a csendet.

- Anyám - szólt - Iwaszkiewicz talán velünk jöhetne, hogy aztán Szemiot asszonyságot hazakísérje?

Iwaszkiewicz tehát felült. S noha azt se tudta, hová legyen a szörnyű bizonytalanságtól, valahányszor válluk a rázástól összeért, mindinkább remélt. Sőt mi több, mint a hajótörött a szalmaszálba, ő is abba a gondolatba fogózkodott, hogy Fania hallgatagsága csak természetes, hiszen nagyon is érthető, ha izgatott.

Mert huszonkét éves korában bizony-bizony senki se hallhatja visszhang nélkül fülébe csendülni a varázsigét: szeretlek!

Ha kimondja, ha hallja: szíve dobog hozzá. Legalább legelőször az életben. A világ eltűnik a szeme előtt; minden összefolyik előtte; minden alakot vált: a sötét fényes, a ragyogó homályos lesz, s ez a zűrzavar maga a boldogság.

A villám az éjt, ez a szó az életet világítja be, de ha visszhangra nem talál, milyen ostoba, milyen nevetséges lesz az ember!... A szentírásban a sátán ösztökéli Évát, hogy szakítson a tiltott gyümölcsből. Azóta nap-nap után folyik a világvásár. A nők a kínálók, a férfiak a keresők. A buta nézi és bámul, a hétköznapi ember ismétli, s nem érti.

A kocsi gyorsan haladt az elhagyott sötét utcákban. A bennülők, a kiállott fáradalom befolyása alatt hallgattak.

Bujniczka mama szundikált.

Szemiot asszonyság bizonyára azon gondolkozott, hogy mennyivel jobb kocsin, mint gyalog menni. Iwaszkiewicz pedig sajnálta, hogy az édes pillanatoknak nemsokára vége...

Egyszerre a sötétben egy alig hallható sóhaj hallatszott. Senki se vetett ügyet rá, de Iwaszkiewicz szíve megremegett, mert úgy érezte, hogy Fania közelebb húzódik hozzá. Aranyos fejceskéje vállához ért s hajának bódító illata mámorba ringatta. A burnusz redői közül egy kis fehér kezecske bújt elő s loppal az övét kereste. Végre az ellenállhatatlan érzelem túláradásában az aranyos fejecske vállára hanyatlott s ajkuk egymásra tapadt.

Hatodik fejezet

Zlotopol ura halálosan unta magát falun. Hogy még vissza nem szökött Varsóba, ez csak annak tulajdonítható, hogy Maszko kabátja csücskénél fogva tartotta vissza. Azok, akiknek földjük van telepítésre, nem is képzelik, milyen nagy munkát ad az. Maszko nélkül soha végére nem járt volna. De szerencsére immár annyira nyélbe volt ütve minden, hogy az ügyvéd - kezét dörzsölve - azt mondhatta: rendben vagyunk.

Zlotopol eközben roppant változáson ment át. A nagy gazdasági udvar lassanként megtelt a civilizáció hadseregének előőrseivel: asszonyokkal és gyermekekkel, az előbbieket szorgalmasan fát hasogatva, az utóbbiak még szorgalmasabban visítva és bömbölve. Senki nem háborgatta a Kulturbraegereket, tehettek-vettek kényük-kedvük szerint; csak ha egy bennszülött paraszt arra menve látta a nagy sürgés-forgást, kezét ökölbe szorítva, fogait csikorgatta, de az sem szólt semmit.

De ezzel a poroszok persze mit se törődtek, sőt annál vígabban koccintgatták össze a söröskorsókat, torkuk szakadtából ordítva: Wo ist das deutsche Vaterland? Ilyen szakadatlan mozgolódást nem látott Zlotopol, nem látott már régen. Talán a török és svéd háborúk idején? Csakhogy a pajzsok és alabárdok helyett a lenhajú Maedchen-ek kék szemei ragyogtak. Más idők, más erkölcsök!

Mindez azonban bizonyos mértékben mulattatta a kastély urát, mert vállalkozásának kézzelfogható eredményét látta benne. Hitelezőit kifizeti s mégis földesúr marad. Legalább a kastély és a park ura, ez elég port szórna a világ szemébe. Mert nem mindenki olyan elővigyázó ám, hogy az éremnek a másik oldalát is megnézzék.

Hányszor sóhajtott fel naponta a varsói élet után, csak az isten tudja. Nem csak a klubok és barátai után epekedett, hanem a megszokott éjjelezés után is, mert a koránkelés hiába, csak parasztnak való. Maszko mindent elkövetett, hogy mulattassa; de azért suttyomban mégis beszökött hébe-hóba Varsóba, Maszkótól mindig ugyanazokkal a szavakkal búcsúzva: „Remélem, hogyha visszajövök, végleg rendben lesz minden.”

És sohase állta meg még azt is hozzátenni.

- Átkozott fészek! Ugyan még meddig leszek rabod?

- Nem sokáig - vigasztalta - a földművelőket már holnap, holnapután hozom s akkor megszabadulsz.

- Csakhogy addig éppen megérek a bolondok házára.

- No ne türelmetlenkedjél. Híreket is hozok Varsóból.

S eltávozott.

Zlotopolski a szobából ki se bújtt, míg odavolt, s a három nap három évszázadnak tetszett előtte.

Végre megjöttek a mérnökök. De ez csak újabb unalmat jelentett, mert Maszko nem jött velük s az ő főúri fülének kiállhatatlan valami volt az ezekkel való tárgyalás. Éppen ideje volt, hogy Maszko megjött, különben megszökik. De azért az ügyvédnek nem lehetett semmit a szemére vetni, olyan jól képviselte barátjának ügyét, hogy az sokkal többet kapott, mint amennyit remélt, háromszázötvenezer rubelt.

Zlotopolski magánkívül volt örömeiben s kijelentette Maszkónak, hogy azonnal indulnak.

- Pedig jobb volna egy kissé még várni, mert nagyon rossz hírt hoztam számodra.

- Rosszat?

- Nagyon rosszat, Fania kisasszony jegyet váltott Iwaszkiewiczcel.

Maszkó azt hitte, hogy Zlotopolski erre a hírre dühöngeni kezd, de milyen nagy volt meglepetése, midőn látta, hogy ez angol flegmával földhöz vágta szivarát s azt mondta:

- Hohohó!

- Valóban bámulatos önuralom - csodálkozott Maszkó.

- Ha Misi itt volna, rögtön felvilágosítana, hogy valódi gentleman minden körülmények közt megőrzi hidegvérét.

- Még ő is kénytelen lenne lelki nyugalmadat csodálni.

- Végre is, ha ez a hír hidegen hagy, az onnan van, hogy nem vesztek semmit s nem mondok le semmiről.

- Hogyan, Faniáról nem?

- Óróla sem.

- De ki fogja Iwaszkiewiczet megakadályozni, hogy el ne vegye?

- Én - mondta Zlotopolski erélyesen, s szeme büszkeséget lövellt.

- Azt hiszed, hogy Iwaszkiewicz elég bolond lesz neked átengedni?

- Mit törődöm én azzal, hogy enged-e vagy nem? Elég, ha én nem engedek. Mert itt nem Faniáról van szó, hanem sokkal többről. Az én becsületemről. Ha a távollétemben közölünk való valaki vált jegyet vele, nem szólok egy szót sem. De azt már csak nem tűrhetem, hogy egy Zlotopolskinak egy jött-ment útjába álljon. Azt hiszem, eléggé ismersz, hogy ebben ne kételkedjél.

Zlotopolski tényleg bátor ember volt. Megmutatta egyszer, hogy a semmiért is képes megverekedni. A legutóbbi időben egyik jóbarátjával csak azért, mert azt találta mondani, hogy hűtetlen pezsgőt adatott az asztalra.

- Ez mind szép. De hogyan verekedhetnél meg te egy Iwaszkiewiczcel?

- Azt hiszem, nem kerül annyira a dolog. De minden körülmények közt jobban szeretem, ha én állom el az ő útját, mint ő az enyémet - és kiment.

Maszkó egyedül maradván a tükörhöz sietett.

- És ki akadályozza meg Iwaszkiewiczet, hogy el ne vegye Faniát - kérdezte halkan.

- Én, én - felelte önmagának s próbálta Zlotopolski arckifejezését utánozni:

- Én! Én!

Még ugyanaznap este mindketten Varsóban voltak. Zlotopolski Misihez futott.

- Hogy vagy?

- Jól. Neked pedig kedves öregem gratulálok, a dolog remélem, be van fejezve?

- Az egyik be, a másik kezdődik... De tudod-e kedvesem, hogy híres tapintatosságod dacára alig láttam hozzád hasonló korlátolt embert.

Misi nyugodtan simogatta kotlettjét.

- Vidéki parlagiasság. Túlságos hevedesség, hajlandóság a házra - morogta.
- Hagyj fel idétlen tréfákkal! Iwaszkiewicz győzelmet aratott. Holott ha te kinyitod a szád s felvilágosítod őket, hogy miért mentem falura, éppenséggel nem mentem tönkre, tíz Iwaszkiewicz is hasztalan erőlködött volna célt érni.
- De hát nem te mondtad, hogy hallgassak? Hogy Faniának meglepetést akarsz szerezni, mi?
- Pedig ő lepett meg engem.
- Mégpedig hogyan!
- Mihelyt észrevetted a dolgok fejlődését, gondolhattad, hogy felmentelek a titoktartás kötelessége alól. De persze ehhez egy kissé gondolkodni kellett volna, s az nem néked való...
- Még ha a te, a Fania, az összes Bujniczkiak, egész Varsó boldogságáról lett volna is szó, akkor sem törtem volna meg a szavamat.
- Szeretném tudni, vajon éppen ilyen szórszálhasogató vagy-e hitelezőiddel szemben is?
- Az más. Én sohase veszek kölcsön magamfajta emberektől. De ha például olyan szíves lennél, hogy nekem kölcsön adj, biztosítalak, hogy az ígért időben visszakapnád.
- Köszönöm. Nem kérek belőle. Utánad jönne a herceg, az után a delejes gróf stb., stb. Jó üzlet lenne.
- Wladzióval, ha jól tudom nem vagy közelebbi összeköttetésben, Antalnak pedig nincs szüksége pénzre.
- Antalnak nincs szüksége pénzre?...
- Nincs bizony. Vagy nem tudod kit vesz el?
- Kit?
- A pénzeszsák lányát. Bertuska kisasszonyt.
- Ez aztán az ész!
- Érdekes, hogyan történt a dolog. Pénzt ment kérni a vén uzsoráshoz, az az égre-földre esküdözött, hogy nem adhat, mert nincs. De Tóni nem tágitott. Azt mondta, hogy okvetlenül kell, mert nőül...
- És kit vesz el? - kérdezte a zsugori.
- Az ördögbe is, hát az ön lányát. - Miután pedig szavát adta, hogy nem tréfál, megkapta a kívánt összeget, tegnapelőtt már az eljegyzést is megtartották.
- És tényleg elveszi?
- Úgy látszik. Csak az a kérdés, megtartja-e szavát? Mert az egészen más dolog. Elég, hogy pénze van. Nekem nincs, s szeretnék tőled kapni. Adsz?
- Szívesen. De előbb beszéljünk egyébről. Régen voltál már Bujniczkiéknál?
- Tegnap.
- Tegnap volt tehát fogadási napjuk. Jó tudni. Azt hiszed, odaadják Faniát a gépészhez?
- De hiszen a kicsi egészen bele van bolondulva.
- Tréfálsz.
- Majd meglátod. Különben holnap reggel eljövök hozzád a pénzért, s este együtt mehetünk oda.

Hetedik fejezet

Bujniczka asszonyosság keddi zsúrja meglehetősen látogatott volt; noha sem a dicső Zubicki, sem a páratlan delejező nem jelent meg. Egyedüli attrakciója tehát az estélynek Fania volt, akinek szépségével az előkelő vendégsereg nem győzött betelni. Pont kilenckor a ház úrnője teljes díszben elfoglalta a fogadóteremben szokott helyét s éber szemmel ügyelt, ki lesz az első belépő?

Az előszobában már hallani lehetett majordómusz Félix úr hangját, aki fiával, az ifjabb Félix úrral zsörtölődött, hogy hová rakja a sárcipőket? Múltkor is alig lehetett megtalálni. Te hülye - mondta neki - semmiházi, sohase lesz belőled semmi.

Végre megszólalt a villanycsengő, a fogadóterem küszöbén megjelent az első látogató jelentékeny alakja. Megpillantva a ház úrnőjét, vidám arckifejezést ölt, mintha az isten tudja, milyen boldogság vár rá; ezután mindkét kezét melléhez szorítva, himbáló léptekkel feléje közeledik. Közös üdvözlés után - természetesen francia nyelven - igen élénk társalgásba fognak, de csakhamar félbeszakítják, mert a villanycsengő szünet nélkül szól, s a terem megtelik párizsi kiejtéssel beszélgető urakkal és hölgyekkel, fehér nyakkendővel, vállal, parfümmel stb. haszontalansággal, ami nélkül a társaság színe-java meg nem lehet.

A háziasszony körülbelül tudja, kit várhat. Elgondolhatja tehát megdöbbenését, mikor a hosszú és sovány Misivel karonfogva Zlotopolskit látja belépni. Nem akar szemének hinni. De hiszen nem tévedhetett. Ő az, kétségtelenül ő: angolos szakállával, sötét szemével és arcának hófehérségével olyan feltűnő ellentétet képező férfias fekete bajuszával... Öltözete természetesen épp olyan kifogástalan, mint rendesen.

Egy pillanatra megállt a küszöbön, szemét körüljáratva a teremben s meglátva a háziasszonyt, különös mosollyal ajkán, feléje közeledett. Fania, aki még nem tanult be a színlelés mesterségébe, nem érezvén Iwaszkiewiczet asztala mellett, reszketett, mint a nyárfalevél. Zlotopolskin nem lehetett észrevenni a kijátszott udvarló bánatát; ellenkezőleg, fellépése nyugodt, biztos, sőt vidámnak volt mondható.

Megszokott könnyedségével üdvözölve a mamát s a leány feléje nyújtott kezét megszorítva, társalgásba kezdett az előbbivel.

- Nem is reméltük, hogy ilyen hamar visszatér - mondta a ház úrnője. - Sokáig lesz a mienk?
- Állandó székhelyem, úgy mint eddig is, csak Varsó marad - felelte Zlotopolski.
- Annál jobb, a társaság mindenestre nyer önnel. Kellemes meglepetés lesz sokaknak.
- Az már bizonyos, hogy a meglepetések korában élünk. Ami engem illet, nem szándékozom többé elhagyni Varsót. Most is csak ügyeim rendezése végett hagytam el egyelőre s alig vártam, hogy visszatérjek.
- Sikertől legalább a rendezés? Mert manapság semmi sem bizonytalanabb, mint a földművelés.
- Éntőlem bizonyára örökre el lehet. Most is alig tudtam ezt a három hetet kibírni. De annyit legalább nyertem, hogy a rendezés minden reményen felül sikerült.
- Komolyan?
- A legkomolyabban.

- Fania hallod, mit mond Zlotopolski? Higgye el, tiszta szívünkben örülünk. Milyen kár, hogy előbb nem jött. Fania is, én is, nagyon szerettük volna tudni a részleteket.

- Úgy látszik, hogy egy kissé megkéstem - mondta Zlotopolski minden szót megnyomva -, de mindannak dacára remélem, nem egészen.

Pillanatnyi csend után.

- Minden körülmények közt - mondta a háziasszony - ön mindig egyike lesz legszívesebben látott vendégünknek.

- Akinek minden törekvése oda fog irányulni, hogy késedelmének rossz következményeit eltüntesse.

- Csakhogy az néha lehetetlen - mondta hidegen Fania.

Zlotopolski mosolygott.

- Nagyatyámat hajdan, Varsó válságos napjaiban csak azért is tábornoknak hitték. Nem felejtettem el, hogy unokája vagyok.

- Önnek is az a mellékneve?

- Remélem legalább, hogy meg fogom érdemelni.

- Az a jövőnek titka.

- Az én jeligém reményt nyújt a jövőhöz.

- A jövő nem öntől függ.

- Merem hinni, hogy igen.

- És honnan veszi ezt az önbizalmat?

Zlotopolski egy kissé lehalkította hangját.

- Hát ha Iwaszkiewicz ezen kitartásából azt a tanulságot meríteném, hogy a lehetetlen is valóra válik néha?

Fania arca lángba borult.

- Iwaszkiewicz jól ütötte a vasat - folytatja -, de hiszen ezt más is megteszi. Különben én nem panaszkodhatom. Amellett, hogy birtokom megmaradt, tőkepénzes is lettem.

- Lehetetlen - mondta élénken a háziasszony - ugyan hogyan?

- A lehető legegyszerűbb módon. De nini Iwaszkiewicz úr... Jó napot Iwaszkiewicz úr!

A megszólított egy pillanatra elkomolyodott, de arca csakhamar olyan vidám kifejezést öltött, hogy Fania meglepetve kérdezte:

- Mi érte önt? Még sohase láttam ilyen boldognak.

- Tényleg az vagyok. Szívem leghőbb vágya teljesült s azért siettem ide, hogy örömet megosszam önnel.

- S mi az, ha szabad kérdenem.

- Ma az utolsó németet is elbocsátottam üzememből. Összes munkásom lengyel...

- És hogyan lett önből tőkepénzes? - kérdezte Bujniczka mama Zlotopolskitól.

- Birtokom egy részét eladtam a németeknek, s kifizetvén adósságaimat elég kerek összegem maradt...

- És mi előnye van önnek abból, ha a németeket elüzi - kérdezte Fania Iwaszkiewiczet.

- Semmi. Sőt inkább veszíték.

- Hát akkor ki nyer?

- A társadalom.

- Olyan sokat nyert eszerint a telepítéssel? - kérdezte Bujniczka asszony.

- Őszintén mondom, én igen sokat nyertem.

- S lett volna valaki, aki vesztett volna.

- A társadalom - ismételte Iwaszkiewicz, Fania felé hajolva, mielőtt Zlotopolskinak ideje lett volna felelni, hogy ő csak a németek bőrére gazdagodhatott.

Újabb csönd. Fania homlokán komor gondolatok felhője tanyázott. Tisztán látta a két szerep különböző voltát, amit a két fiatalember játszott. Nemigen értette, hogy az egyiknek a szerepe pozitív, a másiké negatív, mert ez a kifejezés: a közjó, valami üres, megfoghatatlan fogalom volt előtte. De érezte, hogy itt valami lappang, amit eltitkoltak előtte, amiről pedig kötelesség lett volna őt felvilágosítani s mivel minden kérdésben tisztán szeretett látni, elhatározta magában, hogy Iwaszkiewiczhez fordul. Jobb helyre úgysem fordulhat.

De előbb Zlotopolskira nézett, aki megvetőleg mosolygott s azt kérdezte.

- Hallotta talán a mi társalgásunkat?

- Semmit sem hallottam.

- Kár. Milyen különböző ösvényen haladtak.

- Annál jobb mindkettőnkre nézve, mert ha utaink keresztezték volna egymást...

- Akkor egyikünknek engedni kellett volna, - mondta komolyan a mérnök.

- Kétségtől - felelte Zlotopolski.

Többet egy szót sem szóltak, de Iwaszkiewicz szemében szörnyű elszántság látszott, s Zlotopolski szeme úgy fénylett, mint a csiszolt acél.

Nyolcadik fejezet

Az óra telt. A levegő sűrű lett. A zajt csönd váltotta fel. A vendégek elszéledtek s a háziak magukra maradtak gondolataikkal.

Egyik sem szólt egy szót sem.

Ha mozgás közben selyemruhájuk suhogása hangot nem ad, senki se sejtette volna, hogy nők vannak jelen. Mindketten ösztönszerűleg érezték, hogy a nagy csendre vihar fog következni.

Fania odatartá homlokát anyjának s jó éjt kívánt.

Az anya rendesenél melegebben ölelte meg gyermekét. Pár lépést tett, megállt, habozott, végre eltávozott.

Fania egészen belemélyedt gondolataiba. Még komornájának se felelt, aki aranyhaját kibontva, csevegni szeretett volna úrnőjével.

Zlotopolski és Iwaszkiewicz utolsó találkozója halálos aggodalmat okozott neki. Zlotopolski egyben megrémítette s fellázította őt. Hogyan? Őt tárgynak s nem szabad akarattal bíró lénynek nézte? No hát ha annyira elbizakodott a nemes úr, akkor csak azért is!... Neve, uradalmi ezek az ő eszközei egy leány szívét megnyerni! Jobban mondván megvásárolni anélkül, hogy érzelmeivel törődnék. Mit neki Fania, mit vőlegénye!... A bátorságot, az igaz, nem lehet tőle megtagadni, de milyen határtalan egoizmus, milyen arcátlanság!... A másik részen pedig Iwaszkiewicz, aki kész szembeszállni a párbajok hőisével s vele szemben félénk, mint egy gyermek: nem azt bizonyítja-e, hogy érzelme őszinte, igaz, mély és üde?... A két ember között könnyű a választás, noha ilyent még nem mondott. De mi lesz a vége annak a jelenetnek, ami a vetélytársak közt a fogadóteremben játszódott le?

Az éjjeli előkészületeket megtették, a komorna visszahúzódott, s Fania eloltotta a lámpát. A sötétben csak a holdnak egy bevetődött sugara fénylett, mint egy fehér szalag. Még a szoba háttérében a Szűz Mária kép előtt függő ezüstméhecske pislogó lángja, mint egy szentjánosbogár.

A csend az éj szerelmese, mondják a poéták.

A mellette való szobából könnyű lépések zaja tört át.

Az ajtó feltárult s a küszöbön Bujniczka asszony alakja tűnt fel, éjjeli köntösben, amint egyik kezét a gyertya lángja elébe tartja, hogy el ne aludjon.

Fania fektéből felült:

- Hogyan anyám, ön még nem alszik?

- Nem kedves gyermekem, még nem alszom - mondta az anya reszkető hangon, s leült az ágy szélére.

Fania szeme megtelt könnyel. Lehajolt anyjának keze felé, megcsókolta, elfödte vele arcát.

- Te sírtál aranyom? Még nincs semmi elrontva.

- Sőt inkább. És mindenért egyedül én vagyok felelős, aki úgy viseltem magamat, mint egy elkényeztetett gyermek, igazság és őszinteség nélkül.

- Ne tégy magadnak szemrehányást.

- A gondolatra is reszketek, hogy mi fog történni.

- Minden a legsimábban fog végbemenni. Csillapulj!

- Anyám! Anyám!

- Még az oltárnál is el lehet válni.

Fania megdöbbenve nézett anyjára.

- Miről beszélsz anyám?

- Arról, amit már mondtam, hogy még mindent jóvá lehet tenni. Igaz ugyan, hogy te elfogadtad, de eljegyezve még nem vagytok. Mindent vissza lehet vonni... de ki is hitte volna, hogy Zlotopolski ilyen fényesen kívágja magát?

- De anyám! - kiáltja Fania pirosan, mint egy cseresznye.

- Mit kívánsz gyermekem?

- Mi nem értjük egymást. Sokkal jobb egyenesen feltenni a kérdést: legyen-e Iwaszkiewicz neje vagy sem?

A mama nem várt ilyen nyers kérdést leánya részéről. Több diplomáciai körültekintést tételezett fel róla. S íme most egyenesen kell felelni; holott ő irtózott az egyenes kérdésektől. Neki nem a tárgy, a körülírás volt a fő. Leánya kérdése tehát szörnyen megdöbbsentette.

- Édes istenem, hogy lehet a dolgokat így a maguk nevén nevezni? Ha egy jólnevelt leány ilyesmit akar megtudni, ezt másként kell megértetni, de nem oly nyersen fellépni. Én igazán nem ismerek rád Fania.

- Az lehet... sőt mi több, egy idő óta én sem ismerek magamra. De azért egészen jól érzem magamat. Iwaszkiewicz felnyitotta a szememet. Éppen azért én sem fogom véka alá rejteni vele szemben érzelmeimet.

- Ne mondj nekem ellent, gyermekem.

- Isten mentsen. De... egy jólnevelt leánynak mindenekelőtt az igazságot kell szeretnie, mert csak úgy lehet jó feleség s jó anya.

- Anya? Borzasztó!... Ki tanított tégedet ilyen szörnyűsége?

- Iwaszkiewicz. Milyen egyszerű, mégsem tudtam. Pedig huszonkét évvel már tudhat valamit az ember - még ha leány is.

Erre már Bujniczka mama egészen magánkívül lett a haragtól.

- És a bölcs Iwaszkiewicz, aki úgy látszik, mindent tud, arra nem tanított meg, hogy ha egy jólnevelt leány jó feleség és jó... anya akar lenni - mindenekelőtt jó leánynak kell lennie.

Fania lesütötte a szemét.

- Nem rólam van szó - folytatta az anya. - Holnap fejförcsöm lesz, de azért legyen meg az Isten akarata. Kész vagyok szenvedni, mert a te boldogságodról van szó... Erős fejförcsöm lesz. Szinapismust kell alkalmaznom... De gyermekem gondolkozzál... Iwaszkiewicz polgár ember. Ha hozzá mégy, a polgársághoz fogsz számítani. S azt én nem élem túl.

- Hát azt kívánod, hogy megtörjem a szavamat?

- Eljegyzés még nem volt, s a szó nem kötelez semmire.

- De igenis kötelez. És én nem fogom megszegni. Különben is nemcsak szóval vagyok Iwaszkiewiczhez fűzve...

Bujniczka mama felugrott.

- Mit mondasz szerencsétlen?

Fania felült. Szeme kisírva, arca lángba borulva, haja szétzilálva, keze összekulcsolva, a megbánás és megalázkodás szobrának tetszett.

- Anyám! - könyörgött sírva.

- Beszélj szerencsétlen?

- A kocsiban történt, mikor L...-tól az estélyről visszajöttünk.

- És mi történt a kocsiban?

- Te Szemiot asszonysággal hátul ültél. Szundikáltatok. Én vele elől és ekkor én magam sem tudom hogyan tör...

- Mi, mi, mi?... Beszélj hát, mert megölsz.

- Nos ekkor fejemet vállára hajtottam - mondotta a leány lélegzetét visszafojtva.

- És aztán - kérdezte féltékenyen az anya. - Egyéb semmi?

- Semmi, de ez is nagy hiba volt. Folyton vádoló magamat. *Mauvais genoc* volt a legnagyobb mértékben. De elég az ahhoz, hogy hozzá köt.

- De hiszen senki se látta.

- Látta az Isten. S éppen azért sohase szegem meg a szavam.

- Figyelj hát, te konok gyermek. Én nem kényszerítelek Zlotopolskihoz. De amíg ez le nem mond rólad, a világ minden kincséért, meg nem engedem, hogy a másikhoz mégy.

Fania könnytől ázott szemét az égre emelte.

- Ha van benne egy csöpp becsület és tisztességérzet vissza fog vonulni.

Kilencedik fejezet

Mióta Varsóban megtudták, hogy Zlotopolskinak birtoka eladása után is még mindig csaknem egy félmilliója maradt, háza örökké tele volt vendégekkel, akik - mint hangoztatták - őszinte rokonérzésüknek akartak ezzel kifejezést adni, s a háziúrnak mint telivér lengyel nemesnek, aki senkitől se tudott megtagadni semmit, éjjel-nappal nyitva volt úgy a házának ajtaja, mint tárcája, sokszor soha nem látott idegen részére is.

Néhány nappal a Bujniczka-estély után Zlotopolski Antal herceggel és Maszkóval a dohányzóban beszélgetett. Antal herceg menyasszonyáról volt szó.

- Mit fogok tenni, ha elveszem? - kérdi Maszkót - M... hercegné, született Berlinska kisasszony: az egy kissé rosszul hangzik. - Az nagyon egyszerű, ő falun fog lakni, én pedig Párizsban.

- S te azt hiszed, hogy Berlinski papa, a nagypapa, nagymama s különösen a mama ezt túrni fogják?

- Sokat törődöm az egész pereputtyal!

- Amit az ipa szó nélkül zsebrevág, mi?

- Ebben a pillanatban ő úgy el van foglalva a leendő hercegné kiházásításával, hogy egyébre se gondol. Képzeljétek, tányér nagyságú címereket festet a kocsik ajtajára.

- És arád?

- Egészen el van tőlem ragadtatva!

- És te?

- Én, kedves Jánosom, az egészségedre iszom - mondta a herceg, sört töltve. - Elvégre is nő: nő; bizonyos tekintetben egyik annyit ér, mint a másik. Berlinska kisasszony is ér annyit, mint a te Faniád, sőt talán többet, mert...

Zlotopolski a herceg vállára tette a kezét.

- Megtiltom, hogy ilyen hasonlatokat tégy. Elvenni elvehetsz tőlem akit akarsz, de ezt a két nőt ne említsd egyszerre.

A herceg ránézett Zlotopolskira s látta, hogy komolyan beszél. Ajka idegesen reszketett s keze oly erővel nehezedett a herceg vállára, hogy ez önkénytelenül visszahőkölt.

- Mi a manó lelt? Nem volt szándékom...

Ebben a pillanatban megszólalt a csengő s belépett Rossowski, angol flegmával, mint rendesen. Hideg udvariassággal köszöntötte az urakat; helyet foglalt, tenyerével lesimította kabátja gallérját s ujjával belemélyedt dédelgetett kotlettjeibe.

Rögtön észrevette, hogy valami különös történt. Zlotopolski haragosan nézett; a herceg és Maszko megvénültnek látszottak. Valamennyi hallgatott.

- Mi az ördög lelt titeket? - kérdezte.

A herceg elmondta, mi történt.

- Ki kell békülnötök. Terajta a sor herceg, hogy bocsánatot kérj. Mert engedj meg, ha őszinte vagyok, de egészen más a te menyasszonyod és egészen más Fania kisasszony.

Antal és János kezét szorították. Rossowski töltött s figyelmesen vizsgálta az utóbbit.

- János!

- Nos?

- Hogyan állsz Faniával, nem vagy még véglegesen elutasítva?

- Magam sem tudom. Egészen zavart vagyok. Azt hittem, csak Iwaszkiewicz lesz dolgom, de Fania is ellenem van. S milyen határozott! Ez bosszant. Nem vártam ellenállásra. Azért vagyok olyan rettenetesen lehangolt.

- Nem leszel soha tökéletes angol. Nagyon heves a véred.

- Bánom is én!... Elég az hozzá, hogy Fania tetszeni kezd. Lehet, hogy az ellenállás vonz. Mert akármit mondtok, abban a nőben, aki nem akar meghallgatni, megfoghatatlan varázs van. Ezért bolondulunk bele gyakran másnak a menyasszonyába s pár hetes menyecskébe. És Fania immár másé.

- Van rá bizonyítékom?

- A legcsalhatatlanabb. Maga mondta.

- Saját szájával?

- Nem is a tieddel. Mégpedig nem is olyan régen, tegnap L...-éknél. Mialatt az a buta Zubicki felolvasását tartotta, hozzá közeledtem s megmondtam neki, hogy semmi szándékom nincs róla lemondani. Azt felelte, hogy sohase lehet a nőm, mert szíve már másé. Hangja reszketett s tele volt könnyel. Én is csaknem sírásra fakadtam. Sohase hittem ilyen őszintének és sohase láttam ilyen szépnek. Hát Iwaszkiewicz elől se hátrálnék meg, de a női könnyek lefegyvereznek. És ami legkülönösebb, minthogy nemigen értettem, kétszer ismételte előttem ugyanazokat a szavakat.

- Melyiket?

- Hogy Iwaszkiewicz (az ördög vigye el!) és én két külön ösvényen haladunk.

- No, és?

- Ha nem is szerette volna, csak azért is megszeretné, mert más utat követ.

- Mi legyen ennek az értelme?

- Bizony magam sem tudom.

- És tudod, hogy én mit mondok neked?

- Nos?

- Hogy magam sem tudom.

- Hiába töröm rajta a fejemet - folytatta Zlotopolski.

- Más is van úgy - mondta Rossowski s elkezdte mesélni, hogy miért gyűrött a gallérja meg a ruhája? Összejött egy vidéki unokatestvérével, aki földbirtokos, s ez annyira megörült neki, hogy agyonszorongatta.

- Mindez - folytatta -, azt akarta jelenteni, hogy vagy?

A herceg és Maszko nevettek.

- Talán haragszol?

- Mindenesetre nem mutatom - mondta ünnepélyesen Rossowski.
- Míg ez beszélt, Zlotopolski Faniára gondolt, anélkül hogy odahallgatott volna.
- Vajon mit akar ezzel mondani? Külön utak? Hiszen én sem jártam soha helytelen úton.
- Ne törd rajta a fejedet. A fő dolog az, hogy mit szándékozol tenni.
- Igazán magam se tudom. Mert minél jobban tetszik, annál kevesebb kedvem van róla lemondani. De másrésről, hogyan lehessen őt érzelme megtagadására erőszakolni?
- Ne félj semmit, majd megteszi azt helyetted a mama.
- Csakhogy abba meg én nem egyezem bele - tiltakozott Zlotopolski - hogy hozzám erőszakolják.
- Én pedig azt tanácsolom - ellenkezik Maszko -, hogy ne tágíts. Magunkfajta emberek nem vonulnak vissza egy Iwaszkiewicz előtt.
- Megleckéztetni s aztán visszahúzódní, ez az egyedül lehetséges és józan út.
- Segéded leszek - mondta Rossowski.
- Hogyan fog ez az Iwaszkiewicz remegni - ujjongott Maszko.
- Zlotopolski merőn ránézett s a kis ügyvéd megzavarodott.
- Azt hiszem Maszko, hogy te félnél, de Iwaszkiewicz nem az az ember.
- Segéded leszek - ismételte Rossowski.
- Köszönöm, de előbb Iwaszkiewiczzel kell beszélnem. Magától értetődik, hogy elvégre is engedni fogok, mert női könnyekkel nem lehet háborút folytatni.
- Akkor meg minek a párbaj?
- Annak, hogy ne mondhassák, hogy Zlotopolski meghátrált. A párbajnak tehát meg kell történnie. Nem ölöm meg, de megleckéztetem.
- Vagy ő tégedet?
- Az is meglehet.
- De milyen ürügyet találsz a párbajra?
- Megkérdezem tőle a két út talányát. Meg fogja tagadni s ez elég.
- Mikor akarod felkeresni?
- Még ma a gyárban.

Tizedik fejezet

Este öt órakor tehát, amint megfogadta, Zlotopolski betoppant a gyárba. Az első, akire bukkant, egy, még egészen fiatal mérnököcske volt, vörös hajú, fekete szemű, aki nagy előzékenységgel vezette az igazgató fülkéjéhez. Mielőtt belépett volna, Zlotopolski körüljártatta szemét a dolgozósobában, melynek minden zegét-zugát olyan mérnöki segédeszközök, gépek vázlatai, logaritmus táblák, könyvek, hőmérők stb. töltötték be, amelyeknek legnagyobb részét az ő nagyúri esze nevére se ismerte. Az igazgatói szentély előtt egy hatalmas könyvszekrény állt, tetején egy óriási földgömbbel s egy lokomotív parányi mintájával. A falakat foglalta le. Magának az igazgatói fülkének meglehetősen komor színezete volt. Fekete faszékek, ugyanolyan asztal és könyvtartó, egyéb semmi. Az egész berendezésről az első pillanatban látni lehetett, hogy ez nem egy világfinak kényelmes pihenője, hanem a munka gépműhelye.

Minden lakásról meg lehet ismerni tulajdonosát, de ez különösen is jellemezte lakóját. És Zlotopolski összehasonlítást tett e között az egyszerű életmód és az ő rafinált ízlésű, tétlen kényelemszeretete közt, mely csak élvezeteket hajszolt és öltözetek összeállításával foglalkozott s önként elpirulva és magába szállva végtelen szomorúság lepte el szívét: belátta Iwaszkiewicz fölnyét s igazat adott Faniának, hogy kettejük közül azt választotta.

Merengését a fiatal mérnök belépte zavarta meg.

- Az igazgató úr hat óra előtt nem lehet itt. Egy egész félóraig kellene tehát uraságnak várakoznia. Ha tetszik, ezalatt megmutatom a gyárat?

Megindultak. A fiatal cicerone, aki élénk volt, mint a kéneső, nem fukarkodott a magyarázatban. Belépve egy hatalmas csarnokba, ahol egy óriási gép dübörgött, a vezető odahajlott Zlotopolski füléhez:

- Hallja azt a munkát, amit ez a gépóriás végez?

- Igen. De hiszen ettől megsüketül az ember.

- Szokás dolga...

Zlotopolskit legjobban ámulatba ejtette a hajtókerek mozgásának leírhatatlan sebessége; az erő, amely százmázsás teherrel úgy bánt el, mint egy gyermek egy szál gyújtóval.

A kerek szakadatlan forgása, az elvágott vas fájdalmas sivítása és bőgése, a kalapácsok kopogása, mindez együttvéve a járatlanban az iszonyatérzetet keltette. Az épületnek minden porcikája ingott és rezgett; a szó elhangzott; Zlotopolski összetett kezekkel nézett.

- Nos uram! - kiáltotta fülébe a kis mérnök -, hogy tetszik?

- Micsoda hatalom! - csodálkozék Zlotopolski.

- S ezt mind egy emberi kéz mozgatja: az igazgató keze.

- Lehetetlen! Olyan rendkívül tehetséges ember?

- Páratlan! Mielőtt ő idejött, a gyár a bukás szélén állt, ma virágzik. De menjünk tovább.

Ezt mondva, a fiatalember egyik gerendáról a másikra ugrott. Zlotopolski a nyomában.

- Vigyázzon, hogy a szíjak el ne kapják... Erre.

Eközben kint alkonyodni kezdett. Bent meggyúlt a gáz s ennél a világításnál az egész műhely Zlotopolskira azt a benyomást tette, mintha a pokol tornácában volna.

- Ez itt a kettős működésű fogaskerék - ordította a kis mérnök -, az igazgató úr találmanya.

Zlotopolski némán bámult a jelzett szörnyetegre, mely őrült sebességgel forgott egy homályos szegletben.

- Az amerikai védőkészüléket is, amit rajta alkalmazva lát, ő hozta be először Európába.

Zlotopolski ajkát harapdálta.

- Még egyéb intézkedést is hozott be a mi igazgatónk, amiért az özvegyek és árvák áldják: a munkáspénztárt.

Zlotopolskit mély levertség szállta meg, de egyben végtelen tisztelet is vetélytársa iránt.

Úgy érezte, hogy különös kitüntetésnek vehetné, ha ennek az embernek a barátságát megnyerhetné.

Továbbhaladva, a kovácsműhelyhez értek. Éppen a fűjtatók alá gyújtogatták a tüzet, hogy a kalapácsok mozgásba jöjjenek.

- Az ön igazgatójuk valóban... - mondotta Zlotopolski, de nem fejezhette be, mert egyszerre, talán több száz torok olyan énekre gyűjtött, melynek hangja mellett minden egyéb zaj elcsendesült.

- Mi az? - kérdi Zlotopolski.

A fiatal mérnök szeme örömtől ragyogott, arca piros lett, mint a pipacs.

- Kovácsaink énekelnek.

Megálltak. Az acélhangú dalnak minden szavát tisztán érthették.

Mikor vége volt, a fiatal mérnök kíváncsian kérdezte Zlotopolskit, mit szól hozzá?

De ő hallgatott.

- Más gyárban ilyet nem hallhat ám.

- S miért?

- Vagy nem hallotta milyen nyelven énekeltek?

Zlotopolski összehúzta szemöldökét s gyorsan a mérnökhöz lépve kérdezte:

- Mit ért azalatt?

- Az igazgató egytől egyig elküldte a poroszokat és csupa lengyeleket alkalmaz.

Zlotopolski mindkét kezével a mérnök vállára nehezedett.

- És miért, mi okból tette azt? - kérdezte lázasan.

- A közjó érdekében... De mi baja?

- Semmi. Semmi.

Egyebet nem tudott mondani s még levertőbb lett, mint azelőtt volt. Egy percre világos lett előtte minden s megtalálta a Faniától feladott talány kulcsát. S ez mindennél érthetőbben megmagyarázta, hogy milyen iszonyú távolság választja őt el Iwaszkiewiczről.

Kívülről csöngettek.

- Az igazgató - kiáltotta a fiatal mérnök egészen elvörösödve - most el kell tűnnöm.

Abban a pillanatban az ajtóküszöbön megjelent Iwaszkiewicz hatalmas alakja.

Zlotopolski gyorsan feléje közeledett.

- Uram - mondta bánatosan -, én nem ismertem önt, most azonban pár perc óta ismerem s egy cseppet sem csodálkozom, hogy Fania kisasszony önt választotta. Helyet adok, mert mi tényleg nem egy úton jártunk...

S mielőtt Iwaszkiewicz meglepetéséből magához térhetett volna, eltűnt.

Így végződött ez az életből merített regény.

Pár nap múlva Zlotopolski örökre búcsút mondott Varsónak és Drezdában telepedett le.

Iwaszkiewicz elvette Faniát s noha a mama nem győzi lebeszélni, a világért se hagyná ott a gyárat, ami nélkül - a munka embere lévén - nem is élhetne.

A zlotopoli svéd sírdombon vígan szalad az uborka indája, s az örök álmot alvó vitézek kihányt csontjait a falu lakossága szedegeti össze, hogy szentebb helyen tegye le békésebb nyugalomra.

- *Vége* -

A HARMADIK

lengyel elbeszélés

Első fejezet

A műterem, ahol Swiateckivel együtt laktam és festettem, még nem volt kifizetve; először is azért, mert kettőnknek együttvéve nem volt több pénzünk körülbelül öt rubelnél; másodszor, mert a lakbérfizetés iránt őszinte ellenszenvvel viseltettünk.

Bennünket, festőket, különben is pazarlóknak tartanak; pedig én okosabbnak tartom, ha eliszom pénzemet, mintsem hogy lakbérre pazaroljam.

Ami a házigazdánkat illeti, éppen nem volt rossz ember, mindenkor találtunk rá módot, hogy lerázzuk a nyakunkról.

Valahányszor feljött hozzánk a lakbérért, ami rendszerint reggel történt, Swiatecki mindannyiszor félig fölemelkedett fekvő helyéről - a földre vetett szalmazsákról, takarója a török függöny volt, amely rendesen képeink hátterül szolgált - s halotti hangon szólt:

- Jó, hogy látom, azt álmodtam, hogy meghalt.

A házigazda, aki babonás volt, rettenetesen félt a haláltól, szörnyű zavarba jött; Swiatecki meg hanyatt vetette magát a szalmazsákon, kinyújtózkodott, mellén összekulcsolta a kezét s így szólt:

- Ilyen volt egészen; hosszú ujjú fehér kesztyű volt a kezén, lábán lakkcipő, különben az arca kevésbé változott.

És azután rendszerint azzal toldotta meg:

- Az efféle álmok néha nem mennek teljesezésbe.

Ez a néha láthatólag zavarba hozta a házigazdát. A dolog vége az volt, hogy haragra lobbant, becsapta az ajtót s szitkozódva botorkált a lépcsőn lefelé.

A jó lélek nem vette volna a lelkére, hogy a végrehajtót küldje a nyakunkra.

Az igaz, hogy nem sokat vehettek volna el tőlünk, valószínűleg azzal is számolt a gazda, hogyha a műtermet a konyhával együtt más festőnek adná is bérbe, nem sokat nyerne vele.

Fájdalom! Idők múltán ez az eszköz is elvesztette hatását. A háziúr megbarátkozott a halál gondolatával. Pedig Swiatecki éppen azzal az eszmével foglalkozott, hogy három képet fest: A halál, A temetés és Föltámadás a letargiából; persze mindháromban a főszerep a háziúrnak jutott.

Ilyenféle halotthistória volt Swiatecki specialitása; saját nyilatkozata szerint a nagyhulla, kishulla és középhulla festése az ő eleme. Valószínűleg ezért nem akadt képeinek vevője, pedig tehetséges festő volt. Most is a párizsi szalonnak két nagyhullát küldött; én is oda küldtem Zsidók a Visztula partján című festményemet, melyet a szalon katalógusa elkeresztelt Zsidók Babilon folyói mellett. Most aztán türelmetlenül vártuk a zsűri ítéletét.

Persze, Swiatecki előre tudta, hogy pályázatunk eredménytelen lesz; a zsűri csupa idiótákból áll, vagy ha nem, hát én vagyok hülye, vagy ilyenféle; képeink bolondok, jutalmazásuk meg a legnagyobb hülyeség volna.

Hogy kétévi együttlétünk alatt mennyire megkeserítette életemet ez a fickó, azt leírni nem lehet. Legnagyobb ambíciója az volt, hogy erkölcsi nagyhullának tartsa a világ. Így pl. mindenképpen a nagy korhelyt szerette játszani, pedig éppenséggel nem volt az. Leönt két-három kupica pálinkát s körülnéz, látjuk-e; ha azt hiszi, hogy nem vettük észre, egyiket vagy a másikat meglöki könyökével s merően ránk szegezve a szemét, halotti hangon kérdezi:

- A föld poráig süllyedtem, mi?

A felelet az, hogy nagy bolond.

Erre aztán még inkább dühbe jön, mert semmi sem bosszantja annyira, mintha az ember kételkedik erkölcsi süllyedésében.

Valójában pedig a megtestesült jó barát.

Egyszer eltévedtünk a Salzkammergutban, a celli tó mellett. Ránk esteledett s mivel a sötétben könnyen nyakunkat szeghettük volna, hát így szólt Swiatecki:

- Halld csak, Wladek, te nagyobb tehetség vagy, kár volna érted. Én megyek elől... Ha lerepülök a mélységbe, maradj mozdulatlanul reggelig, aztán majd csak kivergődöl valahogy.

- Nem te mégy elől, hanem én - feleltem - nekem jobb szemem van.

Erre Swiatecki:

- Ha ma nem töröm ki a nyakamat, úgyis csak az árok szélén pusztulok el, nekem mindegy.

Veszekszünk egy ideig. Ezalatt koromsötét lett körülöttünk.

Végre elhatároztuk, hogy sorsot húzunk. Úgy történt. Swiateckire esett a sor, ő megy elől. Lassan haladunk a hegynyereg mentén. Eleinte az út meglehetősen széles, de egyre szűkebbre szorul. Amennyire szemünk belátja, jobbról s balról mély hasadék tátong.

A hegygerinc még szűkebbé lesz s ami még nagyobb baj, lábaink alatt a porladó szikláról kődarabok válnak le...

- Négykézláb csúszom, másképp nem lehet! - szól Swiatecki.

Nem is lehetett másként, négykézláb haladtunk, mint két csimpánz.

De csakhamar azon vesszük észre magunkat, hogy már ez sem segít. A sziklahát alig olyan széles, mint valami közönséges nyereg. Swiatecki fölül, mint a nyeregben szokás, én mögötte, két kezünkre támaszkodunk s úgy lovagolunk előre. Egyszerre megszólal Swiatecki.

- Wladek!

- No, mi baj?

- A hegygerinc végére értünk.

- Hát aztán.

- Úgy látszik, mély hasadék áll előttünk.

- Végy egy követ s hajítsd a mélybe... Halljuk, hova esik.

Hallom, amint Swiatecki a sötétben valami sziklatörmeléket kapar. Aztán mondja:

- Vigyázz, dobok!

Fülünket hegyezzük mindketten... Semmi hang!

- Nem hallottál semmit?

- Nem!

- Szépen csávába jutottunk! Talán száz öl mély.

- Hajítsd még egyszer!

Swiatecki nagyobb kődarabot talál s legurítja.

Semmi visszhang.

- Hát nincsen feneke? Az ördögbe! - kiált Swiatecki.

- Nincs más hátra, itt kell ülnünk reggelig.

Nem mozdulunk. Swiatecki még pár követ hajít. Hasztalan. Eltelik egy óra, két óra. Megszólal Swiatecki:

- Wladek, el ne aludjál!... Nincs szivarod?

Kisül, hogy van ugyan szivarom, de egyetlen szál gyújtónk sincs. A kétségbeeséshez vagyunk közel!

Alig volt éjfél után egy óra.

Az eső kezd permetezni. Körös-körül koromsötétség. Most látjuk csak, hogy nekünk, akik városban, falun egyaránt mindig emberek között élünk, fogalmunk sincs a csendről. Mert az a csend, amely itt vesz bennünket körül, valósággal fülünkbe harsog.

Szinte hallom, hogyan kering a vér ereimben, s szívem dobogása világosan fülembe hat.

Eleinte csak érdekesnek találom a helyzetet. Sötét éjjel, mély hasadék mellett sziklaháton lovagolni nem mindennapi élvezet.

De csakhamar hűvösre válik az idő, s hozzá még Swiatecki is elkezd bölcsekedni:

- Mi is az élet? Egyszerűen disznóság. Azt mondják: A művészet! A művészet! Hogy az ördög vigye a művészetet. Egyenes majmolása a természetnek s hozzá meg egy adag alávalóság... Kétszer néztem meg a szalont. Annyi képet küldtek oda, hogy a sok vászonból a világ összes zsidójának szalmazsákot lehetne készíteni. És mi volt az egész? Közönséges szatócsízlés kielégítése! Üzérkedés a zseb és gyomor megtömésére! Semmi egyéb! Ha művészet, igazi művészet is lett volna ott, hát a guta ütötte volna meg! De szerencsére, igazi művészet nincs is a világon... csupa természet. Lehet, hogy ez is csak disznóság... Legjobb volna most mindjárt leugrani s azzal vége! Szívesen megtenném, ha volna egy kis snapszom, de mivel nincs, hát nem tehetem, mert megesküdtem, hogy józanul nem megyek a másvilágra.

Megszoktam már Swiatecki fecsegését, de most a mély csend közepette, a síri magányban, hidegben, sötétségben, a feneketlen mélység szélén nagyon lehangoltak szavai. Szerencsére kidühöngte magát s elhallgatott. Pár követ hajított még, megismételte néhányszor, hogy semmi hang s aztán órák hosszat hallgattunk.

Ekkor úgy tetszett, mintha csakhamar pitymallani kezdene, hirtelen károgást s szárnyak suhogását hallottuk fejünk fölött. Még mindig sötét volt, semmit sem láttunk. De meg voltam győződve, hogy sasok keringenek a mélység fölött, a sötétben egyre hangosabb lett a károgás. Csodálkoztam, hogy annyi sivító hangot hallunk, mintha a sasok légiója tanyázna e helyen. Mindenesetre a hajnal közeledtét jelezte.

Lassacskán láthatóvá vált kezem, amely a sziklahátra támaszkodott, majd Swiatecki vállának körvonala bontakozott ki szemem előtt, mint valami sötét kép a kevésbé sötét háttéren. A háttér egyre halványodott. Pompás halványszürke fény kezdett derengeni a sziklán, lassan áterjedt Swiatecki vállára, egyre jobban áthatotta a sötétséget, mint valami ezüstoffolyadék, átszívódott, összevegyült vele, a feketeséget szürkére, a szürkét gyöngyfehérre változtatta. Egyúttal az egész mindenséget nedvesség hatotta át, nem csak a szikla, hanem a levegő is nedves volt.

Mindegyre jobban világosodott.

Körülnézek s azon igyekszem, hogy a színárnyalatok változásait jól megjegyezzem magamnak s lelkemben lefessek. Hirtelen félbeszakít Swiatecki:

- Pfuj! ostoba szamarak vagyunk!

Háta eltűnik szemem elől.

- Swiatecki! - kiáltom - mit csinálsz?

- Ne kiabálj, ide nézz!

Előrehajlok s mit látok? Sziklaháton ülök s előttem alig egy méter mélyen fekvő rét terül el.

A sűrű moha felfogta a kövek visszhangját, a rét sima, mint valami szőnyeg, a távolban az út fölött varjúk serege szállong, ezeket tartottuk sasoknak. Csak le kellett ereszkednünk a sziklaélen, s a legrövidebb úton lakásunkon voltunk. És mi az egész hosszú éjszakát dideregve, fogvacogva a sziklán töltöttük!

Nem tudom, miért merült föl szemem előtt másfél év után éppen most ez az eset, amikor Swiateckivel a műteremben a háziúr érkezését várom.

Ez az emlék szokatlan jókedvre derített s vidáman szóltam Swiateckihez:

- Emlékszel még, Antek, azt hittük akkor, hogy valami sziklahasadék szélén ülünk s aztán kitűnt, hogy sima út áll előttünk? Most is úgy lehet. Szegények vagyunk, mint a templom egere, a házigazda ki akarja tenni a szűrünket a műteremből, mégis minden jóra fordulhat. Nem nyílhatik még számunkra a dicsőség és pénz csatornája?...

Swiatecki éppen a szalmazsákon ült, csizmáját húzta föl, közben azt mormogta, hogy az élet nem is áll egyébből, mint a csizma fölhúzásából és levetéséből, csak az az okos ember, akinek van bátorsága arra, hogy magát fölakassza; hogy ő még meg nem tette, annak csupán az az oka, hogy nemcsak a legnagyobb bolond, hanem a leggyávabb pula is.

Optimista nyilatkozatommal szakítottam félbe elmélkedését, mire ő rám meresztette potykaszemét:

- Neked meg éppen nagy okod van az öröme, tegnapelőtt Suslovszki utasított ki házából s a leánya szívéből, ma meg a házigazda fog kidobnia műteremből.

Sajnos, Swiateckinek tökéletesen igaza volt.

Három nappal ezelőtt még Suslovszki Kazia jegyese voltam és kedden reggel... igen! kedden a következő levelet kaptam atyjától:

„Tisztelt uram!

A szülők aggodalmával számot vetve, leányom beleegyezik annak a viszonynak a felbontásába, amely neki csak szerencsétlenséget hozott volna. Ámbár anyja kebelén s atyjának hajlékában mindenkor menedéket találna, mégis éppen nekünk, szülőknek kötelességünk, hogy ennek a szomorú eshetőségnek elejét vegyük. Nem csak az ön anyagi helyzete, hanem könnyelmű jelleme, amelyet hasztalan igyekezett előttünk elleplezni, kényszerítenek bennünket és leányunkat arra, hogy szava alól föloldjuk s megszakítsunk minden érintkezést, ami egyébiránt semmiképp sem csökkenti ön iránt való jóindulatunkat.

Tisztelettel
Suslovszki Heliodor,
az egykori k. p.-i
kincstári becslőbizottság
v. elöljárója”

Így szólt a levél...

Hogy pénziáim kutyául állottak, azt utóvégre sem tagadhatom, de hogy az a patetikus majom mi kifogást tehet jellemem ellen, azt igazán nem értem.

Kazia fejecskeje a direktóriumbeli típusra emlékeztet s valóban kitűnően festene, ha a mostani helyett az akkor divatos hajviseletet hordaná. Iparkodtam is, hogy erre rábeszéljem, de hasztalan, ilyen iránt nincs érzéke. Ellenben arcszíne olyan puha, üde, hogy festeni sem lehetne szebbet.

Nem csoda hát, hogy fülig szerelmes voltam belé, s Suslovszki levelének vételekor úgy jártam-keltem, mintha megmérgezték volna. Csak másodnapra, késő este éreztem némi könnyebbülést, magamban egyre azt ismételve: ha nem, hát nem! Leginkább az tette elviselhetővé a csapást, hogy fejem telve volt a szalonnal és zsidóimmal. Meg voltam győződve, hogy meglehetősen jól sikerült a kép, ámbár Swiatecki azt jósolta, hogy még a szalon pitvarából is elutasítják.

Körülbelül egy évvel ezelőtt fogtam hozzá éspedig a következő módon.

Egy este a Visztula mentén sétálok s látom, hogy valami gyümölcsös csónak szétroncsolódik, utcai gyerkcöök halásszák a vízből az almát, az egész zsidó familia olyan kétségbeesetten ül a parton, hogy még jajgatni sem tudnak, hanem némán tördelik kezüket s szobor módjára mereven a vízre bámulnak. Ott áll a vén zsidó, egy igazi patriarcha, a megtestesült nyomorúság; a vén zsidónő, egy fiatal zsidó, valóságos Makkabäus, egy fiatal leány, szeplős ugyan, de orra, szája rendkívül jellegzetes, és még két zsidógyerek. Alkonyodik; a folyó rézvörös fényben úszik, egyszóval nagyszerű! A szász sziget fái beragyogja az alkonypír, távolabb a széles víztükör, színárnyalatok - piros, kékes, ultramarin, szinte acélkék, aztán bíborszínű, amely ibolyába megy át. A levegőég pompás! Az átmenet egyik színárnyalatból a másikba nagyszerű, elragadó! Az ember lelke gyönyörben úszik. Körös-körül csendes, nyugodt minden. Az egészen valami melankólia ömlik le, hogy az ember ordítani szeretne, a csoport meg gyászba borulva olyan helyzetben ül, mintha kicsinyje-nagyja modellt ülne a műteremben.

Hirtelen megvillan agyamban a gondolat: ez aztán kép! Festőszekrénykém nálam volt, e nélkül nem távozom hazulról, rögtön vázlatot vetek. De előbb odaszólok a zsidóknak:

- Így maradjatok, egyiktek se mozduljon! Egy rubelt kap mindegyik estig.

Zsidóim tüstént megértették, miről van szó s úgy ültek, mintha gyökeret vertek volna. Rajzolok, egyre rajzolok! Az utcagyereknek kimásztak a vízből s fülem hallatára kiabáltak:

„Nézzétek a piktort, hogy lopja a képet;
Másoké az érdem, övé a dicséret!”

Én éppen így versben felelek vissza s ezzel annyira meghódítom őket, hogy nem hajigálják többé forgáccsal a zsidókat s nem zavarják munkámat.

De most meg csoportomat szállja meg hirtelen a jókedv.

- Zsidók - kiáltom -, búsuljatok!

Az öregasszony visszafelel:

- Engedelmet, festő úr, minek búsulnánk, mikor az úr mindegyikünknek egy rubelt ígért? Búsuljon az, aki semmit sem keres.

Meg kellett őket fenyegetnem, hogy semmit sem fizetek.

Két este rajzoltam így, aztán még két hónapon át ültek a műteremben. Akármit mond is Swiatecki, a kép sikerült, semmi esetre sem hagyja hidegen a nézőt; igaz valóság, igazi természet szól belőle. Még a fiatal zsidónő szeplőit is híven odafestettem. Az arcok szebbek lehetnének ugyan, de valódiabbak, jellemzőbbek aligha.

Annyira elfoglalta agyamat a kép, hogy Kazia elvesztését könnyebben elviseltem. S amikor Swiatecki eszembe juttatta, úgy tűnt föl, mintha már egy örökkévalóság telt volna el azóta. Eközben Swiatecki fölhúzta a másik csizmáját, én meg a számovárt vettem elő.

A reggeli zsemlét behozza az öreg Antoniova, akit Swiatecki egy év óta hasztalan biztat, hogy akassza föl magát. Teához ülünk.

- Mi lelt ma, hogy olyan jó kedved van? - tör ki a szó Swiateckiből.

- Mit tudom! Majd meglátod, valami szokatlan dolog ér bennünket.

Abban a percben a műterembe vivő lépcsőn léptek zaját halljuk.

- A háziúr! No, itt van a szokatlan dolog! - szól Swiatecki.

Erre olyan gyorsan önti le torkán a forró teát, hogy szeme könnybe lábad, fölugrik az asztaltól s a konyhán át a műterembe rohan, a jelmezek mögé bújik s rejtekéből tompa hangon kiált:

- Te, édesem! Téged roppantul szeret, beszélj te vele!...

- Beléd szerelmes! - felelem én s szintén a jelmezek mögé sietek. - Te tárgyalj vele!

Megnyílik az ajtó s ki lép be? Nem a házigazda, hanem annak a háznak a kapusa, melyben a Suslovszki család lakik.

Előrohanunk rejtekünkéből.

- Levelet hoztam az úr számára - szól a kapus.

Elveszem a levelet... Zeuszra! Kazia írta. Föltépem a borítékot s olvasom:

„Remélem, hogy bocsánatot nyerünk a szülőktől. Jöjjön azonnal, ne törődjék vele, hogy még korán van. Éppen a szász ivócsarnokból jövünk.

Kazia.”

Ámbár halvány sejtelmem sincs arról, mit is fognak a szülők megbocsátani, de nem is érek rá, hogy ezen tűnődjem, az ámulat elveszi eszemet...

Csak pár perc múlva nyújtom át a levelet Swiateckinek s mondom a kapusnak:

- Kedves barátom! mondja meg a kisasszonynak, hogy azonnal megyek... Várjon... Nincs aprópénzem, hanem itt van ez a háromrubeles (az utolsó!), váltsa föl, egyet tartson meg, s hozza vissza a többi.

Mellesleg megjegyzem, hogy a gazfickó, miután zsebre vágta a háromrubelest, többé nem mutatta magát. Az akasztófavirág jól tudta, hogy a Suslovszki házban nem okozhatok botrányt s rútul visszaélt a helyzettel. De abban a pillanatban föl sem vettem.

- Nos, mit szólna hozzá? - kérdeztem Swiateckit.

- Semmit! Minden marha a vágóhídra kerül.

Sietségemben nem találtam megfelelő szidalmat, amivel Swiateckit illessem.

Második fejezet

Negyedóra sem telt bele s becsengetek Suslovszkiékhoz.

Maga Kazia nyit ajtót. Igazán bájos... Az álm melegsége s a reggel üdesége ömlik el rajta, világoskék kartonruhája kitűnően illik neki. Haját kissé szétkuszáta az imént letett kalap. Mosolyog az arca, szeme, mosolyog a nedves ajka... igazi tavaszi reggel! Megragadom a kezét s könyökéig csókokkal borítom el. Ő meg fülemhez hajol s suttogva kérdi:

- Nos, melyikünk szeret jobban?

Aztán kézen fogva a szülők elé vezet. Az öreg Suslovszki olyan benyomást tesz rám, mint a római patrícius, aki *pro patria* egyetlen gyermekét áldozza föl; az anyának könnyei peregnek a kávécsészébe. Éppen reggelinél ültek mindketten. Amint belépünk, fölemelkednek s Suslovszki papa megszólal.

- Az ész s a kötelesség tulajdonképpen azt parancsolja, hogy *nemet* mondjak, de a szülői szívnek is megvan a maga joga - ha ez gyengeség részemről, ítéljen felettem az Isten!

Emellett az égre emeli szemét, jelöl annak, hogy kész helyt állani, ha a mennyei ítélőszék most rögtön akarna felette ítélni. Soha életemben nem láttam ennél rómaiabbat, kivéve talán a szalámit és a makarónit, amit a korzón árulnak. A pillanat annyira ünnepélyes, hogy megatottságában a nílusi ló is elolvadna. Az ünnepi hangulatot még emeli Suslovszka mama, aki kitarja karját s könnyek közt rebegi.

- Gyermekeim! Ha valaha az életben baj érne benneteket, akkor csak meneküljtek ide - ide!

E szavaknál keblére mutatott.

Még csak az kellene! Nagy bolond volnék, ha ott keresnék menedéket!... Igen, ha Kazia mondaná, az már más volna! Mindazáltal mélyen mehat az öregek jószívúsége s keblem hálától dagadozik.

Csupa mehatottságból egyik csésze kávé a másik után öntöm le, úgy, hogy Suslovszki nyugtalan pillantásokat vet a kávémasinára s a tejes lábosra. Kazia szorgalmasan töltöget; hálából lábcskáit keresem az asztal alatt, de visszahúzza, a fejét csóválja s olyan hamiskásan mosolyog, hogy igazán nem értem, miként tudtam megállani, hogy a bőrből ki ne ugorjam.

Teljes órát töltöttem náluk, végre is mennem kellett, Bobus várt a műteremben, akinek rajzórát adtam.

Kazia s az anyja kikísérnek az előszobáig, persze nem örülök, azt szerettem volna, ha Kazia egymaga kísér ki. Micsoda ajak!...

Utam a szász kerten visz keresztül. Sokan jönnek az ivócsarnokból... Észreveszem, hogy amint meglátnak, megállanak az emberek. Hallom, amint körös-körül suttogják: Magorszki! Magorszki! Ez az!... Leányok, akiknek a legkülönbözőbb színű nyári ruhái csodálatos módon tükrözik vissza testük körvonalait, olyan pillantásokat vetnek rám, mintha mondanák. Jöjj csak, várunk! Az ördögbe is! Olyan híres ember vagyok? Vagy mi? Igazán nem értem!

Továbbmegyek - ugyanaz ismétlődik!...

Az udvaron a lépcső előtt a háziúrba ütközöm, mint sziklába a csónak. Ó jaj, a házbér!

De a háziúr nyájasan közeledik s így szól:

- Uram, habár néha alkalmatlankodtam is, mégis higgye el, hogy kegyed iránt annyi... No, de inkább engedje meg, hogy...

Erre szenvedélyesen a nyakamba borul. Ohó! már értem, bizonyára Swiatecki megmondta neki, hogy házasodni készülök, most hát azt reméli, hogy ezután rendesen fogom fizetni a házbért. Csak hadd higgye...

Rohanok föl. Már a lépcsőn nagy lármát hallok. Berontok. A műterem valóságos füstfelhő, alig lehet látni. Ott van Rzysinszki Julek, Wach Poterkievic, Franck Kopkowszki, az öreg Sludecki, Karminszi, Woitek Michalak - azzal mulatnak, hogy az elegáns Bobust föl és alá taszigálják a szobában. Mihelyt engem megpillantanak, otthagyják a terem közepén s egyszerre pokoli zajt csapnak.

- Gratulálunk! Gratulálunk! Gratulálunk!...

- Emeljétek föl!

A másik pillanatban már kezükben tartanak s többször földobnak a magasba, miközben ordítanak, mint a bögőmajom.

Végre a földet ér a lábam, köszönöm figyelmüket és ígérem, hogy mindnyáját meghívom a lakodalmamra, különösen Swiateckit, akit vőfélyemnek nevezek ki...

De Swiatecki tagadólag emeli föl kezét s mondja.

- Ez a gimpli azt hiszi, hogy eljegyzéséhez gratulálunk.

- Hát mihez?

- Micsoda? Még nem tudod? - kérdezi egyszerre több hang.

- Semmiről sem tudok, mi az ördögöt akartok tőlem?

- Adjátok oda neki a Papiros-sárkányt! A Papiros-sárkány reggeli számát! - kiáltja Poterkievic.

Ideadják a lapot s összevissza kiabálják.

- Nézd meg a táviratokat!

Nézem a táviratokat s ezt olvasom.

„A Papiros-sárkány eredeti távirata: Magorszkinak a képe »Zsidók Babilon folyói mellett« nyerte el az ideai szalonban a nagy aranyérmet. A kritika nem talál elég dicsérő szót a művész lángelméjének magasztalására. Wolff Albert a képet valóságos kinyilatkoztatásnak mondja. Hirsch báró, tizenötezer frankot ajánl érte.”

- Elájulok! Fogjatok meg! Elmegy az eszem, nem tudok szólni. Tudtam, hogy a kép sikerült, de ilyen eredményről álmodni sem mertem.

A Papiros-sárkány kiesik a kezemből.

Fölveszik a földről s az utolsó hírekből a következő magyarázatokat olvassák föl:

1. *Közlemény.* Úgy értesülünk a mestertől, hogy festményét szép fővárosunkban szándékozik kiállítani.

2. *Közlemény.* A helybeli művészeti egyesület alelnökének arra a kérdésére, nem szándékozik-e fenséges művét Varsóban is kiállítani, a művész így felelt. Nagyobb öröömre szolgál, hogy művem Varsóban kiállíthatom, mint hogy eladtam Párizsban! Reméljük, hogy utódaink ezeket a szavakat majdan - adja isten, hogy minél később! - a művész síremlékén fogják olvasni.

3. *Közlemény.* Művészünk anyja a párizsi sürgöny okozta izgatottságtól súlyos beteg.

4. *Közlemény.* Lapzártakor értesülünk, hogy mesterünk anyjának állapota javult.

5. *Közlemény.* A mester Európának legnagyobb városaitól meghívást kapott, hogy festményét állítsa ki.

A rengeteg hazugság hatása alatt lassanként magamhoz térek. Úgy látszik, hogy Ostrzynski, a Papiros-sárkány szerkesztője, Kazia exkérője, eszét vesztette; mert a dolog meghalad minden mértéket. Magától értetődik, hogy a képet először is Varsóban fogom kiállítani, de

ad 1. senki előtt sem nyilatkoztam;

ad 2. a művészeti egyesület alelnöke nem intézett hozzám semmiféle kérdést s így nem is felelhettem;

ad 3. anyám már kilenc évvel ezelőtt meghalt és végre képem kiállítására sehonnan sem kaptam meghívást.

Abban a pillanatban megvillant agyamban az a gondolat, hátha a távirat éppen olyan kevésbé igaz, mint az öt közlemény! Hátha az az Ostrzynski, aki fél évvel ezelőtt kosarat kapott Kaziától, bár a szülők az ő részén voltak, csak bolonddá akart tenni?! No hisz akkor a fejével fizet! A kollégák azzal nyugtatnak meg, hogy ha a közleményeket maga Ostrzynski gyártotta is, a távirat mindenesetre valódi.

Ekkor érkezik Stach Klosevic s hozza az Äquator reggeli számát. A táviratot az Äquator is közli. Megkönnyebbülten lélegzem föl. Újból nekem esnek a gratulálók.

Az öreg Sludecki - ravasz, mint a róka, amelletted édes, mint a méz -, megszorítja kezemet s azt mondja.

- Istenemre! Mindenkor nagyra tartottam az ön zsenialitását és védtem, kedves kolléga - (tudom, hogy mindig számárnak mondott) - különben talán nem is veszi jó néven, kedves kolléga úr, hogy egy ilyen vén kontár kollégának szólítsa; úgy bocsásson meg, nagyon tisztelt kolléga, istenemre, csupa megszokásból teszem!

Magamban a pokolba kívánom, de mielőtt felelhetnék, félrevon Karminszki s halkán mondja, de mégis úgy, hogy a többiek is hallhatják.

- Kedves kolléga, ha tán pénzre volna szüksége, csak szóljon s én...

Karminszkit szolgálatkészségéről ismerjük valamennyien. Akárhányszor így szól egyikünk-höz:

- Kolléga, ha tán pénzzavarban van, csak forduljon hozzám, én majd... A viszontlátásra!

Emelletted dúsgazdag. Én azt felelem neki, ha máshonnan nem kaphatok pénzt, akkor hozzá fogok fordulni.

Más barátaim is érkeznek; hűséges lelkek, tiszták, mint a színarany, majdhogy agyon nem szorítanak ölelésükkal. Végre Swiatecki közeledik, látom, hogy nagyon meg van hatva, bár leplezni igyekszik, nyersen így szól.

- Ámbár látom, hogy egészen elzsidósodol mégis gratulálok!

- Ámbár látom, hogy egészen elbutulsz, mégis köszönöm! - felelem én s szorosan átöleljük egymást.

Wach Poterkiewicz mellékesen megjegyzi, hogy kiszáradt a torka. Egyetlen fillérem sincs, de Swiateckinek van két rubele, a többieknek is van némi pénzecskéjük. Hamarosan kész a kollekta, meg a puncs. Isznak az egészségemre s minthogy megtudják, hogy a Suslovszki-ügy is föléledt, Kazia egészségére is poharat ürítenek. Hozzám lép egyszerre Swiatecki s azt mondja:

- Azt hiszed, te tökfilkó, hogy nem olvasták a táviratot, mielőtt a kisasszony neked írt?

Mintha furkósbottal ütöttek volna fejbe! Míg egyik oldalról kiderült fölöttem az ég, a másik oldalról rémes sötétségbe borult. A szülőktől minden kitelik, de Kazia is olyan önző volna?...

Pedig nagyon valószínű, hogy reggel az ivócsarnokban olvasta a táviratot, azért is idézett meg olyan rögtönösen.

Suslovszkiékhoz akarok rohanni, hogy megbizonyosodjam a dolog felől. De nem hagyhatom el a társaságot. Éppen most jön Ostrzynski is, elegánsan, hidegen, önhitten, szokása szerint kesztyűsen. Szelleme szikrázik, mint valami tűzkéve, ravasz, furfangos fickó!

Már a küszöbön leereszkedőleg integet sétapálcájával és szól.

- Gratulálok, mester, én is gratulálok!

Ezt az *ént* olyan nyomatékkal ejti ki, mintha az ő szerencsekívánata többet érne, minden másénál.

Talán úgy is van.

- Mit találtál ki? - mondom. - Amit itt látsz, mindent a Papiros-sárkányból tudtam meg.

- Mit törődöm vele? - feleli Ostrzynski.

- Képem kiállítására nézve sem nyilatkoztam.

- Hát most teszed - válaszol nyugodtan.

- Hiszen nincs is anyja, hogy betegedhetett volna meg? - szól Woitek Michalak.

- Semmi közöm hozzá - válaszol Ostrzynski méltóságteljesen s lehúzza a másik kesztyűjét.

- De legalább a távirat igaz?

- Természetesen!

Ez a biztosítás teljesen megnyugtat.

Hálából punccsal szolgállok neki.

Ajkához emeli a poharat, iszik egy kortyot s aztán mondja.

- Először is a te egészségedre, aztán - tudod kiére?... Kétszeresen gratulálok!

- Honnan tudod?

Ostrzynski vállat von.

- Suslovszki már korán reggel a szerkesztőségben járt.

Swiatecki az emberi alávalóságról mormog magában.

Én azonban már tovább nem állhatom, veszem kalapomat.

Ostrzynski velem jön, de útközben elválok tőle s pár perc múlva másodszor csengetek Suslovszkiéknál.

Megint Kazia nyit ajtót, szülei nincsenek itthon.

- Kazia! - szólok szigorú hangon - te tudtál a táviratról!

- Igen! - feleli nyugodtan.

- De, Kazia!

- Hát aztán, édesem? A szülőktől csak nem veheted rossz néven, ha valami elfogadható okot találtak, hogy újra beleegyezésüket adják.

- De te, Kazia?!

- Én meg fölhasználtam a legelső alkalmat - tán nem jól tettem, Wladek?

Szemem elől elvonulnak a sötét fellegek, úgy tetszik, hogy Kaziának tökéletesen igaza van. Mi a csudának rohantam ide bolondmódra?

Eközben közeledik hozzám Kazia s karomra hajtja fejecskéjét. Félig átkarolom, fejecskéje lehanyatlik, behunyja szemét, felém fordítja rózsás szájacskáját és suttogja.

- Nem, nem, Wladek! most ne - majd az esküvőnk után, kérlek!

Éppen kérése miatt ajkára szorítom számat s le nem veszem, míg lélegzetem ki nem fogy.

Kazia szemében a meghatottság tükröződik, aztán kezével eltakarja arcát s mondja.

- Hiszen annyira kértelek, hogy ne...

A szemrehányás és tekintete annyira megindítanak, hogy másodszor is megcsókolom. Ha az ember szeret valakit, inkább csókolja mint veri. Én pedig szeretem Kaziát végtelenül, ész nélkül szeretem, mint életemet, szeretni fogom halálomig, még azon is túl! Ő vagy senki sem - s aztán punktum!

Kazia reszketeg hangon mondja, hogy attól fél, most már elveszti becsülésemet. Imádott lény! Micsoda badarságot fecseg! Megnyugtatom amennyire tudom, s aztán elkezdünk okosan beszélni.

Megegyezünk, hogy ha a szülők úgy adnák elő a dolgot, mintha csak később értesültek volna a táviratról, nem fogom elárulni, hogy tudom a valót. Azután elbúcsúzom Kaziától s megígérem, hogy este újra eljövök.

A művészegyesület irodájába kell még sietnem, mert közvetítése útján léphetek legkönnyebben érintkezésbe a szalon intézőségével.

Harmadik fejezet

Sürgönyt küldök, melyben kijelentem, hogy elfogadom a Hirsch báró ajánlatát, de azzal a kikötéssel, hogy a képet először Varsóban kiállítom stb. A sürgönyre, valamint egyéb kiadásokra szükséges pénzt a művészegyesület irodájától veszem kölcsön. Szívesen adják. Minden úgy megy, mint a karikacsapás.

A Papiros-sárkány meg az Äquator életrajzomat közlik, persze, egy szó sem igaz belőle, de hogy is mondja Ostrzynski: mit törődöm vele? A képes folyóiratok is elhalmoznak ajánlataikkal, arcképemet kérik, a kép reprodukcióját hozzák. Helyes.

Lesz pénz annyi, mint a pelyva.

Negyedik fejezet

Egy héttel utóbb Hirsch báró elküldi a foglalót. A teljes összeget rögtön kifizeti, mihelyt a vászon birtokába jut. Egyelőre a kereskedelmi bank ötezer frankot utalványoz aranyban. Mióta élek, nem láttam annyi pénzt egy rakáson. Hazamegyek megrakodva, mint valami számár.

A műteremben valóságos zsinat van együtt. Az aranyakat a padlóra szórom s mivel még sohasem hemperegtem aranyban, hát elkezdek hengergőzni a sok fényes pénzen. Utánam Swiatecki is ugyanazt cselekszi. Jön a háziúr s azt hiszi, elment az eszünk...

Kannibál módjára mulatunk!

Ötödik fejezet

Egy nap Ostrzynski azt mondja, boldognak érzi magát, hogy Kazia kikosarazta; mert olyan kilátásai vannak, amilyenekről én nem is álmodom.

Nagyon örülök, azaz tulajdonképpen teljesen közömbös reám nézve, annyi bizonyos, hogy Ostrzynski nem vész el a világban.

Amikor Kazia körül forgolódott, a szülők s kiváltképpen Suslovszki papa erősen pártjára keltek. Sőt olyan befolyást gyakorolt az öregre, hogy ez a római jellem vele szemben letett minden méltóságteljes komolyságáról. Ellenben Kazia az első perctől fogva ki nem állhatta. Valami akaratlan ellenszenvet érzett iránta, meg vagyok róla győződve, hogy nem azok miatt a jellemvonásai miatt volt előtte ellenszenves, amelyek miatt mi, akik közelebbről ismertük, semmiképp sem szenvedhettük.

Mert valóban nagyon különös ember, azaz csodálatos egy irodalmi férfi.

Valószínűleg nem csak nálunk, hanem az irodalom és művészet minden jelentősebb közép-pontjában vannak emberek, akiket, ha ismerünk, önkénytelenül azt kérdezzük, honnan is szerzik nagy tekintélyüket.

Ezek közé tartozik az én barátom is, a Papiros-sárkány szerkesztője. Ki hinné, hogy Ostrzynski jelentőségének s egész szellemi létének titka egyedül az irodalmi tehetségek lenezésében s becsmélésében gyökerezik, szóval a mások leszólásából él.

Csak látni kell a gyűléseken, művészek és írók ülésén, jubileumi ünnepélyeken, milyen kegyes iróniával beszél olyan irodalmi férfiakkal, akik tízszerre többet teremtettek, mint ő; látni kell, hogyan szorítja őket a falhoz erős logikájával, éles eszével hogy szorítja a sarokba s hogy veri fejükhöz irodalmi tekintélyt.

Valahányszor erre gondol Swiatecki, mindannyiszor ágydeszkát keres, hogy leüsse vele Ostrzynski fejét. Én azonban nem csodálkozom, hogy akkora a tekintélye. Akárhány igazi tehetség ügyetlen, félénk, híján van minden vitatkozó képességnek. De majd az utókor rendet csinál ezek között az emberek között, fölállítja a rangsort s mindegyiknek ki fogja jelölni a megillető helyet. Ostrzynskinek elég esze van arra, hogy ezt belássa, de gúnyosan túlteszi magát rajta. Megelégszik azzal, hogy ebben a percben számottevő tényezőnek tartják s szavának több súlya van, mint akárhány emberének, akiket pedig tehetség dolgában meg sem közelít.

Mi festők nemigen vagyunk útjában. Néha ugyan irodalmi tehetségek javára is megüti a nagy dobót, de csak akkor, ha a Papiros-sárkány érdeke úgy kívánja. Máskülönben elég jó pajtás és csinos ember; sőt azt mondhatnám, hogy szeretem is, csak...

Vigye el az ördög Ostrzynskit, elég volt róla...

Hatodik fejezet

Még annyira visznek, hogy egy szép napon itt hagyom az egész frekvenciát.

Micsoda komédia! Mióta dicsőségben és pénzben dúskálok, ez a Suslovszki minden várakozásom ellenére valóságos lenézéssel bánik velem. Ő maga, a felesége, Kaziának valamennyi férfi- és nőrokona jéghidegséggel viselkedik velem szemben.

Mindjárt az első este kijelentette Suslovszki, ha tán azt hiszem, hogy új helyzetem befolyással volt elhatározására, vagy ha tán úgy gondolom - amit különben világosan észrevesznek -, hogy kegyet gyakorlok családjával, hát hangsúlyoznia kell, hogy egyetlen gyermekük boldogságáért készek ugyan mindent föláldozni, de gyermekük semmi esetre sem kívánhatja, hogy emberi méltóságukat is odadobják. Az anya még hozzátette, hogy gyermeke már tudja, hol találhat a legrosszabb esetben is menedéket. Jó Kaziám védelmébe vesz ugyan, de hasztalan, mert az öregek minden szavamat lesve lesik.

Mihelyt a számat kinyitom, ajkába harap Suslovszki, feleségére néz s bólintgat, mintha mondaná.

- Tudtam, hogy így lesz!

Így üldöznek reggeltől estig.

S mindez csupa tettetés, s csak arra való, hogy hálójukban tartsanak. Valójában tizenötezer frankom szúr nekik szemet!

A dolognak végét kell szakítanom.

Annyira vitték, hogy szinte úgy érzem magamat, mintha alávalóságot követtem volna el az aranyérem s a tizenötezer frank elnyerésével.

Hetedik fejezet

Elérkezett a hivatalos eljegyzés napja.

Gyönyörű gyűrűt vettem, XV. Lajos stílút; sem a szülőknek, sem Kaziának nem tetszett, mert az egész házban egyetlen lélek sincs, akinek fogalma volna az igazi művészetről.

Kazián még sokat kell csiszolnom, hogy a nyárspolgári vonásokat kiirtsam belőle s hogy rászoktassam a művészi érzésre; de mivel szeret, hát minden jót remélek.

Swiateckin kívül senkit sem hívtam meg az eljegyzésre. Kértem, hogy előzőleg tegyen látogatást Suslovszkiéknál, de ő kijelentette, hogy erkölcsileg és fizikailag tönkrement ugyan, de olyan mélyre mégsem süllyedt, hogy látogatásokat tegyen.

Suslovszkiékat elő kell készítenem, hogy barátom különös ember ugyan, de alapjában véve jóra való férfi, zseniális festő.

Amikor Suslovszki hallotta, hogy barátom nagy, közép és kis hullákat fest, összehúzta a szemöldökét s kijelentette, hogy egész életében csak tisztességes emberekkel volt dolga, tisztviselői pályája is szeplőtlen, így hát szeretné hinni, hogy Swiatecki úr tiszteletben fogja tartani a tiszteletreméltó polgári családban dívó szokásokat.

Meg kell vallanom, hogy e részben némi aggodalmaim vannak s reggeltől fogva hadilábon állok Swiateckivel. Erősen ragaszkodik ahhoz, hogy hosszú szárú csizmában megy az eljegyzésre.

Én kérem, könyörgök, rimáncodom.

Végre enged s kijelenti, hogy utóvégre nem lát rá okot, mért ne adja ő is a bolondot. Sajnos, a cipője még a közép-afrikai fölfedezők sarujára emlékeztet, azóta sem látott fénymázt, amióta a cipész hitelbe hazahozta.

Hiába, ezen már nem lehet segíteni!

Még nagyobb baj, hogy Swiatecki feje olyan, mint erdőborította hegycsúcs, amelyen vihar tombolt végig. De ezen nem fog már semmi, nincs a világon olyan fésű, amely ahhoz az üstökhöz hozzáférhetne. De arra már rábírom Swiateckit, hogy a mindennapi blúza helyett kabátot vegyen föl. Megteszi, hanem éppen olyan, mint valamelyik hullája s egyben síri hangulat vesz rajta erőt. Az utcán minden ember nézi nagy furkósbotját s az ütött-kopott kalapot, én már megszoktam...

Csengetünk, belépünk.

Már az előszobában hallom Jaczkovicz bácsi szavát, aki a túlságos népesedés kérdéséről beszél. Jaczkovicz bácsi mindig erről a témáról szónokol, ez az egész bölcsessége. Kazia a muszlinruhában valami felhőhöz hasonlít, igazán elragadó! Suslovszki frakkot visel, frakkban vannak a rokonok is, a vén nénik selyemruhában.

Swiatecki megjelenése feltűnést kelt. Nyugtalanul néznek bennünket... Swiatecki bosszúsan tekint körül s kijelenti Suslovszki papa előtt, hogy bizony nem alkalmatlankodnék az uraságoknál, ha Wladek házasságáról vagy ilyesmiről nem volna szó.

Ez az ilyesmi nagy megütközést idéz elő. Suslovszki méltóságteljesen emelkedik föl s kérdi, hogy mit ért tulajdonképpen Swiatecki úr az ilyesmi alatt... Swiatecki úr azt feleli, hogy neki tökéletesen mindegy, akármit értenek is alatta, hanem Wladek kedvéért akár gyertyát is

nyelne, ha Suslovszki úrnak úgy tetszik... Leendő apósom feleségére, Kaziára s reám olyan tekintetet vet, amelyből bosszúság s elkeseredés szól.

Szerencsémre a nálam szokatlan lélekjelenléttel sikerül véget vetnem a fatális helyzetnek, amennyiben kérem leendő apósomat, hogy mutasson be a család azon tagjainak, akiket még nincs szerencsém ismerni.

Bemutatnak bennünket s mindnyájan helyet foglalnak.

Kazia mellém ül s kezét kezembe teszi. A szoba telve van emberekkel, de mindnyájan feszesek, hallgatagok. A levegő tikkasztó, ólmos.

Jaczkovicz bácsi újból a túlnépesedés témájába kezd, Swiatecki barátom az asztal alá bámul. A csendben egyre hangosabbá válik a bácsi szava, aki - mivel elől hiányzik a foga - mindannyiszor füttyülő hangot hallat, valahányszor s-t kell kiejtenie.

- Egész Európára nézve a legborzasztóbb bajok származnak majd ebből idővel - mondja Jaczkovicz.

- Kivándorlás... - szól közbe valaki.

- A statisztika mutatja, hogy a kivándorlás sem képes megakadályozni a túlnépesedést.

Hirtelen fölveti fejét Swiatecki, s potykaszemét a beszélőre irányozza.

- Hát akkor kínai szokásokat kellene behozni - mormogja mély basszus hangján.

- Engedelmet! Hogy érti azt: kínai szokásokat?

- Kínában ti. a szülőnek megvan az a joga, hogy gyengeelméjű gyermekét megfojtsa. Nálunk pedig azt kellene behozni, hogy a gyermekeknek joguk legyen kipusztítani a világból a birkafejű szülőket.

Megvan! A villám lecsapott, a pamlag recseg a nénik alatt, én azt hiszem, föld alá kell süllyednem. Suslovszki behunyja a szemét, egy ideig nem tud szólni.

Mély csend.

Aztán megszólal jövődöbeli apósom dühtől reszkető hangja.

- Uram, remélem, hogy mint keresztény...

- Miért legyek éppen keresztény? - vág szavába Swiatecki vésztióslóan rázva bozontos fejét.

A második villámcsapás! A nénik alatt reszket a pamlag, mintha hideg rázná. Azt hiszem, hogy alattam megnyílik a föld.

Mindennek vége, odavan minden reménységem!

Hirtelen ezüstcsengettyű módjára megcsendül a Kazia nevetése, utána önkénytelen nevetésre fakad Jaczkovicz bácsi, hangosan kacagok én is, anélkül hogy okát tudnám.

- Apácska! - kiáltja Kazia - hiszen Wladek előre megmondta, hogy Swiatecki úr különös ember. Swiatecki úr csak tréfál, tudom, hogy ő maga is jó gyermeke az édesanyjának!

Igazi kópé, nem is leány ez a Kazia! Nemcsak kitalált valamit, hanem el is találta, Swiateckinek él még az édesanyja, s csakugyan jó fiú.

Kazia nevetése és szavai elterelik a figyelmet, de még inkább a szolgának a belépése, aki bort és süteményt szolgál föl.

Ugyanaz a szolga ez, aki minap utolsó három rubelemtől fosztott meg, az ünnepélyes alkalomra frakkba bújtatták, méltóságosan lépdel, mint valami lakáj. Szemét, erősen a tálcára szegezi, a poharak csörömpölnek, óvatosan, lassan tolja magát előre, mintha színig telt vizespoharat vinne.

Attól félek, hogy a tálcát mindenestül leejti, de szerencsére ez az aggodalmam alaptalan.

Hamarosan megtelnek a poharak.

Kezdődik az eljegyzési aktus...

Serdülő leányka porcelántányért hoz, rajta két gyűrű. Szeme szinte kikerekedik a nagy kíváncsiságtól, s az egész szertartásos jelenet olyan gyönyörűséggel tölti el, hogy magasra szökik a tányérral. Suslovszki fölkel, mindenki fölemelkedik, hallani lehet a hátratolt székek neszt.

Mély csend állt be. Hallom az egyik matróna suttogó szavát, amint megjegyzi, elvárta volna, hogy tisztességesebb lesz az én gyűrűm. A megjegyzés dacára is olyan ünnepélyes a hangulat, hogy a legyek is lehullanak a falakról...

Suslovszki szólni kezd...

- Gyermekeim! Fogadjátok apai áldásomat.

Kazia letérdel, én is térdre ereszkedem melléje.

Micsoda arcot vághat most Swiatecki, édes istenem, micsoda arcot!

Nem merek odanézni. Szememet Kazia muszlinruháján legeltetem, amely a fakult piros szőnyegen szép foltnak tűnik föl. A szülők mindkettőnk fejére teszik kezüket, aztán megszólal jövődöbeli apósom:

- Leányom! A szülői házban a legszebb példáját láttad annak, mije legyen a nő a férfinak; nem tartom tehát szükségesnek, hogy kötelességedre oktassalak, férjed különben is (akarom hinni!) útba fog igazítani!... Hanem önhöz fordulok, kedves Wladislaw úr...

Erre hosszabb beszédbe kezd, mialatt egytől százig számolok, s aztán újra kezdem előlről. Suslovszki, a polgár, Suslovszki, a tisztviselő, Suslovszki, az apa, Suslovszki, a római jellem jó alkalmat talál arra, hogy föltárja egész lelki nagyságát... A gyermek, szülők, kötelességek, jövőd, áldás, tövisek, lelkiismeret s más efféle zümmögnek fülemben, mint valami méhraj, fejemre szállnak, csipdesik nyakamat, arcomat, üstökömet...

Bizonyára nagyon szorosan kötöttem nyakkendőmet, azért érzem magamat rosszul. Hallom a Suslovszka mama sírását, ami meghat, mert igazán jó lélek; hallom a gyűrűk csörgését, amiket a táncoló leányka a tányéron tart. Jézus Mária! Micsoda arcot vághat most Swiatecki!

Végre valahára fölállunk. A leányka orrom elé tartja a tányért, Kaziával kicserélem a gyűrűt...

Puff! Völegény vagyok! Már azt hiszem, készen vagyunk, de nem! Suslovszki fölszólít bennünket, hogy kérjük ki a nénik áldását.

Megtesszük. Öt kezét csókolok végig, olyanok, mint megannyi gólyaláb... A nénik mind reménylik, hogy méltó leszek bizalmukra.

Miféle bizalomra? A pokolba is! Jaczkovicz bácsi megölel. Okvetlen nagyon szoros a nyakkendőm...

A legnehezebb dolgon átestünk. Világosodik... Hozzák a teát.

Kazia mellett ülök s úgy teszek, mintha nem látnám Swiateckit. A fickó miatt majd a guta üt meg már megint; mert arra a kérdésre, tetszik-e arak a teába, azt feleli, hogy arakot csak palackszámra szokott inni...

Egészen véve elég jól folyt le az est.

Kiérünk az utcára, mohón kapkodok a friss levegő után. Kétségtelen, hogy nagyon szoros volt a nyakkendőm. Swiatecki szótlanul halad mellettem. Kínossá kezd válni a hallgatás s utoljára már szinte elviselhetetlen. Úgy érzem, mondanom kellene valamit Swiateckinek, milyen boldog vagyok, milyen fényes volt az ünnepély, mennyire szeretem Kaziát...

Összeszedem magamat, de nincs erőm! Végre mikor már majdnem a műteremhez érünk, mondom.

- Valld meg, édes barátom, az élet mégis csak szép!

Swiatecki megáll, végigmér tetőtől talpig s mondja.

- Majom!

Egész este egyetlen szót sem váltottunk egymással.

Nyolcadik fejezet

Eljegyzésünk után egy hétre megnyílt a Zsidók kiállítása. Külön teremben helyezték el s az intézőség külön belépti díjat szedett. A tiszta haszonnak fele az enyém... Azt mondják, hogy reggeltől estig tömve van a kiállítási terem.

Csak egyszer voltam ott, de mivel a látogatók inkább engem bámulnak meg mint a képemet, hát többet nem megyek oda, minek is bosszankodjak hiába.

Ha képem olyan műremek is volna, amilyet a világ még nem látott, akkor is csak olyanforma kíváncsisággal nézné a publikum, aminővel a Kraót vagy a hottentottát bámulná, aki eleven galambokat nyel el. Ilyen hottentotta vagyok ebben a percben én... Nevetnék rajta, ha valóban majom volnék, ahogy Swiatecki állítja. De sokkal inkább művész vagyok, semhogy ne bántana a művészetnek olyan kicsinylése, aminőt a divatba jött személyiség kedvéért tanúsítanak.

Kilencedik fejezet

Három héttel ezelőtt senki sem tudott rólam, most meg tucatszámra kapom a leveleket, jórészt szerelmi vallomást. Öt közül négy okvetlen úgy kezdődik: Kegyed talán meg fogja vetni azt a női lényt, aki stb... Én azonban semmi esetre sem vetem meg a női lényt, csak hagyjon békében.

Ha Kaziám nem volna, úgy - őszintén megvallom - nem hagynám egészen viszonzatlanul a sok érzelmet.

De ami különösen bánt, hogyan várhatja az az ismeretlen, hogy egy férfi, aki azelőtt sohasem látta, egyszeriben, pusztán felszólítására lábaihoz veti magát. Vesd le előbb fátyolodat, szép ismeretlen! Előbb megnézzlek s azután fogom megmondani... Ó, jaj! Semmit sem fogok mondani, hátha Kazia!...

Névtelen levelet is kaptam, melyben valami fehér hajú barátnő engem mesternek, Kaziámat meg libátskának nevezi.

Mester, önnek való nő az, (kérde fehér hajú barátném). Méltó ez a választás ahhoz, aki felé az egész nemzet szeme fordult? Ön holmi intrikának az áldozata stb.

Csodálatos ötlet s még csodálatosabb kívánság, hogy ne házasodjam szívem, hanem a közvélemény tetszése szerint.

Szegény Kaziám máris útjukban van!

Bizonyára létezik nagyobb bűntény is, mint holmi névtelen levél, de nincs nagyobb... hogy is fejezzem ki magamat enyhén szólva?... De hagyjuk!

Esküvőnk napját még nem tűztük ki, de már közeleg.

Addig is kérem Kaziát, öltözködjék föl csinosan, menjünk a kiállításra. Lássanak bennünket együtt...

Swiatecki hullái is megérkeztek Párizsból.

Az utolsó találkozás a címe a képnek, s egy ifjút, meg leányt ábrázol, akik a boncolóasztalon hevernek. A kép alapeszméje első tekintetre fölismerhető. Világos, hogy a két fiatal szerette egymást, a nyomorúság szétválasztotta őket s most a halálban egyesültek.

A deákok minden megindulás nélkül hajolnak a hullák fölé; a terem perspektívája hibás, de a nagy hullák igazán kitűnőek. Valóságos jéghidegséget lehel az egész. A szalonban nem talált elismerésre a kép, talán mivel olyannyira kínos benyomást tesz a nézőre, de a kritika dicsérőleg emelte ki.

A mi művészi céhünkben kétségkívül sok a tehetség. Itt van pl. Swiatecki nagy hullája mellett Franek Cepkovszki Korecki halála c. képe. Roppant erő s hatalmas egyéniség szól belőle.

Swiatecki idiótának mondja ezt a Franeket, egyrészt azért, mert hosszú haját s rövid szakállt visel, másrészt azért, mert az utolsó divat szerint öltözködik, végre az sem tetszik neki, hogy olyan szörnyen udvarias, kimért s gyakran emlegeti előkelő rokonságát.

De Swiatecki téved.

A tehetség olyan madár, amely oda rakja fészkrét, ahova neki tetszik; majd vad rengeteget, majd jól ápolt kertet keres föl.

Párizsban, Münchenben láttam festőket, akik parasztlegényekhez hasonlítottak, avagy ellenkezőleg holmi borbélyhoz vagy gigerlihez - semmit sem nézne ki belőlük az ember. És mégis e fickók egyikében-másikában olyan lelkesedés, olyan finom szín- és formaérzék lakott, gondolatukat olyan híven tudták vászonra vetni, hogy az ember nem tud hova lenni bámulatában. Ostrzynski, akinek mindenre kész a megjegyzése, azt írta erről a Papiros-sárkányban: Spiritus flat ubi vult. (A szellem ott lengedezik, ahol neki tetszik.)

Swiatecki véleménye szerint a történelmi festés nem egyéb, mint obskurus barbárság. Magam nem festek történelmi tárgyat s így nincs semmi közöm a kérdéshez; hanem mégis elfog a bosszúság, ha minden oldalról a haladás teóriáját hallom emlegetni.

Festőink jórésének az a hibája, hogy összeházasodnak valami művészeti doktrínával s aztán papucs alatt állanak, mindent annak a szemüvegén keresztül néznek, művészetükben azt utánozzák, s így inkább apostolai a teóriának, mint igazi festők. Másrészt ismertem olyan festőket, akik a lelküket kibeszélték, hogy megértessék, mi is a művészet, de mikor aztán arra került a sor, hogy ecsetet vegyenek kezükbe, semmi érdemeset sem tudtak alkotni...

Gyakran gondoltam, hogy tulajdonképpen a bölcselők dolga a művészet teóriája s ha nem helyesen csinálják meg, ám az ő lelkük rajta! A festők pedig csak fessenek, amint szívük sugallja; de tudjanak ám festeni, ez a fődolog...

Nézetem szerint a legparányibb tehetség többet ér, mint a legnagyobbyszerű teória, s a legnagyobbyszerű teória sem méltó arra, hogy a művészi szabadságnak nyomába lépjen.

Tizedik fejezet

Kaziával s Suslovszki papával a kiállításon voltunk.

Képem előtt még mindig nagy a tolongás.

Amint beléptünk, megindult a suttogás s ez alkalommal az általános kíváncsiság nem képem felé, nem is felém fordult, hanem Kaziám felé. A hölgyek szemüket sem vették le róla. Észrevettem, hogy roppantul örül neki s éppen nem veszi rossz néven...

Kellemetlenebb volt az a kijelentése, hogy Swiatecki képe nem árul el semmi finomabb ízlést. Suslovszki papa is kijelentette, hogy leánya egészen az ő lelkéből beszélt - én azonban magamon kívül voltam dühömben. Hogy még Kaziának is ilyen fogalma van a művészetről!

Bosszúságomban ott is hagytam őket azon ürügy alatt, hogy Ostrzynskihez kell mennem; csakugyan meg is tettem, de csak azért, hogy reggelire magammal cipeljem.

Tizenegyedik fejezet

Csodát láttam, valóságos csodát!

Most tudom csak, mire való az embernek a szeme. Corpo di Bacco! Micsoda szépség!

Megyek Ostrzynskivel. A Wierzbowa út sarkán egy nő halad el mellettünk. Mintha gyökeret vert volna lábam, fává, kővé meredve állok, számat tátom, szemem tágra nyílik, elvesztem eszméletemet, önkénytelenül Ostrzynski nyakkendőjét ragadom meg, föloldom és segítség, mert oda vagyok!

Hogy arcvonásai a legtökéletesebbek, az még semmi! Valóságos művészi alkotás, remek teremtés! Műremek a vonalakra nézve, műremek a színben, műremek az érzelem kifejezése tekintetében! *Greuze* föltámadna ennek a szépségnek láttára, aztán újra fölakaszthatná magát abban a tudatban, hogy egész életében tulajdonképpen madárijesztőket festett...

Csak nézek, nézek s nem tudok betelni látásával... Egyedül megy... de nem! Vele megy a költészet, a zene, a tavasz, a gyönyör, a szerelem. Nem tudom, vajon nyomban lefesteném-e, mert inkább térdre borulnék előtte, lábait csókolnám hálából azért, hogy olyan fenséges. Hogy mit szeretnék tulajdonképpen, magam sem tudom!...

Elhaladt mellettünk, ragyogva, mint a nyári nap. Ostrzynski köszönti, de a hölgy nem veszi észre!... Fölbredek mintegy varázsálomból s mondom.

- Menjünk utána!

- Elment az eszed? - kérdi Ostrzynski. - Meg kell kötnöm a nyakkendőmet. Hagyj békében, ismerősöm.

- Ismerősöd? Mutass be neki!

- Jut eszembe! Te csak a menyasszonyoddal törődjél!

Megátkozom Ostrzynskit kilencízíglen s magam akarok az ismeretlen után sietni.

Szerencsétlenségemre éppen kocsiba szállt.

Florenci kalapját s piros ernyőjét látom a távolból.

- Igazán ismered? - kérdem Ostrzynskit.

- Én mindenkit ismerek!

- Kicsoda az a hölgy?

- Kolczanowska Helena asszony, született Turno, alias kisasszony-özvegy.

- Hogyan kisasszony-özvegy?

- Úgy, hogy férje a lakodalom napján halt meg. Majd ha magadhoz térsz, elmondom a történetét. Élt itt bizonyos Kolczanowski de Kolczanowo, egy gyermektelen, gazdag ukráni kisorosz. Roppant előkelő volt a rokonsága, akik nagy örökséget reméltek és roppant rövid nyaka, ami a rokonokat a legszebb reményekre jogosította. Ismertem azokat az örökösöket. Valamennyien rendkívül tiszteletreméltó emberek, hanem - így van az már a világon -, a legtisztetélméltóbbak és legönzetlenebbek sem állhatták meg, hogy folyton Kolczanowski nyakát ne nézzék. Végre megunta az öreg azokat a pillantásokat, kérőül lépett föl a családja bosszantására, megkérte a szomszédja leányát, a közjegyző előtt kötöttek házassági szerződést s menyasszonya nevére íratta egész vagyonát. Azután egybekeltek, lakodalmat csaptak, a

lakodalom végén nyomban megütötte a guta az öreget... Így lett Helena asszony kisasszony-özvegyé - érted már?

- Régen történt?

- Három évvel ezelőtt. Akkor éppen huszonkét éves volt... Azóta hússzor férjhez mehetett volna, de nem akar... Azt hitték az emberek, hogy tán valami hercegre vár. De kitűnt, hogy nem igaz; mert éppen a minap adott kosarat egy hercegnek. Különböztetetten állíthatom, hogy a hölgy nem nagyravágyó, ami abból is kitűnik, hogy Kolczanowska asszony mind a mai napig a legbensőbb barátságban él a mi hírneves, kedves és tehetséges Adami Évánkkal, akivel együtt járt iskolába.

Az utolsó szavak hallatára majd hogy nagyot nem ugrottam örömömben.

Ha úgy áll a dolog, akkor hát semmi szükségem Ostrzynskire. Az én édes, kedves Évikém kezemre játszik majd, hogy Kolczanowska Helena asszonnyal megismerkedjem.

- Hallod, hát csakugyan nem akarsz neki bemutatni? - kérdeztem Ostrzynskit.

- Utóvégre, ha valakivel meg akarunk ismerkedni, valahogy csak módját ejtjük - felelte Ostrzynski. - De mivel Kaziánál kivetettél a nyeregből, hát nem szeretném, ha most meg azt mondanák, én jártam közbe, hogy... Különböztetetten mit tudom, vajon... Szervusz!

Tizenkettedik fejezet

Ebédre Suslovszkiékhoz voltam hivatalos, de lemondtam...

Nem fáj ugyan még sohasem a fogam, de hát fájhatott volna.

Egész nap Helena lebegett a szemem előtt, miféle festő is volna az, aki nem álmodnék szüntelen ilyen arcocskáról? Lelkemben bizonyára tízszer is lefényképeztem. Valami képnek az eszméje is megfogamzott bennem, amelyben Helenának jutott a főszerep. Csak még párszor látnom kellene.

Adami Évácskához siettem, de nem találtam otthon. Este levelet kaptam Kaziától, melyben reggelire a szász kerti ivócsarnokba, utána kávéra hív meg. Igazán unalmas már az az ivócsarnok, meg az az örökös kávé!

Nem mehetek, mert ha Évát reggel föl nem keresem otthonában, hát egész nap hasztalan lótok-futok utána...

Adami Éva (színházi nevén, valóságban Jedlinska Annának hívják) ritka teremtés.

Már régóta jó barátságban vagyunk s tegezzük egymást. Kilenc év óta szerepel a színházban, de tiszta maradt a szó legszorosabb értelmében. Vannak ugyan a színháznál asszonyi lények, akik fizikailag ártatlanok, de ha napfényre kerülnek titkos gondolataik, hát - azt hiszem - a leggonoszabb pávián is fülíg pirulna miattuk. A színház megrontja a lelkeket, különösen a női lelket. Alig is kívánható, hogy az a nő, aki esténként a szerelmet, hűséget, nagylelkűséget játssza, utoljára ösztönszerűleg is ne élne abban a képzelődésben, hogy mindezek az erények csak külső cicomái a drámai és színészi művészetnek, a való élethez azonban semmi közük.

A művészet és a való élet közötti óriási különbség a színésznőket megerősíti ebben a hitükben; a vetélkedés és a tetszés vágya szívükben megmérgez minden nemesebb érzelmet.

A színészekkel, ezekkel a romlott emberekkel való folytonos érintkezés felkölti bennük az érzékiséget. A legfehérebb angorai macska is elvesztené fehérségét ilyen körülmények között. Diadalmasan csupán az a rendkívüli tehetség haladhat, amely a művészet tüzeiben tisztul; avagy valamely tisztán esztétikus természet, amelyen a rossz éppen oly kevésbé hatol át, mint hattyú tollán a víz cseppje.

Ilyen esztétikus egyéniség Adami Éva. Egész estéken át, teánál és pipaszó mellett folyt a szó köztünk, kollégák között, mindarról, ami a művészvilághoz tartozik, a költőktől kezdve a színészekig.

A művész olyan lény, akiben a képzelődés ereje nagyobb, mint minden más halandóban; olyan lény, aki másoknál fogékonyabb a benyomások iránt, érzékiesebb, szenvedélyesebb; olyan lény, aki a szerencse és életörömök birodalmában mindent ismer s utánuk a legnagyobb erővel törekszik. Háromszorosan szilárd jellemmel és akarattal kell bírnia, hogy a kísértéseknek ellenálljon.

De az mily kevésbé tehető föl, hogy a virág, amely a többiekénél szebb, egyúttal nagyobb, szívóssággal áll ellen a vihar erejének, épp oly alaptalan az a hit, hogy a művész okvetlen erősebb jellem, mint a közönséges ember. Ellenkezőleg, érthető még az is, ha akárhány művész kevesebb jellemzilárdságot tanúsít; mert életerejé megtörik a művészet s a mindennapi élet küzdelmében. Olyan a művész, mint a beteg madár, amely folytonos láztól gyötörve, majd a felhők magasában tűnik el, majd a föld porában vonszolja elernyed

szárnyait. Művészi érzése megutáltatja vele a port, de a mindennapi élet gátolja magasra szárnyalásában. Ezért olyan gyakori a művészeknél belső és külső életük meghasonlása.

Talán igaza van a világnak, amely a művészeknél többet kíván mint másoktól, de Krisztusnak is igaza lesz, ha a túlvilági boldogságban részesíti őket...

Ostrzynski ugyan azt állítja, hogy a színészek csak annyiban tartoznak a művészek közé, mint pl. a harsona, a kürt, a dob s más afféle, de nincs igaza. A legjobb bizonyíték ez ellen maga Adami Éva, aki testestül-lelkestül művésznő, nemcsak tehetségénél, hanem ama finom, művészi érzésénél fogva is, amely őt anya módjára megőrizte minden rossztól...

Dacára jó barátságunknak, már régóta nem láttam Évát. Amint most megpillantott, nagyon megörült, emellett azonban olyan sajátságos arcot vágott, hogy nem tudtam, hányadán vagyok.

- Hogy vagy, Wladek? - szólt. - Hogy már egyszer téged is látlak!

Nagy volt az örömöm, hogy otthon találtam.

Török reggeli pongyolája kitűnően illett neki. Meg is mondtam, látszott rajta, hogy örül a bóknak. Aztán egyenesen rátértem látogatásom céljára.

- Édes, aranyos dívám - mondtam -, ismered Kolczanowska asszonyt, a bájos ukrainai szépséget?

- Igen, gyerekkori barátném.

- Mutass be neki!

Éva a fejét rázta.

- Édesem, drágám; tedd meg az én kedvemért!

- Nem, Wladek, azt nem teszem!

- Látod, milyen rossz vagy s én egyszer majd hogy beléd nem szerettem!

Milyen szemérmes érzőke ez az Éva! Ahogy ezt hallja, fülig pirul, az asztalra könyököl, kezére támasztja arcát s kérdezi:

- Aztán mikor volt az?

Helenáról szeretnék beszélni, de mivel egyszer valóban majdnem szerelmes voltam Évába, s most jó hangulatba akarom hozni, hát elmondom neki az esetet.

- Úgy történt... Színház után együtt mentünk a fűvészkertbe. Emlékszel még, milyen gyönyörű este volt?! A vízmedence mellett ültünk a padon, azt mondtad a fülemülét szeretnéd hallgatni. Én kissé melankolikus voltam, levettem kalapomat, mert fájt a fejem, te a vízhez mentél, belemártottad zsebkendődet és saját kezeddél homlokomra tetted. Jóságos angyal vagy - gondoltam magamban -, ha most azt a kezecskét megragadom s csókot nyomok rá, hát végem van, halálosan beléd szeretek...

- No és aztán? - kérdezte halkan Éva.

- Aztán hirtelen távolabb ültél tőlem, mintha megsejtetted volna gondolatomat.

Éva pár pillanatig gondolataiba mélyedve ül, egyszerre felszökik s idegesen mondja:

- Ne beszéljünk róla, kérlek...

- Jó, ne beszéljünk róla... Tudod, Éva, én sokkal jobban is szeretlek, minthogy valaha beléd szerelmes tudnék lenni. Az egyik kizárja a másikat. Mióta csak ismerlek, igaz ragaszkodást érzek irántad.

- Ugyan! - szólt Éva s aztán, mintha hirtelen eszébe jutna valami - igaz, hogy vőlegény vagy?
 - Igaz.
 - Miért nem említetted soha?
 - Egyszer már abbamaradt az egész s csak legutóbb támadt föl újra. De ha tán azt akarod mondani, hogy vőlegény létemre semmi közöm Helena asszonyhoz, hát akkor előre kijelentem, előbb voltam festő, mint vőlegény. Őt pedig tán nem félted?
 - Csak ne légy olyan önhitt! Azért nem mutatlak be, mert Helenát nem akarom kitenni a rossz nyelvek megszólásának. Azt beszélik, hogy pár hét óta egész Varsó bolondul utánad, hallatlan dolgokat beszélnek sikereidről. Csak tegnap hallottam azt az élcet, hogy te a tízparancsolatból egyet csináltál a magad számára, tudod, hogyan szól?
 - Nos?
 - Ne kívánd felebarátod feleségét - *hiába...*
 - Te, ó istenem, látod nyomorúságomat! De az élc jó.
 - És bizonyára illik reád!
 - Halljad, Évike, akarod tudni a tiszta igazságot? Mindig szégyenlős és ügyetlen voltam, nem mentem soha semmire az asszonyoknál. Az emberek, tudja isten mit gondolnak, pedig el sem hiszed, mennyire igaz. Istenem, te látod nyomorúságomat!
 - Povero maestro!
 - Hagyd békén a taliánokat... Bemutatsz Kolczanowska asszonynak?
 - Kedves Wladek, nem tehetem... Minthogy most nagy Don Juan hírében állasz, hát semmiképp sem illenék, hogy bevezesselek olyan nőnél, amilyen Helena, aki magában áll s a legnagyobb mértékben magára vonja a figyelmet.
 - Hát miért fogadsz el te?
 - Én? Az egészen más! Színésznő vagyok, rám is illenek Shakespeare szavai: Légy tiszta, mint a hó s hideg, miként a jég, nem kerülöd ki a rágalmat!
 - Tudod, hogy ez örületes dolog? Mindenki ismerheti, mindenki mehet hozzá, csak én nem! Miért? Mert egyetlen jó képet festettem s némi hírre vergődtem!
 - A magad szempontjából igazad van - szólt mosolyogva Éva. - De meg kell vallanom, már előre tudtam, mi vezet hozzám. Ostrzynski itt volt s határozottan állította, hogy jobb, ha nem mutatlak be Helenának.
 - Ohó! Most már értem! S te megígérted neki?
 - Ellenkezőleg, nagyon megharagudtam érte... De mégis, magam is azt hiszem, hogy jobb volna, ha nem ismerkednél meg Helenával. De beszéljünk már a képedről.
 - Hagyj békén a képpel s az egész festészettel! Ha így áll a dolog, majd segítek én magamon. Ezennel kijelentem, hogy három napon belül ismerni fogom Kolczanowska asszonyt, még ha álruhában fogok is hozzá behatolnia
 - Öltözzél föl kertésznek s vigy néki csokrot, mintha Ostrzynski küldte volna.
- Ebben a pillanatban valami gondolat villan meg agyamban s annyira tetszik, hogy imént érzett bosszúságomat elfeledve, fölkiáltok.
- Add rá szavadat, hogy nem fogsz elárulni!

- Szavamat adom rá - szól Éva kíváncsian.

- Hát tudod: öreg hárfásnak öltözöm. Jelmezem és hárfám van, Ukrajnát jól ismerem, tudok kisorosz dalokat is. Kolczanowska asszony Ukrajnából való s így bizonyára nem kerget el. Tudod már?

- Igazán jó ötlet - szól Éva.

Sokkal inkább művésznő, semhogy tervem ne tetszenék neki. Szavát adta, hogy nem árul el, nincs is kifogása a dolog ellen.

- Igazán jó ötlet! - ismétlgeti. - Helena annyira szereti az ő Ukrajnáját, hogy bizonyára könnyekre fakad, ha itt Varsóban földijének dalát fogja hallani... De mit fogsz neki mondani, hogyan adod magyarázatát, hogy itt vagy a Visztula mellett?

Lelkesedésem akarata ellenére magával ragadja Évát.

Leülünk s valóságos összeesküvést szövünk... Elhatároztuk, hogy arcomat megfelelően kifestem, Éva kocsin eljön értem, hogy a bábéskodók figyelmét ne vonjam magamra. Helena asszony nem fog tudni semmiről, majd csak később árulja el neki a titkot Évike.

Roppantul mulatunk mindketten ezen a terven, csókokkal halmozom el Éva kezét, ő meg ott tart reggelire.

Az estét Suslovszkiéknál töltöm. Kazia kissé bosszús, hogy reggel nem voltam náluk, de én angyali türelemmel viselem el apró-cseprő szeszélyét s emellett nem gondolok másra, mint a holnapi kalandra - és Helenára.

Tizenharmadik fejezet

Délelőtt tizenegy óra.

Minden percben várom Évát.

Durva vászoning van rajtam, alóla kissé kilátszik a mell, foltozott, de különben elég rendes posztószoknya, öv, csizma meg egyéb, ami kell.

Az ősz vendéghaj szememig ér, alig ismerné meg bárki is, hogy vendéghaját viselek. Szakállam valóságos remeke a birkatürelemnek. Reggeli nyolc óra óta csak azzal bíbelődtem, hogy szakállam közé erős enyvvel ősz szálakat ragasszak; és csakugyan olyan tisztos öreg képében jelentem meg, hogy aligha érem meg a valóságban... A hígított szépiafesték sötétbarna színt kölcsönzött arcomnak, a ráncokat meg Swiatecki valóban remekül utánozta. Hetvenéves öregnek látszom.

Swiatecki azt tanácsolja, hogy festés helyett inkább modell gyanánt keressék meg kenyeremet, a művészet is többet nyerne vele.

Fél tizenkettő... Most ért ide Éva a kocsiján.

Előbb valami batyut küldök le a kocsira, mindennapi ruhám van benne, hátha át kell öltözködnöm. Aztán veszem a hárfát, lemegyek a kocsihoz és mondom.

- Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

Éva nem tud hova lenni bámulatában és elragadtatásában.

- Pompás kisorosz! Nagyszerű hárfás öreg! - ismétli nevetve. - Csak igazi művésznek juthat eszébe ilyesmi!

Éva is olyan, mint a mosolygó nyári reggel. Ruhája nyersselyem, kalapján pipacsvirágok. Nem tudok betelni látásával. Nyitott kocsiban jött, az utcai járókelők körénk csoportosulnak, Éva föl sem veszi.

A koci végre megindul, szívem hevesen dobog, negyedóra múlva színről színre fogom látni Helenát... Még nem haladtunk száz lépésre, amikor Ostrzynskit látom közeledni.

Hogy ezt az ördög mindenüvé oda viszi!

Amint bennünket észrevesz, megállapodik, köszönti Évikét, aztán erősen szemügyre vesz mindkettőnket, különösen engem... Nem hiszem, hogy megismert; mikor már elhaladtunk mellette, visszafordulok s látom, hogy még mindig egy helyben áll s szemével követ bennünket. Csak az utcafordulónál tűnik el szemünk előtt. A koci gyorsan halad, mégis úgy tűnik föl előtttem, mintha egész örökkévalóság volna. Végre a Belvedere úton megállapodunk...

Helena lakása elé értünk.

Rohanok a bejárat felé, mintha égne a föld talpam alatt.

Éva mögöttem halad s kiáltja.

- Milyen kiállhatatlan öreg!

Előkelő külsejű lakáj nyit ajtót, nagyot néz, mikor engem meglát. Éva megnyugtatja, hogy az öreg vele jött s így mindketten fölfelé haladunk a lépcsőn.

Kisvártatva komorna jelenik meg azzal az üzenettel, hogy a nagyságos asszony a szomszéd szobában öltözködik, azzal eltűnik.

- Jó reggelt, Helena! - szól Éva.

- Jó napot, Évikém! - felelt egy bájos, üde hang. - Rögtön, rögtön, ebben a percben készen leszek.

- Helena! Nem is képezed, mi vár itt reád s kit fogsz azonnal megpillantani... Valami hárfást hoztam magammal, igazi öreg hárfást, aki valaha Ukrajna pusztáin vándorolt.

Örömkialtás hangzik a mellékszobából, fölrántja az ajtót s berohan Helena, félig felöltözködve, mellfűzőben, szétbontott hajjal.

- Hárfás! Vak hárfás! Itt, Varsóban!

- Nem vak! Jól lát! - szól gyorsan Éva, aki nem akarta túlzásba vinni a tréfát.

De már késő, abban a percben Helena lábaihoz vetem magamat s a legtisztább kisorosz tájszóval mondom.

- Isten angyala!

Két kezemmel átfogom lábacskaít, s csodálattal nézem. Népek, boruljatok le! Jöjjetek, hozzátok a tömjént, mind, ó emberek! Milói Venus, igazi Venus!

- Angyal! - ismétlem őszinte lelkesedéssel.

Lelkesedésemet, a hárfás lelkesedését, az magyarázza meg, hogy hosszas vándorlás után ukrainai lelket találtam. De Helena mégis elhúzza lábacskaját s elsiet... Villámgyorsan vetek még egy tekintetet a meztelen vállakra és nyakra, amelyek a nápolyi múzeum Psychéjére emlékeztetnek.

Aztán eltűnik az ajtó mögött, én meg ott maradok térden a szoba közepén.

Évike napernyőjével megfenyeget, rózsás orrocskáját rezedacsokorba rejtve nevet.

Közben az ajtón át hamisítatlan ukrainai dialektusban élénk társalgás indul meg. Előre el voltam készülve minden lehető kérdésre, hazudom is, mintha papirosról olvasnám... Csernigovból való vagyok, leányom valami kisorosz birtokossal Varsóba jött, s én öreg napjaimra egymagamban búslakodtam méheskertemben, most aztán utána jöttem. Jó emberek néha-néha pénzt adtak dalaimért. Mit fogok tenni? Viszontlátom kedves leányomat, áldásomat adom rá s aztán visszatérek, mert elepedek az ukrainai anyaföld után. Ott akarok meghalni, egyedül ott, kedves méhesemben. Mindenkinek meg kell halnia, az öreg Fülöp meg már régen soron volna.

Milyen különös az az igazi művésztermészet! Évike tudja, hogy ki vagyok s mégis annyira meghatja szerepem, hogy szomorúan hajtja le bájos fejcskáját s részvéttel eltelve néz reám.

Helena hangja is reszket a fölindulástól, amint a szomszéd szobából hozzám beszél.

Az ajtó félig kinyílik, elragadó fehér kar jelenik meg s hirtelen három rubelt érzek kezemben. Elfogadom, hiszen nem tehetek másként. Valamennyi szentnek a nevében az áldások özönét kérem Helena fejére.

A komorna lép be azzal a hírrel, hogy Ostrzynski úr vár alant s kérdezteti, elfogadja-e a nagyságos asszony.

- Ne fogadd, ne fogadd, édesem! - kiáltá Éva ijedten.

Helena kijelenti, hogy semmi esetre sem fogadja; sőt csodálkozik korai látogatásán. Én sem tudom felfogni, hogyan jelenhetik meg ilyen korán Ostrzynski, aki nagyon is ismeri az illendőséget és sokat tart rá.

- Bizonyára lappang valami e mögött! - szól Éva.

További találgatásoknak elejét veszi Helena megjelenése, egyúttal jelentik, hogy a reggeli kész.

A hölgyek az ebédlőben foglalnak helyet.

Helena mindenáron az asztalhoz akar ültetni engem is, de én vonakodom s hárfámmal a küszöbre telepszem. Pár perc múlva olyan gazdagon megrakott tálat tesznek eléem, hogy hat ukrainai hárfás is elronthatná vele a gyomrát. Hozzálatok alaposan az evéshez, először is, mert éhes vagyok, meg aztán evés közben nézhetem Helenát.

Valóban ennél szebb fő nem látható a világ összes tárlatain! Sohasem láttam áttetszőbb szemeket: rajtuk át, szinte látni lehet lelke érzelmeit, miként tiszta patak vizén keresztül a meder alját. S azok a szemek előbb mosolyognak, mint az ajkak; mosolyára, mintegy napsugárra, földerül egész arca. Milyen kimondhatatlan báj ömlik el egész lényén... Az a fej Carlo Dolce ecsetjére méltó, szemének és szemöldökének vonalai Sanzio legnemesebb típusaira emlékeztetnek.

Abbahagyom az evést és nézem, nézem... és elnézném életem fogytáig.

- Tegnap nem voltál nálam - szól Évához. - Azt hittem, délután eljössz.

- Reggel próbán voltam, délután meg Magorszki képét akartam megnézni.

- Láttad?

- Nem elég jól, roppant tolongás volt körülötte... És te?

- Kora reggel voltam ott. Micsoda nagy művész! Az embernek szinte kedve volna együtt sírni azokkal a zsidókkal.

Éva rám néz, a hetedik mennyben vagyok.

- Megnézem még, amikor csak tehetem - szól tovább Helena. - Talán együtt mehetnénk, jó? Még ma?! Nemcsak a képnek örültem, hanem az a gondolat is örömmel töltött el, hogy az a nagy művész a miénk.

Hát nem imádni való asszony?!

Aztán folytatja.

- Kár, hogy, arról a Magorszkiról olyan különös dolgokat beszélnek... Én megvallom, megöl a kíváncsiság, annyira szeretném ismerni.

- Úgy? - szól Éva roppant közönyös hangon.

- Te ismered, nemde?

- Biztosíthatlak, hogy sokat veszít, ha az ember közelebből ismeri: önhitt és hiú, ah, mennyire hiú!...

Alig tudok magamon uralkodni, szeretném nyelvemet öltetni Évára, de rám néz ibolyakék szemével s mondja.

- Úgy látszik, nincs étvágyad, öreg?

Ki kell öltennem rá nyelvemet, nem bírom tovább!

De Éva folytatja.

- Ó, igen! Sokkal jobb, messziről csodálni Magorszkit, mint közelebbről ismerni. Ostrzynski azt mondja róla: lángész a borbélymezben.

Fülét tépném ki annak az Ostrzynskinek, ha csakugyan ilyet mondana. Ámde jól tudom, hogy Éva nagy kópé; ez egyszer mégis úgy találom, hogy kissé túlment a kelleténél.

Szerencsére a reggelinek vége van.

Lemegyünk a kertbe, ahol dalolnom kell majd.

Persze nem nagy örömöm telik benne, inkább maradnék Helena mellett festőként, mint hárfás gyanánt...

De már meg kell lenni!

Leülök a fal mellé a vadgesztenye árnyékába, melynek lombján átszűrődik a nap s a földre sok fehér foltot vet. Ezek a foltok reszketnek, csillámlanak, eltűnnek, majd megjelennek újra aszerint, amint a szellő fuvallata meglebbenti a lombot. A kert tágas, a város zajából szinte semmi sem hat oda, mivel a szökőkút csobogása is elnyomja. A hőség rekkenő. A lombok sűrűjében madarak danája hangzik, halkán, mintha félálomban zengene. Körös-körül mély csend.

Észreveszem, hogy a kép csinos; a kert, a fák sűrűje, a nap foltjai, az egymáshoz hajló két csudaszép nő és én, az öreg, amint hárfámnál a fal mellett ülök - mindez valóságos varázst gyakorol reám, a festőre.

Egészen beleélem magam szerepembe s a benső érzés hangján énekelem:

Még azt mondják, boldog vagyok,
- Ah, mily téves gondolat! -
Csendes éjjel forró könnyek
Áztatják bús arcomat.
Keserves az én életem,
Sírba visz a fájdalom!
Mért is szültél, édesanyám!
Mért élek e világon?

Éva egészen el van ragadtatva, elragadja a művészet, Helenát mámorba ringatja Ukrajna emléke, engem pedig elbűvöl az a két szép nő, tekintetük megrészegeti lelkemet.

Helena minden túlságos érzelgősség nélkül hallgatja a dalt, minden mesterséges lelkesedés nélkül, de átlátszó szeméből olvasom, hogy nagy gyönyörűsége telik a hallgatásban.

Mennyire más, mint azok az ukrainai nők, akik farsang idejére Varsóba jönnek, táncosaikat a négy alatt halálra untatják honvágyukkal, holott a valóságban négy ló sem vinné őket a bálszezon idején Ukrajnába.

Helena hallgat, gyönyörű fejcskáját taktusban mozgatja, s közbe-közbe megjegyzi: Ezt a dalt ismerem! s velem együtt énekel. Én meg önmagamát múlom fölül. Emlékezetemből s szívemből előszedegetem egész ukrainai tudományomat a hetmanokat, lovagokat, kozákokat, sólymokat, pusztákat, sírhalmokat és más effélét. Magam is csodálom, honnan veszem mindezt.

Az idő eltelt, mintha csak álmodtam volna.

Hazamentem, kissé fáradtan, de mámorosan.

A műteremben nagy meglepetésemre az öreg Suslovszkiék s Kaziát találom.

Kellemes meglepetést akartak szerezni...

Mi az istenért mondta nekik Swiatecki, hogy mindjárt hazajövök!?

Sem Kazia, sem az öregek nem ismertek rám. Bizonyosága annak, hogy az álruha kitűnő volt. Közeledem Kaziához s megfogom kezét, megriadva húzódik vissza tőlem.

- Kazia nem ismered rám? - kérdezem. Hangosan föl kacagtam bámuló arca láttára.

- Ez Wladek - szól Swiatecki.

Kazia vizsgálódva néz végig s végre nevetve fölkiált:

- Pfuj, micsoda csúnya öreg!

Csúnya öreg! Szeretném tudni, hol látott volna szebbet. De szegény Kazia szemében, aki Suslovszki úr esztétikai elveiben nevelkedett, bizonyára minden öreg csúnya.

Visszavonulok a konyhába s pár perc múltán rendes öltözetemben jelenek meg.

Kazia és az öregek azt kérdezik, mire való volt az a maskara.

- Mire való volt a maskara? Nagyon egyszerű. Lássák, mi festők, hébe-korba kollégiais szívességet teszünk egymásnak s modellt ülünk. Így pl. Swiatecki szolgált modellül a Zsidók festésénél. Nem ismerted föl a képen, Kazia? Én meg most Copkowskinak ülök. Így szokás ez közöttünk, különösen Varsóban, ahol híján vagyunk a megfelelő modelleknek.

- Eljöttünk, hogy meglepetést szerezzünk - szól Kazia. - Meg aztán sohasem voltam műteremben. Istenem, micsoda rendetlenség! Minden festőnél így van?

- Körülbelül, körülbelül!

Suslovszki úr kijelenti, hogy jobban örült volna, ha kisebb rendetlenséget talál s ebben a tekintetben sokat vár a jövőtől, hiszi, hogy alaposan meg fogok változni.

Nagy kedvem volna fejéhez vágni a hárfámat. Kazia kacéran mosolyog s mondja.

- Annál a bizonyos festőnél, aki nagy naplopó, egészen másképp lesz minden, mihelyt munkához látok. Minden a maga helyén, rend és tisztaság lesz mindenütt.

Erre fölemeli pisze orrocskáját, a pókhálófüggönyökre mutat, amelyek a műteremszögleit díszítik s hozzáteszi.

- Ilyen rendetlenség a vevőket is elriasztja. Ha jön valaki, azt hihetné, hogy zsibvásáron van. Itt pl. ezek a kardok, milyen szörnyű rozsdások! Pedig csak a cselédnek kellene szólni, megparancsolni, hogy kevés téglát törjön s minden ragyogna, mint valami új számovár.

- Jézus Mária! Vevőkről beszélsz s régi, földből kiásott fegyvereket téglaporral akarod tisztítani! Ugyan Kazia!

A boldog Suslovszki homlokon csókolja leányát, Swiatecki vészjóslóan mormog, hangja a vaddisznó rőfögéséhez hasonló.

Kazia ujjaival megfenyeget s mondja:

- Tessék megjegyezni, hogy minden másképp lesz. Végre megjegyzi.

- És ha bizonyos úr ma este nem jön hozzánk, akkor csúnya lesz s nem fogjuk többé szeretni.

Szól és kezével eltakarja szemét. Meg kell vallanom, hogy nagyon bájos. És megígérem, hogy elmegyek s az utcáig kísérem jövődöbéli családomat.

A műterembe visszatérve látom, hogy Swiatecki gyanús szemhunyorgatással vizsgál egy csomó szásrubelest.

- Mi az?

- Tudod, mi történt velem?

- Nem!

- Megloptam valakit közönséges tolvaj módjára.

- Ugyan hogyan?

- Eladtam a hullákat.

- És ezt a pénzt kaptad érte?

- Igen! Ugye, hogy közönséges uzsorás vagyok?

Megölelem Swiateckit, szerencsét kívánok neki, mire aztán elmondja, hogy történt a dolog.

- Mikor elmentél hazulról, itt ültem magamban, egyszerre csak egy úr jön s azt kérdi, én vagyok-e Swiatecki. Mondom neki: Szeretném tudni, miért ne volnék Swiatecki. Erre azt mondja: Láttam a képét és meg akarnám venni. Felelem én: Jó! De engedje meg, hogy nyíltan kijelentsem, hülyének kell annak lennie, aki ilyen gyalázatos képet meg akar venni. Mire amaz. Hülye nem vagyok - szól - hanem az a bogaram, hogy olyan képet vásárolok, amelyeket hülyék festettek! - Ha úgy áll a dolog - mondom - akkor hát jó! Kérdi az árát, mire én azt mondom: Mit törődöm én az árával!... - Ennyit meg ennyit adok érte - mondja ő - Úgy is jó! Ha akar annyit adni, hát adjon! Kifizeti és elmegy. Névjegyét hagyta itt, az van rajta: Bialkowski dr. med. Én hát közönséges uzsorás vagyok és punktum!

- Éljenek a hullák! Swiatecki, meg kell nőszülnöd!

- Inkább fölakasztom magamat - szól Swiatecki. - Közönséges uzsorás vagyok, semmi más!

Tizennegyedik fejezet

Este Suslovszkiék vendége vagyok.

Kaziával a kis szalon fülkájében ülünk a kis pamlagon.

Suslovszka asszony az asztalnál ül s a lámpavilág mellett Kazia kelengyén dolgozik, Suslovszki papa méltóságos komolysággal olvassa a Papiros-sárkány esti számát.

Valami különös szorongó érzés vesz rajtam erőt, szeretnék jókedvű lenni s egészen közel simulok Kaziához.

A szobában mély csend. Világosan hallható Kazia suttogása, amint ölelésem ellen védekezik.

- Wladek, apa meglátja.

Apa megszólal s hangosan olvassa.

Az ismert művésznek Swiateckinek Az utolsó találkozás c. képét ma dr. Bialkowski ezerötszáz rubelért megvette.

- Igaz a! - mondom - Swiatecki ma eladta képét.

Amellett újra meg akarom ölelni Kaziát s újra hallom suttogását.

- Apa meglátja.

Önkénytelenül Suslovszki papára esik tekintetem.

Hirtelen látom, hogy arca elborul, kezét szeme fölé tartja s ráhajol a Papiros-sárkányra.

Mi az ördögöt találhatott abban?

- Apa, mi lelt? - kérdi Suslovszka asszony.

Nem felel, csak fölkel az asztal mellől, pár lépést tesz felénk, aztán megáll, átható tekintetet vet rám, kezét tördeli s fejét rázza.

- Mi baja? - kérdem.

- Íme, hogy kerül napvilágra minden csalás és bűn - felel patetikusan Suslovszki papa. - Uram! Itt van, olvassa, ha ugyan szégyenérzete megengedi, hogy végigolvassa.

Ezekre a szavakra olyanforma mozdulatot tesz, mintha tógába akarna burkolózni s átnyújtja a Papiros-sárkányt. Elveszem a lapot, szemem egy közleményen akad meg, melynek címe: Az ukrainai hárfás. Meghökkenek egy kissé s a következőket olvasom:

„Néhány nappal ezelőtt valami különös idegen jelent meg városunkban egy ősz hárfás képében, aki a nálunk lakó ukrainai családokat sorra járja, s alamizsna fejében dalokat ad elő. Úgy beszélik, hogy a mi nagyrabecsült, kedves művésznőnk, A. É., különösen pártfogásába vette az öreget, ma is együtt kocsizott ki vele. Az idegennek első megjele-
nésekor az a sajátságos híre kelt szárnyra, hogy a hárfás parasztruhája alatt egyik elsőrangú művésznő rejtőzik, aki a férjek és gyámok figyelmét kikerülve ily módon könnyűszerrel bejut előkelő hölgyeink budoárjába. Meg vagyunk győződve, hogy ez a hír minden alapot nélkülöz, már csak azért is, mert a mi derék dívánk sohasem nyújtana ilyesmihez segédkezet. Értesülésünk szerint az öreg egyenesen Ukrajnából jött. Értelme kissé elborult ugyan, de emlékezőtehetsége kitűnő.”

Ördög és pokol!

Suslovszki annyira föl van háborodva, hogy egyetlen szót sem tud szólani. Végre szabad folyást enged fölháborodásának.

- Milyen alakoskodáshoz, miféle ürügyköz fog most folyamodni, hogy eljárását igazolja? Nem ön volt-e, akit abban a szégyenletes ruházatban láttunk? Hát ki az az öreg hárfás?

- Én voltam - válaszolok -, de egyáltalán nem értem, hogyan mondhatja ruházatomat szégyenletesnek.

Ebben a percben Kazia kiragadja kezemből a lapot s olvasni kezdi, Suslovszki papa pedig még jobban beburkolózik a fölháborodás tógájába és mondja.

- Alig lépte át egy tiszteletreméltó ház küszöbét, már magával hozza az erkölcstelenséget; mielőtt még férje volna szerencsétlen gyermekemnek, máris elárulja holmi ledér nő társaságában; a legrútabb módon visszaél bizalmunkkal, megszegi szent fogadását... Éspedig kinek a kedvéért? Egy színházi hetéra kedvéért!

Erre már elfog a düh...

- Uram! - szólok - már elég a frázisokból! Ez a hetéra többet ér az ön fajtájából való tíz ál Catónál. Egyelőre még ön semmim nekem, kedves uram és jegyezze meg, hogy untat nagyképűsködése! Már jóllaktam önnel s torkig vagyok a pátoszával és...

A szó cserbenhagy, különben sincs már rá szükségem, mert Suslovszki hirtelen kigombolja mellényét, mintha azt akarná mondani:

- Csak döfj ide, ne kímélj, itt a mellem...

De nekem eszemben sincs, hogy átdöfjem, hanem egyszerűen kijelentem, hogy távozom, mert attól tartok, hogy még amolyanabbat találok mondani.

És csakugyan távozom, anélkül hogy búcsút vennék.

A friss levegő kissé lehűti égő fejemet. Este kilenc óra, az idő gyönyörű.

Szükségét érzem a sétának, hogy teljesen lehűtsem magamat s a Belvedere sétány felé tartok.

Helena villájának ablakai sötétek. Nyilván nincs otthon. Nem tudom, miért bánt ez a körülmény.

Ha az ablakon át legalább az árnyékát láttam volna, tán egészen megnyugszom, de most újra elfog a düh.

Mit csinálok azzal az Ostrzynskivel, mihelyt találkozom vele, még nem tudom.

Szerencsére olyan ember, aki majd nem igyekszik kibújni a felelősség alól. De hogyan vonjam számadásra? A cikk ördögi ügyességgel van megírva. Ostrzynski tagadja, hogy a hárfás álruhába öltözött festő; színleg védelmébe veszi Évát, egyben az egész titkot elárulja Helenának. Az egészből kiérzik, hogy Évát Helena szemében kompromittálni akarja, egy csapásra bosszút áll rajtam Kaziáért s méghozzá nevetségessé tesz.

Ha legalább azt nem mondaná, hogy elmém elborult! De már megtörtént... Helena előtt alaposan nevetségessé tett. Bizonyára olvassa a Papiros-sárkányt.

Ah! milyen kellemetlen! Hát még Évának! Hogy diadalmaskodik most Ostrzynski! Valamit okvetlen tennem kell, de a Papiros-sárkány riportere legyek, ha tudom, mihez kellene fognom.

Eszembe jut, hogy Évától kérek tanácsot. Ma éppen fellép... A színházba sietek s előadás után beszélek vele.

Még elég időm van...

Félóra múlva Éva öltözőjében vagyok.

Az előadás mindjárt véget ér addig kissé körülnézek...

A varsói színházak tudvalevőleg nem nagy fényűzéssel dicsekedhetnek. Fehérre meszelt falak, két lobogó gázláng, tükör, mosdó, pár szék, egyik sarokban valami pamlag, ami valószínűleg a díva tulajdona - mindössze ebből áll az öltöző... A tükör előtt egész rakás pipereszer, fél csésze feketekávé, pirosító - s rizsporos dobozok, pár kesztyű, két idegen hajfonat; az egyik fal mellett nagy rakás ruha, fehér, rózsaszín, sötét, könnyű, nehéz. A földön két kosár telve jelmezekkel. A szoba parfümillattól terhes. Micsoda tarkabarka összevisszaság! Micsoda szín- és fényváltozat, amit a gázlángok lobogása idéz elő!

Mindez a maga nemében sajátos képet alkot... Nincs ugyan itt sem más, mint egybűt az öltözőkben és mégis valami olyan hangulat vonul el az egészen, mintha nem is színésznő öltözője, hanem szent hely volna, varázs, báj ül az egészen... Mind e rendetlenségen, tarkabarkaságon, a durván meszelt fehér falakon, mindenben a művészet lehelete érzik.

Harsogó tetszészaj hangzik. Aha! Az előadásnak vége van. A falakon át egészen hozzám zúg a kiabálás: Adami, Adami! Negyedóra is eltelt s odaát még egyre kiabálnak.

Végre berohan Éva Theodora képében.

Fején korona, szemöldöke fekete festékes, arca kipirosítva. Fölbontott haja meztelen vállát verdesi. Olyan lázasan izgatott s annyira ki van merülve, hogy alig hallhatóan suttogja.

- Hogy vagy, Wladek?

Aztán gyorsan leveszi fejéről a koronát s királyi ruhájában a pamlagra veti magát. Bizonyára nem képes szólni, mert csak hallgatva néz rám, mint valami fáradt madár... Melléje ülök, izzó fejére teszem kezemet s nem gondolok másra, egyedül őreá.

Azokban a szemekben a még ki nem aludt lelkesedés lángját látom, homlokán a művészet glóriáját látom, hogy ez a leány a színházi Moloch oltárán egészségét, véré, életét áldozza föl; észreveszem, hogy keble erősen piheg s hasztalan kapkod levegő után s olyan részvét, olyan fájdalom fog el, hogy nem tudok szólni...

Így ülünk egy ideig szótlanul, végre Éva kezével a pipereasztalán heverő Papiros-sárkányra mutat és suttogja.

- Milyen kellemetlen, ah, milyen kellemetlen!

Hirtelen ideges zokogásra fakad, s reszket, mint a nyárfalevél...

Jól tudom, hogy túlságos kimerülés fakasztja a könnyeket s nem a Papiros-sárkány, tudom, hogy az a cikk semmiség, amelyre holnap már senki sem gondol, hogy az az egész Ostrzynski nem ér föl Éva egyetlen könnyével és mégis elszorul a szívem. Megragadom a kezét és csókjaimmel halmozom el, cirógatom s keblemre szorítom. Szívem egyre hevesebben lüktet, kavargom velem az egész világ; öntudatlanul térde vetem magamat, szemem elhomályosul, s magamon kívül karjaim közé szorítom Évát.

- Wladek, Wladek, könyörülj rajtam! - suttogja Éva.

De én még erősebben szorítom keblemre, mindent feledek; csókolom homlokát, szemét, száját s csak azt hebegem:

- Szeretlek! Szeretlek!

Erre Éva elfordítja fejét, karja lázasan fonódik nyakam köré s hallom suttogó szavát.

- Én már régóta szeretlek!

Tizenötödik fejezet

Ha létezik a föld kerekségén drágább teremtés mint Évám, úgy marinírozott hering legyek...

Rólunk, művészekről általában az a vélemény, hogy mindent a pillanat behatása alatt teszünk, de nem úgy van! Világos pl. hogy én Évát már régóta szeretem, csak hogy olyan számár voltam, hogy nem vettem észre.

Isten a megmondhatója, miféle érzelmek és gondolatok töltöttek el, amikor azon este hazakísértem. Karonfogva haladtunk s amellet egyetlen szót sem szoltunk... Csak folyton szívemhez szorítottam Éva karját, ő meg az enyémet. Éreztem, hogy egész bensőséggel szeret... fölkísérlem a lakásába s amikor kis szalonjában leültünk, mindketten annyira elfogódtunk, hogy nem mertünk egymás szemébe nézni. Csak mikor kezével arcát eltakarta, akkor gyengéden elhúztam kezét s mondtam:

- Évácskám, enyém vagy, ugye?

Egészen hozzám simulva suttogeta.

- Igen, igen!...

Olyan bájos volt, fénylő szeme olyan álmodozóan tekintett, egész lényén annyi édes bágyadság ömlött el, hogy alig tudtam tőle elszakadni.

Az igazat megvallva, Éva is csak nagy nehezen vált meg tőlem, mintha kárpótolni akarná magát hosszú hallgatásáért s oly régóta rejtegetett érzelmeiért.

Későn értem haza. Swiatecki még nem aludt. Lámpavilágnál valami képes folyóirat számára fametszetet készített.

- Leveled van - szolt, szemét sem véve le munkájáról.

Elveszem az asztról a levelet s a borítékon át megérezem a gyűrűt. Helyes! Holnap mindjárt hasznát veszem. Fölbontom a levelet s olvasom:

„Tudom, önnek kellemes lesz, hogy a gyűrűt visszaküldöm; úgy látszik, azt akarta. Ami engem illet, eszemben sincs, hogy színésznővel vetélkedjem.

K.”

Annyi bizonyos, hogy rövid!

A levélből csupán bosszúság szól, semmi egyéb.

Ha valaha kedvesnek, bájosnak tűnt föl előttem Kazia, úgy most mindaz örökre elszállott.

Csodálatos. Mindenki azt hiszi, hogy Éva miatt öltözködtem az álruhába s hogy ő az oka mindannak, ami történt és valóban Éva lesz az oka annak is, ami még következik.

Összegyűröm a levelet, zsebre vágom és lefekszem... Swiatecki fölveti szemét munkájáról, rám néz, bizonyára azt várja, hogy szólok valamit, de én hallgatok.

- Este itt volt az a gazfickó, Ostrzynski - mondja Swiatecki.

Tizenhatodik fejezet

Másnap már reggeli tíz órakor Évához akarok sietni, de lehetetlen, mert látogatóm jött.

Burgundy báró a vendég, a Zsidók reprodukcióját rendelte meg. Ezerötszáz rubelt ajánl föl, én kétezret kérek. Megegyeztünk.

Alig távozott a báró, Tánczhegyi rendel nálam két arcképet. Swiatecki, az antiszemita, zsidófestőnek gúnyol. Ám szeretném tudni, ki vásárolna nálunk képeket, ha nem a pénzarisztokrácia. Hogy aztán ez a világ irtózik Swiatecki hulláitól, arról nem tehetek.

Egy órakor megyek Évához; átnyújtom neki a gyűrűt s kijelentem, hogy az esküvő után Rómába utazunk.

Évácska szívesen beleegyezik, és amennyit tegnap hallgattunk, annyit csacsogunk ma összevissza...

Elbeszélem az új megrendeléseket, együtt örülünk. Az arcképeket mindenesetre még elutazásunk előtt kell elkészítenem, de Burgundy báró számára a Zsidókat majd csak Rómában fogom megfesteni. Azután visszatérünk Varsóba, műtermet rendezek be s úgy élünk majd, mint a mennyországban...

Rajzolgatom a jövő képét s közben azt mondom Évának, hogy a tegnapi nap évfordulóját mindenkor ünnep gyanánt fogjuk megülni...

De Éva elrejtí fejecskéjét s kér, hogy ne beszéljek róla. Emellett azonban felgyűrt ujjú pongyolájában nyakamat öleli át s nagy férjének nevez... A szokottnál kissé halványabb, szeme áttetszőn kékebb, mint rendesen, de arca boldogságtól sugárzik.

Ó! micsoda számár voltam; ilyen nő van közelemben s én másutt kerestem boldogságomat, olyan légkörben, amely teljesen idegen s ahol oly kevésbé értenek meg...

Milyen művésztermészet lakik ebben az Évában! Jegyesem s ezt a szerepet is annyira átérzi és átérti, hogy öntudatlanul is a legboldogabb ifjú menyasszony szerepét játssza. Nem vehetem rossz néven a drága lénynak, aki annyi évet töltött a színháznál.

Ebéd után Kolczanowska Helenához kocsiztunk. Attól a perctől fogva, hogy Éva engem vőlegényéül mutathat be, a hárfás tréfa egészen ártatlan s a két barátnő jó viszonyát semmiképp sem zavarhatja meg. Tárt karokkal fogad bennünket s boldogsággal tölti el Éva boldogsága. Mind a hárman jóízűen nevetünk a tréfán s azon, amit akkor Magorszkinak hallania kellett. Még tegnap le akartam szűrni Ostrzynskit, ma meg csodálom szellemét.

Helena annyira nevet, hogy szép szeme könnyel telik meg. Mellékesen megjegyezve, igazán elragadó.

Amikor látogatásunk végén fejecskéjét lehajtja, nem tudom róla szememet levenni; Évát is annyira elbájolja, hogy a nap folyamán önkéntelenül utánozza azt a fejtartást.

Megbeszéljük, hogy külföldről visszatérve, megfestem Helena képét, de előbb, még Rómában, lefestem Évamat. Vajon sikerül-e híven visszaadnom a gyengéd, szinte átlátszó vonásokat, azt az arcot, amely annyira kifejezésteljes, hogy visszatükröződik benne minden benyomás, miként sima víz tükrén a fellegecske?...

De majd sikerül; miért ne sikerülne?

A Papiros-sárkány tele van a nálam tett rengeteg megrendeléssel.

Talán ez is hozzájárult, hogy másnap Kazia levelet küld, amelyben kijelenti, hogy a gyűrűt a bosszúság és féltékenység behatása alatt küldte vissza, de ha most odamegyek s szülei lába elé vetem magamat, talán még meglágyíthatók.

Már jóllaktam azzal a leborulással és megbocsátással. Nem is felelek rá. Boruljon le előttük, akinek kedve tartja, vegye el Ostrzynski Kaziát: nekem már megvan a magam Évája!

De úgy látszik hallgatásom nagy riadalmat okozott Suslovszkiék házában, mert néhány nap múlva ugyanaz a szolga levelet hoz Kaziától - Swiateckinek.

Swiatecki megmutatja a levelet. Kazia arra kéri, menjen el hozzájuk pár percre, olyan ügyről szeretne vele beszélni, amitől egész jövője függ. Számít szívére, becsületességére, amelyet az első perctől fogva fölsímt benne s reméli, hogy nem fogja visszautasítani egy szerencsétlen nő kérelmét. Swiatecki szitkozódik, mormog valamit a fogai között holmi közönséges filiszterekről, akiket pereputtyostul mielőbb föl kellene akasztani - de aztán elmegy.

Sejtem, hogy az ő segítségével akarna rám befolyást gyakorolni.

Tizenhetedik fejezet

Úgy látszik, Swiatecki, akinek a természettől fogva lágy szíve van, nem volt képes a kérésnek ellenállni.

Egy hét óta naponként eljár a Suslovszkiékhoz, három nap óta meg folyton körülöttem settenkedik s olyan sötét pillantásokat vet rám, mintha el akarna nyelni...

Végre egyszer csak megszólal, s a teánál dühösen kérdi.

- Hallod, mi a szándékom azzal a leánnyal?
- Melyik leánnyal?
- Azzal a Suslovszkával, vagy hogy hívják?
- Semmi szándékom sincs azzal a Suslovszkával vagy hogy is hívják...

Kisvártatva újra megszólal.

- Egész nap ordít, hogy nézni sincs szívem...

Milyen jószívű fickó ez a Swiatecki!

Hangja reszket a fölindulástól, izeg-mozog, mint valami orrszarvú s mondja.

- Tisztességes ember nem jár el így.
- Swiatecki, Suslovszki papára kezdesz emlékeztetni!
- Lehet... De én inkább akarok Suslovszkihoz hasonlítani, mint a leányán jogtalanságot elkövetni.
- Kérlek, hagyj békében.
- Jó, azt is megtehetem, hogy mátol fogva nem is ismerlek...

Ezzel végződik a beszélgetésünk, s ettől a perctől fogva nem beszélek többé Swiateckivel.

Úgy teszünk, mintha nem is ismernénk egymást, s ez annál komikusabb, mert tovább is együtt lakunk, együtt isszuk meg reggelenként teánkat s egyikünknek sem jut eszébe, hogy a műteremből kiköltözködjék.

Egybekelésünk napja közeleg... A Papiros-sárkány révén egész Varsó tudja... Mindenkinek rajtunk csüng a szeme, mindenki csodálja Évát. Amikor utoljára a kiállításon voltunk, annyira körülfogtak bennünket, hogy csak nagy nehezen tudtunk magunknak utat törni.

Ismeretlen barátnőm megint küld anonim leveleket, szívemre köti, hogy nem Éva az az igazi nő, aki hozzám való...

„Nem hiszem - úgymond a szép ismeretlen -, hogy igaz volna, Adami kisasszonynak Ostrzynskivel való viszonyáról széltében-hosszában beszélnek. Ámde ön, nagyérdemű mester, oly nőre méltó, aki kész volna magát egészen fölláldozni az ön hírnevéért, nagyságáért. Adami kisasszony azonban maga is művésznő, akinek saját malmában is szüksége van a vízre.”

Swiatecki még mindig eljár Suslovszkiékhoz, de most már mint vigasztaló, mert bizonyára jól tudják ők is, hogy Évával járok jegyben.

Éva számára az igazgatóságtól tetszés szerinti ideig tartó szabadságot eszközöltem ki.

Évám valóságos falusi kisasszony módjára viseli a haját, nagyon szerényen öltözködik. Mindez nagyon jól illik neki. Az öltözői jelenet egyetlenegyszer sem ismétlődött. Évike nem engedi meg! Legfőbb kezeckéjét szabad megcsókolnom. Ez persze nagyon idegessé tesz, de - ha nem csalódom - ő is türelmetlen...

Mód nélkül szeret. Az egész napot együtt töltjük. Rajzoktatásban részesítem.

Rajong ezekért a rajzórákért, általában a festészetért.

Tizennyolcadik fejezet

Mindenható Zeusz, mit nem látnak szemeid a magas Olimposzról!

Olyasmi történik, amiről bölcselkedőink álmodni sem mertek volna. Esküvőm előtti napon hozzám jött Swiatecki, meglök a könyökével s borzas fejét félrefordítva morogja:

- Wladek, tudod mit? Nagy vétket akarok elkövetni!

- Hát mégis szólsz hozzám?! - válaszolok. - Miféle vétket?

Swiatecki a földre süti szemét s mintha magában beszélne.

- Hogy egy magamfajta részeges disznó, ilyen tehetségtelen hülye, ilyen erkölcsileg és fizikailag mélyre süllyedt fickó, mondom, hogy ilyen ember nőül meri venni Kaziát - az bizonyára nagy vétek.

Nem akarok hinni saját fülemnek, hanem azért Swiatecki nyakába borulok, bár ő eltaszít magától.

Esküvőjük pár nap múlva meglesz.

Tizenkilencedik fejezet

Már több hónap óta időzünk Rómában Évámmal. Egy napon elegáns meghívót kaptunk, Ostrzynski esküszik Turno-Kolczanovska asszonnyal.

Nem mehetünk, nem engedi meg Éva egészségi állapota.

Éva még mindig rajzolgat s nagyszerűen halad a festészetben. Én Budapesten kitüntető érmet nyertem. Egy horvát milliomos megvette a képemet.

Husadik fejezet

Veronában kisfiunk születik...

Éva is mondja, hogy még sohasem látott ilyen gyermeket.

Igazán valami ritkaság!...

Huszonegyedik fejezet

Pár hónap óta Varsóban vagyunk.

Gyönyörű szép műtermet rendeztem be.

Meglehetősen sűrűn találkozunk Ostrzynskiékkel.

A Papiros-sárkányt eladta s jelenleg a munkanélküli munkásoknak árpalisztet kiosztó társulat elnöke. Szinte hihetetlen, milyen nagy szerepet visz s mekkora a tekintélye a társadalomban.

Megveregeti vállamat s mondja.

- Hogy vagy, pártfogóm?

Pártolja az irodalmi tehetségeket s minden szerdán fogad.

Helena elragadóan szép, mint valami édes álom...

Gyermekek nincsenek.

Huszonkettedik fejezet

Segítség! Megpukkadok nevettemben...

Swateckiék visszaérkeztek Párizsból. Kazia nagyban adja a bohém művész feleségének szerepét; Swiatecki selyeminget visel, haja rövidre nyírott, szakálla rendezett...

Mindent megértek; megértem, hogy Kazia kibékült Swiatecki szokásaival, megbarátkozott a jellemével, de hogy ejtette hatalmába a bozontos üstököt, az örök rejtély marad előttem.

Swiatecki nem hagyott föl a hullák festésével, de tájképeket is fest. Nagy sikerekkel dicsekedhetik. Arcképeken is dolgozik, de ezek kevésbé sikerülnek, mert testszínük élénken emlékeztet a hullákra.

Barátságosan kérdezem, boldog-e a feleségével. Azt mondja, nem is álmodott ilyen boldogságról. Meg kell vallanom, hogy ebben a tekintetben Kazia minden várakozásomat fölülmúlta.

Én is boldog volnék, ha Éva nem betegeskednék; ennek tulajdonítható az is, hogy nagyon ideges, ingerlékeny. Egyszer éjjel hallottam, hogy sír. Gondolom, mi lehet az oka!

Vágyódik a színház után. Nem mondja, de a vágy emészti.

Hozzáfogtam Ostrzynski asszony képéhez. Igazán remek egy teremtés!

Az Ostrzynskire való tekintet nem tartana vissza... És ha nem szeretném még mindig olyan roppantul Évát, hát igazán nem tudom...

De hát Évát szeretem - nagyon szeretem!

- Vége -